

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКИ
І ТЕХНОЛОГІЙ

ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий юридичний інститут
Кафедра соціально-гуманітарних наук

VII МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**«ВІЙНА В ІСТОРИЧНІЙ ТА
ІНДИВІДУАЛЬНІЙ ПАМ'ЯТІ»**

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції «ВІЙНА В ІСТОРИЧНІЙ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІЙ ПАМ'ЯТІ»,

присвяченої 80-й річниці Визволення України від гітлерівських загарбників, 10-й річниці Великої Національної війни (гібридної), розв'язаної рашизмом XXI століття проти Незалежності України, державного суверенітету та територіальної цілісності 1 березня 2014 р.

м. Кривий Ріг, 28 жовтня 2024 р.

Війна в історичній та індивідуальній пам'яті // Колективна монографія за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції (Кривий Ріг, 28 жовтня 2024 р.) / За заг. ред. д.і.н., професора **Валентини Шайкан**; техн. ред.: к.е.н., доцент Ганна Пурій; рецензенти: Михальчук Р.Ю., кандидат історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії, Рівненський державний гуманітарний університет; Суздаль М.М., кандидат історичних наук, спеціаліст вищої категорії, методист, зав. циклової комісії «Соціально-економічні та філологічні дисципліни», Криворізький фаховий медичний коледж; Шелудякова Н.А., кандидат історичних наук, доцент, кафедра міжнародних відносин, Державний університет економіки і технологій. Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2024. - 330 с.

У матеріалах конференції «Війна в історичній та індивідуальній пам'яті (VIP-2024)» вміщено результати наукових досліджень фахівців різних профілів і напрямів, викладачів, аспірантів, магістрантів, студентів закладів вищої освіти, здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти. Ці матеріали об'єднують наукові та прикладні напрацювання, а також пропозиції щодо історичної пам'яті та процесів відбудови України та розвитку сучасного українського суспільства.

Матеріали конференції будуть корисними учнівській молоді для підготовки захисту наукових робіт у межах Малої академії наук, а також студентам у процесі підготовки та під час захисту випускних бакалаврських і магістерських робіт.

ISBN 978-80-88618-92-8

e-book ISBN 978-80-88618-93-5

The publication is assigned with a DOI number: **10.46489/VVIP-24-36**

The paper version of the publication is the original version. The publication is available in electronic version on the website:

www.oktanprint.cz/p/viina-v-istorychnii-ta-individualnii-pamyati-24

Затверджено до друку Вченою радою «Державного університету економіки і технологій» (Протокол № 5 від 28.11.2024 р.)

Матеріали друкуються в авторській редакції. Відповідальність за викладення, зміст та достовірність тез доповідей несуть їх автори.

© Державний університет економіки і технологій, 2024

© Oktan Print, 2024

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:**Голова організаційного комітету:**

Шайкан Андрій, голова організаційного комітету ВІП, в.о. ректора Державного університету економіки і технологій, доктор економічних наук, професор

Заступники голови організаційного комітету:

Коваль Ганна, доктор наук з державного управління, професор, Державний університет економіки і технологій

Пурій Ганна, в.о. зав. кафедри публічного управління та адміністрування, кандидат економічних наук, доцент, Державний університет економіки і технологій

Модератор науково-практичної конференції:

Шайкан Валентина, зав. кафедри соціально-гуманітарних наук, доктор історичних наук, професор, Державний університет економіки і технологій

Члени організаційного комітету:

Гушко Сергій, проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків, доктор економічних наук, професор, Державний університет економіки і технологій

Орлов Валентин, проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи, кандидат наук з державного управління, доцент, Державний університет економіки і технологій

Кочуєвський Геннадій, проректор з інфраструктури та розвитку, Державний університет економіки і технологій

Дутчак Руслан, в.о. директора Навчально-наукового юридичного інституту, кандидат економічних наук, Державний університет економіки і технологій

Орлова Ольга, заст. в.о. директора Навчально-наукового юридичного інституту, кандидат соціологічних наук, доцент, Державний університет економіки і технологій

Волікова Марина, заст. зав. кафедри соціально-гуманітарних наук, кандидат педагогічних наук, доцент, Державний університет економіки і технологій

Гончаренко Олена, доцент кафедри соціально-гуманітарних наук, кандидат філологічних наук, доцент, Державний університет економіки і технологій

- Шляхтич Роман**, кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних наук Державного університету економіки і технологій, докторант Дніпропетровського національного університету ім. Олесь Гончара
- Теличко Оксана**, зав. кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент, Державний університет економіки і технологій
- Давоян Єлизавета**, зав. кафедри психології, доктор психології, Державний університет економіки і технологій
- Бойко Віктор**, фахівець Медіа-центру, Державний університет економіки і технологій
- Третяк Вікторія**, керівник ГО «Набат - Кривбас», керівник Центру психологічної допомоги та соціальної адаптації, депутат Криворізької міської ради восьмого скликання
- Куц Тетяна**, заступник керівника ГО «Набат - Кривбас», заступник керівника Центру психологічної допомоги та соціальної адаптації
- Ан Микола Ілліч**, учасник бойових дій на Сході України, ветеран АТО (з 2014 р.), викладач ВСП «Технологічний фаховий коледж Державного університету економіки і технологій».
- Олег Щербак**, учасник бойових дій, військовослужбовець Збройних Сил України, депутат Криворізької міської ради восьмого скликання, магістрант Державного університету економіки і технологій.
- Гіоргадзе Ілія**, керівник Юридичної клініки, Державний університет економіки і технологій.
- Керженцев Артем**, керівник Центру цифрової трансформації, Державний університет економіки і технологій.

ЗМІСТ

Андрій Шайкан, Валентина Шайкан Про українську ідеологію, національне військо, українсько-польське протистояння у роки Другої світової та сьогодні як болючі питання нашої історії.....	11
Ганна Коваль Жіночі досвіди війни	47
Валентин Орлов Вплив збройних конфліктів на процеси державотворення	51
Неля Переверзева Рашистський (пропутінський) окупаційний режим на тимчасово окупованій території України: спогади очевидців.....	55
Павло Григораш Позиції протестантських церков у Війні за незалежність США: паралелі з російсько-українською війною	61
Роман Михальчук Дослідження голокосту в генеральній окрузі «Волинь-Поділля» методом усної історії в «Яхад-Ін Унум».....	68
Ірина Міма Теоретико-правовий аспект терміну «Гібридна війна».....	71
Марина Волікова Вплив війни на молодь в Україні.....	73
Ганна Пурій Основні напрями збереження стійкості територіальних громад в умовах військового стану	77
Олена Гончаренко Про роль і функції народної молитви під час російсько-української війни (на прикладах україномовного контенту соціальних мереж).....	81
Максим Олексієнко Пам'ять про Другу світову війну у вищій освіті: проблеми збереження.....	89
Роман Шляхтич Потенціал відеосвідчень з колекції Яхад-Ін Унум для висвітлення реалізації політики Голокосту в генеральному окрузі «Дніпропетровськ».....	92
Владислав Мусій Війна в історичній та індивідуальній пам'яті: боротьба за ідентичність	98

Павло Білас	
Особливості відновлення інфраструктури фізичної культури та спорту на деокупованих територіях України	100
Богдан Асінгер	
Війни росії проти України XII-XXI ст. причини та наслідки: загальний огляд	103
Дмитро Кропивянський	
Війна і мир в історії людства	106
Богдан Какарека	
Війни московської держави за «київську спадщину» у XV-XVI ст.	109
Руслана Дренова	
Найкоротші і найдовші війни в історії людства: причини та наслідки.....	113
Дар'я Парамонова	
Пропаганда під час Другої світової війни та гібридної війни.....	115
Каріна Гайванович, Тетяна Куц	
Музей російсько-української війни у м. Кривий Ріг: історія виникнення та функціонування	119
Вікторія Дубровська	
Окремі питання кваліфікації воєнних злочинців в Україні.....	122
Вікторія Дубровська	
Номінативна функція ворога в російсько-українській війні (на основі народної творчості українців).....	125
Софія Стародубцева	
Роль народної пісні під час російсько-української війни.....	130
Катерина Верба	
Спогади про російсько-українську війну як шлях збереження історичної пам'яті українців.....	134
Ігор Василенко	
Про розвиток і виховання особистості в умовах російсько-української війни.....	139
Єлизавета Кононова	
Ринок землі та особливості його функціонування в умовах російсько-української війни.....	142
Дарина Косінюк	
Війна як фактор маргіналізації	146
Сніжана Волощук	
Еволюція технік психологічного впливу та маніпуляцій у військовий час.	150
Ольга Хомич	
Вплив війни на психічне здоров'я дитини в історичному контексті	154

Софія Кур'ян Психологічний аналіз та порівняння механізмів та засобів пропаганди під час воєнних конфліктів.....	158
Софія Дроздова Перебіги морально-психологічних наслідків російсько-української війни на основі досвіду Другої світової війни	163
Вікторія Голованова Теоретичний аналіз механізмів адаптації в умовах сучасних воєнних конфліктів	167
Вероніка Хорольська Історичний аналіз розвитку підходів до роботи з посттравматичним стресовим розладом	171
Олександр Рискаль Психологічний аналіз реакції європейського суспільства на військове вторгнення в Україну.....	175
Анна Бричка Проблеми кваліфікації колабораційної діяльності	180
Ігор Шмельов Посібництво країні-агресору: правовий аналіз і судова практика.....	183
Каріна Милкіна Друга світова війна: уроки для України й висновки на сьогодні.....	186
Анастасія Алексієнко Друга світова війна: уроки і висновки для сучасної України	188
Антоніна Карпук Рашистський (пропугинський) окупаційний режим на тимчасово окупованій території України	191
Вікторія Богданова Місцеве самоврядування на звільнених територіях: умови, механізми та принципи функціонування	194
Вікторія Керпань Проблеми правової кваліфікації злочинів колаборантів	197
Владислав Мусіхін Загальні теорії війни і миру.....	201
Олександра Крукович Пропаганда під час другої світової війни	204
Марина Власюк Морально-психологічні наслідки війни.....	207

Дарина Ньюпенко Використання пропаганди під час другої світової та російсько-української війни	210
Людмила Степашко Відбудова прифронтових та окупованих рашистами територій України: проблеми і перспективи функціонування органів державної влади	213
Сніжана Ігнатова Пропаганда як засіб маніпуляції в умовах війни	217
Олексій Петьков Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу	220
Валерія Дегтяренко Відшкодування шкоди внаслідок агресії Російської Федерації.....	227
Андрій Іванов Визволення України від німецько-фашистських загарбників	231
Тетяна Гайдукова Валерій Ананьєв «Сліди на дорозі» - спогади про початок російсько- української війни у художній формі	234
Марія Гурська Пропаганда як спосіб формування громадської думки в період Другої світової війни	237
Даніїл Миронов Саморозвиток студентів у цікавих історичних пошуках та дослідницьких експериментах	240
Влада Захарова Колaboraціонізм і його вплив на соціальну єдність у період окупації	243
Юлія Турчіна Як впливає полонення на психіку людини, можлива реакція психіки воєнних під час та після полонення	246
Дар'я Морозова Роль війни в покращенні життя деяких соціальних груп: маргінальність чи адаптація?	251
Ярослава Лесик Проблеми та події Другої світової та Гібридної війн. Аншлюс та анексія.....	255
Максим Шульга Пропаганда під час Другої світової та сучасної «гібридної» війни	258

Віола Чумак	
Права дитини в умовах російсько-української війни: до постановки проблеми	261
Максим Панасенко	
Друга світова війна: уроки для України й висновки на сьогодні.....	264
Світлана Корнієнко	
Ухилянство як відсутність громадянської позиції: причини та наслідки....	266
Олександра Матвійчук	
Україна в умовах російської «гібридної війни» наприкінці XX – початку XXI століття	271
Ольга Орлова	
Ключові тенденції культурного розвитку українського суспільства під час війни	274
Євгеній Стрижак	
Колабораціонізм і пособництво як негативні явища в історії людства	278
Юлія Дразко	
Злочини людей в тилу під час Другої світової війни.....	280
Лілія Єрьоменко	
Інформаційна пропаганда, комунікативні технології та мовна дискримінація: виклики для освіти та громадян на тимчасово окупованих територіях	284
Олександра Діброва	
Війна як невід’ємна частина історії людства та її наслідки.....	287
Софія Воротницька	
Соціально-психологічні наслідки колабораціонізму для жертв та їхніх сімей	290
Нікіта Цюпа	
Мир для України	293
Валерія Михальченко	
Спогади учасників бойових дій	296
Софія Коваленко	
Місцеве самоврядування на звільнених територіях: умови, механізми та принципи функціонування	300
Ярослава Воронова	
Міжнародна політика та українське питання XX – XXI століть	304
Ігор Король	
Спогади учасників бойових дій, очевидців, військовополонених та інших про воєнну інтервенцію російської федерації в Україну.....	307

Владислава Ольховська	
Усна історія: спогади про другу світову війну родини	
Митрофана Кандиби	309
Марія Пеня	
Соціально-психологічна реабілітація учасників бойових дій з	
маргінальним та делінквентним минулим	311
Валентина Шилова	
Місцеве самоврядування в умовах збройного конфлікту:	
досвід України	313
Мирослав Янченко	
Молодіжна політика України в умовах війни	316
Ganna Koval, Anna Tatarenko	
Common Problems of War and Peace and their Impact	
on Ukrainian Marketing	320
Viktoriiia Tatarenko	
General Theories of War and Peace in the Study of International Relations	323
Сергій Іваненко	
Основні завдання російської пропаганди у російсько-українській війні.....	326
УХВАЛА_учасників VII Міжнародної науково – практичної	
конференції «Війна в історичній та індивідуальній пам’яті»,	329

Андрій Шайкан,

в.о. ректора Державного університету економіки і технологій,
доктор економічних наук, професор
orcid.org/0000-0002-4088-6518,
e-mail: avshaikan@gmail.com, Україна
(авт. 0, 5 др. арк.; 20 000 знаків)

Andrii Shaikan,

prof. DSc in Economics, State University of Economics and Technologie,
Kryvyi Rih; e-mail: avshaikan@gmail.com,
orcid.org/0000-0002-4088-6518, Ukraine

Валентина Шайкан,

зав. кафедри соціально-гуманітарних наук
Державного університету економіки і технологій,
доктор історичних наук, професор
orcid.org/0000-0001-9408-9154,
e-mail: vashaikan@gmail.com, Україна
(авт. 1,5 др. арк.; 60 000 знаків)

Valentina Shaikan,

prof. DSc in History, State University of Economics and Technologie,
Kryvyi Rih; e-mail: vashaikan@gmail.com,
orcid.org/0000-0001-9408-9154, Ukraine
разом: 80 317 – без пробілів; 93 062 – з пробілами)

**Про українську ідеологію, національне військо, українсько-польське
протистояння у роки Другої світової та сьогодні як болючі питання
нашої історії**

Україна – не «полігон для чужих ідеологій!»
(Ярослав Дашкевич
«... Учи неложними устами сказати правду»)

Сучасне бачення актуальних проблем Другої світової війни очима українських та зарубіжних істориків-дослідників свідчить про те, що науковці намагаються спільно дати відповіді на гострі та дискусійні питання з метою створення більш цілісної та об'єктивної картини подій Другої світової війни. Й про це свідчить новий алгоритм написання, дослідження, збереження історичної пам'яті про війну, про вихід на нові знання, узагальнення та висновки. Ці завдання стоять перед істориками ХХІ століття

й потребують розв'язання, адже історія – це сфера пам'яті, а пам'ять – це наріжний камінь пізнання та самопізнання. Збереження минулого надає можливість відбутися, як відомо, актові осмислення подій, фіксації минулого та сьогодення, передбачення майбутнього. Разом з тим не слід забувати, що історію пишуть люди й вона позначена суб'єктивністю, хочемо ми цього чи ні. Американські дослідники Натан Д. і Тетяна Пилипів Шиппі у своєму доробку « Націоналізм, легітимність і проблеми ОУН-УПА» пишуть, що «історію передають з точки зору її оповідача [19, с. 215]», наводять цікаві та влучні вислови про історію та минуле, серед яких, як відомо, Вінстону Черчиллю приписують такий: «Історію пишуть переможці», а відомому антропологу Дж. Фрідману – «Всі оповіді історії також створюють ідентичність – оповідаючи історію про особу чи націю, також дає можливість взнати про їхній характер» та стверджують, що «оповідь історії є важливою для формування національної ідентичності в бажаному ключі». Отже, ключові слова при написанні будь-якої оповіді історії, й воєнної також – це необмежені можливості її написання «в бажаному ключі»! А це свідчить, що процес написання – творення оповіді історії надзвичайно небезпечна річ: адже писати-творити можна у будь-якому ключі...

«Україна у вогні ідеологій ...». Ці слова належать українському історичному професору Ярославу Дашкевичу. Ще у 1998 році він визначив одну з найважливіших проблем для України, яка потребує негайного розв'язання. Йдеться про утворення державної (державницької) ідеології. Основними контрагентами ідеологічного протистояння в Україні в різні часи історії були чужі їй ідеології: марксистська, яка так само, як пізніше й більшовицька, наголошувала, що історія є боротьбою класів, а пролетаріат, як єдина революційна сила, здатний довести до кінця боротьбу проти буржуазії. А ще цим ідеологіям притаманна ідея світового панування пролетаріату та насильницького способу приходу до влади. Еволюційний шлях соціально-політичного розвитку суспільства для цих ідеологій – річ зайва! А ось війна для більшовиків завжди була тактикою у досягненні «стратегічних ідеологічних цілей [26, с. 49-50]». Повним антиподом будь-якої демократії була й нацистська ідеологія, яка пропагувала авторитарний устрій, боротьбу за «життєвий простір» як запоруку процвітання арійської раси [26, с. 53].

Вважаємо за доцільне навести визначення поняття «ідеологія» саме за Ярославом Дашкевичем, який одночасно й глобально, й локально бачив її в дії: це певна система суспільно-політичних поглядів-ідей, «згідно з якими мало б будуватися суспільне життя націй, держави – або навіть політичних і релігійних груп, об'єднань, з іншого ж боку, союзів націй-держав, імперій, цілого світу [6, с. 711]». Чітко визначено ним існуючі світові ідеології. Так,

суть марксистської зведена до «класової свідомості як результату кожночасних виробничих відносин», які викликані «антагонізмом між живою працею та мертвим капіталом», але ортодоксальний марксизм-ленінізм пішов далі – поширював вже модель про економічну базу та ідеологічну надбудову [6, с. 712]. Й не дивно, адже «ідеологія російської імперії ... завжди обслуговувала завдання імперіалізму та колоніалізму». Західна Європа, як стверджує Я. Дашкевич, намагалася підпорядкувати Україну «глобалістичній ідеології», зміст якої заперечує незалежне існування націй і держав, їх економіку і культуру [6, с. 717]. Після Другої світової війни, на його думку, «червона російська окупація» продовжувала знищувати потенційних творців української ідеології. Ворожі для України сучасні російські ідеології продовжують поширювати шовіністично-імперські зазіхання на увесь світ. У першу чергу, йдеться про небезпеку від напрямків євразійства, які об'єднує спільна мета – утворення російської імперії «Євразія», мотивацією до утворення якої є такі чинники: така імперія територіально збігається з територією колишньої імперії, а по-друге, за фізичними, географічними, економічними, політичними складовими ця «Євразія» є окремою частиною світу. Ідея «ощасливити народи» - «возз'єднати» в один світ «Євразії» Країни Балтії (Литву, Латвію, Естонію), Білорусь, Україну, Молдову, а ще Кавказ, Чукотку, Бурятію та інших є головною «рушійною» силою сучасної агресивної та експансіоністської політики росії. Активізувалися й прихильники «слов'янофільства» ХХІ століття, які також мріють про об'єднання всіх слов'янських народів під егідою тієї ж росії. Сучасні рашистсько-путінські ідеології не визнають історичні факти, які вже давно визнані світовою науковою спільнотою. Історія слов'янського світу неодноразово демонструвала антагонізм слов'янських народів, причина якого закладена на генетичному і ментальному рівнях й ця основа не для всіх є слов'янською. Так, для слов'яномовних болгар вона є тюркською, для білорусів – балтійською, для «руззких» – угро-фінською. Слов'янські народи близькі за мовою, але далекі та різні за національним характером, уподобаннями, традиціями, звичаями та способом мислення тощо [16, с. 9-10].

Україна не сьогодні стала «полігоном» для реалізації чужих ідеологій. Це мало місце у 1917-1921 рр. та й у наступних теж [6, с. 708-709]. Достатньо згадати більшовицькі експерименти, розраховані на перспективу: схизмагенез, який був спрямований на довготривале накопичення негативних явищ у середовищі православного християнства, поширення сепаратистських настроїв серед населення Сходу та Півдня України і Криму; контраселекторна елімінація та контраселекторна селекція – проти генофонду української нації

тощо. Як стверджує Я. Дашкевич, не можна миритися з амбіціями ворожих ідеологій, які знищують українську «духовно-світоглядну сферу». Він визначив три передумови української суспільно-політичної ідеології, яка б могла витримувати зазіхання будь-яких ворожих ідеологій, вміти захищатися, втілюватися «без великомасштабних соціальних ... катаклізмів [6, с. 709-710]». Ось його бачення створення такої цілісної української ідеології: 1. Нашу ідеологію необхідно будувати на основі українських суспільно-політичних традицій. 2. Українська ідеологічна концепція має базуватися на світовому досвіді та рівні ідестворчих процесів, відповідати світовому рівню наукової та філософської бази. 3. «Новочасна українська ідеологія» має мати «активно наступальний характер, - а не захисний і оборонний» [6, с. 710]. На підтвердження цього, професор Дашкевич нагадує світові про існування стародавньої ідеї «Київ – другий Єрусалім» - того «ідеологічного згустку», який спершу протистояв зверхності (супремації) Візантії над усім православним світом, а у XVII – XVIII ст. вже виступав як протилежність «освіченого духовного начала апофеозованого Києва, ідейної столиці України, грубому і брутально-владному началу Третього Риму – Москви [6, с. 707]». Разом з тим, він нагадує й про особливості не лише української ідеології, а й суспільств Західної Європи і Америки. Називає причини того, чому нашій ідеології намагалися «чіпляти різні етикетки»: творці української ідеології враховували суспільно-політичне становище України у різні часи її історії та віддавали переваги, у першу чергу, національно-етнічним процесам та особливостям. По-друге, українські ідеологічні системи мали «наднаціональний характер» і враховували історію українських земель та народів. В українській історії вже давно інші народи розглядаються як «невід’ємна частина української історії, а не просто як супротивники етнічних українців у їх власній віковій боротьбі за національне виживання [15, с. V]». А по-третє, на відміну від української ідеології, панівні ідеології правлячих станів в історії Західної Європи та Америки, як занотував професор Дашкевич, «приховували агресивну етнічно-національну сутність ідеологій як ідеологій панівних класів, а не поневолених націй [6, с. 707]». Як бачимо, особливості є! Разом з тим, українські ідеї та ідеологія раніше не мали можливостей проходити перевірку за реальних умов, тобто, перевірку на життєздатність. Й лише від 2014 року, й особливо, від лютого 2022 Україна постала перед агресивними викликами ворожої рашистсько-путінської ідеології й на повну вже одинадцятий рік веде боротьбу за своє право бути суверенною і незалежною державою. Сьогодні рашистська ерефія витрачає величезні гроші на збройну війну проти України, а також інформаційно-ідеологічні диверсії, поширення всіляких міфологем. Уся світова спільнота

втягнута у це диверсійно-ідеологічне протистояння. На превеликій жаль, рашизм має підтримку серед певних кіл західноєвропейських та американських політиків й науковців. Так, нещодавно стало відомо, що у Британії проросійський пропагандист Тім Гейворд з початку нового навчального року буде викладати у Единбурзькому університеті курс про пропаганду майбутнім політологам. Це той самий Тім Гейворд, який поширював світом фейки про те, що «Маріупольський театр підірвали ЗСУ», «Газові атаки у Сирії влаштував не режим Асада, а місцеві цивільні волонтери-рятувальники – «білі шоломи»».

Палкий прихильник наукової спадщини професора Ярослава Дашкевича Ігор Гирич у вступній статті «Ярослав Дашкевич: нерозривність науки і суспільно-політичного життя» до збірника праць [3, с. 9-38] окреслив його найважливіші проблеми української історії новітнього часу. Серед таких названа «Військова історія» як така тема, яка найбільше заборонялася для дослідження. Це й зрозуміло, адже без потужної української армії не буде й української держави. За радянської історіографії табу було накладено не лише на національне військо, а й на національно-визвольні рухи українців в усі часи за здобуття власної держави. Йдеться й про козацькі війни XVII ст., й гайдамаччину XVIII ст., й про політичну радикалізацію визвольного руху в Україні XIX ст., визвольні змагання 1917-1921 рр., й боротьбу ОУН і УПА XX ст. Заслугує на увагу оцінка Я. Дашкевича того, як сталося, що національно-визвольні змагання інших народів проти іноземного панування визначаються як «справедлива національно-визвольна боротьба», а подібний рух серед українців, навпаки, й у польській, й у російській історіографії має назву «грабіжництво», «руїнництво», «дейнецтво», «р'ізунство», «гайдамаччина», «тероризм». До такої ситуації й в науці, й політиці багато зусиль доклали «свої», не обійшлося й без «допомоги» українських істориків, політиків за СРСР, особливо, президентського ставленика Кремля В. Януковича, за часи якого розгорнулася ідеологічно-інформаційна війна саме в історичній сфері [3, с. 27].

Які глобальні проблеми у дослідженні подій 1939-1945 рр. ще існують та без розв'язання яких неможливе повноцінне вивчення всієї тематики Другої світової? Сьогодні більшість вітчизняних дослідників визнають, що у роки Другої світової війни український народ став заручником зіткнення гітлерівської і сталінської тоталітарних диктатур, ОУН і УПА намагалися чинити опір й сталінському, й гітлерівському режимам і так вибороти самостійність Українській державі. Разом з тим, мають місце ще й контраверсійні погляди про Другу світову, що призводить до морально-психологічних суперечностей між різними політично орієнтованими

верствами українського суспільства. Вимогою часу є подолання усталених штампів, стереотипів й щодо радянських військовополонених, й остарбайтерів, й ОУН, УПА, й щодо стратегії виживання населення окупованих гітлерівцями території України, характеру міжнародних стосунків, специфіки соціально-економічного, релігійного та культурного життя місцевого населення тощо.

На думку українського дослідника Олександра Лисенка, сьогодні ще існує проблема відповідальності за розв'язання Другої світової війни: поки ще існують лише версії про причини початку цієї світової війни. Суспільства продовжують скидати з себе відповідальність за розв'язання цієї війни, хоча вже минуло понад 85 років! Франція, як відомо, відкрила архівні воєнні документи лише наприкінці ХХ ст., у США й на початку ХХІ ст. засекречені документи з Другої світової війни. «Нажаль, почуття провини для більшості держав – річ зайва! (з виступу д.і.н., професора, завідувача відділу історії Другої світової війни Інституту історії України НАН України Олександра Лисенка на міжнародній конференції 7 жовтня 2009 р., м. Київ)». Поки ще існують «загальні проєкції» політичної, воєнної стратегії провідних держав світу напередодні Другої світової війни та переважає «національний егоїзм» таких держав як США, Англії, Франції та інших. Історія залишається бути не історичною проблемою, а, скоріше за все, історико-політичною. З ХХ століття у ХХ, як спадок, перекочували всі конфліктогенні чинники-ускладнення у розв'язанні різних проблем з сусідніми державами, серйозні розбіжності у поглядах на учасників Другої світової війни, мітологізація, гіпергероїзація, фальсифікація подій, романтизація історії війни і т. ін. Як знаємо, наслідки Другої світової війни негативно впливають й сьогодні на етнополітичну ситуацію в Україні: існує проблема видання подвійного громадянства для українців з боку деяких держав.

Для деяких європейських країн не є зручним згадувати про перешкоди у виконанні Міжнародних договорів: йдеться, наприклад, про те, що Польща відмовила СРСР пропустити радянські війська на допомогу Чехословаччини, що негативно вплинуло в цілому на ситуацію 1938-1939 рр.

На думку німецьких істориків, важливо дослідити й «американський внесок» у початок Другої світової війни, адже цей аспект може теж пролити світло на причини розв'язання минулої світової трагедії. Вислів професора Олександра Лисенка на одній з наукових конференцій: «Війни у той час можна було не допустити... Важливо дистанціюватися історії від політики, адже маніпуляція людською свідомістю – це міна уповільненої дії!». Яким актуальним для світу та України є цей вислів сьогодні! Й сьогодні не всі історики розподіляють такі думки. А науковці-історики пропутінської ерефії

залишаються прихильниками твердження: «Не можна політизувати історію! Але без політизації немає куди дітися!». В Росії вже давно було створено так звану «Комісію з протидії фальсифікації історії». Навіть близько 2 млн. документів ФСБ Росії «розсекретила», але ще у Подільському воєнному архіві Російської Федерації зберігаються й не є розсекреченими ще не менш ніж 6 млн. документів.

Актуальною залишається проблема вивчення витоків морально-психологічної стійкості радянського народу та проблема осмислення теоретико-методологічного аспекту Другої світової війни (синтез макроісторії, мікроісторії, усної історії, воєнної антропології). До сьогодні продовжують існувати статистичні похибки у мільйони людських жертв, навряд чи вже вдасться встановити точні цифри людських втрат, адже минуло понад 85 років, багато втрачено документальних матеріалів, живих свідків війни. Існує й проблема причини відступу Червоної армії на початку Другої світової війни.

Актуальними для світової історіографії залишаються питання про діяльність ООН і УПА, адже важливо нейтралізувати стереотипи радянського часу, які мають місце та заважають встановленню дружніх й довірливих міжнародних стосунків. На думку авторів наукової статті «Проблема оцінки діяльності ООН та УПА: поле конфронтації або сфера порозуміння?» Олександра Лисенка та Дмитра Веденєєва, основні причини непорозуміння у сучасному українському соціумі – це, перш за все, наслідки тривалої політики радянської тоталітарної системи як такої, що заважала формуванню та встановленню у державі принципів органічного конституціоналізму, й навпаки, сприяла деформації історичної свідомості, поширенню етатизму, політизації, монополії права на істину тощо [2, с. 112-113].

Найбільш гострими проблемами розвитку історичної свідомості сучасного українського суспільства, на думку експертів Національного інституту стратегічних досліджень, є такі: прояви шовінізму та національної ворожнечі, національної та релігійної нетерпимості з боку окремих політичних сил, засобів масової інформації, громадських організацій; відсутність у значної частини населення України єдиної національної і державної ідентичності; консервація в історичній свідомості елементів тоталітаризму; наявність у суспільній свідомості політично заангажованих й навіть полярних оцінок подій вітчизняної історії; практика поширення ЗМІ з різних причин фальсифікованого інформаційного продукту на історичну тематику; недостатній рівень цивілізаційного уявлення війни, розвитку фахової історичної дослідницької діяльності та історичної освіти та занедбаний стан пам'яток історії та культури в сучасній Україні. За

радянської доби було порушено принцип пріоритетності, адже у центрі дослідження війни повинна була стояти, перш за все, людина. Отже, пріоритетним завданням нового покоління українських істориків 20-х років ХХІ ст. повинно стати збереження історичної та індивідуальної пам'яті не лише про Другу світову війну, а й про сучасну російсько-українську гібридну війну ХХІ ст. Особливо важливим є збереження спогадів учасників бойових дій, українських військовополонених, які пережили жахи рашистського полону і катівень, свідків рашистського окупаційного режиму. Важливо писати «живу» історію, збирати свіжі спогади, фіксувати документи і матеріали, щоб наступні покоління якомога повніше знали причини цієї війни, хід кривавого протистояння, особливості гібридної війни пропутінської ерефії проти суверенної України з початку ХХІ ст.

Не менш цікавою та актуальною є проблема правового підґрунтя, кваліфікації діяльності та злочинів колаборантів в роки минулої Другої світової війни, особливо, з огляду на події сьогодення в Україні, кровопролитної війни, агресії та окупаційної політики путінської ерефії на території Луганщини, Харківщини, Донеччини, Запоріжжі, Херсонщини та Криму. Історія, на жаль, за своїми жажливими сценаріями, якщо своєчасно не усвідомити гіркий досвід минулого й не запобігти їх здійсненню, повторюється. Як на нашу думку, сьогодні важливо не повторити тих помилок, яких припустилася радянська правосудна система в цілому й в роки Другої світової, й в повоєнний час. Ще задовго до Другої світової радянський уряд порушував принцип презумпції невинності як один з основоположних принципів демократичного правового судочинства. Сьогодні не таємниця, що репресіям було піддано радянських військовополонених, їх родини, що є грубим порушенням норм міжнародного права. У Кримінальному кодексі СРСР й до, й під час війни не існувало взагалі понять «колаборант», «колабораціонізм», «пособник». Всі злочини, здійснені колаборантами, кваліфікувалися як «зрада Батьківщині». Радянська правосудна система сформулювала жорсткі принципи відповідальності й покарання воєнних злочинців й так само жорстко втілювала їх на практиці. Наведемо лише декілька Наказів на підтвердження цього. За Наказом № 270 від 16 серпня 1941 р. за підписами Й. Сталіна, В. Молотова, С. Будьонного, К. Ворошилова, С. Тимошенка, Б. Шапошникова, Г. Жукова [14, с. 358-362] командирам і комісарам надавалося право розстрілювати на місці дезертирів, а їхні родини – заарештовувати, а родичів червоноармійців, що здалися у полон, залишали без державної допомоги. Тобто, як бачимо, радянська система в роки війни, як і до цього часу, продовжувала використовувати злочинний принцип

кругової поруки, який активно використовувався нею для боротьби проти «ворогів народу» у міжвоєнну добу.

За умов розвалу кадрової армії 1941-1942 рр., Сталін наказав оголосити всіх радянських військовослужбовців зрадниками. Сьогодні історики наводять безліч фактів про злочини сталінської карально-репресивної системи у роки минулої війни. Ось один з таких: до 4 липня 1942 р. захисники Севастополя вважалися героями, ними були солдати 142-ї стрілецької бригади, яких «доставили» у ворожий полон. 4 липня 1942 р. увійшло в історію як останній день оборони Севастополя. З 5 липня, коли всі, хто залишився живим й потрапив до фашистського полону, вважався «зрадником Батьківщини». Колишні захисники Севастополя, знову ж лише ті, хто пережив полон, на допитах у Смерші намагались пояснити, що їхнє становище було безвихідним: з одного боку - німці, з другого - море, а у відповідь чули: «Треба було кидатися в море, а не здаватися в полон [12, с.216-217]». Професор Михайло Коваль у праці «Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.)» [12, с. 215] вказує, що цей злочинний сталінський наказ залишався таємним до 1988 р.! Варто також навести роздуми та порівняння М. Ковалю про такий стан за тоталітарної сталінської системи: «В інших арміях воїни, які поверталися з ворожого полону, викликали загальне співчуття. У Німеччині, Австрії на їх честь споруджували тріумфальні арки, видавали грошову допомогу, влаштовували на кращу роботу. В армії ж, де головнокомандувачем був Сталін, на солдатів і офіцерів, які за чужі прорахунки й злочини заплатили неймовірними стражданнями, а ще більше з них – своїми життями, звалили ще й відповідальність за стратегічні та політичні провали, що їх припустилося сталінське керівництво [12, с. 216]». Цілком погоджуємося, адже професор М. Коваль має рацію у своїх судженнях. Злочинна радянська карально-репресивна система знайшла крайнього та винного у своїх провалах – звичайного солдата!

Разом з тим, не можна вважати, що радянське правосуддя не бачило зловживань, правопорушень у боротьбі проти зрадників. За Наказом Прокурора СРСР від 15 травня 1942 р. за № 46 сс «Про кваліфікацію злочинів осіб, які перейшли на службу до німецько-фашистських окупантів у районах, тимчасово захоплених ворогом» вказувалося про неприпустимість «огульного притягнення радянських громадян за підозрілістю у пособництві ворогові [22, с. 44-45]», а також названі категорії населення – зрадників Батьківщини, до яких застосовувалося суворе покарання за ст. 581 «а» - розстріл. Вже влітку 1942 р. радянські репресивні органи посилили й відповідальність родин «дезертирів», «зрадників», «пособників гітлерівських

окупантів», «шпигунів». Постановою ДКО за № ГОКО-1926 сс від 24 червня 1942 р. [22, с. 107] визначено, хто саме вважається членами родини «зрадника». За цією постановою підлягали арешту і заслання до віддалених районів СРСР терміном на 5-ть років не лише повнолітні члени родин військовослужбовців і громадян, яких було засуджено до вищої міри покарання, а й родини осіб, яких було заочно засуджено до вищої міри покарання за добровільний відхід з окупаційними військами під час визволення загарбаної ворогом території.

З початком визволення окупованої гітлерівськими військами радянської території, здійснено спробу класифікувати злочини «зрадників Батьківщини» й внести зміни у законодавство з причин збільшення кількості злочинів гітлерівських окупантів не без допомоги осіб з числа місцевого населення. Згідно Наказу Президії Верховної Ради СРСР від 19 квітня 1943 р. «Про міри покарання для німецько-фашистських лиходіїв, винних у вбивствах і катуваннях радянського цивільного населення і полонених червоноармійців, для шпигунів, зрадників Батьківщини з числа радянських громадян і їх підсобників» встановлено, що смертне покарання віднині для зрадників, шпигунів, військових злочинців – повішання. Пособники за цим Наказом засуджувались до заслання на каторжні роботи на термін від 15 до 20 років [22, с. 145-147].

Сьогодні українське суспільство, завдяки концептуально новим історико-публіцистичним, фундаментальним працям науковців Інституту історії України НАН України й не лише, яких чимало вже видано у XXI ст., ознайомлено з приголошеними матеріалами, документами, фактами карально-репресивної діяльності радянських установ. Справедливості заради, слід визнати, що війна дійсно була тією обставиною, яка змушувала, приміром, військові трибунали й не тільки підвищити рівень репресивних заходів щодо злочинів, які визнавалися радянським кримінальним законодавством як контрреволюційні. Невипадково й те, що, як наслідок, в роки війни в радянському законодавстві з'явилися жорсткі формулювання щодо відповідальності й покарання воєнних злочинців та пособників. Разом з тим, не можна заперечувати й майже суцільний звинувачувальний ухил у діяльності радянських репресивних інституцій, що, дійсно, є незаперечним фактом. Помилки, перекручення, порушення законності, застосування часто-густо несправедливих репресивних заходів щодо громадян, яких було необґрунтовано засуджено за співпрацю з ворогом, родин репресованих, яких притягнуто було лише за родинні зв'язки, дорого обійшлися радянському суспільству, в тому числі, й населенню України. Масштаби заарештованих за обвинуваченнями у «зраді Батьківщини» та «пособництві гітлерівським

окупантам» вражаючи, адже за нашими підрахунками на основі опублікованих архівних даних СБУ, протягом 1946-1957 рр. таких було 35 тис. 561 особа (це 30,7 % від загальної кількості репресованих осіб в масштабах України за цей час).

Щодо перекваліфікації злочинів, здійснених зрадниками й пособниками, то тут спостерігався процес корегування прав всіх репресивних органів, й, у першу чергу, військових трибуналів, які з часом отримали ще більше повноважень й мали право самі, в кожному конкретному випадку, вирішувати питання про кваліфікацію і перекваліфікацію злочинів за судовими справами цієї категорії репресованих. Як наслідок – зловживання, помилки, несправедливі вироки. Справи засуджених свідчать й про те, що судові органи часто виходили за межі висунутих обвинувачень, не вказували ознаки, які кваліфікували б злочин як «зрада Батьківщини», «пособництво окупантам» чи інший.

Залишаються дискусійними та нез'ясованими чисельність криворізьких підпільних груп, організацій, кількість учасників в роки Другої світової війни, а головне – ідеологічний напрямок цієї боротьби. Й сьогодні ще залишаються різними думки криворізьких і дніпропетровських істориків, краєзнавців, письменників щодо ідеологічної спрямованості боротьби криворізьких підпільників. Сьогодні вже майже немає свідків тих трагічних сторінок нашої історії та й архівні фонди, які досліджуються істориками, пошуковцями, мало що додають до того, що вже вдалося встановити. Але все ж таки, співставлення спогадів, наведених письменниками М. Миколаєнком [17; 18], Г. Гусейновим [5], А. Тутиком [25], документи і матеріали Державного архіву Дніпропетровської області [9], експозиція і фонди Криворізького історико-краєзнавчого міського музею, доробок науковців-істориків [26; 27; 28; 29; 30; 31] надають можливість поглянути на проблему дещо по іншому.

Так, тривалий час домінуючою позицією була думка авторів офіційного і фундаментального видання «Історія міст і сіл. Дніпропетровська область» [11] (1969 р.) за загальною редакцією П.Т. Тронька: йшлося про діяльність у Кривому Розі під час гітлерівської окупації лише 8 підпільних організацій і тільки груп комуністичного спрямування та 3-х партизанських груп [11, с.304-307]. Зрозуміло, що за радянського часу й міський історико-краєзнавчий музей, й криворізькі шкільні музеї також рівнялись на фундаментальні та офіційні видання і довідники, а тому й не дивно, що тривалий час вся інформація про криворізьке підпілля була майже однакова за своїм змістом й ідеологічним спрямуванням.

Відомо, що у 50-х роках дніпропетровський письменник, поет, краєзнавець Микола Миколаєнко першим взяв на себе сміливість дослідити правду саме про підпільну групу на чолі з Миколою Решетняком, адже навколо діяльності цих патріотів існувала якась таємниця. У пошуковця у перші повоєнні роки не було можливостей працювати з архівними документами (фонди тільки формувалися та й спеціальні комісії проводили велику підготовчу роботу з метою подальшого затвердження діяльності підпільників, партизанів, патріотичної діяльності населення). Але молодому пошуковцю тоді вдалося поспілкуватися з живими свідками тих подій, зібрати спогади очевидців, серед яких були й батькі підпільників, рідні, сусіди, колишні учні агрошколи Зеленого містечка, де в роки окупації діяла розгалужена сітка підпільних груп, й, як виявилось, комуністичних і націоналістичних водночас. Так, у 1956 р. з'явилася перша книга про криворізьких підпільників і патріотів «На лінії вогню» тиражем у 40 тисяч примірників [17]. Саме з цієї документальної повісті стало відомо про підпільну і патріотичну діяльність Миколи Решетняка, Олексія Щербака, Миколи Ходича, Анатолія Жовтухи, Груні Романової, Юлії Романової, Любові Малорай, Михайла Темченка, підпільну групу вчителя Юрія Козаченка та інших. Зрозуміло, що М. Миколаєнко висвітлює діяльність криворізьких підпільників як суто комуністичну й комсомольсько-молодіжну і патріотичну, хоча сьогодні вже відомо з його перевиданої у 1996 році повісті «На лінії вогню» [18], концептуально нової статті відомого криворізького письменника і журналіста, краєзнавця Григорія Гусейного «Історія створення та діяльності агрошколи на Криворіжжі в окупаційну добу (1941-1943)» [5], що письменники-краєзнавці солідарні в тому, що дії молоді під керівництвом М. Решетняка «невіддільні від історії якраз націоналістично налаштованого гурту юнаків з агрошколи [5, с.143]». Можливо, зв'язок з націоналістичним підпіллям у перші повоєнні роки став відомим радянським органам, адже навіть у 1947 році, про що свідчать спогади матері учня агрошколи Антона Шавра, знищувати братську могилу підпільників в парку над річкою Інгулець. Отже, щодо діяльності підпільної групи на чолі з М. Решетняком сьогодні існують два погляди: офіційний - ідеологізований радянський і сучасний, поки ще неофіційний - націоналістичного спрямування. У зв'язку з цим, Г. Гусейнов висловився так: «То де ж істина? І чи буде вона колись з'ясована? [5, с. 145]».

Наприкінці 80-х років ХХ ст. – на початку ХХІ ст. побачили світ наукові розвідки криворізьких істориків Валентини Шайкан [27; 29; 30; 31] і Валерія Шайкана [26; 28]. Автори дисертаційних праць і монографій, спираючись на архівні документи та матеріали, довели, що у Кривому Розі

під час гітлерівської окупації діяло не менш ніж 18 підпільних організацій і груп [27; 30; 31], серед яких: 1 підпільний партійний комітет, підпільна організація на чолі з В.С. Сингірцовим (30 членів, організація створена на руднику імені Дзержинського. Як відомо, членами організації були В.А. Потапенко, Іван Григорович Кравченко, Іван Микитович Левоненко (зв'язковий Криворізького підпільного МК КП(б)У), Лідія Львівна Циганкова, Семен Сергійович Пляха, Єфросинія Іванівна Квітка, Ф.І. Квітка, П.А. Ільченко, П. Лаптев, А. Л. Циганков. З повідомлення головного бухгалтера РУ імені Дзержинського І.М. Штефана відомо, що в шахтах рудника імені Дзержинського підпільники переховували не менше ніж 611 чол., яких окупанти планували вивезти на роботи до Німеччини; особливо активні члени цієї організації: Прасковія Антонівна Лаптева, саме вона вивела військову частину № 073020 (4 тис.800 чол.) з німецького тилу - від населеного пункту колгоспу імені Молотова до району сіл Водне, Верблюжки, що на Кіровоградщині; держава нагородила П.А. Лаптеву Орденом Вітчизняної війни II ступеня; Настасія Нікіфоровна Мартиненко, лікар клініки рудника імені Дзержинського, яка мала тісний зв'язок з підпільниками, лікувала, видавала необхідні довідки, рятувала від угону до Німеччини; Івана Григоровича Кравченко за велику допомогу підпільникам нагороджено медаллю «Партизану Вітчизняної війни II ступеня»), (наводимо повні імена підпільників, адже у деяких публікаціях трапляються помилки); комсомольсько-молодіжні і патріотичні організації: «Червоногвардієць» (32 члени) під керівництвом Миколи Павловича Гриньова; «Дзержинець» (15 членів, організація діяла з вересня 1941 р. по лютий 1944 р.) на чолі з Іваном Митрофановичем Демиденком (члени організації, комсомольці: І.Г. Кожакін, М.І. Кожакін, І.М. Полтораков, В.І. Кисіль, П.Г. Татаринцев, котрих розстріляно гітлерівськими окупантами в 1943-1944 рр.); під керівництвом Ю.М. Козаченка (17 членів, серед яких комсомольці В.Ф. Фомічов, П.Ю. Свиріденко, М. Посадський, Г.Ф. Шевченко, В.П. Шевченко, І.Т. Москаленко, М.Є. Стадник, С.О. Поляков, В.Я. Манько, С. Косик, М.Д. Марченко, яких було розстріляно окупантами у червні 1943 р.); на чолі з В.П. Козиненком (17 членів); під керівництвом Домни Самсонівни Конєвої (30 членів, організація діяла у вересні 1941 р. - лютому 1944 р.); під керівництвом Сергія Трофимовича Циганенка (25 членів, серед яких В.І. Просанінов, К.М. Донськов, М.С. Волковой, В.Ф. Бурцев, Г.Г. Козаков, І.П. Барунін, І.Д. Лисак, В.С. Кашченко; підпільники діяли протягом 1942-1943 рр.; відомо, що один із членів – Володимир Григорович Малолітко, 1922 р. народження, проживав у м. Кривому Розі, с. Первомайське, вул. Петровського, буд. № 6); підпільна група під керівництвом Федіра

Пимовича Конюшка (8 членів); підпільна група на чолі з П.Д. Меренком (9 членів); підпільники на чолі з Єфросинією Степанівною Родіоною (6 членів, група діяла на станції Довгинцево у вересні 1941 р. – грудні 1943 р., підпільників розстріляно у грудні 1943 р.; підпільна диверсійна група під керівництвом Петра Тарандушки (7 членів); підпільна група Ф.П. Тарана (6 членів, серед яких І.М. Гальченко і сам Ф.М. Таран двічі здійснили диверсії на залізниці: пустили під укіс пасажирський і вантажний гітлерівські потяги); підпільна група С.П. Цічанського (не менше 8 членів; відомо, що всю групу разом з керівником розстріляно окупантами у січні 1944 р.); підпільна група Т.В. Шинкарьова (12 членів, серед яких Михайло Корнєв; відомо, що Т.В. Шинкарьов, В. Нікітенко, В. Перепилиця розстріляні окупантами у березні 1943 р.); підпільна група Пилипа Юхимовича Щербак (12 членів, підпільники діяли у вересні 1941 р. – березні 1943 р.); підпільна група у складі не менш 4-х підпільників, які діяли з листопада 1941 р. до листопада 1943 р., всіх було розстріляно, керівник групи невідомий; підпільна група у складі 3-х підпільників: А.Є. Мосенцов, К.М. Ройзіна, Н.В. Яскевич, всіх було розстріляно, керівник невідомий.

На засіданні комісії Дніпропетровського обласного комітету КП(б)У 13 серпня 1963 р. було затверджено підпільну діяльність члена підпільної організації під керівництвом Ю. М. Козаченка Михайла Івановича Ткаченка, який загинув в Бухенвальді 02 квітня 1945 р. Затвердження діяльності підпільників, партизанів, патріотів відбулися на засіданнях комісій Дніпропетровського обласного комітету КП(б)У: 02.06.1945 р., протокол №156: підпільників – 163 особи; партизанів – 4; патріотів -162. Разом: 329 осіб. 12.06.1962 р.: затверджено діяльність 5 членів підпільної групи на чолі з Миколою Макаровичем Решетняком. Члени групи: Анатолій Жовтуха, Олексій Щербак, Микола Ходич, Груня Романова. Група діяла у вересні 1941 р. – жовтні 1943 р. Всіх підпільників розстріляно гітлерівськими окупантами 17 серпня 1943 р. 12.06. 1962 р., 24.07.1962 р. – затверджено склад підпільного Криворізького міського комітету партії на чолі з В.С. Сингірцовим: підпільників – 11 осіб; патріотів – 19 осіб. Разом: 30 осіб. 26.06.1962 р. – затверджено 17 членів підпільної патріотичної організації на чолі з Ю.М. Козаченком. 11 травня 1966 р., протокол № 5: затверджено діяльність підпільників патріотичної групи, керівник невідомий, у складі 3-х осіб: А.Є. Мосенцов, К.М. Ройзіна, Н.В. Яскевич. 10.04.1962 р., 15.06.1962 р.: затверджено діяльність підпільної патріотичної організації «Червоногвардієць» (рудник імені Розі Люксембург) на чолі з Миколою Павловичем Гриньовим у складі 32 осіб. Організація діяла у лютому 1942 р. – жовтні 1943 р. Члена підпільної групи Таїсію Буряченко у 1942 р. жорстоко

закатовано у застінках гестапо за розповсюдження листівок (за архівними даними, її було повішено). М.М. Недашківській загинув під час бою з фашистами в 1944 р. Членами підпільної організації також були комуністи Г.В. Шаповал, Д.П. Крячко, комсомолец В.С. Кашенко (загинув у 1944 р.), А.І. Філатов (загинув у 1944 р.), А.Г. Дрождин, І.І. Косигін (начальник штабу підпільної організації «Червоногвардієць»), В.І. Косигін, І.П. Гудзь, Крячко Д.П., М.В. Бабенко (у червні 1943 р. саме він перерізав телефонний зв'язок воєнного значення між Ленінським і Червоногвардійським рудниками), М.Д. Мазикін, Н.І. Гриньова-Гой, М.С. Карета. 31 серпня 1962 р. – затверджено діяльність підпільної групи у складі 12 членів на чолі з Пилипом Юхимовичом Щербакком. Членами цієї групи були В.І. Буряченко, О.С. Нікітенко, І.М. Черевко, В.І. Бакай, Михайло Карачинський, Петро Носенко. Ця група через зв'язкову Валентину Петрівну Шевченко мали зв'язок з секретарем Дніпропетровського підпільного обкому партії Миколою-Василем Івановичем Сташковим, підпільниками Соцміста на чолі з вчителем Ю.М. Козаченком У лютому 1943 р. провокатором було видано всіх підпільників, яких після 5-ти місяців катувань було розстріляно. Перепоховано у парку відпочинку біля управління Криворізького відділу залізниці. 13 серпня 1963 р.: затверджено діяльність підпільної патріотичної організації на чолі з В.П. Козиненком у складі 17 осіб. Начальника штабу підпільної організації Є. Серб, членів В. Гамоту, Д. Гамоту, Ю. Хренюхіна, В. Духновського, Б. Орлова, І. Горбачову, М. Іванина розстріляно у липні 1942 р.; підпільника Т. Силаєва розстріляно в 1943 р. при виконанні бойового завдання. 13 серпня 1963 р. – затверджено діяльність 8 членів підпільної патріотичної групи на чолі з Федіром Пимовичом Конюшком. Підпільна група діяла на станції Довгинцево на початку 1942 р. – грудні 1942 р. Підпільники мали радіоприймачі й поширювали листівки серед місцевого населення. З архівних документів відомо, що наприкінці грудня 1942 р. зрадник Городецький видав всіх підпільників цієї групи. У квітні 1943 р. розстріляні Я.Н. Бойченко, А.М. Ручкин, Е.С. Ігнатченко, В.І. Ігнатченко, В.М. Криштоп, П.В. Цикунова, А.Д. Сасно-Сидоренко. 13 серпня 1963 р. – затверджено діяльність 6 членів підпільної патріотичної групи під керівництвом члена партії Єфросинії Степанівни Родіонової; члени групи: В. Родіонов, А.В. Родіонова, В.Х. Коваленко, І. Мошенський, Ф.В. Матвієнко. Група діяла з вересня 1941 р. по грудень 1943 р. на станції Довгинцево. Підпільників розстріляно у грудні 1943 р. 08 січня 1963 р. – затверджено діяльність підпільної групи у складі 12 членів на чолі з Т.В. Шинкарьовим. 1965 р. – затверджено діяльність 9 членів підпільної патріотичної групи на чолі з П.Д. Меренком.

Історія бережливо збирає та зберігає факти, щоб донести до нащадків про події минулого, про героїку минулого, боротьбу народів проти загарбників. Було б історичною помилкою не згадувати про те, що воєнні випробування об'єднували людей різних національностей у боротьбі проти спільного ворога – гітлерівців. Відомо, що на землях Придніпров'я в партизанських загонах і підпіллі боролися проти гітлерівських окупантів представники 17 національностей: українці, білоруси, росіяни, поляки, євреї, латиші, азербайджанці, чехи, мордва, словаки, німці, асирійці, французи, італійці, румуни, татари, болгарини. На Криворіжжі діяла підпільна група азербайджанців-музикантів під керівництвом унтер-офіцера вермахту Ханлара Бабанли. Ця група налагодила зв'язок з підпільною групою Кривого Рогу, керівником якої була Домна Самсонівна Конєва. Підпільники-азербайджанці прохали передати на «Велику землю» лист на випадок своєї загибелі. Ось декілька рядків з нього: «... сини Азербайджану, опинившись в стані ворога не по своїй волі, об'єднались зі своїми українськими і російськими братами і ведуть боротьбу з фашистами ... Ми дали клятву, що до останньої хвилини свого життя будемо вести боротьбу в тилу ворога за Батьківщину ... Якщо після закінчення війни ми не зустрінемося, тоді вважайте, що сини Азербайджану знищені ворогом ... [25, с.79-126]».

Підпільники Кривого Рогу проводили серед населення значну антифашистську роботу. За допомогою радіоприймачів, які мали підпільні групи І. Демиденка, Ф. Конюшка, М. Решетняка та інші, патріоти писали та поширювали листівки серед населення. Відомо, що лише група Миколи Решетняка з вересня 1941 р. по вересень 1943 р. видала 45 тематичних листівок загальним тиражем біля 3 тисяч примірників, в котрих закликала населення саботувати заходи фашистських окупантів, вести боротьбу із загарбниками, у сатиричній формі висміювали гітлерівський «рай». Підпільники з групи В. Сингірцова видали 10 тематичних листівок тиражем в декілька сотен примірників, де також закликали саботувати всі заходи окупаційної адміністрації. Велику пропагандистську роботу проводила диверсійна група Петра Тарандушки в шахтарському поселенні «Мудрена» (нині м. Кривий Ріг). В роки війни це поселення відоме було ще й як радгосп № 38. З архівних документів відомо, що 24 листопада 1941 р. Політуправлінням Південного фронту на літаку в район цього радгоспу з метою організації диверсійної боротьби в тилу ворога було закинута Петра Тарандушку, Костова (ім'я не вказано), Верескуна (ім'я не вказано). Під час приземлення П. Тарандушко зламав ногу, від товаришів відстав, втратив з ними зв'язок, але до Кривого Рогу все ж таки прибув. Саме у радгоспі № 38 (Мудрьона) він створив підпільну організацію (з часом підпільники

встановили зв'язок з групою В. Сингірцева), до складу якої увійшло 7 осіб: П.М. Новиков, В. Петров, Ніна Потапенко, безпартійні І. Серов, В. Потапенко, С. Журавльова. Члени цієї групи написали 5 тематичних листівок під назвами: «Фашизм – людоїд народу», де описували знущання окупантів над людьми; «Ким вважають нас фашисти?», «Не губи своє життя у молодості» - звернення до поліції і «вільного хазяйства», «Фашизм, його тактика і пересічні громадяни», «Братам і сестрам тимчасово окупованих областей».

Диверсії на залізницях і рудниках вчиняли підпільники групи «Дзержинець» (керівник Іван Демиденко), під керівництвом М. Гриньова, Ф. Конюшка, Ф. Тарана та інші. Так, підпільники диверсійної групи Петра Тарандушки відкопали й перерубали підземний кабель Кривий Ріг-Дніпропетровськ, знищили все пальне для тракторів, познімали комплектуючі з тракторів (7 тракторних магніто) і позбавили можливості окупантів зорати і засіяти 75 % земель. Підпільники зірвали тим самим посівну компанію 1942 р. на Криворіжжі.

Підпільники організацій під керівництвом В.П. Козиненка, М.П. Гриньова в районі станції Довгинцево неодноразово знищували лінію прямого телефонного зв'язку Дніпропетровськ-Кривий Ріг. З метою підготовки до збройного повстання підпільники організації В.П. Козиненка дістали 11 гвинтівок, 1 наган, 3 тис. 35 штук набоїв, 50 гранат, 16 кг вибухівки, 30 м бікфордівського шнура. Масові арешти підпільників цієї організації зірвали план дій, які були розроблені на останньому засіданні 8 травня 1942 р.: залишити станцію Довгинцево без будь-якого зв'язку, знищити залізничний міст «109 км» тощо.

Активно діяли підпільники під керівництвом В. Сингірцова. Розпочавши роботу з випуску листівок, вони поступово перейшли до диверсійних актів: підірвали залізничний міст, вивели зі строю 11 вантажних машин і одну легкову, підірвали залізничний потяг, зіпсували телефонний зв'язок між штабами, знищували гітлерівських вояків.

На рудниках і шахтах підпільники Криворіжжя псували гірниче устаткування, здійснювали інші диверсії: підтоплювали шахти і рудники, виводили із ладу двигуни, насоси. Тільки на руднику імені Ворошилова підтоплення влаштували 7 разів. Так, у зведенні Радінформбюро від 17 квітня 1942 р. повідомлялося, що на одному з рудників Кривого Рогу, в якому окупанти намагалися організувати видобуток руди, відбувся сильний вибух й знищено було німецьку комісію з 12 офіцерів та спеціалістів. За весь час окупації Криворіжжя гітлерівцям вдалося видобути всього 203 тисячі тонн залізної руди. Відомо, що до війни добовий видобуток становив 60 тисяч

тонн. Тому окупанти вирішили, що краще для них буде вивезти із складів Криворізького басейну вже видобуту сировину. До Німеччини було вивезено 1 млн. 394 тис. тонн залізної руди.

На рахунку криворізьких підпільників сотні визволених з гітлерівських таборів військовополонених, української молоді, яку мали вивезти на роботу до Німеччини. Відомо, що підпільники з групи Ф. Тарана звільнили більше 200 юнаків та дівчат. Підпільниці з групи І. Деміденка Надія і Валентина Бузько вилікували і врятували 30 червоноармійців. Підпільники з групи В.С. Сингірцова сховали у шахті 3 тисячі громадян, котрим загрожувала депортація.

Коли Червона армія перейшла до наступу, криворізькі підпільники брали активну участь в боях за звільнення міста. Відомо, що підпільна група М. Гриньова виконувала окремі розвідувальні завдання. Наприкінці жовтня 1943 р. М. Гриньов організував озброєний загін з криворізької молоді, який допомагав відстояти греблю Криворізької електростанції на річці Саксагань. Відомо також, що 14 квітня 1944 р. з польової пошти 36 737 полковник А.П. Шурупов писав: « ...Рабочий поселок КРЭС. Секретарю парткома. Прошу Вас передать боевой привет рабочим и служащим КРЭС. Я тот полковник, который 21-22 февраля с отрядом овладел двумя рабочими поселками, и спасли от взрыва плотину. Ваши товарищи, которые участвовали в отрядах, расскажут вам, как дрались бойцы и офицеры в окружении. Весь отряд после выполнения задачи был награжден, в том числе представлялись к награждению все участники боев, партизаны и комсомольцы Вашего Криворожья. Мы сейчас уже далеко прогнали от Вас врага, бьем его уже на границе. Прошу еще раз передать привет и мои пожелания скорейшему восстановлению КРЕС и всего Криворожья» (з експозиції Криворізького міського історико-краєзнавчого музею).

На Криворіжжі в роки гітлерівської окупації розгорнуто було й партизанський рух. Так, диверсійну партизанську діяльність розпочато було з початку окупації Дніпропетровщини у дніпровських плавнях в районі Нікополя під керівництвом секретаря партійної організації заводу «Комуніст» Б.Г. Шангіна. З часом партизанська діяльність цього загону поширилася на Кіровоградщину, далі – на Житомирщину й Волинь. Загін Б.Г. Шангіна встановив зв'язок з партизанським з'єднанням С.А. Ковпака, потім діяв й на території Польщі. Після закінчення війни Б.Г. Шангін працював на різних керівних посадах Кривого Рогу, а 1969 році – заступником директора інституту «Механобрчормет».

У вересні 1942 року в Олександродарі з ініціативи робітника І.П. Беденка виник партизанський загін, який мав зв'язок з підпільною

патріотичною групою «Держинець» (рудник імені Держинського). У складі цього загону боролися Я.М. Андрієнко, Є.М. Симанько, А. Шевченко, А.І. Полянцева, М. Федченко, Т. Бузовер, І. Калоша, всіх їх було розстріляно окупантами у 1943 р. Керівник загону І.П. Беденок також загинув під час бою з гітлерівцями.

Й третій діючий партизанський загін виник у грудні 1942 року під керівництвом вчителя школи ФЗН рудника «Інгулець», комуніста Г.М. Седнева [75, с.305-306]. Командиром цього загону був Д.І. Ходін, лікарем – С.С. Жовтоног. Також відомо, що воював у партизанському загоні парашутист розвідгрупи 46-ої армії 3-го Українського фронту П.К. Дремлюга. У 1943-1944 рр. були розстріляні окупантами та полягли у боях з гітлерівцями партизани та патріоти, які допомагали цьому загону: А.П. Козабород, Г.Г. Козабород, М.Ф. Демида, Г.О. Кучер, Ф.Ф. Демида, Д.А. Ровков, І.І. Жабський, Г.П. Соловей, О.Д. Грузин, М.А. Лісова, Д.Я. Осташевський, О.П. Будник, М.М. Турков, Ф. Брайко, К.А. Білик, М.А. Голубишко, Г.П. Кожура, М.І. Клоченко, К.Є. Колашкова, Г.П. Кривоніс, П.Є. Кравченко, Г.П. Шабадаж, І.К. Страдин, І.Н. Швед, Ф. Рябенко, І.П. Решетняк, К.А. Білик, Д.А. Хлонь.

Архівні документи і матеріали надають можливість стверджувати, що комісія Дніпропетровського обласного комітету КП(б)У 02 червня 1945 р. підтвердила діяльність в роки гітлерівської окупації Кривого Рогу 163 підпільників, 162 патріотів, 4-х партизанів. У 1962-1966 рр. додатково було підтверджено підпільну, патріотичну, партизанську боротьбу ще 151 підпільника, 1 патріота і 28 партизанів. Отже, сьогодні можна стверджувати про діяльність на Криворіжжі не менше ніж 314 підпільників, 32 партизанів і 163 патріотів, які своїми діями сприяли пропагандистській, диверсійній діяльності підпільників і партизанів. Серед них вже вдруге 12 червня 1962 р. було визнано і діяльність підпільників Миколи Решетняка, Анатолія Жовтухи, Олексія Щербака, Миколи Ходича, Груні Романової. Можливо, мала рацію відома криворізька журналістка, краєзнавець Тетяна Воронова, коли казала, що «можна як завгодно називати групу Решетняка ..., але вони показали себе людьми дії, противниками німців не на словах [5, с. 148]», адже їх діяльність була багатогранною: від пропагандистської роботи до диверсійної і терористичної діяльності. Отже, як на нашу думку, сьогодні набагато важливіше знати, що ця боротьба була спрямована саме проти окупантів, що молодь об'єднувала любов до Батьківщини-України, бажання звільнити українську землю від гітлерівців й вони не стали колаборантами або пособниками окупантів, що є найголовнішим.

Залишається дискусійним питання про визволення Кривого Рогу від гітлерівських окупантів. Здавалося б, невже існують якісь й досі нез'ясовані факти? Як не дивно, але й досі краєзнавці припускаються помилок, коли вказують напрямки звільнення Кривого Рогу. Що можна порадити у такому разі, як тільки те, що слід читати офіційно видані фундаментальні праці, наукові монографії, які писалися у свій час на основі архівних документів. Але, коли одні стверджують, що визволення Кривого Рогу розпочато з північного напрямку, а інші – з південного, то виникає питання, чим керуються краєзнавці, коли на міських каналах телебачення говорять про таке? Взагалі, як на нашу думку, такі помилки неприпустимі, особливо, коли з часу визволення Кривого Рогу пройшло майже 80 років. На основі офіційно виданих матеріалів спробуємо розставити все, як кажуть, на свої місця. У грудні 1943 року остаточно провалився гітлерівський «Східний вал» й радянськими військами було розпочато визволення Правобережної України. Битва за Дніпро завершилась перемогою Червоної армії. Командування Степного фронту почало підготовку до наступу ударної групи військ фронту у загальному напрямку на П'ятихатки і Кривий Ріг у бік Апостолово з метою затримання відходу гітлерівських військ у цьому районі на захід. Важливо було активізувати наступ військ Південно-Західного фронту. Визволення Криворіжжя є складовою частиною Нікопольсько-Криворізької операції, яку здійснювали 3-й і 4-й Українські фронти з 30 січня по 29 лютого 1944 р. Наше місто було визволено 22 лютого 1944 р. Але до цього часу відбувались наступальні операції радянських військ з метою ліквідації німецьких плацдармів на лівому і правому берегах Дніпра – в районах Нікополя і Кривого Рогу. У здійсненні цієї операції радянське Головнокомандування виділило 47 стрілецьких дивізій, танковий, кавалерійський, два механізованих корпуси, 7796 гармат і мінометів, 230 танків та інше озброєння. Дії наземних військ підтримували понад 1,3 тис. літаків. 23 жовтня 1943 рок на підступи до Кривого Рогу вийшли радянські війська. У результаті Нікопольсько-Криворізької операції розгромлено 12 дивізій вермахта, серед яких 3 танкові, 1 моторизована. Ця операція поклала край сподіванням гітлерівців на утримання Криму [13, с. 64]. 23 жовтня 1943 р. на підступи до Кривого Рогу вийшли радянські війська. Вже наступного дня танкісти 18-го танкового корпусу 5-ї гвардійської армії з десантом піхоти прорвались з півночі в центр міста, але не змогли утриматись там і з боями відійшли до станції Калачевська й рудників ім. Леніна та ім. Орджонікідзе. Ось саме ця інформація нас зацікавила, як істориків. Якось звикли ми вже до загальної інформації про втрати, перемоги та ще й на фоні оголених цифр. А бажано було б згадати про тих, хто забезпечив ці перемоги, хто віддавав свої життя

й проливав свою кров. А тому й почали шукати інформацію саме про ці перші спроби наших солдатів визволити місто Кривий Ріг. У двотомному виданні А.К. Немикіна і В.М. Коцура «Боевая слава Днепропетровщины. Очерки о Героях Советского Союза» [20] знаходимо цікаву інформацію про бойову діяльність командира танкової роти 441-го танкового батальйону 110-ї танкової бригади 18-го танкового корпусу 5-ї гвардійської танкової армії старшого лейтенанта Георгія Олександровича Романенка, командира танка 441-го танкового батальйону 110-ї танкової бригади 18-го танкового корпусу 5-ї гвардійської танкової армії молодшого лейтенанта Миколу Михайловича Козлова, командира взводу протитанкової зброї 86-го гвардійського стрілкового полку 28-ї гвардійської стрілкової дивізії 37-ї армії гвардії лейтенанта Володимира Петровича Горелова. Всім відомо, що основний тягар наступу несе піхота. 21 і 22 лютого 1944 року взвод гвардії лейтенанта Горелова брав участь у вуличних боях у самому Кривому Розі. Всі цегляні будинки, підвали були перетворені гітлерівцями на вогневі точки. Гвардійці, використовуючи всі можливі укриття, крок за кроком просувались вперед й виконали свої завдання. Весь взвод було представлено до нагороди, а гвардії лейтенанта Володимира Горелова за героїзм, бої за визволення Кривого Рогу було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Після форсування Дніпра потужні бої було розпочато на Криворізькому напрямку. Гітлерівці намагались за будь-яку ціну зберегти за собою Криворізький залізничний басейн. Німецький генерал-фельдмаршал Еріх фон Манштейн у своїй книзі «Втрачені перемоги» вже після Другої світової війни писав: «Перед ворогом був відкритий шлях у глибину Дніпровської дуги на Кривий Ріг і тим самим на Нікополь, оволодіння яким Гітлер з воєнно-економічного погляду вважав надзвичайно важливим». Танкова бригада, у якій служив старший лейтенант Георгій Романенко, після Курської битви з літа 1943 року, з боїв так й не виходила. Відомо, що ще 24 жовтня 1943 року його рота вклинилась в оборону гітлерівців й першою увірвалась до Кривого Рогу !!! Відбулися складні вуличні бої роти танкістів без підтримки нашої піхоти. Старший лейтенант Георгій Романенко особисто підбив 2 ворожих танки, знищив разом з екіпажами 2 бронетранспортери. Без втрат йому вдалося вивести свою роту з Кривого Рогу! За мужність й героїзм Указом Президії Верховної Ради СРСР від 10.03.1944 р. старшому лейтенанту Романенко Г.А. присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

24 жовтня 1943 року й бойова машина молодшого лейтенанта Миколи Козлова вела бій у Кривому Розі. Екіпаж танка, перебуваючи у ворожому оточенні, без підтримки піхоти, протягом 8-ми годин вів вуличні бої у нашому місті. Гітлерівці не очікували й не вірили в те, що таке взагалі було

можливе. Рішучі й неочікувані маневри наших танкістів вражають своєю сміливістю! Екіпаж знищив 5 дзотів, 1 протитанкову пушку, 4 бронемашини, 5 БТР, 30 автомашин з вантажем, близько 60-ти гітлерівських вояків. Й при цьому, фантастично, екіпаж повернувся без жодних втрат!!! За мужність й відвагу молодшому лейтенанту Миколі Козлову Указом Президії Верховної Ради СРСР від 10 березня 1944 року було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Нікопольсько-Криворізька операція по визволенню цього регіону тривала від 30 січня до 29 лютого 1944 р. Ця загальновійськова операція по визволенню Кривбасу поділялася на два етапи. Перший етап - це жовтень-грудень 1943 р. та вихід військ Степового фронту (від 20 жовтня 1943 р. вже 2-го Українського) під командуванням генерала І.С. Конєва на підступи до Кривого Рогу і Кропивницького (колишнього Кіровограду); визволення перших населених пунктів північних і північно-східних теренів Криворіжжя та рудників «Жовта Ріка», імені Леніна, імені Рози Люксембург, населені пункти Веселі Терни, Ганівка, Божедарівка, залізничні станції Жовті Води, Савро, Коломойцево, Калачевське, Роковата та закріплення на річці Інгулець, ведучі бої з гітлерівськими військами. Саме у долині р. Інгулець йшла підготовка до великої битви за Кривбас. Другий етап - це січень-лютий 1944 р., коли 2-й і 3-й Українські фронти створили плацдарм довжиною понад 400 км по фронту і 100 км у глибину і наслідком чого стало успішне проведення військами 3-го Українського [30, с. 157, 161, 163]. У визволенні Кривого Рогу брав участь і 4-й Український фронт під командуванням генерала армії Ф.І. Толбухіна, який брав участь у розробці Нікопольсько-Криворізької наступальної операції південного напрямку. «Повністю Криворіжжя – як регіон у сучасних його межах – було звільнено у березні 1944 р. в ході Березнігувато-Снігурівської військової операції [30, с. 157]».

Як відомо, прагнучи за будь-яку ціну утримати залізорудний басейн, гітлерівське командування зосередило в районі Нікополя і Кривого Рогу 41 німецьку дивізію! Сюди стягувалися війська як із Західної Європи, так і з Північної Африки. Танкові з'єднання Ромеля прибули у камуфляжі під піски Сахари: "ось в такому «вбранні» вони і з'явилися на Криворіжжі [30, с. 158]. Бої на північній околиці міста затягнулись до початку 1944 р. 17 лютого 1944 р. війська 37-ї і 46-ї армій, що входили до складу 3-го Українського фронту, відновили наступ на Криворізькому напрямі. 37-а армія обходила наше місто з північного сходу, а 46-а – з південного сходу. В боях на південь від міста брали участь уцілілі групи з колишнього партизанського загону Сєднева. Врятувати від зруйнування заміновану окупантами греблю водосховища КРЭС нашим військам допоміг загін Миколи Павловича Гриньова

«Червоногвардієць». Прорвавши оборонні рубежі гітлерівців, 15-а і 28-а гвардійські стрілецькі дивізії 21 лютого визволили станцію Довгинцево. Наступного дня вони форсували річку Саксагань і вийшли на західну околицю Кривого Рогу. В цей час інші наші з'єднання вибили гітлерівців з південно-східного району міста. 22 лютого розгорнулись бої 10-ї гвардійської, 188-ї Нижньодніпровської та інших стрілецьких дивізій за очищення від окупантів північної частини міста. Наступ піхотних частин і з'єднань посилювався діями артилерії, танків, авіації. Протягом 22-23 лютого 1944 року Кривий Ріг був повністю очищений від гітлерівських окупантів.

Однією з найгостріших й найболючіших тем залишаються польсько-українські відносини. Здається, що ця тема вічна, й час від часу набирає нових обертів й потребує вирішення. Й знову про «різню» поляків на Волині 1943 р., проблему «вибачень» за «етнічні чистки». У цьому питанні Ярослав Дашкевич однозначно не підтримує поширену тезу про «спільну провину» і «спільне покаяння» та вважає, що питання так званого вибачення є «неісторичним» за своєю сутністю [3, с. 28-29]. Він аргументує свою позицію тим, що не можна використовувати під час оцінювання етнічних чисток одні й ті самі критерії, які, з одного боку, проваджуються на державному рівні, а з іншого – викликані реакцією «стероризованого населення» на спроби певних сил в якомусь регіоні вирішити національне питання у своїх інтересах [3, с.29]. Ця «війна сіл» за землю на Волині між поляками і українцями тривала століттями. «Різня» 1943 р. – це певна реакція «панівного становища» польського населення на українській етнічній території. В роки Другої світової війни польське населення на Волині стало заручником «вшехпольської» ідеології на українській етнічній землі, де поляки планували будувати свою державу. Отже, «вибачення» за війну між польським і українським населенням на Волині за землю, як на думку Я. Дашкевича, не є «актом досягнення історичної справедливості, бо таким чином ми визнаємо неправомірність і помилковість дій пригнобленої сторони проти сторони, що виступає в ролі гнобителя [3, с. 29]». Здається, що все логічно. Але й сьогодні – у 2024 році, польська сторона знову піднімає це питання. Отже, політичне напруження між польським і українським населенням нікуди не зникало. За існування Радянського Союзу та прорадянського режиму у Польщі це питання не піднімали з політичних міркувань. Під час Другої світової командував польської армії в СРСР генерал Владислав Андерс, якого було визволено з в'язниці НКВД, знав, що тисячі польських офіцерів передвересневої армії 1939 року вже розстріляні енкаведістами. Під час одного звернення до Сталіна, Берії, Меркулова з цього питання поляки почули: «Ми припустилися помилки щодо них» [8, с. 147]. Радянська

пропаганда стверджувала, що цей злочин нібито вчинили німці, а союзники СРСР вимагали, у свою чергу, від поляків мовчати з цього приводу. Сучасні польські історики оцінюють тодішню зовнішню політику союзників – США, Британії, СРСР як ситуативну, яку на той час змінити було неможливо: США перебували напередодні виборів і Рузвельт не бажав втратити голоси американської Полонії, Сталін бачив потужну підтримку Великої Британії і США, а тому не рахувався з польським урядом у Лондоні, «про права литовців, білорусів і українців не йшлося», Тегеранські ухвали від 28 листопада – 1 грудня 1943 р. було збережено «в таємниці» [8, с. 147-148].

В роки Другої світової ворожнеча між УПА і Армією Крайовою набрала крайніх форм. Йшлося про повоєнний статус території Волині, яка мала належати або відновленій Польщі, або незалежній Україні [15, с. 627]. Питання, хто саме почав першим «цикл насильства і відплати» залишається досі предметом гострих суперечок очевидців й істориків. Багато різних даних про кількість загинлих під час Волинської трагедії 1943 р. Є дані, що обидві сторони понесли великі втрати. Так, Римо-католицька церква в Польщі збила теж документи про «етнічні чистки» на колишніх східних теренах: кількість вбитих поляків коливається від 60 тис. під час Волинських подій до 500 тис. осіб, серед яких рахуються військові та політичні репресовані поляки [7, с. 1064].

Сучасний британський дослідник Норман Дейвіс у своєму світовому бестселері «Європа. Історія» зауважив, що у поствоєнній Східній Європі «всі воєнні злочини офіційно приписали нацистам», «кожен народ завинив тим, що оприлюднював дані про свої втрати і нехтував утрати решти народів», «проте ніхто не зробив загального безстороннього огляду геноциду воєнних часів», «будь-яке одностороннє дослідження неминуче викривлює правду» [7, с. 1064, 1066]. Спроби визначити польські або католицькі втрати неминуче применшують втрати серед євреїв, українців та інших народів.

Як на думку авторів цієї доповіді, злочини, що сталися з обох сторін на Волині в роки Другої світової війни, підпадають під статті 7 «Злочини проти людяності» та 8 «Воєнні злочини» Римського Статуту Міжнародного кримінального суду [1; 23, с. 256-265]. Неможливо заперечувати задокументовані злочини, здійснені Армією Крайовою проти українського населення Волині і УПА – проти польського. Ці злочини супроводжувалися жорстокими вбивствами, насильницьким переміщенням населення, переслідуваннями за національними, етнічними, культурними та релігійними мотивами; це й тортури, тотальне винищення будь-яких цивільних об'єктів разом із житлом. Іноді, в котрий раз, можна почути, що розібратися з цією проблемою можуть лише історики. Дивно, що й у XXI ст. ще є перші державні

особи, політики, перш за все, України, які «забули» про те, що українські історики прискіпливо вже виконали свою роботу. Здається, що польська сторона теж адекватно та толерантно підійшла до вивчення цієї трагедії. Про це свідчить хоча б «Історія Польщі 1795-1990» за авторством Ганни Дильонгової у перекладі з польської [8], у якій співголосно українській стороні викладено сучасне бачення проблеми. Тезисно позицію польської історикіні можна звести до наступних висновків:

1. Командування Армії Крайової чітко дотримувалося позиції недоторканності кордонів Другої польської республіки; не йшлося про передачу теренів будь-кому.

2. Армія Крайова «не помічала і не бажала помічати незалежницьких прагнень інших націй».

3. Польське населення східних теренів вважало себе автохтонами.

4. Поляки з західної чи центральної Польщі «здебільшого не усвідомлювали гостроти і драматичності конфліктів, що мали місце на тих теренах».

5. Емігрантська польська спільнота і політики також стояли на позиції захисту кордонів Польщі до вересня 1939 р. та «не помічали незалежницьких прагнень литовців, білорусів і українців».

6. Німці намагалися використати АК, білорусів, литовців і українців у своїх інтересах.

7. Додаткові проблеми створювали радянські партизани і НКВД: «Кремль не припускав думки про справжню незалежність цих народів».

8. Ні радянські, ні німецькі окупаційні інституції «не сприяли залагодженню українсько-польського конфлікту».

9. Польське населення становило меншість і «більше потерпала, оточена ворожо налаштованими українцями»; трагізм полягав не тільки у винищенні цілих сіл, а й у «величезній ненависті та відчутті кривди з обох боків, що перенеслися на наступні покоління».

10. Користь від такої ситуації мала третя сторона – тодішній Радянський Союз.

11. На рахунок українців і поляків списувалися навіть вбивства, що «чинили звичайні банди, яких не бракувало на охоплених війною теренах» [8, с. 151-152].

Отже, трагізм проблеми знаходиться у політичній площині, розв'язання якої, як на нашу думку - прерогатива великої політики, а не істориків.

Здійснимо короткий екскурс в історію українського дослідження цієї проблеми. Парламентська тимчасова комісія з вивчення діяльності ОУН і УПА була створена 13 вересня 1996 р. на чолі з народним депутатом України

А. Юхимчуком [21, с. 41-42]. Передбачалося розглянути історичні та юридичні висновки стосовно цієї проблеми на Верховній Раді України у березні 1997 р. З причин того, що члени комісії представляли радикально різні погляди на цю проблему, роботу комісії було паралізовано. Конфронтація у суспільстві досягла апогею. Президент України Л. Кучма 28 травня 1997 р. дав доручення створити Урядову комісію з вивчення діяльності ОУН і УПА (Постанова Кабміну від 12 вересня 1997 р. за № 1004). Пропозиції стосовно визначення офіційної позиції щодо діяльності ОУН і УПА Урядова комісія повинна була подати Президентові України і ВР України до 15 грудня 1998 р. Під час роботи істориків виявлено багато «білих плям», тому історичний висновок і розгорнуту довідку робоча група писала двічі : в 2000 і 2004 рр. Керівник Робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА був доктор історичних наук, професор Станіслав Кульчицький з Інституту історії України НАН України. Робоча група українських істориків розуміла, що їх дослідження, підготовлені наукові монографії, висновки не можуть переконати всіх, хто брав участь у цьому конфлікті, а тому головною метою було «надати об'єктивний фактичний матеріал у розпорядження органів влади та широкої громадськості для самостійних висновків [21, с. 43-44]». Рубрика № 11 фахового висновку Робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА має назву «Українське-польське протистояння» [21, с. 22-27] та заслуговує на особливу увагу. Як на нашу думку, стисло, але ґрунтовно Робоча група змогла висвітлити питання. Відомо, що 30 липня 1941 р. (вважається, що під тиском британського прем'єр-міністра В. Черчилля [21, с. 22]), глава польського емігрантського уряду, генерал В. Сікорський підписав у Лондоні договір з СРСР – так званий договір Сікорського - Майського (І.М. Майський був на той час послом СРСР у Великій Британії) [8, с. 146]. Разом з тим, й Польща, й СРСР вважали західноукраїнські і західнобілоруські землі «своїми»! Населення Західної України боронили свою землю від поляків з 1918 р., але з жахом згадувало про «криваву радянізацію 1939-1941 рр.». Українські дослідники ґрунтовно вивчили поведінку населення тимчасово окупованої гітлерівськими військами України й дійшли висновків, що, незалежно від національної належності, люди намагалися вижити за умов жорстокої окупації, а тому змушені були працювати, а переважна більшість інтелігенції як українського, так і польського походження співпрацювала з окупантами. Багато було й таких, які були підпільниками різних патріотичних організацій та намагалися, у першу чергу, захистити своїх співвітчизників і сіяли недовіру до «чужинців». Гітлерівські окупанти теж застосовували тактику поширення

міжнародної ворожнечі: політика «батога і пряника» чітко встановлювала межі міжнародної політики та використовувала прийоми заохочення і покарання до всіх – й до українців, й до поляків тощо. Робоча група відмічає й «негативну роль» радянських партизанів, які доклали певних зусиль для міжнародного загострення стосунків між українцями і поляками – «роздмухуванні напруження». У висновку згадується діяльність партизанських з'єднань С. Ковпака, О. Сабурова, О. Федорова, диверсійно-розвідувального загону полковника НКВС Д. Медведєва, у яких, за підрахунками польського історика Р. Тожецького, воювало не менше 5 тис. місцевих поляків [21, с. 24].

За умов міжнародного напруження, як відмічається у висновках Робочої групи, місцеве населення Волині не бачило й не бажало розрізняти функціонерів здійснених злочинів: навіть, якщо злочини здійснено було гітлерівською окупаційною владою, «пересічний українець або поляк здебільшого покладав не на німецьких окупантів, а на національну громаду, з якої походили ці функціонери [21, с. 23]». До матеріалів Робочої групи було залучено свідчення з польських підпільних газет, що підтверджує правомірність такого висновку: злочини української поліції переносилися на всіх українців регіону. Як тільки почалася масова втеча української допоміжної поліції до УПА, німецькі окупанти ініціювали заміну українців на польських поліцаїв. Й все розгорнулося навпаки – тепер з'явився привід у крайового проводу ОУН (Б) на північно-західних українських землях всю відповідальність за здійснені злочини проти мирного українського населення перенести на поляків. Офіційна «Відозва-ультиматум» до польського населення керівника крайового проводу ОУН (Б) Д. Клячківського від 18 травня 1943 р. сьогодні так само, як й під час війни, визнано неправомірним і злочинним актом. За цією відозвою польське населення попереджалося про неприпустимість тепер вже польської поліції чинити репресії проти українців й більше – «кожне наше спалене село, кожна наша жертва, що будуть з вашої вини, відіб'ються на вас». Польське населення ставало заручником цього протистояння, більш того, опинилося у лещатах: з одного боку, погрози з боку українців, з іншого, вже свої забороняли покидати оселі, адже після завершення війни Польща сподівалася зберегти свій вплив на землях Західної України. Це також стосувалося й українців: вони опинилися у заручниках ворогуючих армій – УПА і Армії Крайової. Особливо жорстокі каральні акції розпочато з липня 1943 р., коли «Відозви» ОУН (Б) до польського населення вимагали «за 48 годин вибратися за Буг або Сян – інакше смерть!». А польське підпілля видало наказ: «Сидіти на місці, бо Польща втратить Волинь». 11 липня 1943 р. загони ОУН (Б) одночасно здійснили напад на 167 польських

поселень [21, с. 24-25]. У винищувальних акціях брали участь цивільні українці, озброєні косами і сокирами [21, с. 24-25]. Але, це ще не був початок «війни сіл». Початок цієї різни розпочато було навесні 1943 р. – у квітні-травні 1943 р., коли частини Першої групи УПА під командуванням Дубового (І. Литвинчука) винищили села Костопільського району Рівненщини, здійснивши 7 акцій проти польського населення. Робоча група констатує, що звіти УПА «перегукуються» зі звітами радянських партизанів до Українського Штабу партизанського руху (УШПР), які «були безпосередніми свідками цієї трагедії»: в селах райцентрів Степань, Деражне, Рафалівка, Клевань бульбівці не вбивають, а «вирізають поголовно старих і малих та цілком спалюють польські поселення». З польського боку помста не забарилася: у травні-червні 1943 р. радіограми з радянських партизанських загонів до ЦК КП (б) У повідомляли: «польська допоміжна поліція спільно з німцями знищила майже чверть українського населення Людвипольського району Рівненщини, включаючи людей похилого віку, жінок, дітей» [21, с. 24]. Восени 1943 р. винищувальні дії польського підпілля були продовжені, але вже спрямовані не лише проти українців, а й німецьких колоністів. Ініціатором цих акцій був головний комендант Армії Крайової генерал Т. Коморовський (на псевдо Бур). До червня 1944 р. на території Хрубешувського і Томашівського повітів було спалено близько півтори сотні українських сіл, в яких мешкало до 15 тис. осіб [21, с.25]. Й таких документів забагато, щоб їх всі можна було б перерахувати! Але важливо ознайомитися з кінцевими висновками Робочої групи українських істориків при Урядовій комісії з вивчення цієї проблеми. А кінцеві висновки дійсно приголомшують, адже наголошують ні на звичних втручаннях гітлерівських окупантів і радянських партизанів у польське-українське протистояння на Волині у 1943-1944 рр., а називають зовсім незвичні, принаймні для українців, чинники, що спричинили цей конфлікт: «Криваве протистояння було детерміноване польським і українським шовінізмом, обоюстороннім екстремізмом, що знецінював людське життя, виправдовуючи все патріотичними гаслами. І тут не може бути виправдання жодній стороні [21, с. 25]». Названі й фігуранти-злочинці, які спричинили цю трагедію: за радянськими документами – відповідальні загоони Т. Боровця – Бульби («бульбівці»); за матеріалами Делегатури польського уряду за 1943 р - відповідальна «волинська ОУН», якою керував провідник ОУН (Б) на Волині, командувач УПА Д. Клячківський; за спогадами політичних противників ОУН (Б) – відповідальні «рубанівці» (прихильники провідника ОУН (Б) М. Лебеда (Максима Рубана); за працями вчених української діаспори – ця трагедія є «важкою темною плямою» в історії ОУН (Б), «ті не можна ані виправдати, ані

«пояснити»»; «не можна було й звинуватити Д. Клячківського, не звинувачуючи при цьому весь український повстанський рух»; за сучасною «Енциклопедією українознавства» - відсутня стаття про Д. Клячківського (Клима Савура); його ще у листопаді 1943 р. було позбавлено посади головнокомандувача УПА; лідерство перейшло до командувача УПА Романа Шухевича (Тарас Чупринка) [21, с. 25]. Й ще один цікавий аспект серед висновків Робочої групи істориків заслугове на увагу: боротьба за землю між поляками і українцями як такою, що годувала, велась століттями; на час трагедії «йшлося не про визначення державної приналежності регіону, а про користування конкретною ділянкою землі, яка годувала»; цей вибух – результат «національної політики всіх урядів Другої Речіпосполитої»; під час Другої світової цей багатовікова соціальний конфлікт під впливом певних політичних сил набрав ознак й політичного – боротьби за відродження власної національної держави [21, с. 26].

Сучасний український дослідник даної проблеми професор Ігор Ілюшин, член Робочої групи у своїх дослідженнях дійшов незаперечного висновку: Д. Клячківський як крайовий провідник ОУН (Б) на Волині не мав права пред'являти «ультиматум» польському населенню, а польське населення не мало бути заручником у кривавій війні між «підземною» АК та «лісовою» УПА; відповідальність, яка була неправомірно покладена на все польське населення на Волині УПА, ОУН (Б), ОУН (М), «бульбівцями» тощо за колабораціонізм окремих представників в допоміжній поліції «об'єктивно була подібною до тої, що приписувалася в СРСР» литовцям, естонцям, латишам, татарам, калмикам, чеченцям та іншим народам, які обвинувачувалися в масовій колаборації з гітлерівськими окупантами [21, с. 27].

Вивчення польсько-українського конфлікту 1943-1944 рр. було заборонено радянською цензурою так само, як й у ПНР будь-яка інформація про це теж не пропускала польською цензурою. Отже, як бачимо, й на теренах колишнього Радянського Союзу (СРСР), й у Польській Народній Республіці існувала одна й та сама проблема – замовчування, приховування, табу незручних проблем. Серед таких була й проблема толерантності по відношенню до польського населення, яка дісталась у «спадок» для сучасного українського соціуму так само, як і наслідки міжнаціонального протистояння в роки Другої світової війни 1939-1945 рр. Не припиняється надзвичайна гострота і заідеологізованість дискусій, які ведуться тривалий час між Польщею й Україною з питання українсько-польського конфлікту у роки Другої світової війни й не тільки. Продовжують існувати та поширюватися усталені штампи, стереотипи щодо особливостей саме українського

менталітету (а чомусь про польський навіть ніколи й не піднімається питання), здатність чи, навпаки, саме українців до державності, діяльність збройних формувань українських самостійницьких сил у різні періоди нашої історії тощо. Як на думку авторів цієї статті, це можна пояснити тим, що радянська тоталітарна система за тривалий час свого існування морально скалічила цілі покоління людей (звідси й сьогодні ми спостерігаємо серед певної частини українського населення ще соціальну аморфність, політичну невизначеність, ідейну розгубленість, іноді – навіть байдужість). Колишня радянська тоталітарна карально-репресивна система глибоко інфікувала (зомбувала) частину українського соціуму фанатичною відданістю комуністичному режимові, яка не бажає визнавати навіть її відверто злочинних наслідків. Більше того, ця інфіковано-зомбована частина продовжує свято вірити й поширювати мітологемами про «людяність» сталінського командно-адміністративного режиму або «досягнення» й «успіхи» сучасного пропутінського у рашистській ерефії. Успадковані від радянського тоталітарного режиму проблеми, потрапили у «благодатний» ґрунт – стан гібридної війни, розв'язану путінською росією проти суверенної і незалежної України. Отже, стан, у якому продовжує перебувати частина українського суспільства, можна, як на нашу думку, якщо не вилікувати, то принаймні хоча б спробувати зняти надзвичайну гостроту й заідеологізованість дискусій, підготувати політикум і суспільство України в цілому до сприйняття дражливих тем в українсько-польській історії шляхом подолання штампів, стереотипів, внутрішніх бар'єрів за допомогою толерантного висвітлення та обговорення незручних тем, проблем вітчизняної історії через ЗМІ, телебачення, радіо, наукову та науково-популярну літературу тощо. Сучасні українські історики однозначно стверджують, що цю проблему треба розв'язувати, її вже не можна замовчувати – про неї говорять не лише польські дослідники, а й міжнародна громадськість; це питання стоїть на заваді нормальних міжнародних стосунків між Польщею і Україною у XXI столітті.

Наукові публікації українських істориків надають можливість глибоко поглянути на соціально-психологічні причини виникнення міжнаціональних – українсько-польських протистоянь в різні історичні часи. На думку дослідниці О. Калішук, причини протистояння між українським і польським населенням слід шукати «у площині важкозмінюваної емоційно-чуттєвої сфері». Тривалий час формувалися національні стереотипи наших двох суспільств і націй. З часом було сформовано нетолерантний стереотип щодо українців: «меншовагітсна нація», «українець-різун», «українець-зрадник» тощо. Як кажуть, нема де правди подіти, слід визнати, що полякам вдалося

дemonізувати ці стереотипи. Дослідниця Оксана Каліщук дійшла наступних висновків: «...в історіографії наголошують, що вагомий «внесок» в утвердження у масовій свідомості негативного стереотипу українця робила переважно польська преса. Як ілюстрацію дослідники наводять уривок зі статті, вміщеної на шпальтах газети «Велика Польща» від 19 червня 1943 р., у якій стверджувалося, поміж іншого, що український народ вигадали для своїх потреб німці та кілька десятків українських активістів. У часопису «Плацдарм» за січень 1943 р. у статті «Українці» знову подибуємо твердження, що Україна – то вигадка німців, а Львів є одвічно польським містом ... поляки вбачали у прагненні місцевих українських селян скористатися з ситуації і відібрати у своїх польських сусідів разом з їхнім життям майно та землю. Як наголошують сучасні історики, поширення таких інсинуацій мало на меті міцно пов'язувати українців з німецькими загарбниками як головними винуватцями знищення Другої Речі Посполитої та скерувати на них усю ненависть [10, с. 47]». У роки минулої світової війни за допомогою потужної ідеологічної обробки місцевого польського населення вдалося сформувати уявлення про те, що «своє – квінтесенція добра, чуже - концентрація зла». Серед українців на цей момент вже існувала ненависть до польського населення, а тому, як на думку дослідників, антипольська акція на Волині потрапила на «сприятливий» ґрунт, адже в очах українців поляки виступали лише як гнобителі, окупанти, колонізатори й навіть як колаборанти. Дослідниця намагається довести, що війна завжди викликає до життя негативні інстинкти у тих, хто є її учасником. Загострення міжнаціонального протистояння за умов війни теж дало вихід найгіршим людським інстинктам, коли «мордування людей відбувалося у найжахливіший спосіб з використанням сокир, кіс і тому подібного, а поруч з чоловіками гинули жінки та діти. При цьому криваве шаленство, вивільнене значною мірою військовою деморалізацією, стосувався обох сторін конфлікту [10, с.47]». Деструктивними механізмами ескалації етнополітичних конфліктів, що призвели до міжнаціонального протистояння між українським і польським населенням на території західноукраїнських земель, на думку Оксани Каліщук стали «мілітаризація способу життя, зростання внутрішньої групової згуртованості, етноцентризму, психологічне дистанціювання, дегуманізація, формування «образу ворога», сатисфакція [задоволення - авт.], а також демонізація, «формування атмосфери фаталізму та відчуження».

Львівський історик Василь Гулай у фундаментальній праці «Міжетнічна комунікація в Західній Україні у роки Другої світової війни» дослідив історичний досвід комунікативних зв'язків української, польської,

єврейської, німецької, чеської та інших етнічних спільнот Східної Галичини та Західної України у кризовий період їхньої історії - напередодні та в роки Другої світової війни. Історик пояснює, для чого потрібно досліджувати цю ситуацію: «Наукова оцінка наслідків міжетнічної конфліктної взаємодії у Західній Україні в часи Другої світової війни особливо потрібна для адекватного взаєморозуміння нащадків її учасників на сучасному етапі [4, с.7]».

В. Гулай аналізує міжетнічний комунікативний дискурс в умовах початку Другої світової війни й наголошує на тому, що «ще задовго до початку агресії гітлерівської Німеччини проти Польщі нацисти прагнули використати українців як «п'яту колону» – спочатку проти Другої Речі Посполитої, а потім – СРСР. Вони охоче користувалися послугами Оунівської резидентури на західноукраїнських землях [4, с. 167]». Напередодні війни існування у складі Вермахту українського підрозділу «Військовий відділ націоналістів» (ВВН) під командуванням полковника Р. Сушка не було тасмницею. Львівські історики М. Литвин і К. Науменко небезпідставно наголошують про те, що Пакт Молотова - Ріббентропа був не засобом врегулювання відносин з Німеччиною, а прямою змовою Сталіна й Гітлера, спрямованою на переділ Східної Європи, а отже, на нову світову війну. І першим кроком на цьому шляху стала спільна агресія Німеччини та СРСР проти Польщі, закамуфльована Москвою під «визволення українців та білорусів» [4, с. 168].

Заслуговує на увагу концептуальна стаття Івана Рябчого про наукові досягнення Віталія Чернецького – нашого з вами сучасника, відомого вченого, професора славістики й гендерних студій у Маямському університеті – (Оксфорд, Огайо, США. Остання його монографія «Картографуючи посткомуністичні культури: Росія та Україна в контексті глобалізації» (К.: Критика, 2013). Віталій Чернецький – президент Американської асоціації українців є автором ключових культурних парадигм: «постмодерности «другого світу», щойно посталої «постколоніальности «другого світу», що окреслюють глобальний культурний розвиток, притаманний посткомуністичному світові, «однак відчутний далеко за його кордонами, адже постмодернізм, постколоніалізм і посткомунізм не були притаманні котромусь одному з трьох світів, а взаємонакладалися і змішувалися один із одним на багатьох рівнях». Віталій Чернецький - також популяризатор української літератури в англomовному світі. Він переклав англійською книги Юрія Андруховича («Московіада» - про атмосферу кризи імперії 90-х років ХХ ст., місто Москва), твори Павла Вольвача, Сергія Жадана, Павла Коробчука, Василя Махна, Ірини Шувалової

та інших сучасних українських письменників [24]. Доробок Віталія Чернецького базується на стику історії і психології й присвячений падінню «колоніальних імперій модерності». Він розкриває механізми самозбереження тривалий час таких імперій та стверджує, що для тоталітарних режимів пануючою та домінуючою формою тотального контролю над суспільством завжди була «моральна цензура» (або так звані «моральні паніки») – явище, яке виникає як наслідок існування закритих, авторитарних чи напівавторитарних суспільств, де треба постійно доводити, що суспільство чи держава перебувають під загрозою від певного внутрішнього чи зовнішнього ворога: ключовий чинник у цьому – перебільшена реакція на різні явища, які несуть загрозу державі, суспільству. На його думку, у сучасних суспільствах політика моральної цензури та створення «моральних панік» – це засіб відволікти увагу широких верств населення від, наприклад, економічних проблем. Опиратися цьому явищу може лише незалежна та критично думуюча людина. Саме через поступове утворення нової спільноти незалежних, критично мислячих людей «ми маємо шанс розв'язати цю проблему». Тоталітарна система породила чимало хибних уявлень про складові демократичного життя, явища суспільно-політичного, економічного, психологічного життя у суспільствах, для яких процес здорової соціалізації індивіда є нормою. Так, «на жаль, у багатьох людей на постсовєтських теренах дуже хибне уявлення про толерантність; дехто її ототожнює мало не з роспустою чи змальовують у відверто карикатурних формах. Насправді проблема в тому, що люди часто реагують із пересторогою на те, що для них незвичне. Проте нетолерантність до інших (а ця іншність може проявлятися по-різному, від відмінного кольору шкіри чи волосся, одягу, до мови, форм поведінки тощо) – вроджена характеристика; її люди засвоюють під час соціалізації (починаючи вже з дитсадка). Часто шукають на цапа – відбувайла, щоб пояснити власні проблеми чи негаразди, або цапи – відбувайли створюються, щоб відволікти увагу населення від інших проблем чи від коріння цих проблем». Примусовий колективізм, примусова «дружба народів» за совєтських часів породили глибоку відразу до солідарності, колективних акцій ...[24]».

В роки гітлерівської окупації ідейна розгубленість, дезорієнтація, деполітизація, деморалізація, соціальна аморфність, терор, важке матеріальне становище змусили громадян пристосуватися до «нового» режиму шляхом відмови від певних моральних цінностей заради безпеки і своїх фізіологічних потреб. Майже така сама ситуація повторюється сьогодні й серед росіян, і серед українців та громадян інших національностей на тимчасово окупованій рашистами території Криму, Донбасу, Луганщині, Херсонщині і Запоріжжя.

Зрозуміло й те, що частина населення сьогодні свідомо йде на співпрацю з «новою» владою з ідейних міркувань (так звана «п'ята колона», яка співпрацює з ідеологічних причин, поділяючи головні засади політики путінських окупантів), частина маргіналів, серед яких нерідко – жорстокі, схильні до конформізму особи, швидко пристосовуються й прислужуються тому, хто при владі.

Отже, причини міжнаціонального протистояння в роки Другої світової війни, кризового стану в українському суспільстві вже в роки незалежності України й боротьби за єдність нашої держави сьогодні мають давню історію й пояснюються, у першу чергу, багатоміліонним зазіханням сусідніх держав (у першу чергу, Московії – Російської імперії, СРСР – Російської Федерації) на наші землі, українську державність і державу Україна, штучним створенням бази для поширення і роздмухування міжнаціональної ворожнечі, політичної, соціально-економічної і культурної нестабільності.

Перелік посилань:

1. Базов В.П. Воснні злочини: Навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 336 с.
2. Веденєєв Д., Лисенко О. Проблема оцінки діяльності ОУН та УПА: поле конфронтації або сфера порозуміння? Сторінки воєнної історії України. Збірник наукових статей. Випуск 14. Київ. 2009. С. 109-126.
3. Гирич Ігор. Ярослав Дашкевич: нерозривність науки і суспільно-політичного життя // Дашкевич Я. «...Учи неложними устами сказати правду». Київ: «Темпора», 2011. С. 9-38.
4. Гулай В.В. Міжетнічна комунікація в Західній Україні у роки Другої світової війни: монографія / Василь Васильович Гулай. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. 460 с.
5. Гусейнов Г. Історія створення та діяльності агрошколи на Криворіжжі в окупаційну добу (1941-1943) // Соборність українських земель в контексті подій Другої світової війни: Збірник матеріалів Загальноукраїнської наукової конференції 24-25 жовтня 2000 р., м. Кривий Ріг. Кривий Ріг: «Мінерал» АГН України, 2000. С. 143-155.
6. Дашкевич Я. Україна у вогні ідеологій. 1998 р. // Дашкевич Я. «...Учи неложними устами сказати правду». Київ: «Темпора», 2011. С. 706-717.
7. Дейвіс Норман. Європа. Історія. Переклав з англійської Петро Таращук. Київ: Видавництво Соломії Павличко «ОСНОВИ», 2006. С. 1064-1066.

8. Дильонгова Ганна. Історія Польщі 1795-1990. Переклад з польської Михайла Кірсенка. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 239 с.

9. Державний архів Дніпропетровської області. Ф. 19. Оп. 8. Спр. 1. Арк. 74-75, 78-79, 268-271; Спр. 7; Спр. 42а. Арк.2; Спр. 305. Арк.23, 26, 39-44; Спр.307. Арк.92-95; Спр.343. Арк.5-6, 7, 11; Спр.365. Арк. 3- 4, 14; Спр. 367. Арк. 1-3; Спр.372. Арк.33.

10. Каліщук О. Українсько-польське протистояння у роки Другої світової війни: психоментальні складники / Оксана Каліщук. Мандрівець. Травень-Червень. 2013. С. 47.

11. Історія міст і сіл УРСР. Дніпропетровська область. К.: Головна редакція Української Рад. Енциклопедії АН УРСР, 1969. 958 с.

12. Коваль М.В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.). Том 12. Київ: Видавничий Дім «Альтернативи», 1999. 336 с. (Серія: «Україна крізь віки»).

13. Коріненко П.С., Терещенко В.Д., Бармак М.В. Новітня історія України (1939-2007 рр.). Ч. IV. Тернопіль: Вид-во АСТОН, 2007. 400 с.

14. Кульков Е.Н., Мягков М.Ю., Ржешевский О.А. Война 1941-1945. Факты и документы. М.: «Олма-Пресс», 2001. 480 с.

15. Магочій Павло-Роберт. Україна. Історія її земель та народів / Переклад з англ.: Ернест Гийдель, Софія Грачова, Надія Кушко, Олексій Сидорчук. Відповідальний ред.-р: Валерій Падяк. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2012. 794 с.

16. Масляк П.О. Країнознавство. Підручник. 2-ге видання, виправлене. Київ: Знання, 2008. 292 с. (Вища освіта ХХІ століття).

17. Миколаєнко М. На лінії вогню. Документальна повість. К.: «Молодь», 1956. 193 с.

18. Миколаєнко М. На лінії вогню: Повість. Кривий Ріг: Б-чка альм. «Саксагань», 1996. 157 с.

19. Натан Д. та Тетяна Пилипів Шиппі (США). Націоналізм, легітимність і мінливість проблеми ОУН-УПА. Сторінки воєнної історії України. Збірник наукових статей. Випуск 12. Київ. 2009. С. 213-221.

20. Немикин А.К., Коцура В.М. Боевая слава Днепропетровщины. Очерки о Героях Советского Союза. В 2-х томах. Т. 2. Дніпропетровськ: «Січ», 2000.

21. Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА. Київ: Наукова Думка, 2005. 53 с.

22. Реабілітація репресованих: законодавство та судова практика. К.: Юрінком, 1997. 464 с.
23. Римський Статут Международного уголовного суда (Рим, 17 июля 1998 г.) (Извлечение) // Базов В.П. Военні злочини: Навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 254-292.
24. Рябчій І. «Віталій Чернецький: «Колоніальний досвід – це психологічна травма ...» / Іван Рябчій. Мандрівець. Травень-Червень. 2013. С. 4-8.
25. Тутик А. Они не могли иначе. Документальная повесть. Днепропетровск: «Промінь», 1969. С. 72-126.
26. Шайкан Валерій. Идеологічна боротьба в Україні періоду Другої світової війни 1939-1945 рр. Кривий Ріг: КП «Криворізька друкарня», 2010. 436 с.
27. Шайкан В.А. КПСС – организатор и руководитель коммунистического подполья в Приднпровье в годы Великой Отечественной войны (1941-1944гг.): дисс. кандидата ист. наук: 07.00.01 / Валентина Алексеевна Шайкан. Днепропетровск, 1989. 283 с.; Шайкан В.О. Колораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» та військової зони в роки Другої світової війни: дис. доктора іст. наук: 07.00.01/Валентина Олексіївна Шайкан. Київ, 2005. 403 с.
28. Шайкан В.А. Деятельность комиссаров партизанских соединений Украины в годы Великой Отечественной войны (1941-1944 гг.): дисс. кандидата ист. наук: 07.00.01 / Валерій Александрович Шайкан. Днепропетровск, 1992. 239 с.; Шайкан В.О. Идеологічна боротьба в Україні періоду Другої світової війни 1939-1945 рр.: дис. доктора іст. наук: 07.00.01/Валерій Александрович Шайкан. Київ, 2010. 543 с.
29. Шайкан В.О. Колораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» і військової зони в роки Другої світової війни. Монографія / Відп. ред.-р: доктор історичних наук О.Є. Лисенко. Інститут історії України НАН України. Кривий Ріг: «Мінерал» АГН України, 2005. 466 с.
30. Кривий Ріг: лихоліття 1941-1945 рр. / В.В. Стецкевич, В.О. Шайкан, Р.П.Шляхтич. Кривий Ріг: Видавничий центр ДВНЗ «КНУ», 2015. 521 с.
31. Кривий Ріг: Пам'ять міста 1941-1945 рр. у документах і матеріалах. В.В.Стецкевич, В.О. Шайкан, Р.П. Шляхтич та ін. Кривий Ріг: Видавничий центр ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2018. 480 с., іл.

Ганна Коваль,
професор кафедри
публічного управління та адміністрування,
доктор наук з держуправління, професор,
Державний університет економіки і технологій
(Кривий Ріг – Львів, Україна)
ORCID:0000-0001-5317-6876
e-mail: koval_gv@duet.edu.ua

Жіночі досвіди війни

Становлення української державності стало закономірним наслідком визрівання соціально-економічних передумов, тривалих пошуків, визвольних змагань і напруженої боротьби українського народу за свою свободу і незалежність [1, с. 26]. Вже тривалий час, починаючи з 2014 року, Україна веде самовіддану боротьбу з рашизмом. Широкомасштабне вторгнення військ російської федерації 24 лютого 2022 року в черговий раз об'єднало весь український народ на самовіддану боротьбу з ворогом. В цій боротьбі вагомим місцем відводиться жінці.

У складі Збройних сил України служить 47 тисяч жінок, з них 4 тисячі – на передовій. Урядовці підкреслюють, що в українській армії скасовані будь-які обмеження щодо призначення та проходження жінками-військовослужбовцями служби на всіх посадах, в тому числі бойових, за всіма групами військово-облікових спеціальностей. Це забезпечує Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях», який ухвалений у 2018-му році. В статті 1 вищезазначеного Закону вказано, що жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками (за винятком випадків, передбачених законодавством з питань охорони материнства та дитинства, а також заборони дискримінації за ознакою статі), що включає прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу, проходження військової служби, проходження служби у військовому резерві, виконання військового обов'язку в запасі та дотримання правил військового обліку [3].

Щонайменше чотири тисячі українських жінок мають у Збройних силах України бойові посади. Однак їх кількість могла би бути більшою. Не поодинокі випадки, коли жінкам доводиться виборювати можливість потрапити на поле бою на рівні з військовими чоловіками [2]. Багатьом це

вдається не з першого разу, а у деякі підрозділи жінкам мобілізуватися взагалі не вдається. Як зазначають жінки-військовослужбовці, не рідко зустрічаються підрозділи, які принципово відмовляються брати на службу представниць слабшої статті. Так, Ярина Черногуз, морська піхотинка і військова медикіня, стверджує, що «дуже сумно, адже надворі ХХІ століття, війна стає також дуже технологічною, і дуже велику кількість роботи жінки можуть робити на рівнях з чоловіками, навіть не маючи додаткової фізичної підготовки» [2].

Снайперка третьої окремої десантно-штурмової бригади ЗСУ відверто зізнається, що їй треба вдвічі більше працювати, щоб довести свою спроможність на бої бою.

Питання загальної мобілізації жінок на законодавчому рівні наразі не розглядають в Україні. Під час підсумкової прес-конференції наприкінці 2023 року Президент України Володимир Зеленський заявив, що не підтримає таку пропозицію. Водночас у суспільстві обговорення цієї теми існує. Зокрема, жінки-військовослужбовці переконані, що саме розгляд питання мобілізації жінок на законодавчому рівні буде свідченням справжнього їх рівноправ'я з чоловіками.

Тривалий час військовослужбовці звертали вагому увагу на гендерну нерівність у забезпеченні жінок формою та спорядженням.

Завдяки співпраці організації ArmWomenNow з робочою групою в Міноборони, у 2023 році впроваджено жіночу літню польову форму для Збройних сил України. До цього всім жінкам видавали лише комплект чоловічого крою та чоловічу спідню білизну. І вже у лютому 2024 року в Міноборони офіційно повідомили, що військовослужбовці ЗСУ вперше отримали комплекти літніх польових костюмів, які виготовлені з врахуванням жіночих антропометричних параметрів.

Заступниця міністра оборони України Наталія Калмикова відверто зізналася, що над розробкою та впровадженням форми для жінок працювало дуже багато людей, а тому основним завданням міністерства є створення гідних умов для служби жінок.

Війна і військо століттями сприймалися як традиційно чоловіча справа і, відповідно, чоловіча історія. Жіночі досвіди війни – це наче побічний продукт війни [4].

Жіночу працю в тилу звично вважають допоміжною, жіночі внески у воєнні зусилля держав сприймають як вимушений тимчасовий захід, щось цілком другорядне порівняно з історіями про масштабні битви, успішні спецоперації чи воєнні стратегії. Життя жінок на окупованих територіях узагалі не вписується у великі наративи про військово звитягу. Якщо жінки й

з'являються на сторінках воєнної історії, то найчастіше в образі безіменних масових жертв, рідше – як виняткові героїні-мучениці або показові затавровані ганьбою зрадниці.

Війна російської імперії проти України дає нам нагоду позбутися цієї сумнівної традиції. Прикладом цього є високопрофесійні жінки, які не лише посіли високі державні посади, а й дедалі частіше з'являються в ролі запрошених експерток для авторитетного коментування найактуальніших питань у різних сферах життя українського суспільства та явищ глобального рівня у ЗМІ.

У сучасному світі, де інформація поширюється зі швидкістю світла і жодна подія, особа чи вчинок не мають шансів залишитися невідомими, не помічати жіночі досвіди й ролі в цій війні просто неможливо.

Жінки роблять дуже багато, а тому ігнорувати все те, що вони роблять, було б злочинною недбалістю чи історичною безвідповідальністю. Сьогодні ми вже точно знаємо, що війна змінила нашу країну, наше суспільство і перед нами стоїть завдання взяти до уваги жінок, проаналізувати і врахувати усі їхні досвіди і ролі. Війна, яка триває з 2022 року, засвідчила професійність і компетентність жінок.

Ми впевнено можемо заявити, що неспроможність жінок керувати через нібито надмірну емоційність, якусь особливу вразливу жіночу психіку чи фізичну крихкість – це міф, який зазнав краху. Жіноче лідерство, зокрема на міжнародному дипломатичному фронті, засвідчило готовність жінок до найвищого рівня державної відповідальності.

Весь світ сьогодні побачив безстрашних українок, котрі голіруч виходили назустріч озброєним агресорам і з гідністю боронили своє право не коритися вимогам окупантів на власній землі. У суспільній свідомості трансформується поняття нормативної фемінності з усіма її стереотипними уявленнями про «жінок як слабку стать», яка потребує чоловічого захисту.

Аналізуючи жіночі досвіди війни, дуже важливо осмислити практики екстремального материнства: пологи в бомбосховищах чи вдома за відсутності медичної допомоги, догляд за дітьми під час тривалого перебування в підвалах чи в умовах окупації, переживання втрати, насильства чи каліцтва дітей, практики солідарного материнства й інші пов'язані аспекти. Саме на матерів лягла основна відповідальність за добробут і безпеку дітей. Заслуговує пошани і ми низько вклоняємося жінкам-волонтерам, які вражають своєю відважністю та безкорисливістю. Особливої уваги потребують жінки, які зазнали нелюдського сексуального насильства в окупованих містечках і селах по всій Україні. Біль переповнює наші серця.

На відміну від замовчуваного десятиліттями злочину масових згвалтувань і сексуальної наруги вояків над цивільними жінками часів Другої світової війни, нині вже почалися кримінальні розслідування цих випадків, проблема набрала суспільного розголосу і є надія на покарання винуватців. Коли ці травмовані жінки відчують і повірять, що наше суспільство готове їх почути і зрозуміти, не засуджуючи, вони самі розкажуть свої страшні історії [4].

Висновок. Отже, жіночі досвіди війни є надзвичайно різноманітними. Жінки вносять значний внесок у суспільний розвиток: вони беруть безпосередню участь в бойових діях, працюють в тилу, займаються волонтерством тощо. Разом з тим, жінки демонструють неймовірну силу, відвагу, мужність та сміливість, тому їхні історії повинні бути почутими та включеними до загальної історичної пам'яті.

Перелік посилань:

1. Війна в історичній та індивідуальній пам'яті (ВІП 2023): VI Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Кривий Ріг, 28 жовтня 2023 р.): тези доповідей. Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2023. 311 с.

2. Високолян О. Жінки на війні: як долати «скляну стилію». 2024 URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zhinky-na-viyeni-hendernarivnist/32853881.html>

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях». Відомості Верховної Ради. 2018. № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-viii#Text>

4. Кісь О. Жіночі досвіди війни. Літо 2022 року. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/dosvidy-viyny/zhinochi-dosvidy-viyny-lito-2022.html>

Валентин Орлов,
проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи,
кандидат наук з державного управління, доцент,
Державний університет економіки і технологій
ORCID: 0000-0002-6505-470X
e-mail: orlov_vv@duet.edu.ua

Вплив збройних конфліктів на процеси державотворення

Російсько-українська війна, яка вже друге десятиліття триває у сполученні різних її фаз, актуалізувала не тільки питання захисту національного суверенітету та територіальної цілісності України, але й виявила нові чинники у процесах державотворення, що продовжують розгортатися в Україні навіть в умовах війни.

Протягом останніх тридцяти років державотворчі процеси протікали з різною інтенсивністю та різною динамікою змін. Поза сумнівом те, що в умовах війни ці процеси демонструють інтенсифікаційні ознаки, що детерміновано, з поміж іншого, й такими чинниками:

- загостренням соціальних конфліктів, як всередині суспільства, так і на міжнародному полі;
- значним погіршенням рівня життя населення;
- виникненням нових форм соціального насильства, пов'язаних із війною;
- актуалізацією соціального запиту на сильну державу та спроможні державні інституції, здатні захистити суспільство перед небезпеками втрати незалежності та суверенітету.

Слід звернути увагу на те, що ці чинники у мирний час виявлялися такими, що мали менший вплив на державотворчі процеси в Україні. Для цього слід виділити низку причин, серед яких, на нашу думку:

- відсутність у мирний час такого каталізатора для державотворчих процесів як стрімке зростання національної свідомості, викликане соціальним насильством з боку іншої держави;
- зростання потреби під час війни у зміцненні механізмів держави в умовах, коли критично зростають вимоги до виконання нею своїх внутрішніх та зовнішніх функцій;
- соціальний запит на реформування державного механізму та удосконалення демократичного політичного режиму перед обличчям небезпек реанімації тоталітаризму;

- посилення соціальної ролі інститутів суспільства, які у мирний час не були актуалізовані та неістотно впливали на процеси державотворення.

Аналізуючи вплив війни на процеси державотворення, слід зауважити на тому, що сама природа війни як соціального конфлікту, призводить до значних суспільних змін, які своєю чергою детермінують потреби у змінах державного механізму. Діалектичний процес державотворення прискорюється під час війн, оскільки прискорюються всі інші процеси, що несуть у собі чинники розвитку держави, які у свою чергу можуть прискорювати процеси державотворення в залежності від життєвого циклу держави. Для одних держав війни приносять нові етапи розвитку, а для інших – занепад чи руйнування державності.

Як справедливо зазначає С. В. Кульчицький, війна – це соціально-політичне явище, що є найбільш гострою формою розв'язання суспільно-політичних, економічних, ідеологічних, національних, релігійних, територіальних та інших суперечностей між державами, народами, націями, класами і соціальними групами засобами збройного насильства [1].

Ми вбачаємо у війні чинник, який традиційно каталізує державотворчі процеси, оскільки погоджуємося з думкою Г. Ситника про збройні конфлікти як крайню форму прояву суперечностей між державами, і водночас крайній засіб їх розв'язання, а також з тим, що загальним контекстом у якому визначається природа, роль збройної боротьби й війни в людській історії, є соціальне насильство [2].

Слід визнати, що розвиток та трансформації української державності являють собою процес удосконалення форм та змісту діяльності суспільно-політичних інституцій, що у сукупності утворюють національну державу, здатну реалізувати свою внутрішню та зовнішню правосуб'єктність, забезпечити захист суверенітету, незалежності та прав і свобод громадян. Цей процес є перманентним та таким, що супроводжується соціальними, економічними, політичними, культурно-духовними змінами, які формують якість життя людини та гарантують їй можливості реалізації життєвої траєкторії.

Специфічні риси українського державотворення під час війни визначаються її національно-визвольним характером, справедливими цілями, міжнародною підтримкою та військовими результатами.

Соціологічні розвідки сучасних реалій війни підтверджують цю думку. Війна, як вважає В. Степаненко, це – новий трагічний досвід та водночас нова актуальна реальність для українського суспільства. Це час важких випробувань для громадян і держави. Водночас війна надзвичайно посилила громадянську та патріотичну консолідацію українського суспільства. Тому,

звичайно, зовнішня воєнна агресія – це природний фактор консолідації будь-якого суспільства [3].

Не стала виключенням й Україна. Проте, вона продемонструвала набагато більшу стійкість та здатність до продовження та удосконалення процесів державотворення, ніж інші держави навіть у історичній ретроспективі. Маємо досить багато прикладів у сучасній та новій світовій історії, коли війни руйнували державність попри військові та міжнародні досягнення. Україні вдалося значною мірою інтенсифікувати ці процеси. Причин цьому декілька, зокрема:

- потреба визначення Україною, попри війну, свого європейського вектору. Процеси європейської інтеграції у зв'язку з війною не тільки не зупинилися, проте й значною мірою пришвидшилися;

- євроатлантичний вектор зовнішньо-політичної стратегії України зумовив потребу у адаптації системи публічного управління та інституцій держави до умов демократичного світу, що позитивно вплинуло на стійкість держави та системи державного управління;

- значною мірою розвинено та апробовано практикою форми і методи державного управління під час війни у зв'язку з функціонуванням військових адміністрацій та інших органів військово-цивільного управління;

- створено стійкі адаптивні системи державного управління, здатні вирішувати завдання публічного управління в умовах надзвичайності.

В той же час, система публічного управління в умовах війни зіткнулася з низкою ризиків, серед яких слід виділити такі ключові проблеми:

- криза форм представницької демократії при збереженні загального демократичного характеру політичної системи. Це виразилося, зокрема і в тому, що частина депутатів різного рівня вдалися до відверто до антиконституційних демаршів;

- економічні проблеми воєнного стану, які спровокували нові корупційні практики;

- загальмування процесів демографічного та соціального порядку, що негативно впливає і на сферу публічного управління та провокує кадрову кризу у публічній службі;

- формування негативних тенденцій у суспільстві у зв'язку з тривалим характером війни та ворожою пропагандою;

- непевні стратегії міжнародної допомоги, які створюють ілюзії безпорадності та неефективності державної влади у сприйнятті населення.

Таким чином, розгортання процесів державотворення під час війни характеризується інтенсивністю та пошуком якісно нових форм публічного управління, орієнтованих на соціальні умови надзвичайності, вирішення

глобальних проблем міжнародного характеру та протистояння ризикам, спровокованим сучасним збройним конфліктом. Ці процеси демонструють підтвердження тези про війну як каталізатор суспільно-політичних реформ, спрямованих на нову якість держави та системи публічного управління в ній.

Перелік посилань:

1. Кульчицький С. В. (ред.). Воєнні конфлікти другої половини ХХ століття: зб. наук. Статей. Київ: Ін-т історії Укр., 2004, 100 с.
2. Ситник Г.П. Філософія війни та миру: курс лекцій / Г.П.Ситник. К: ТОВ "САК Лтд.", 2023. С. 8.
3. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. С. 17.

Неля Переверзєва,
викладач соціально-гуманітарних дисциплін
викладач-методист, викладач Вищої категорії
ВСП “Криворізький фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій”
e-mail: perevierzieva@kfk.duet.edu.ua

Рашистський (пропутінський) окупаційний режим на тимчасово-окупованій території України: спогади очевидців

Війна... Страшне слово, скільки в ньому ненависті, злості, крові, сліз, скалічених доль, смертей та болю... Війна розбиває сім'ї, розділяє коханих, забирає синів у матерів... Кожна війна - це величезний стрес для всіх, хто бере в ній участь, і трагедія для всього світу. Війна - це горе, сльози!

Ми, покоління “розвинутого соціалізму”, не бачили війни, ми про неї знали лише з книг та фільмів. А побачити на власні очі жахи воєнних подій - це зовсім інше. Про неоголошену війну на Сході, яка розпочалася в 2014 р., ми також чули, бачили перших переселенців з Донбасу в рідному місті Дніпрорудне, але не сподівалися побачити російські танки біля своєї домівки та стати в майбутньому такими ж біженцями.

24 лютого 2022 року путін оголосив війну Україні. Одразу ж, о 3:40 ранку, російські війська розпочали інтенсивні обстріли підрозділів ЗСУ на сході країни, перетнули північно-східні кордони, а також нанесли ракетно-бомбові удари по аеродромах і складах зброї майже на всій території України. Верховна Рада України одногослосно ухвалила запровадження воєнного стану [1]. З тих пір кожна громада, кожен житель України воює з росією і до сьогодні.

Війна для мешканців м. Дніпрорудного Василівського району Запорізької області, мого маленького шахтарського містечка Дніпрорудне, що на Запоріжжі, звідки я родом, внутрішньо переміщена особа, почалася несподівано, як і для решти українців. Спочатку була паніка, коли почули, що російські танки їдуть на місто, а потім організація повсякденного життя в нових реаліях. Коли російські війська почали рухатися на Дніпрорудне, чоловіки міста виставили блокпости на в'їздах до міста, чергували вдень і вночі.

І ось, 27 лютого 2022 р., до міста через головний в'їзд під'їхав перший танк, зупинився перед блокпостом, чоловіки-містяни, які були не озброєні, на чолі з мером міста, Євгеном Матвєєвим, вийшли вперед, мер пішов на переговори, танк повернув назад, поїхавши геть від Дніпрорудного. Ця

новина облетіла всі світові ЗМІ «У Дніпрорудному Запорізької області мер міста Євген Матвеев разом із місцевими мешканцями зупинили ворожий танк». Про це повідомив радник МВС Антон Геращенко. Люди вийшли назустріч російській техніці, у результаті окупанти повернули назад. «Не бійтеся давати відсіч загарбникам! Україна перемагає! Смерть російським окупантам!» – написав Геращенко» [2].

А 13 березня 2022 р. ворог викрав мера міста Дніпрорудного Євгена Матвеева, який організував територіальну оборону, постачання міста хлібом (хліб випікали в місцевих пекарнях, шкільних їдальнях для містян).

“Того дня окупанти зателефонували йому зі свого блок-посту з проханням приїхати допомогти працівникам місцевої шахти, яких вони затримали у двох автобусах. Коли Матвеев приїхав на місце, його під загрозою зброї поклали обличчям до землі та забрали телефон й службову автівку.”[3]. Через три місяці, його привезли у Дніпроруднівську міську раду зарослого, у зимовому одязі серед літа. Більше його не бачили. Що зараз з ним, ніхто не знає.

Підїхавши вдруге до головного блокпосту після викрадення мера, окупанти сказали захисникам міста, щоб ті розійшлися інакше вони відкриють вогонь. У Дніпрорудне зайшли військові, а потім співробітники ФСБ. Позривали прапори, почали встановлювати свої порядки.

12 квітня 2022 р. російські загарбники зайняли приміщення міської ради та відділення поліції. На час окупації в м. Дніпрорудне Василівського району мешкало приблизно 18 тисяч людей (на сьогодні там залишилося менше половини).

Люди не встигли евакуюватися. Багато людей опинилося в окупації. Щоб опинитися в місті Запоріжжі, обласному центрі, яке розташоване всього за 80 кілометрів від м. Дніпрорудне, тобто виїхати на підконтрольну територію, треба було пройти дуже тяжкий шлях: отримати місце в автобусі, вистояти черги на блокпостах, пройшовши огляд особистих речей та проїхати “дорогою життя”. “Дорога життя” — так називали ґрунтову дорогу, по якій потрібно було добиратися після м. Василівки за селищем Кам'янське до обласного центру, із-за підірваного мосту. Ця частина дороги була постійно під обстрілами ворога, який гатив, навіть, коли їхали колони автобусів з біженцями.

З першого разу, пройшовши всі етапи, можна було і не виїхати. Колону маршруток, в якій я виїжджала, повертали тричі, не пройшовши головного блокпосту з перевірки особистих речей. Під час третьої спроби, доїхавши до блокпосту в м. Василівка, після перевірки військовими, до маршрутки підійшов представник ФСБ, почав фотографувати наші паспорти, це був

кінець серпня 2022 р., окупанти готувалися до фейкового псевдореферендуму, про який було оголошено зарання. Так ворог набирав свої 80% явок населення на майбутній псевдореферендум. Проїхавши сіру зону та «дорогу життя», спочатку побачили жовто-блакитний, а потім український блокпост, в маршрутці стояла неймовірна тиша: хтось плакав, хтось сміявся, але у всіх світилися обличчя. Ось вона - довгоочікувана свобода!

Останні виїзди до м. Запоріжжя напрямом через м. Василівку відбулися ще у вересні 2022 р., потім цей шлях було закрито. «На референдум, який проходив 21-23 вересня, практично ніхто не ходив. Хто міг - втік з міста, а хтось мовчки сидів у квартирі і не відчиняв дверей. Після референдуму багато людей вирішили втікати. Чекати, коли прийдуть ЗСУ не було часу - російські паспорти брати не хотіли. Та і дітям треба було вчитися в українській школі. 13 діб ми стояли у черзі, щоб виїхати у вільну Україну. Проїшли чотири ворожі блокпости. З телефону постирали всю інформацію. Вдалося вивести у спідній білизні чоловікове посвідчення учасника бойових дій. Що найперше відчула, коли побачила українських військових і наші прапори? Зітхнули з полегшенням, дихати стало вільніше», - розповідала мешканка м. Дніпрорудне пані Наталя.

І ось уже третій рік, 978-й день війни, з початку березня 2022 року місто Дніпрорудне перебуває під тимчасовою російською окупацією. У місті виявилися колаборанти. Вони передавали списки учасників АТО окупаційній владі. Тих, кого спіймали, кидали у підвал. Там жорстоко били, відпускали через декілька тижнів, коли сходили синці. Багато людей пропадали і невідомо, де вони наразі.

«5 травня 2022 року місцевий депутат Запорізької обласної ради від «Опозиційного блоку» Микола Пастушенко добровільно перейшов на бік РФ – загарбники оголосили його «головою військово-цивільної адміністрації міста Дніпрорудне». В березні 2023 року Пастушенко був заочно засуджений українською Фемідою за державну зраду та колабораційну діяльність до 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна та позбавлений депутатського мандату. У вересні 2023 року окупанти створили квазі-парламент «Законодательное собрание Запорожской области», куди включили і Пастушенко, призначивши його на посаду заступника голови цього фейкового органу влади[3].

Чому ж такий підвищений інтерес з боку окупаційної військової влади до нашого шахтарського міста. Все через те, що місто, яке виникло у 1961 році, саме завдяки промисловій розробці залізної руди на Південно - Білозерському родовищі. Його містоутворювальним підприємством є

Запорізький залізорудний комбінат, який розташований за 25 км від населеного пункту. До повномасштабного вторгнення на комбінаті працювало майже 5 тисяч людей, (на сьогодні, за словами М. Пастушенко, працює 2600 осіб). У 2021 році дохід ЗЗРК становив 12,2 млрд гривень. Власниками підприємства є словацька компанія Мінерфін (мажоритарій) та «Метінвест» Ріната Ахметова [3].

В 2023 р. Генеральним директором ЗЗРК, який був перейменований окупантами на Дніпроруднівський залізорудний комбінат, став призначенець Москви Терських Гліб, який увійшов в топ-100 молодих підприємців росії, очоливши містоутворювальне підприємство [4].

А вже у грудні 2023 року гауляйтер Запорізької області Євген Балицький повідомив, що окупаційна адміністрація вивезла на росію близько 2 мільйонів тон залізної руди. Світова ціна на цю сировину становила на той час близько 110 доларів за тонну, отже збиток народу України від цих дій агресора можна оцінити в 220 мільйонів доларів [3].

«У квітні 2024 року Дніпрорудне відвідав російський віце-прем'єр Марат Хуснулін та повідомив, що країна-агресор планує закупити обладнання для видобутку залізної руди. Наскільки ці наміри реалізовані – наразі не відомо [3]».

Крім економічних питань, загарбники з перших днів окупації міста вирішували питання інформаційно-пропагандистського впливу на містян, використовуючи при цьому, в першу чергу, як заручників, дітей та юнацтво міста, які не виїхали на підконтрольну територію.

Практично всіх містян змусили віддати дітей шкільного віку у міську школу, яку відкрили одну з чотирьох шкіл міста. Якщо батьки не відпускали дітей до школи, перший раз попереджали. Вдруге, могли дитину забрати і вивезти до Росії, а батьків відправити на відбудову Маріуполя.

Відразу почали утворювати різні дитячо-юнацькі пропагандистські організації, такі як «Юг молодой» та «Молодая гвардія», від партії «Единая Россия», на базі Дніпроруднівського професійного ліцею та Дніпроруднівського індустріального фахового коледжу, які також, як і школа, запрацювали за розпорядженням військової адміністрації.

Населення в місті по-різному віднеслося до окупації. Одні вважали, що нічого не змінилося, як жили, так і живемо, так як наше місто не бачило крові та руйнувань, інші і їх більшість, вважали, що життя змінилося повністю, та чекають на визволення та Перемогу і продовжують, хоч не значний, але спротив: відмовлялися оформлювати російські паспорти, продовжували навчати своїх дітей дистанційно в українських освітніх закладах, виїжджали з міста.

Багато дніпроруднівців на початку війни вступили добровольцями до лав ЗСУ. Проводячи дослідження в 2023 році, за допомогою Інтернет-ресурсу, провела опитування з приводу їх мотивації, отримала такі відповіді: «Коли росіяни почали війну для мене це не було несподівано, я не знав, якою буде ця війна, але я відчував, що мине деякий час і рф прийде зі зброєю. Я вважаю, що війна почалася не наразі і не з Криму, а набагато раніше, з того часу, коли Україна стала незалежною державою, вирвалася з лап Кремля. Вони за всі ці роки не змогли нам цього пробачити. Своєю пропагандою росіяни вчили своє населення ненавидіти нас і, що ми повинні повернутися. Але вони не розраховували на нашу єдність і, що ми будемо оборонятися, і обов'язково переможемо. Бо ми на своїй землі і за нами правда, і підтримка всього світу» - відповідь Дениса, молодшого сержанта, учасника АТО з 2014 р. (Подальша доля на сьогодні не відома).

Ось відповідь Євгена, електрослюсаря ЗЗРК, молодшого сержанта, росіянина за національністю, але, як він сам про себе говорить: «Духом — я козак!»: «Коли розпочалася повномасштабна російсько-українська війна, першими емоціями були розчарування, обурення, гнів, несприйняття, відраза, зневага... Ці почуття викликали бажання йти добровольцем до лав ЗСУ, так як вважав це своїм головним обов'язком на даний час, хоча мав цього і не робити» (на сьогодні Євген тяжкопоранений, проходить реабілітацію).

Ще один Євген, оператор бурової установки: «24 лютого 2022 року, спочатку чекав, що все швидко закінчиться. Приймав участь в територіальній обороні м. Дніпрорудне, як усі містяни, виходив на захист до мосту, зупиняв з мером м. Дніпрорудне, Матвєєвим Є. , та усіма однодумцями танки, що хотіли захопити рідне місто. Коли розпочалася окупація міста, зрозумів, що цього замало, треба рухатися далі. Перше, що зробив, вивіз свою сім'ю в безпечне місце, на підконтрольну територію. Почав шукати роботу на волонтерських пунктах та в інших місцях, але зрозумів, що потрібна допомога на передовій і пішов добровольцем до військкомату, хоча до 2022 року не служив». (На сьогодні комісований після поранення та контузії).

Почувши такі відповіді, стало зрозумілим, що це звичайні люди, працівники мирних професій, не спеціально підготовлені, а щиро люблячи свою Батьківщину борці за її свободу. Вони могли відсидітися або втекти за кордон, але вони цього не зробили, а ризикуючи власним життям, вирушили на захист нас з вами і я їм за це дуже вдячна. Тому для мене слова “ вся надія на ЗСУ” — це не пусті слова, а слова великого змісту, які проявилися на прикладі моїх героїв — земляків.

Війна триває... Вже скоро буде три роки повномасштабного вторгнення російських орд на територію моєї Батьківщини. Я, як і багато моїх земляків,

вимушена була покинути своє рідне місто Дніпрорудне, яке зараз знаходиться під окупацією російської армії, переїхати до Дніпропетровської області, яка, як і вся Україна, знаходиться під ракетними обстрілами, але я не боюся, коли знаю, що такі люди мене захищають.

Для всіх нас найголовніше зараз – не здаватись, не покладати рук, не зупинятися на півдорозі до мети, вірити в те, що Україна переможе. А вона обов'язково переможе, адже на нашому боці правда. Як сказав, один з опитуваних захисників: «Чому Україна переможе: «Тому, що зло, темрява в якій жили, живуть і будуть жити ці ... ніколи не переможуть світло та добро нашого народу. Дніпрорудне - це Україна!»

Перелік посилань:

1. Указ Президента України №64/2022 Про введення воєнного стану в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: // <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

2. ГЛАВКОМ На Запоріжжі мер із містянами зупинили російський танк (відео). [Електронний ресурс]. Режим доступу: // <https://glavcom.ua/news/na-zaporizhzhii-mer-iz-mistyanyami-zupinili-rosiyskiy-tank-video-825578.html>

3.Сьогодні окуповане Дніпрорудне відзначає 63-й День міста. [Електронний ресурс]. Режим доступу: // <https://www.congress.gov.ua/vsuperech-okupatsii-zhyteli-dniprorudnoho-vidznachyly-63-iu-richnytsiu-mista/>

4. Дніпрорудне — це Україна. [Електронний ресурс]. Режим доступу: // <https://www.facebook.com/groups/534542233681279/>

Павло Григораш,
магістр історії, магістр релігієзнавства
аспірант Національного університету
«Острозька академія»,
адміністратор Центру міжнародної академічної мобільності
Державного університету економіки і технологій
ORCID: 0000-0002-1117-540X
e-mail: hryhorash@duet.edu.ua

Позиції протестантських церков у Війні за незалежність США: паралелі з російсько-українською війною

Війна за Незалежність США (1775–1783) стала переломним моментом в історії, що визначив подальший розвиток не лише американського континенту, але й усього світу. Цей конфлікт між тринадцятьма британськими колоніями та метрополією був не лише боротьбою за політичну незалежність, але й за формування нової національної ідентичності, заснованої на принципах свободи, рівності та самоврядування. Результатом війни стало утворення Сполучених Штатів Америки — держави, яка незабаром стала одним із ключових гравців на світовій арені.

У колоніальній Америці релігія відігравала центральну роль у повсякденному житті населення. Протестантські церкви були не лише духовними центрами, але й важливими соціальними та політичними інституціями. Вони впливали на формування моральних цінностей, освіту та громадську думку. Багато переселенців прибули до Нового Світу в пошуках релігійної свободи, що заклало основу для релігійного плюралізму та толерантності. Під час війни за незалежність протестантські церкви стали ключовими гравцями у мобілізації населення, пропаганді революційних ідей та підтримці боротьби за свободу.

Розуміння ролі протестантських церков у Війні за Незалежність США дозволяє глибше оцінити, як релігійні переконання та інституції можуть впливати на історичні події та формування національної свідомості. Це також відкриває можливості для порівняння з сучасними конфліктами, зокрема з російсько-українською війною, де релігійні організації також відіграють значну роль у суспільному житті та політичних процесах.

На початку XVIII століття тринадцять британських колоній на східному узбережжі Північної Америки розвивалися під управлінням Великої Британії. Попри географічну віддаленість, колоністи відчували вплив метрополії у політичних, економічних та соціальних аспектах. Після

Семирічної війни (1756–1763) Британія, намагаючись відновити свої фінанси, запровадила ряд податків та обмежень, які викликали невдоволення серед колоністів. Гасло "Немає податків без представництва" відображало їхнє прагнення до політичних прав та самоврядування.

Війна розпочалася у 1775 році з битв при Лексінгтоні та Конкорді і тривала до 1783 року. Декларація незалежності, прийнята 4 липня 1776 року, проголосила суверенітет нової нації та заклала фундамент для демократичних принципів, які стали основою американської державності. Перемога у війні та підписання Паризького мирного договору в 1783 році закріпили статус Сполучених Штатів як незалежної держави.

Ця війна мала глибокий вплив на формування американської нації. Вона об'єднала різні колонії навколо спільної мети, сприяла розвитку національної ідентичності та заклала основи політичної системи, заснованої на принципах свободи, рівності та прав людини. Ідеї, закладені під час війни, вплинули на подальший розвиток США та стали натхненням для багатьох інших національно-визвольних рухів у світі.

Релігія в колоніальній Америці була невід'ємною частиною суспільного життя. Багато переселенців, зокрема пуритани, квакери, баптисти та інші протестантські групи, прибули до Нового Світу, шукаючи свободи від релігійних переслідувань у Європі. Це сприяло формуванню суспільства з високим рівнем релігійної активності та різноманітності.

Протестантські церкви виконували не лише духовну, але й соціальну функцію. Вони були центрами освіти, адже багато шкіл та коледжів створювалися під їхнім патронатом. Церкви також сприяли розвитку громадянського суспільства, організовуючи спільноти та допомагаючи вирішувати місцеві проблеми.

У колоніальній Америці спостерігалася велика релігійна різноманітність, особливо серед протестантських конфесій. Ця різноманітність була результатом хвиль міграції переселенців, які шукали релігійної свободи та нових можливостей у Новому Світі. Основними деномінаціями були англікани, конгрегаціоналісти, пресвітеріани, баптисти та квакери, кожна з яких мала свої теологічні особливості, церковне управління та соціальний вплив.

Упродовж колоніального періоду історії Америки релігійні ідеї допомагали формувати спільну ідентичність серед колоністів. Уявлення про Америку як "новий Ізраїль" або "місто на пагорбі" надавало революції духовного значення. Це сприяло об'єднанню різних груп населення навколо спільних цінностей та мети, посилюючи почуття національної єдності.

У переддень та під час Війни за незалежність недільні проповіді стали потужним інструментом у поширенні революційних ідей. Священнослужителі, які підтримували ідеї незалежності, використовували біблійні історії та принципи для обґрунтування права на опір тиранічній владі. Зокрема, посилення на Вихід євреїв з Єгипту або на ідею, що "кожна людина створена за образом Божим", слугували аргументами на користь свободи та рівності.

Говорячи безпосередньо про Війну за незалежність, умовно можна виділити 3 основні позиції протестантських церков:

Лоялізм – відкидання ідеї незалежності та підтримка британської корони та війська;

Патріотизм – відстоювання ідеї незалежності та заклик до збройної боротьби проти британського владарювання;

Пацифізм – відмова від участі у конфлікті та заклик до його мирного владнання.

Серед тих протестантських громад, що виявили лояльність до метрополії, провідне місце займали англікани. Англіканська церква була офіційною церквою Великої Британії і мала прямі зв'язки з монархією (британський монарх є головою Англіканської церкви). Вона підтримувалася державою і вважалася інструментом поширення британської культури та впливу в колоніях. Англіканські священнослужителі часто призначалися безпосередньо з Англії і отримували фінансову підтримку від уряду.

Під час Війни за Незалежність більшість англіканських священнослужителів та їхні прихильники залишалися вірними британській короні. Вони вважали, що опір законній владі суперечить божественному порядку. Ця лояльність призвела до недовіри та іноді до ворожості з боку революціонерів.

Хоча не всі англікани відкрито підтримували метрополію, серед священнослужителів часто траплялися випадки переходу з боку борців за незалежність до табору лоялістів. Найвідоміший випадок такої зради – це Джейкоб Дюше. Він був англіканським священником у Філадельфії і першим офіційним капеланом Континентального конгресу. Дюше спочатку підтримував американських патріотів і навіть виголосив молитву на першому засіданні Конгресу. Однак пізніше, після поразки американців у битві за Філадельфію в 1777 році, він написав листа Джорджу Вашингтону, закликаючи його здатися і примиритися з Британією. Через це його вважали зрадником, і він був змушений втекти до Англії.

Після війни англіканська церква в Америці пережила значні зміни. Втративши підтримку британської держави, вона реорганізувалася в

Протестантську Єпископальну Церкву США. Ця нова деномінація адаптувала англіканську традицію до американського контексту, прийнявши демократичні принципи в управлінні та відокремившись від британської церкви.

У сучасних умовах можна простежити паралелі між положенням Англіканської церкви у Війні за незалежність США та УПЦ МП в умовах сучасної російсько-української війни. Маючи різноманітні, часто нерозривні зв'язки УПЦ з Московським патріархатом, ця релігійна структура, починаючи з 2014 року стала платформою для просування російських впливів в Україні, а її представники часто виступали як прибічники держави-терориста. Хоча ще рано робити висновки в цій війні, дивлячись на приклад Англіканської церкви в Америці, можна з впевненістю передбачити, що УПЦ МП буде й надалі проходити процеси дезінтеграції та реорганізації.

Серед найбільших поборників ідеї незалежності США та протистояння тиранії британського уряду були конгрегаціоналісти, пресвітеріани та баптисти.

Конгрегаціоналісти, нащадки пуританських переселенців, були одними з найпалкіших прихильників незалежності. Вони вбачали в британському уряді загрозу своїм релігійним та громадянським свободам. Багато священнослужителів відкрито проповідували на користь революції, наголошуючи на моральному обов'язку протистояти тиранії. Ще з початку колонізації Північної Америки церкви конгрегаціоналістів слугували осередками політичної активності поселенців. У них проводилися зібрання, де обговорювалися питання оподаткування, самоврядування та права колоністів. Проповіді часів Американської революції та Війни за незалежність часто містили політичні послання, а священнослужителі використовували свою впливовість для мобілізації населення.

Пресвітеріани зробили значний внесок у справу незалежності. Британські офіційні особи іноді називали революцію "пресвітеріанським повстанням" через активну участь пресвітеріанських громад у повстанні. Їхня організаційна структура сприяла ефективній комунікації та мобілізації. Важливу роль в здобутті американцями незалежності відіграли й пресвітеріанські священнослужителі, як провідники ідей свободи та демократії. Так, Джон Візерспун, видатний пресвітеріанський священнослужитель і президент Коледжу Нью-Джерсі (сьогоднішній Принстонський університет), був єдиним священнослужителем, який підписав Декларацію незалежності. Він активно брав участь у роботі Континентального конгресу (будучи членом понад 100 комітетів), впливаючи на формування політичної стратегії та ідеології нової нації.

Баптисти, часто стикаючись з релігійними переслідуваннями в колоніях з офіційною церквою, стали палкими прихильниками релігійної свободи. Вони виступали за повне відокремлення церкви від держави, вважаючи, що це забезпечить справедливість для всіх віросповідань. Баптисти підтримували революцію, вбачаючи в ній можливість встановлення принципів свободи та рівності. Вони активно брали участь у політичних дискусіях, військових діях та сприяли поширенню ідей демократії серед широких верств населення.

Квакери дотримувалися принципів пацифізму і відмовлялися брати участь у будь-яких військових конфліктах. Вони вважали, що насильство суперечить вченню Христа і що конфлікти повинні вирішуватися мирним шляхом. Хоча квакери співчували прагненню до свободи і часто критикували британську політику, їхній пацифізм ставив їх у складне становище. Вони стикалися з тиском з боку революціонерів, які вимагали підтримки, та з боку лоялістів, які підозрювали їх у нелояльності. Деякі квакери були оштрафовані або ув'язнені за відмову платити податки на війну або брати участь у бойових діях.

Протестантські церкви були не лише духовними центрами, але й осередками політичної думки та активності. Священнослужителі використовували свої кафедри для поширення ідей свободи, рівності та самоврядування. Проповіді часто містили політичні меседжі, які обґрунтовували необхідність опору тиранічній владі та підтримки революції.

Багато релігійних лідерів були безпосередньо залучені до політичних процесів. Вони брали участь у континентальних конгресах, писали політичні трактати та впливали на громадську думку через публікації в газетах та брошурах. Релігійні ідеали стали основою для формування американської політичної філософії, зокрема ідеї про природні права людини, суспільний договір та народний суверенітет.

Під час війни багато релігійних громад стикалися з важкими етичними та моральними дилемами. Наприклад, квакери, відомі своїм пацифізмом, були змушені обирати між своїми релігійними принципами та громадянським обов'язком. Відмова від участі у військових діях та підтримки революції призводила до соціального тиску та навіть санкцій з боку революціонерів.

Англіканські священнослужителі, лояльні до британської корони, опинилися під підозрою та переслідуваннями. Їхні громади розкололися, а багато хто був змушений емігрувати або змінити свої погляди. Навіть серед тих, хто підтримував революцію, виникали питання про те, чи виправдовує мета використання насильства та чи відповідає це християнським принципам.

Висновок: Роль протестантських церков у Війні за Незалежність США була складною та багатогранною. Різні деномінації займали різні позиції, від активної підтримки революції до нейтралітету або лояльності до британської корони. Проте загалом релігійні інституції відіграли ключову роль у формуванні ідеологічного фундаменту революції, мобілізації населення та підтримці морального духу.

Протестантські церкви вплинули на хід війни через проповіді, освіту, участь у політичних дебатах та особистий приклад своїх лідерів. Вони допомогли сформувати національну ідентичність та закріпити ідеї свободи та рівності як основоположні цінності нової держави.

Роль протестантських церков у Війні за Незалежність США була багатогранною та впливовою. Вони не лише підтримували моральний дух населення, але й активно формували політичну думку та сприяли встановленню принципів, які стали основою американської державності. Розуміння цього історичного досвіду є важливим для сучасного аналізу взаємодії релігії та політики, а також для пошуку рішень у сучасних конфліктах, де релігійні фактори продовжують відігравати значну роль.

Українські церкви всіх конфесій переживають багато схожих процесів в умовах сучасної російсько-української війни. Починаючи з 2014 року, вони зіткнулися з необхідністю зайняти чітку позицію по ряду ключових суспільно-політичних питань. Можемо заявити, що в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, як протестантські громади, так і представники ПЦУ, УГКЦ та РКЦУ, в більшості своїй зайняли проукраїнську, продержавницьку позицію і відіграють важливу роль в підтримці бойового духу віруючих на фронті та в тилу, в гуманітарній праці та підтримці війська, а також в ідейному обґрунтуванні необхідності протистояння злу та адвокації боротьби українського народу перед міжнародною спільнотою. Багато в чому трансформації української церкви, зокрема протестантських громад, і зайнятті ними продержавницької позиції, відіграла глибока рефлексія над історичними прикладами позиції церкви під час війни, такими як приклад протестантів у Війні за незалежність США.

Перелік посилань:

1. Carté, K. (2021). Religion and the American Revolution: An Imperial History. Omohundro Institute and UNC Press.
2. Heimert, A., & Delbanco, A. (2006). Religion and the American Mind: From the Great Awakening to the Revolution. Wipf and Stock.

3. Horton, L. (2017). The Politicization of Early American Christianity (1760s-1890s). The Alexandrian. https://www.academia.edu/35859724/The_Politicization_of_Early_American_Christianity_1760s_1890s_
4. Kidd, T. S. (2010). God of Liberty: A Religious History of the American Revolution (1st edition). Basic Books.
5. Lankford, J. (1971). Religion and the Coming of the American Revolution. Edited by Peter N. Carroll. Waltham, Mass.: Ginn-Blaisdell, 1970. xvi + 157 pp. \$2.50. Church History, 40(2), 242–242. <https://doi.org/10.2307/3162433>
6. Mailer, G. (2017). John Witherspoon’s American Revolution.
7. Noll, M. A. (with Internet Archive). (1990). Religion and American politics: From the colonial period to the 1980s. New York : Oxford University Press. <http://archive.org/details/religionamerican00noll>

Роман Михальчук,
кандидат історичних наук,
професор кафедри всесвітньої історії
Рівненського державного гуманітарного університету
(Рівне, Україна; Париж, Франція)
r.mykhalchuk@ukr.net

Дослідження голокосту в генеральній окрузі «Волинь-Поділля» методом усної історії в «Яхад-Ін Унум»

Використання усної історичних нарацій є надзвичайно актуальним для дослідження травматичних подій ХХ ст., зокрема – Другої світової війни, Голокосту, аналізу тоталітарних практик націонал-соціалізму тощо. На сьогодні актуальними є свідчення потерпілих українських жертв від російсько-української війни після повномасштабного вторгнення в 2022 р. в Україну російських окупантів.

Привабливість усної історії для нас полягає в тому, що оповіді очевидців дозволяють доповнити традиційну базу дослідження, віднайти ті факти, яких бракує в офіційних документах, «олюднити історію». Таким чином, усна історія урівноважує офіційну історію з індивідуальним досвідом.

Серед масштабних світових усної історичних колекцій виділяється наукова установа Яхад-Ін Унум (Париж, Франція). Яхад-Ін Унум створена в 2004 р. католицьким о. Патріком Дебуа у Франції (означає «разом») [2, р. 158]. Ця організація здійснює пошук місць масових поховань за допомогою свідчень очевидців масових вбивств євреїв під час Другої світової війни. Тобто це є неєврейські свідчення про єврейську трагедію (Голокост),

Станом на 01.05.2024 р. відеоколекція Яхад-Ін Унум містила 7 982 відеосвідчення очевидців масових вбивств у 12 країнах. В ці країни здійснено 213 експедицій, де було виявлено 3208 місць масових страт цивільних осіб.

Слід зазначити, що найбільшу науково-пошукову роботу організація здійснює на території України, де опитано 3065 свідків, знято 3308 відеосвідчень та ідентифіковано 1298 місць масових страт. Навіть під час карантину, спричиненого пандемією COVID-19 експедиції Яхад-Ін Унум продовжували працювати (з дотриманням карантинних вимог).

Після повномасштабного нападу РФ на Україну в 2022 р. експедиція під керівництвом Патріка Дебуа здійснює проєкт документування злочинів російських окупантів в Україні. Таким чином, науково-дослідна інституція Яхад-Ін Унум реалізує важливу місію, розширюючи науковий дискурс від

дослідження Голокосту до аналізу сучасних злочинів російських окупантів [1, р. 5].

Створенню колекції відеосвідчень Яхад-Ін Унум передують клопітка підготовча робота. Спочатку команда дослідників вивчає історію злочину в регіоні, куди планується експедиційна поїздка. Для цього опрацьовуються документальні джерела. Передусім це дані з архівів Німеччини, США, обласних архівів та архівів СБУ. Потім команда зустрічається з жителями, які були свідками масових вбивств і знімає відеосвідчення на камеру.

Хоча відеосвідчення Яхад-Ін Унум різняться за ступенем інформативності, однак у них спільна структура: особисті дані респондента, дати народження, його походження, розповідь про міжвоєнний період, події під час війни (Голокост) та після неї. В багатьох інтерв'ю респонденти на відео показували місця, про які розповідають.

Наш аналіз дослідження Голокосту в генеральній окрузі «Волинь-Поділля» методом усної історії опирався на вибірку інтерв'ю з 250 свідчень очевидців. Найбільш широко висвітленими темами стали: відносини між євреями та місцевими неєврейськими жителями в міжвоєнний період; евакуації євреїв на Схід; встановлення німецької влади в регіоні та погроми; становище євреїв в гетто; грабунок жертв Голокосту; діяльність єврейської поліції та юденрату; порятунок євреїв та методів їхнього виживання; функціонування поліції; процедури розстрілу під час масових акцій та на примусових роботах; факти опору на місці страти; причетності до Голокосту (добровільно чи під примусом) цивільних жителів; становища єврейських могил після війни тощо.

Менш висвітленими темами в свідченнях виявилися факти про погроми на початку окупації, релігійного та сексуального насилля, співучасті односельчан в насиллі євреїв. Наприклад, свідки рідко називали прізвища виконавців злочинів, зважаючи що серед них могли бути їхні сусіди та знайомі. Ще рідшими були випадки описів гендерних аспектів злочину, коли вбивцями євреїв виступали жінки, однак такі були.

При аналізі усних розповідей також слід враховувати вікові та психологічні особливості свідків. Більшість свідків, в яких брали інтерв'ю на момент скоєння геноциду були дітьми. Тому інколи у своїх спогадах вони розповідали не лише про свій власний досвід, а й оповіди інших свідків (батьків, близьких родичів, сусідів тощо). Одним респондентам могло бути 6 років, іншим 15, ще іншим 50, що відбивалося на пережитому досвіді, оціночних суджень, і могло впливати на рівень достовірності інформації.

Слід зазначити на характерній рисі джерел усного походження - це суб'єктивні джерела. Зважаючи на це, вони потребують критичного підходу і

застосовувати правильну методику їхнього аналізу. Тобто їх слід порівнювати з іншими джерелами (перехресний аналіз).

Слід зазначити, що пережитий досвід часто ставав причиною психологічної травми євреїв та свідків. У показах свідків це яскраво простежувалося - їхні травматичні переживання стосувалися жакликих подій, свідками яких вони стали – розстріли в ямах, вбивство дітей, сексуальне насилля, глум над жертвами. Багато свідчень такого порядку вказують, що психологічна травма свідків переслідувала їх все життя. Цитати, якими оперують свідки: «Страшно дивиться. Все в крові, перемішано... Я після того днів три не міг їсти. Де не йдеш, то в очах вони [розстріляні євреї] [3]», «Я прожила великий проміжок часу, але того не забуду ніколи [5]», «То був страшний суд, то вже не можна було витримати на те дивитися... Таке перенести, пережити – то ужас один був... – ми всі поболіли потом, хто дивився на це все, всі перехворіли. В кого голова болить, в того серце [4]».

Отже, нацистська окупація була не лише смертельним горем для євреїв, а від неї страждало і несврейське населення. Надзвичайно важливу роль в дослідженні цих процесів протягом останніх 20 років відіграє Яхад-Ін Унум. Науковий доробок цієї науково-дослідної інституції дозволяє говорити про її потужний потенціал в дослідженні та вивченні Голокосту.

Перелік посилань:

1. Mykhalchuk R. Holocaust oral history sources in the Yahad-In Unum archive collection (based on general district Volhynia-Podolia materials). *Colloquia Humanistica*. 2023. № 12, 1-19.
2. Mykhalchuk R. “Small death jobs”: the role of forced civilian persons in the Nazi plans of the Holocaust in the General District of Volyn-Podillia (on the materials of Yahad-In Unum). *East European Historical Bulletin*, chief editor Vasyl Pnytskyi. Drohobych: Publishing House «Helvetica», 2020. Issue 15. 157-165.
3. YIU, Testimony 1420UK. Невірків.
4. YIU, Testimony 1481UK. Локачі.
5. YIU, Testimony 1792UK. Шумськ.

Ірина Міма,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри Права,
Державний університет економіки і технологій
(Кривий Ріг, Україна;
Влошаковіце, Велкопольське воєводство, Польща)
e-mail: mima_iv@duet.edu.ua

Теоретико-правовий аспект терміну «Гібридна війна»

Збройна агресія Російської Федерації проти України позначається доволі часто терміном «гібридна війна». Однак виникає питання щодо коректності застосування цього терміну з точки зору загальнотеоретичної юриспруденції. Аналізуючи ступінь наукової розробленості даної проблематики, можна констатувати, що загалом у правовій науці поняття «гібридна війна» є малодослідженим. Більшість правових актів щодо застосування сили та збройних конфліктів були створені, коли концепція «гібридної війни» ще не була широко поширеною, а держави вважалися найважливішими суб'єктами збройних конфліктів. Під цим терміном часто розуміють сучасні форми конфліктів, які виходять за рамки традиційних моделей державних війн, залучаючи різні аспекти соціального, психологічного, економічного та політичного життя [3, с. 44-45]. Гібридна війна може включати військово-інформаційну діяльність, кібератаки, дезінформацію, пропаганду, економічну дестабілізацію, підтримку повстанських груп та асиметричні військові операції. Сутністю такої війни є використання різноманітних засобів і прийомів для послаблення противника та досягнення власних цілей, часто без ведення відкритої традиційної війни, або поєднання дій із застосуванням ядерної зброї, біологічної зброї, хімічної зброї та інформаційної війни. Застосовуючи сучасний підхід до вивчення феномену «гібридної війни», її трактують як серію військових та інформаційних дій, заздалегідь підготовлених і швидкореалізованих державами з метою досягнення стратегічних цілей [2, с. 49]. Концепція гібридної війни набула особливого значення в епоху сучасних комунікаційних технологій, коли маніпулювання інформацією та вплив на громадську думку можуть мати велике значення для досягнення успіху в конфлікті. Важливо, що вона не вимагає розробки нових систем озброєння або військової техніки; є довгостроковою, з інтегрованою стратегією та інформаційною маніпуляцією, асиметричною без чіткої неідентифікації ворога, адаптованою до різних методів та інструментів ведення війни.

Гібридна війна передбачає здійснення деструктивних дій з використанням інноваційних технологій для протидії військовій потужності противника проти різних видів комплексних загроз, тобто традиційного, нестандартного і широкомасштабного тероризму, а також масштабних кібератак і деструктивних дій в енергетичній та економічній сферах [1, с. 16-17]. Метою «гібридної війни» є не контроль над територією, а економічна та політична дестабілізація держав і тероризування цілих груп населення, що проживають за межами безпосереднього конфлікту.

Отже, гібридну війну можна визначити як сукупність заздалегідь підготовлених та оперативно реалізованих державою дій військового, дипломатичного й інформаційного характеру, спрямованих на досягнення стратегічних цілей. Гібридна війна включає реалізацію комплексу гібридних загроз різного виду, а саме: традиційних, нестандартних, масштабний тероризм, а також підривні дії, у ході яких застосовуються інноваційні технології для протидії військовій силі супротивника, такі як масовані кібератаки, підривні дії в енергетичній, економічній сферах тощо

Перелік посилань:

1. Marcinko M. Działania zbrojne zwane wojną hybrydową. Prawo humanitarne. Warszawa. Ośrodek Rowoju Edukacji. 2022. 26 s. URL: <https://ore.edu.pl/wp-content/uploads/2022/03/dzialania-zbrojne-zwane-wojna-hybrydowa-2.pdf> (Дата звернення: 23.09.2024)

2. Комарчук О. Гібридна війна: сутність та структура феномену. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Розділ II. Суспільні комунікації. 1(3), 2018. С. 48-54. URL: DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2018-01-48-54> (Дата звернення: 23.09.2024)

3. Яворська Г. Гібридна війна як дискурсивний конструкт. Стратегічні пріоритети. № 4 (41), 2016. С. 41–48. URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/yavorskaya.pdf> (Дата звернення: 23.09.2024)

Марина Волікова,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних наук
Державного університету економіки і технологій
ORCID: 0000-0002-3182-7639
e-mail: volikova_mm@kneu.dp.ua

Вплив війни на молодь в Україні

Повномасштабне вторгнення росії в Україну сприяло значним людським втратам, переміщенню населення як всередині країни, так і за кордон, а також стало причиною примусової депортації українців до країни агресора. Війна кардинально змінила обличчя української молоді, вона набагато підступніша, ніж пандемія коронавірусу, яка охопила увесь світ. За результатами опитування, найбільших змін у своєму житті 87% підлітків зазнали саме під час повномасштабної війни, тоді як під час пандемії COVID-19 - 13%. Як наслідок, майже 40% молодих людей у зв'язку з війною відчуває страх за власне життя та здоров'я, рідних та –близьких їм людей. Сьогодні багато хто з молоді переживає стрес та хвилювання через невизначеність майбутнього, безперспективність кар'єрного росту і власного розвитку, переїзд в інші країни та міста, а також через перебої з електроенергією та брак можливості мати стабільний зв'язок. Війна прийшла в Україну з вибухами, сиренами, тривогами, обмеженнями та неможливістю повноцінно відвідувати навчальні заклади та освітні центри.

Маємо констатувати, війна – це найбільша трагедія України. Це біль втрат, це людські жертви, зруйнуванні долі, каліцтво душі і тіла. Слід визнати, що нові виклики та випробування, які сьогодні постають перед молоддю її ж й загартовують, формують молодь нового змісту, яка готова змінюватися сама й боротися за свою за свободу та незалежність.

В молодіжному середовищі спостерігаються такі нові тенденції:

Зростання громадської активності. Частка молоді, що займається волонтерством, зросла з 20% до 42%. На противагу 6%, які вперше долучилися до волонтерської діяльності протягом останніх 12 місяців в 2021 році, у 2022 році таких було вже 30%. Також значно збільшилась частка молодих людей, які серед життєвих цілей зазначили – бути корисними своїй країні: з 6% у попередній хвилі до 37% цього року.

Зростання частки тих, хто не хоче виїжджати з України з 49% в 2021 році до 66%. Це може пояснюватись як посиленням патріотичних настроїв та соціальної згуртованості, так і виїздом частини молоді за кордон (тоді як ті,

хто не хотів виїжджати, частіше залишались в Україні або повертались з-за кордону).

Бажання 76% молодих людей, які виїхали через війну за кордон, повернутись в Україну. Зокрема, 64% планують повернутися до свого населеного пункту, в якому раніше проживали, і тільки 2% – вже до іншого (решта не визначились). Прикметно, що 57% молоді за кордоном серед найважливіших цілей в житті зазначили бути корисними Україні.

Єдність у баченні майбутнього України. Молодь одноставно підтримує територіальну цілісність України: 86% респондентів визначили як абсолютно неприйнятний варіант «Україна претендує лише на ту територію, яка підконтрольна їй станом на сьогодні», а 71% так само відкинули варіант встановлення миру, за якого Україна контролюватиме територію станом на 23 лютого 2022 року. Також порівняно з 2021 роком суттєво зросла підтримка вступу до НАТО (з 59% до 80%) та ЄС (з 57% до 85%).

Зростання толерантності до найбільш вразливих вразливих груп. Частка тих, хто не бажає жити поруч з ромами, знизилась з 44% до 35%.

Знизилась стурбованість проблемами в родині, труднощами в спілкуванні, невмінням вирішувати конфлікти [1].

Варто наголосити, що для здобувачів Державного університету економіки і технологій пріоритетними під час війни стали саме родинні та національні цінності, громадянський обов'язок і відповідальність, а також перемога, віра, свобода, гідність, єдність, добродійність та ін. Саме такі цінності сформовані викладачами ДУЕТ є особливо значущими в сучасних воєнних реаліях вони є водночас фундаментальними й загальнолюдськими.

Повномасштабне вторгнення згуртувало та об'єднало українців. Сміливість, відвага, відповідальність і жертвність – це все про громадян України. Війна навчила нас щодня дякувати незламним і сміливим воїнам за захист України, за те, що, можемо жити, працювати, навчатися. Війна навчила нас стресостійкості та витривалості. На превеликий жаль війна в Україні триває й продовжується кожного дня, кожної секунди молоді люди виборюють право на життя у вільній країні.

Водночас, регулярні опитування суспільної думки впродовж війни свідчать активне використання молоддю української мови та українського контенту. Тож громадян, які перейшли на українську мову в побутовому житті, стає дедалі більше – наразі їхня частка складає 65%. У квітні 2022 року 53% українців послуговувалися державною у побуті. Про це свідчать результати опитування компанії Gradus Research у межах проекту «Градус суспільства під час війни», яке проводили 20-23 грудня 2023 року.

Частка опитаних українців, які почали спілкуватись українською мовою в побутовому житті, зросла і наразі складає 65%. У квітні 2022 року вона становила 53%, а у 2023-му – 61% «Українці все більше спілкуються українською в побуті, що свідчить про посилення національної свідомості й згуртованості [2]».

Соціологиня, засновниця та директорка дослідницької компанії Gradus Research Євгенія Близнюк встановила, які емоції українці відчувають найчастіше в умовах війни. За результатами її анкетування, 55% опитаних українців відчувають втому та невизначеність майбутнього. Під час попереднього опитування у квітні 2023 року частка таких людей була меншою – 50% від загальної кількості респондентів. Серед інших найпоширеніших емоцій українці зазначали: напруженість (43%), роздратування (32%), безсилля (31%), розчарування (29%), обережність (28%), страх (28%), гнів (25%). У загальному підсумку вчена резюмувала «Результати останньої хвили дослідження продемонстрували, що українці все більше відчувають втому та безсилля через невизначеність і мінливість війни. Але попри таке емоційне напруження, вони активно повертаються до роботи й будують плани на майбутнє [2]».

Також на сьогодні позитивним фактором є й те, що молоді люди виступають архітекторами змін, їх погляди формують передумови для позитивних зрушень в усіх ключових сферах. За словами переважної більшості опитуваних молодих людей (72%), вони готові долучатися до процесу відновлення у своїй громаді, але лише 1% відповіли, що вже це роблять.

На сьогоднішній день, на наше переконання, місцева влада або інші стейкхолдери мають зосередитися на створенні проєктів для молоді або за її участю, фінансувати проєкти молодих людей, сприяти або проводити публічні заходи (навчально-освітні та суспільно важливі) для молоді та спільно з іншими віковими групами, відкривати молодіжні центри для дозвілля, розвивати програми стажувань при інституціях.

Висновок. Молодь України – є архітекторами змін, їх погляди формують передумови для позитивних зрушень в усіх ключових сферах. Під час війни підлітки продовжують прагнути кращого життя, справедливості, розвитку своїх талантів і вмінь. Молодь невпинно веде боротьбу за свої права, бере активну участь у громадському та політичному житті країни і проявляє ініціативу у вирішенні проблем, з якими стикається. Саме молодь є надією і майбутнім України, а їхні бажання і рішучість досягти великих результатів відіграють важливу роль у формуванні позитивних змін у суспільстві.

Перелік посилань:

1. Громадська організація «Центр дослідження суспільства» (Cedos) Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://cedos.org.ua/researches/vpliv-vijni-namolod-v-ukrayini/> (дата звернення: 10.10.2024).

2. Градус суспільства під час війни. Gradus Research – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/2024/01/18/258925/> (дата звернення: 10.10.2024).

Ганна Пурій,
кандидат економічних наук, доцент,
В.о. завідувача кафедри
Публічного управління та адміністрування
Державний університет економіки і технологій
ORCID: 0000-0003-4226-4445
e-mail: puriy_av@duet.edu.ua

Основні напрями збереження стійкості територіальних громад в умовах військового стану

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року мало далекосяжні соціальні та економічні наслідки, зокрема, пов'язані з величезним переміщенням населення, фізичним пошкодженням будівель та інфраструктури, а також збільшенням кількості жертв серед цивільного населення. За оцінками, війна може призвести до того, що понад 7,1 мільйона українців опиняться за межею бідності, а ще 3,7 мільйона наблизяться до неї [1].

Крім того, оціночна кількість людей, які потребують гуманітарної допомоги, зросла до 17,6 мільйона, причому найважчі умови склалися у південно-східному макрорегіоні та в центральному макрорегіоні разом з Дніпропетровською областю [2].

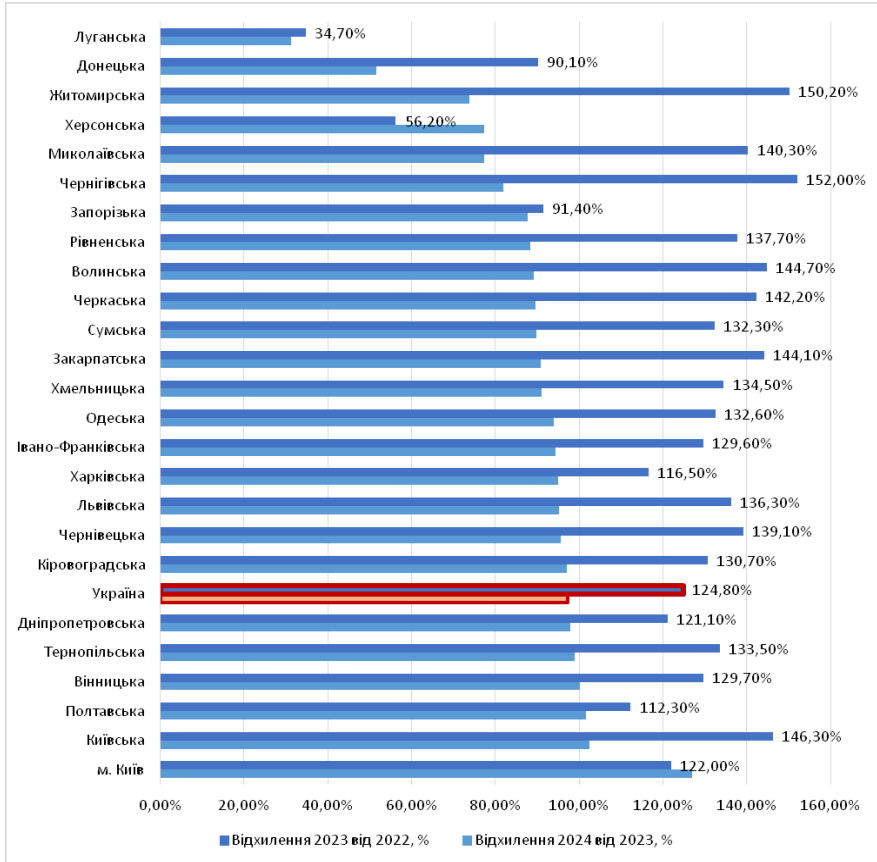
Незважаючи на щоденні руйнівні російські атаки, більшість територіальних громад дивляться у майбутнє і формують програми відновлення та розвитку. Передусім йдеться, звичайно, про громади, які розташовані поза зоною ведення бойових дій.

Тема стійкості України до російської агресії популярна як в академічних публікаціях [3; 4]. Проте поняття Resilience (англ.) дещо ширше за традиційний український переклад «стійкість» – це ще й «еластичність» і «пружність». Таким чином, стійкість системи доцільно сприймати не тільки як сталий опір, але і як адаптацію до змін за збереження основних параметрів її функціонування та життєздатності.

Поняття «стійкість громади» розглядається як здатність виконавчої влади адаптуватися до різних потрясінь повномасштабної війни [6]. Вивчення стійкості територіальних громад до викликів війни та вплив на це реформи децентралізації дозволило окреслити визначення вимірів стійкості: готовність, надійність та адаптивність [7].

На стійкість громад впливає низка факторів, серед яких безпековий контекст та наявність економічних, людських і матеріальних ресурсів. В

умовах воєнного стану в областях України відмічаються тенденційні відхилення доходів місцевих бюджетів у розрахунку на 1 мешканця за січень - травень 2022 – 2024 рр. (мал.1).

Мал. 1 Відхилення доходів місцевих бюджетів у розрахунку на 1 мешканця за січень - травень 2022 - 2024 рр. [5].

З мал. 1 видно, що відхилення доходів у розрахунку на 1 мешканця по областях України за період 2022-2023 рр. переважно більші 100%, що свідчить про зростання показника за аналізований період. В цілому по Україні за січень-травень 2022-2023 рр. відбулося зростання доходів у розрахунку на 1 мешканця на 24,8%. Натомість за період січень-травень 2023-2024 рр.

відбулося зниження доходів місцевих бюджетів у розрахунку на 1 мешканця (окрім м. Київ та Херсонської області). Аналізований показник відхилення по Україні за період січень-травень 2023-2024 рр. також знизився і свідчить про скорочення доходів у розрахунку на 1 мешканця. Такі результати свідчать про диференціацію стійкості територіальних громад в умовах воєнного стану за критерієм доходів місцевих бюджетів у розрахунку на 1 мешканця. При цьому, відмічається загальне зниження аналізованого показника у 2024 році.

Зниження доходів місцевих бюджетів у розрахунку на 1 мешканця за 2022-2024 рр. є репрезентативним показником поступового виснаження потенціалу регіонів, що є складовою стійкості громад.

Відповідно до проведеного аналізу можна окреслити основні напрями збереження стійкості територіальних громад в умовах воєнного стану:

1. Моніторинг загроз: аналіз середовища та оцінка ризиків і спроможностей протидії їм; формування плану дій для протидії цим загрозам; підготовка до реалізації плану дій у разі надзвичайних і кризових ситуацій.

2. Комунікація: інформування населення про можливі загрози та кризи; поширення інформації про необхідність підготовки до кризових ситуацій та алгоритми дій.

3. Координація зусиль (співпраця): між територіальними громадами та міжнародними організаціями; між волонтерськими організаціями, бізнесом і підрозділами місцевого самоврядування; між державними акторами й бізнесом, громадськими організаціями та іншими органами, які залучені в реагуванні на кризу; між підрозділами місцевого самоврядування та різними рівнями влади

4. Дія: всестороння підтримка Уряду в протидії військовій агресії РФ; підтримка програм відновлення ресурсів; зменшення бар'єрів для доступу до державних систем соціального захисту; створення умов для безпечного та стійкого повернення та реінтеграції; сприяння розвитку людського потенціалу територіальної громади.

Забезпечення стійкості та безпеки як держави цілком, так і окремих її регіонів і територіальних громад є складовими елементами забезпечення захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу й національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Перелік посилань:

1. World Bank, Government of Ukraine, European Union, and United Nations. "Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment February 2022 –

February 2023,” March 2023. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-rapiddamage-and-needs-assessment-february-2022-2023-enuk>.

2. OCHA Humanitarian Needs Overview 2023. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-humanitarian-needsoverview-2023-december-2022-enuk>.

3. Kurnyshova Y. Ukraine at War: Resilience and Normative Agency. / Y. Kurnyshova // Central European Journal of International and Security Studies, 2023, p. 17. DOI: 10.51870/UXXZ5757.

4. Keudel O. & Huss O. Die demokratische Resilienz der Ukraine und der Beitrag der lokalen Selbstverwaltungsbehörden / O. Keudel & O. Huss // Ukraine-Analysen, 2023, P. 11-14. DOI:10.31205/UA.287.02.

5. Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Міністерство розвитку громад та територій України. – 2023, 2024. URL: <https://decentralization.ua/mainmonitoring>.

6. Рабінович М., Дарковіч А. Що робить громади стійкими – перші уроки після 24 лютого. / М. Рабінович, А. Дарковіч // Центр соціологічних досліджень, 2023. URL: <https://voxukraine.org/shho-robyt-gromady-stijkumy-pershhi-uroky-pislya-24-lyutogo>

7. Дарковіч А., Савісько М. Стійкість громад: проблеми та рішення у прогнозуванні та реагуванні на кризи та загрози, спричинені повномасштабною війною. Звіт про дослідження./ А. Дарковіч, М. Савісько // Центр соціологічних досліджень, децентралізації та регіонального розвитку КСЕІнституту. 2023. 28с.

Олена Гончаренко,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних наук
Державного університету економіки і технологій
ORCID: 0000-0002-8577-6240
e-mail: olenagoncharen@gmail.com

Про роль і функції народної молитви під час російсько-української війни (на прикладах україномовного контенту соціальних мереж)

Невід'ємною частиною духовного життя сучасної людини є народна молитва. Як самостійний жанр обрядової народної творчості, вона набуває все більшої популярності в соціальних медіа, онлайн-додатках, які миттєво реагують на перебіг подій російсько-української війни. І хоча, здавалося, в умовах глобальної мультимедійної культури, коли цифрові технології змінюють багато аспектів сучасної людини, все ж таки фольклорна молитва, як сповідь душі, має особливе, утилітарно-сакральне значення для спілкування людей, оскільки вказує на духовний рівень цінностей її адресанта. Її функціонування зумовлене способом отримання та передачі інформації шляхом кодування концептів у цифровому форматі, що в умовах війни репрезентує у символічних формах ідеальні прояви людської особистості – прагнення миру, гармонії, любови, добра, справедливості, що протистоять негативним проявам – війни, зла, ненависті, злоби, насильства.

Збиранням, вивченням, публікацією молитв як класичних фольклорних творів магічно-сакрального призначення займалися українські та зарубіжні вчені: Я.Головацький, П. Єфименко, О. Потебня, П. Чубинський, В. Петров, В. Милорадович, М.Грушевський, Я. Новицький, М. Возняк, Ф. Колесса, І. Огієнко, М. Василенко, Т.Шевчук, М.Новікова, М. Дмитренко, Ю.Ковалів, М. Чернопиский, С. Росовецький, В. Антонюк, О. Павлова, Ф. Котуля, Є. Вельмезова, А. Бжезовська -Крайка, М. Зовчак, П. Ковальський, Ч. Зібрт, Г. Фелікс, Й. Лаушман, О. Белова, Є. Левкієвська. Особливої уваги заслуговує праця українського фольклориста Ігоря Гунчика «Українська фольклорна молитва: термін, зміст поняття, жанрова еkleктика» (2024), в якій дослідник розглянув народну молитву з погляду сучасного наукового дискурсу як окреме оригінальне етнокультурне явище. Він встановив, що фольклорна молитва належить до оказіонально-обрядового або магічно-сакрального фольклору і має християнізовану релігійну основу[1]. І хоча доробок вчених осяжний, все ж таки поза їх увагою залишаються українські народні молитви, які під час російсько-української війни набувають все більшої популярності в

соцмережах, що є проявом функціонування нового інтернет-фольклору. Встановити роль і функції народної молитви на прикладах україномовного контенту соціальних мереж і є метою нашого дослідження.

Для українців війна, як онтологічний феномен, стала своєрідним спусковим гачком для очищення душі, запустила механізми аналітичного осмислення її фольклорного образу. У цьому плані молитва постає як «органічний складник релігійного культу, різновид сакрального монологу [2, с. 67]», оскільки дозволяє людині перебувати в гармонії зі світом земним, відчувати любов і вдячність через зв'язок із Творцем і потойбіччям. Цілеспрямована комунікація з об'єктом поклоніння відбувається через молитву як заклик чи дію, направлену на благання або заступництва, подяку або прославлення. Може набувати форми медитації, тісно пов'язана з заклинаннями або чарами. Молитва пройшла етапи свого становлення: від киеворуської доби і до нашого часу. Якщо в язичництві вона становила собою «звернення до божества, супроводжуване магічними, ритуальними діями з метою викликати його прихильність, допомогу, спонукати втрутитися у небажаний, іноді лиховісних перебіг подій (теургія)», то у християнстві та інших релігіях «молитва набула вигляду благословення, єднання кожного вірянина з Богом через виголошення особливих сакралізованих формул, які зберігаються у розгалуженій жанровій системі релігійної літургії, зокрема, у витончених формах гімнографії (гімн, акафіст, канон, кондак, ікос, тропар тощо)» [2, с. 67]. Як вважає український літературознавець Ю. Ковалів: «Релігійна молитва водночас є літературним жанром, який християнський теолог Іоанн Дамаскін (VII –VIII) у трактаті «Джерело знань» тлумачив як «сходження розуму до Бога або прохання необхідного у Бога» через «внутрішнє слово»... Кожна література накопичила велику традицію ліричних молитв [2, с. 67]».

На початку XXI ст. інтернет-простір охопив майже всі сфери людського життя, не оминув і духовний світ людини. Особливо виразно позначився в умовах війни, коли процес комунікації й почуття людини загострюються, вона стає вразливою. Саме молитва в умовах війни стає необхідною рятівною умовою виживання: «І знов –повітряна тривога, / Реве сирена, укриття. / Молитва звернена до Бога, / Молитва щира – за життя! / О Боже, змилуйся над нами, / Спаси нас грішних, порятуй, / Закрий нам небо молитвами / І мир, як благо подаруй [3]».

Щоденно перебуваючи під постійними обстрілами, повітряними тривогами, українці відчувають і пропускають через себе страх, горе, біль. Так, виникають символи війни, що постають в образах смерті, загиблих. Виникає необхідність живим молитися за мертвих: «Сьогодні в окопі, а може

в бою, / Хтось помер за свободу мою./ Стою на колінах і Бога молю.../ Молю за Україну, за хлопців молю...» або «На колінах стоїмо перед Небесами. / Просим Господи тебе. / Змилуйся над нами, / Зупини, Боже війну, / просим тебе нині, / досить горя і плачу / по всій Україні. / Отче наш Милосердний, / Тебе щиро молю, / укріпи наше Військо / у Тяжкому Бою. / Зміцни Воїнів наших, / збережи всім життя. / Щоб вернулись Живими, / Їх чекає рідня./ На колінах до Бога, / я молюся в тиші, і / Його я благаю. / Даруй Мир на Землі./ Даруй Мир Україні. / Збережи, захисти, / Тебе Боже благаєм, / Україну спаси» [3].

Аналізуючи україномовний контент під час російсько-української війни, виділяємо фольклорні молитви, які через формульне наповнення (звернення, побажання, прохання) отримують найбільшу популярність у соціальних мережах. Перша група – це молитви, в яких представлені образи божественного фольклорного персонажа, що є джерелом всемогутності - Господа Бога, Ісуса Христа, Пресвятої Богородиці, Святої Тройці, Янгола-охоронця, Петра і Павла, архангела Михаїла, Святого Миколая, Святого Василя та ін. В архітектоніці магіко-сакрального тексту і в рамках відповідної обрядової ситуації, священні образи спроможні усувати негативні та потойбічні явища природи, здатні відновлювати безкінечний первозданий порядок. Саме від них залежить життя українців, тому ці молитви виконують утилітарно-сакральну функцію. Їх супроводжують звертання - прохання капеланів або матерів воїнів молитися: «Зараз іде наступ. Будь ласка, маєш багато контактів, розійшли молитовне прохання на сьогоднішній день і майбутню ніч. Потрібна молитва! Просять матері допомоги синам». Ці молитви не є канонічними, але є діючими, оскільки українці вірять у колективну енергію, тому від щирого серця звертаються до Господа Бога, передають щирі побажання, прохання зупинити ворожу російську техніку : «Отче наш Всемогутній, Ти створив небо і землю і все прекрасне ! Твоя рука Всемогутня також може зупинити будь-що на цій землі! Ти, Господи, можеш приборкати бурю і можеш створити землетрус! Ти, Боже, обіцяв людям заступатися за душу невинну та за тих, хто страждають від віроломства злих людей! Нині ми звертаємось до Тебе, Отче, в молитві про захист нашої України, про захист наших воїнів, наших рідних і близьких людей, захист міст та сіл, захист домівок від атаки ворожих російських ракет і дронів, які сіють смерть та розруху! Боже наш! Зупини ці руйнівні ракети і дрони! Пошли бурю та ураган на кожне місце, звідки їх запускають! Хай блискавки та урагани вражають ворожу техніку, а злива та вітер скують її! Закликаємо, аби десять Єгипетських кар напали на ворожі російські війська та викосили їх! Хай ангели Твої закриють наші міста і села від смертоносних ракет! Хай

спутники та радари, що ними керують, зламуються та втрачють сигнал! Дай надзвичайну вправність нашим військовим силам, аби збити всі ракети та не допустити катастрофи атомної енергосистеми! Боже, не допусти ядерної катастрофи! Захисти, Боже, наших невинних дітей та малюків, всіх українців та наших воїнів миру, аби здолати всі випробування!! Хай у них буде все необхідне :гаряча їжа, тепла одежа, відпочинок і сон в теплі! Збережи життя наших захисників та пошли Божу Допомогу та Силу здолати ворога ! Збережи наші домівки! Даруй чудо, звільни від окупації Донбас, південь та Крим, покарай загарбників, щоб вони зникли назавжди з нашої землі, зупини війну !!! Пошли МИР на Україну! БОЖЕ, ЗАХОВАЙ ВСІХ НАС ПІД ТВОЇ ВСЕМОГУТНІ КРИЛА! Молимося в ім'я Сина Твого та нашого Господа Ісуса Христа! Амінь!».

У молитвах цієї групи вказані українські міста та села, які потерпають від ворожих бомбардувань: «Боже, Отче наш Небесний, Творець і Творець усього видимого та невидимого світу. Помилуй і спаси нас грішних. Захисти від бомбардувань та обстрілів наші міста Харків, Куп'янськ, Дворічну, Вовчанськ, Бахмут, Авдіївку, Маріуполь, Херсон, Одесу, Дніпро, Запоріжжя, Роботино, Суми, Чернігів, Київ прилеглі до них міста та селища. Врятуй і збережи наших солдатів, які самовіддано, без сну та відпочинку, у нерівних та важких битвах захищають нашу Батьківщину. Боже, благослови їх пізнати Тебе, прийняти Тебе Своїм Спасителем! Пішли перед ними Своїх ангелів, що захищають та захищають їх. Дай їм мудрості, стійкості, терпіння, мужності вистояти і перемогти у цій битві із сатаною та його служителями. Захистить і збережи їх, щоб живими і здоровими вони повернулися до своїх родин. Пішли і нам, котрі живуть в Україні глибоке та щире покаяння. Пробач та помилуй нас за наші гріхи. Хай будемо славити Твоє Пресвяте ім'я завжди, нині і на віки віків! Амінь! [3]». Молитви такого змісту мають особливе призначення - МОЛИТВЕНИЙ ЛАНЦЮГ, який супроводжується коментарями та вірою у примноження сили тих, хто дотримується і виконує її правила: «Просимо кожного, кому ім'я - жива Людина Божа, взяти участь у багатомільйонній молитві та ПІДПИСАННІ ПЕТИЦІЇ до світової спільноти, щоб зупинити поширення тієї біди та напасті, яка ворожими підступами обрушилася на весь світ. Ідея в тому, щоб кожен прочитав молитву, помолився, а потім передав повідомлення 10+ іншим людям, щоб підтримувати живий ланцюжок, не перериваючи його! Будь ласка, збережіть цілий молитовний ланцюжок, адже це ми робимо все разом заради майбутнього наших дітей! Через цю молитву ми єдині у своєму проханні! Будь ласка, передайте далі! Навіть, якщо самі не молитесь, передайте тим, хто молитиметься. Це дуже важливо: спільна молитва всіх людей має

величезну силу. Віримо в чесність, сумлінність і порядність кожного, хто читає!!! І благослови вас Боже!!!! [3]».

Під час широкомасштабної війни великої популярності серед українців набула народна молитва «Бог зараз на війні сидить в окопах, варить каву на вогні», поширена Н.М.Матвієнко, народною артисткою України, виконавицею українських народних пісень під час своїх концертів перед українськими військовослужбовцями. Вражає образ Бога, що є втіленням всеохоплюючої любові, який одягнув форму Воїна ЗСУ і виконує свою сакральну місію – захищає українців: «А мозолі на стопах, і мозолі на пальцях рук, тримають міцно зброю. / Десь поряд прилетіло: «Гуп». Не лячно, всі герої / Бог зараз на війні. / Розвозить хліб і воду. / Під кулями співа пісні і вірить в Перемогу. / Бог зараз на війні вогнем вгощає орків. / Спокійно, без брані, за Бучу і за Харків, / За Маріуполь та Ірпінь, Гостомель, Бородянку. / За кожную хату на селі і вбиту полонянку. / Бог зараз на війні насущно прикриває небо / І стомлений в важкій броні б'є ворога, як треба. / Бог зараз на війні чинить відплату / За ненароджених, живих, за кожного солдата / Бог зупинив війну, зламав хребет дракону, / Бо носить форму ЗСУ і служить лиш народу. / Завершив Бог війну, спаливши кремль в руїни. Бог дітям повернув весну, гукнувши: «Слава Україні!» [3].

Другу групу становлять молитви, в яких представлені образи українських воїнів - захисників, воїнів - світла, бійців, солдатів, партизанів. Вони виконують захисну функцію. І хоча українці у протиборстві з ворожими силами покладаюся, перш за все, на власні сили, все ж таки, потребують допомоги і звертаються до святих із проханням допомоги або благословити, врятувати воїнів - захисників: («Матінка Божа, захисти тих, хто захищає нас. Амінь», «Щоб в огні не горіли, у воді не тонули / Щоб кулі не брали, стальними були. Та додому вертали – Перемогу несли!»). Ці молитви направлені на захист воїнів під час бойових дій, фіксують шанобливе ставлення і поклоніння божеству та земним напівбогам – Воїнам-захисникам: «Хай вам Господь в бою допомагає і божа Матінка від кулі захищає. / Ми з вами, в цю важку годину, / Молимося за вас і Україну» або «Щодень і щоночі / Ми Бога благасем, / До неба в молитві, / Очі здійсасем... / За вас наші рідні, / За оберіг. / Щоб скоро вертали, / На рідний поріг! / Живі і здорові / Несли перемогу!!! / Ми дякуєм Вам і Дякуєм Богу» або «І фронту, і тилу, даруй Боже, силу! / Подяка Вам, сини мого народу, / Що стали в бій за правду і свободу. / Нехай благословить Вас Божа Мати, / Вертайтесь з перемогою солдати». Особливо щемливо звучить молитва бійця, який звертається до вищої сили - Творця з подякою і побажанням зберегти життя побратимів: «Дякую, Боже, що ніч пережив, / Сонце побачив і ранок зустрів. / Мама

насилась, дім наш, світлиця, / Річка, як стрічка, у лузі криниця. / Бій розпочався за нові рубежі. / Всіх побратимів молю: «Збережи!». / Хай їх ворожа куля минає. / Більш ні про що, я Тебе не благаю...». Війна в молитвах позбавлена романтизації – це смерть і сльози, пустота і невідомість для батьків, матерів, вдів, дітей, для громади, коли віддають честь і шану Захиснику України: під час поминальної процесії «Горить свіча і пам'яті сльоза. / Додолю з неї краплями стікає. / Земля ридає, плачуть небеса. / Героїв Україна проводить [3].

Третя група – це молитви, в яких заручалися підтримкою вищих божественних сил, щоб захистити Батьківщину від ворожого наступу: «Україна моя, ти у серці одна, / Ти для мене – найкраща у світі! / Подякуй Солдату за спокійний ранок! / За те, що ти вдома зустрів свій світанок. / За те, що він днює й ночує в окопі. / За те, що війну цю спиняє жорстоку». У молитвах, де центральним образом є Україна, епічний образ рідної землі, українські міста і села, що потерпають від ворожої навали – потребують закінчення війни, захисту від рашистських бомбардувань: «Допоможи нам, Боже, в цю годину, / Оберігай від лиха нашу Україну! / Усіх, хто в родині, і хто на війні. / В країні далекій, в чужій стороні. / Храни Вас Всевишній, від лиха і зла. / Нехай вже в країні скінчиться війна! [3]». Звертає на себе увагу «Молитва за визволення України», написана в кінці 1920 –х - на початку 1930-х років ХХ ст. одним із лідерів ОУН Осипом Машаком. В період російсько-української війни молитва була доповнена і набула нового, потужного заклику до співвітчизників – вступати до лав ЗСУ, щоб захистити велич і славу тисячолітньої історії України. Воїн, як і тисячу років тому, просить благословення у богині Землі і творця Всесвіту, щоб перемогти ворога: «Україно, рідна земля-мати, / Господь, отець наш небесний, / Благословіть! / Я йду знищувати ворогів землі рідної, вбивць моїх братів, гвалтівників моїх посестр./ Нехай рука моя буде твердою, щоб вбивати ворогів! / Нехай око моє буде ясным, щоб вбивати ворогів! / Нехай зброя моя буде справна, щоб вбивати ворогів! / Нехай воля моя буде сталь, щоб вбивати ворогів! / Україно, рідна земля-мати, Господь, отець наш небесний, / Благословіть! Наш рішучий наступ! Нашу священну помсту! Нашу святу Перемогу! / Приєднуйся до тих, хто підніме прапор нашої Перемоги! Ставай до лав Збройних Сил України! [3]». За українською традицією, створена молитва, де постає образ Т.Г. Шевченка, який виконує свою місію – Пророка нації – звільнення українців від рабства. Його пророча місія в житті українців - застерегти їх не вчиняти гріх, який може призвести до загибелі України: «Не дай нам, Боже, втратити країну, / Небесний Отче, бережи її від зла, / Молиться люди всі за Україну, / Щоб Батьківщина у дітей була. / Дніпро благає,

Хортиця, Карпати, / Через віки заговорив Тарас: / «Великий гріх є Матір продавати, / Без України і не буде вас» [3]. Ось чому національна ідея, визначена Т.Г. Шевченком, сьогодні в умовах війни звучить по-козацьки - «Слава Україні!». Ці молитви виконують ціннісно-орієнтовну функцію, оскільки дозволяють виявити добрі та лихі наміри, встановити причинно-наслідкові дії, які призводять до добра чи зла. Важливо підкреслити, що українці не мають права наслідувати ворога, не перетворитися на рашистів, бо тоді війна буде тривати безкінечно, що призведе до загибелі всього світу.

Четверту групу вирізняють молитви, в яких представлений образ ворога-рашиста, та його місце походження: «Боже, поверни війну, та у іншу сторону, / У Москву, Бурятію, на рашистську братію. / Поверни ракети всім, / Ті, що нам кидають, / від Бога буде їм, / Все, що нам бажають. / Амінь», або «Ракета! Ракета Лети на шахеда/ Шахед наче пташка, повертай на рашку!» [3]. Такі контаміновані твори (молитви-замовляння, замовляння-молитви) виконують пізнавально-оціночну функцію, що дозволяють українцям освоїти особисті якості, моральні погляди, мотиви, наміри, вчинки ворога з позицій добра і зла.

П'яту групу становлять молитви, які виголошують на календарні свята, в яких переважає звернення до Божественних сил привнести мир і захист у життя українців: «На Масляну. / Дай, Боже, миру на землі / І хліба – солі на столі. / Здоров'я, щоб міцнішим було / І ніколи вас не підвело, / Щоб радість стукала у дім / І поселилася у нім» або «Зі святом Покрови! / Молюсь до Богородиці й благаю! Убережи захисників України./ Покровителько козацького краю, / Поверни живими бійців в родини, / Пресвята Покрово, нам допоможи»[3]. Функція представлених молитв цієї групи – пізнавально-виховна, що має своє вираження через практичне освоєння інформаційного, нормативного і ціннісного відображення дійсності, прищеплює любов до історичного минулого свого народу, його культури та мови.

Шоста група молитв-віршів про віру в перемогу та мир в Україні включає роздуми про справжні цінності життя: «Здолати ворога у руднім краю, / Не дай нам дійти до прірви, до межі, / А перемога прийде, вірю, знаю! / А виявляється, так просто все було. / А ми шукали сенс життя роками. / Це сонце, мирне небо та добро. / Дитячий сміх, усмішка щира мами. / А зараз зрозуміти маєш шанс. / Рве серце на шматки щодня тривога. / Життєві цінності змінилися ураз. / І лише про мир усі благаєм Бога. / І виявляється, так просто все було./ А ми шукали сенс, життя роками. / Це спів пташок, цілунки, рук тепло. / Спокійний сон, смачна ранкова кава» або молитовні форми побажання: «Мирного неба над головою та рідної землі під ногами! Усім нам!» [3]. Ці молитви виконують філософсько-регулятивну функцію, за

допомогою якої встановлюються принципи реальності й пізнання світу; сутності буття людини, її духовна роль у суспільних відносинах.

Таким чином, фольклорні (прозові та поетичні) молитви індивідуального та колективного призначення, що зафіксовані в найпродуктивніший період свого творення та побутування в соціальних мережах, є проявом інтернет-фольклору, презентують бачення користувачів на перебіг подій російсько-української війни та демонструють відображення настроїв, що панують у сучасному українському суспільстві.

Виокремлення основних функцій народних молитв: утилітарно-сакральної, захисної, ціннісно-орієнтовної, пізнавально-оціночної, пізнавально-виховної, філософсько-регулятивної - є досить умовними. Вони тісно взаємодіють між собою, переплітаються та становлять нерозривну єдність у процесі побутування як у соціальних мережах, так і за їх межами. Їх поширеність зумовлена змістом молитовних текстів (благальні – про мир, закінчення війни, прохальні - про захист неба, Перемогу України, про захист військовополонених та допомогу пораненим, переселенцям, що втратили житло тощо), звеличувальні (прославні – про Героїв, які загинули за Україну – «Героям Слава!»), заступницькі (клопотальні - за хворих, покалічених війною та депортованих дітей, померлих побратимів; воїнів, які йдуть на війну тощо). Простежується самотність образної ієрархії в молитовних фольклорних текстах, які виникли під час війни: до пантеону верховних божеств, які вирізняються універсальністю щодо виконання людських прохань і потреб (Господь, Бог, Ісус Христос, Мати Божа, Діва Марія, Богородиця та ін.) увійшли Воїни-світла – Захисники України – ЗСУ – ППО (СЛАВА БОГУ І ЗСУ! СЛАВА БОГУ І ППО!). Завдяки композиційній цілісності, що базується на єдності міфологічних уявлень про богів і святих, які ідеологічно співвідносні з дохристиянською, християнською міфологією і відповідними віруваннями, фольклорні мотиви здійснюють унікальний вплив на моральне та духовне життя українського суспільства, на регулювання, орієнтацію та виховання психології нової генерації переможців російсько-української війни.

Перелік посилань:

1. Гунчик І. До визначення критеріїв жанрової типології українського okazionalno-obryadovogo фольклору // URL: <https://http://publications.lnu.edu.ua/journals/index.php/mythology/article/view/916>

2. Літературознавча енциклопедія: у 2 томах. Авт.- уклад. Ю.І.Ковалів. Київ: Академія, 2007. Т. 2. С. 67—68.

3. Підбірка молитовних текстів із соціальних мереж, здійснених О.Гончаренко // Особистий архів автора.

Максим Олексієнко,

майор служби цивільного захисту,
начальник 3-4 курсу ФП та ТБ
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності, Україна
e-mail: Malgor999@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-2883-9671

Пам'ять про Другу світову війну у вищій освіті: проблеми збереження

Вивчення історії Другої світової війни в українському суспільстві стикається з низкою викликів, зокрема маніпуляцією історичними фактами та зростанням інформаційної війни, що, в свою чергу, впливає на формування свідомості підростаючого покоління. Російська пропаганда активно намагається переписати події війни, перекручуючи правду про злочини Радянського Союзу та замовчуючи співпрацю з нацистською Німеччиною. Водночас, у багатьох освітніх програмах досі домінує застарілий підхід до викладання цієї теми, який недостатньо враховує нові наукові дослідження та сучасні освітні технології. Це ускладнює формування критичного мислення та глибокого розуміння історичних подій серед студентів, що є основою їхнього свідомого ставлення до минулого, сьогодення та майбутнього.

Дослідженню даного питання присвятили свої наукові праці вітчизняні та зарубіжні вчені. Так, стаття українського історика Сергія Громенка [1] розкриває сутність проблеми, допомагає глибше та конструктивніше вивчити дане питання.

Пам'ять про Другу світову війну відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності та історичної свідомості. У сучасних умовах у вищій освіті існують нові виклики, пов'язані з інформаційними маніпуляціями та розмиванням історичних фактів у контексті гібридної війни росії.

Довгий час українське суспільство знало історію Другої світової досить викривлено та спотворено. Воно й не дивно, адже історія в руках московитів – це інструмент, яким маніпулювали та й маніпулюють, виправдовуючи сьогодні сучасні події і свої політичні інтереси. Радянська історія «Великої Вітчизняної» замовчує багато історичних фактів, а деякі, навпаки, перебільшує. Наприклад, росія дотепер неохоче згадує про пакт Молотова-Ріббентропа, внаслідок якого Радянський Союз має причетність до розв'язання конфлікту – Другої світової війни. Також варто згадати про Катинську трагедію, яку російська влада до 1990 року взагалі не визнавала та

перекладала вину на німецьку сторону. І це далеко не всі приклади, які показують викривлення історичних фактів нашим ворогом і чому важливо знати істину.

Українська система освіти повинна розвиватися та змінюватися, щоб гідно та якісно навчати молоде покоління українців національної та історичної ідентичності. Проте, сучасна система освіти має деякі проблеми. Як вважає історик Сергій Громенко, методика викладання історії Другої світової окремими викладачами є не зовсім коректна. Складнощі з викладання історії мають потрійну природу: змістовну, методологічну, кадрову. Дітей перевантажують детальними описами бойових дій, фокусують надмірну увагу на політичному керівництві держав, а на додачу розглядають це все лише крізь московські («столичні») окуляри [1].

Як ми вже згадували, перспективи розвитку вивчення Другої світової війни у вищій освіті мають суттєве значення для формування історичної свідомості у студентів. Потрібно впроваджувати нові методи викладання, які сприятимуть більш глибокому вивченню історичних подій. Відповідальність за це покладається на державні інституції освіти, адже вони організовують, координують та визначають вектори розвитку освіти. Наприклад, Український інститут національної пам'яті на основі настанов Міністерства освіти і науки України дає методичні рекомендації для відзначення річниці завершення Другої світової війни, які передбачають формування об'єктивного розуміння історичних подій, національного свідомості, застосування нових моделей вивчення та популяризацію вітчизняної і західної культури пам'яті Другої світової. Інститут рекомендує такі настанови [2]: «рекомендуємо під час підготовки матеріалу та вибору форми заходу приділити особливу увагу таким питанням: визначення наслідків Другої світової війни для України; внесок українців у перемогу Об'єднаних Націй, при чому говорити як про вояків Радянської армії, так і УПА, етнічних українців у складі інших армій (американської, британської, канадської, польської, французької тощо); поновлення державотворчих процесів і самоідентифікації українців під час Другої світової війни; військові злочини часів Другої світової війни; Україна – співзасновниця ООН». Також рекомендується перегляд цілого ряду відомих документальних та художніх фільмів, акцентується увага на творчості українських письменників, які висвітлюють події того часу.

Висновок. Отже, вивчення Другої світової війни у вищій освіті має важливе значення для збереження історичної пам'яті, формування критичного мислення та розуміння сучасних геополітичних викликів. Перспективи розвитку цієї теми полягають у впровадженні нових моделей і

методів, що дозволяють студентам більш глибоко аналізувати історичні факти і відрізнити правду від фейків та маніпуляцій. Співпраця між країнами в галузі освіти допоможе створити об'єктивний погляд на історію та сприятиме зростанню міжкультурного діалогу. Таким чином, ефективно вивчення історії Другої світової війни в університетах може стати основою для усвідомленого ставлення до минулого та формування відповідальної громадянської позиції у майбутніх поколінь.

Перелік посилань:

1. Громенко С. Як тепер викладати в школах історію Другої світової війни? URL: https://glavcom.ua/columns/sgromenko/yak-teper-vikladati-v-shkolah-istoriyu-drugoji-svitovoji-viyini-844448.html#google_vignette
2. Методичні рекомендації до відзначення у загальноосвітніх навчальних закладах 70-ї річниці завершення Другої світової війни// [Сторінка Українського інституту національної пам'яті]. Київ, 2015. URL: <https://ww2.uinp.gov.ua/wp-content/uploads/2016/02/rekomendatsiyi-shhodo-vidznachennya-70-rokiv-vid-dnya-zavershennya-Drugoyi-svitovoyi-vijny.docx>

Роман Шляхтич,
кандидат історичних наук, докторант
Дніпровського національного університету ім. О. Гончара,
доцент кафедри соціально-гуманітарних наук
Державного університету економіки та технологій
ORCID: 0000-0001-5877-3522
e-mail: shliakhtych_rp@kneu.dp.ua

**Потенціал відеосвідчень з колекції Яхайд-Ін Унум для висвітлення
реалізації політики Голокосту в генеральному окрузі
«Дніпропетровськ»**

Більше восьмидесяти років тому, у більшості українських міст та сіл, відбувалась справжня трагедія, яка сьогодні відома як Голокост. За декілька років нацистської окупації, були знищені чисельні єврейські громади на українських землях. Євреї формували своєрідний колорит міст та містечок Західної України та Правобережжя, були доволі чисельною громадою на Лівобережжі України. В роки нацистської окупації цей світ було зруйновано. Для того, щоб об'єктивно висвітлити ті трагічні події, крім офіційних джерел необхідно використовувати і свідчення очевидців та жертв цих злочинів. Однією з найбільших колекцій відеосвідчень очевидців Голокосту є колекція зібрана французькими дослідниками – Яхайд-Ін Унум. Свідчення, які записали дослідники, демонструють історію Голокосту «знизу», тобто очима безпосередніх учасників тих подій. Виявлення наукового потенціалу таких свідчень є важливим чинником різнобічного, а, отже - об'єктивнішого дослідження подій Голокосту.

Команда Яхайд-Ін Унум під керівництвом Патріка Дюбуа довгий час проводить фіксації злочинів геноциду, в тому числі і на території України. Переважно це свідчення очевидців, українців і росіян, які мешкали поруч з єврейськими громадами та бачили, як їх вбивали нацисти разом зі своїми посібниками. Всі свідчення мають доволі чітку структуру: особисті дані респондента; його соціальне походження; спогади про життя євреїв і місцевого населення до радянсько-німецької війни; прихід німців і перші враження від їх появи; інформація про долю євреїв в перші дні, тижні та місяці нацистської окупації; відомості про місця масових розстрілів єврейського населення; участь місцевих поліцаїв в геноциді євреїв; політика пам'яті на місцях масових розстрілів, тощо. Різняться свідчення за ступенню інформативності. Найбільш інформативними є спогади осіб, яким на момент вчинення актів геноциду було від 5-7 до 15-17 років. Для цих людей, те що

вони побачили в дитинстві або юності, стало психологічною травмою, яка дуже добре відобразилася в їх пам'яті. Менш інформативними є свідчення людей яким було від 18 і старше. Вони, зазвичай, не все розповідають і намагаються неприсмні моменти не згадувати або говорять про них загалом. Не менш важливим є те, що для багатьох респондентів єврейський сюжет не був центральним у їх розповіді, незважаючи на те, що вони мешкали у переважно єврейському середовищі. Тому, інколи тема Голокосту у інтерв'ю висвітлена доволі фрагментарно. Попри це, відео свідчення зібрані командою Яхайд-Ін Унум несуть величезний фактологічний матеріал, який без сумніву є важливим для об'єктивного висвітлення Голокосту в генеральному окрузі «Дніпропетровськ». У більш ніж 90 інтерв'ю є інформація про Голокост на території Сталіндорфського єврейського національного району, а також з сіл поблизу Кривого Рогу. Майже 90% респондентів це сільські мешканці, тому вони описують факти єврейського геноциду в сільській місцевості.

Одним з перших сюжетів, який ми зустрічаємо в інтерв'ю, пов'язаний із довоєнним досвідом респондентів. Скажімо, свідок із села Новоюліївка сучасного Криворізького району згадувала, що поруч з її селом було єврейське поселення Ротфільд. Діти з цього поселення ходили в школу в с. Новоюліївка і у класі свідка теж були євреї [1]. Інший свідок, Марія Є. із села Першотравневе розповідала, що біля їх села було поселення Кірове. «Там мешкали євреї і вони жили краще за українців. У них в хатах було багато чого. І коли їх розстріляли, українці бігли грабувати єврейські хати [2]». Ці два свідчення відображають різні сторони українсько-єврейського життя до початку нацистської окупації. З одного боку, українські та єврейські селяни мешкали поруч, їх діти ходили в одну школи, дружили, вони разом працювали в колгоспах і на інших підприємствах. Але з іншого боку, у деякого з місцевих селян була відверта заздрість до євреїв, особливо до їх начебто багатства, кращої влаштованості в житті, тощо. В той же час, всі свідки говорять про те, що ця заздрість не приводила у довоєнний час до погромів чи інших міжетнічних конфліктів. Адже, навіть німці змушені були констатувати, що під час окупації підрадянської України «спроби спровокувати єврейські акції не вдалися. Причина цього полягає в тому, що в очах пересічної радянської людини євреї ведуть пролетарський спосіб життя і тому не є об'єктом для нападу [3, с. 245]». Можемо додати принаймні ще одну причину – спільне подолання складних ситуацій, які створював сталінський тоталітарний режим. Однією з них був Голодомор 1932-1933 років. Наприклад, одна зі свідків згадувала, що в єврейському поселенні Ново-Ковна Сталіндорфського єврейського національного району, куди вона разом з родиною переїхала 1933 році, їм дуже допомагали місцеві євреї.

Зокрема, українській родині, місцева сільрада надала будинок та корову, правда, у кредит. А у садочку, куди ходила свідок, єврейка баба Міхля підгодовувала її, зважаючи на її тогочасний вік (4 роки) та стан [4]. Ще один свідок з села Криничувате свідчила, що у роки Голодомору мати ходила у сусіднє 8-ме поселення і працювала там у єврейській родині. І євреї, давали їй продукти, розуміючи, що у неї вдома є маленькі голодні діти. Як стверджує свідок, ця допомога єврейської родини, фактично врятувала їм життя [5].

Французька дослідниця, Д. Розенберг розвиває цікаву думку про те, що єврейські колонії були невеликими «полюсами тяжіння» для українських сусідів з точки зору отримання додаткового заробітку. У багатьох інтерв'ю згадуються тимчасові або постійні пропозиції від євреїв щодо роботи для українських селян. Приміром, Олександра К. згадувала, що єврейський колгосп у Ново-Вітебську наймав молодь із сусіднього українського села Жовтого для роботи на виноградниках. А Софія Б. із села Володимирівка розповідала, що її батько часто столярував у євреїв [6, с. 62]. Були і інші економічні чинники, які об'єднували іноетнічне населення регіону. Так, млин в колонії Інгулець використовували не лише місцеві євреї, а також мешканці сусідніх сіл і навіть Кривого Рогу. Крамницю в єврейському поселенні Нова Зоря часто відвідували українські селяни, адже там можна було придбати багато товарів, яких не було в їх сільських магазинах. Кожної неділі, місцеві ринки ставали спільними центрами тяжіння для селян різних національностей [6, с. 64]. Продаж і купівля різноманітної продукції об'єднувала і сприяла позитивній міжетнічній взаємодії. Але з іншого боку, була певним підґрунтям і для побутового антисемітизму. Адже образ багато єврея-корчмаря час від часу виринав у спогадах респондентів. А це було свідченням того, що ці образи проговорювались в середовищі в якому зростали ці люди.

Центральною частиною всіх інтерв'ю є спогади респондентів про часи нацистської окупації, та особливо, про Голокост. Команда дослідників з Яхад-Ін Унум намагалась з'ясувати якнайбільше різних деталей тих страшних подій, що їх бачили люди. У першу чергу питали про життя євреїв у перші тижні та місяці нацистської окупації. Так, свідок Валентин С. із с. Кірово (сьогодні с. Чистопіль Нікопольського району – Авт.) згадував, що протягом осені 1941 року євреї у селі мешкали вільно у своїх хатах, але вже на початку 1942 року в селі почали формувати відкрите гетто яке складалось із декількох будинків до яких були зібрані всі євреї села [7]. Такі відкриті гетто були створені у багатьох єврейських селах регіону. Адже в цей час єврейське населення потрібно було німецькій адміністрації для збору врожаю, а також для роботи в таборах примусової праці, які створювались для будівництва ділянки траси Дг IV. Проте, через деякий час, особливо восени та влітку 1942

року більшість жителів єврейських поселень в генеральній окрузі «Дніпропетровськ» було розстріляно. Це були переважно жінки, діти та літні люди. Тобто, «непотрібне населення» з точки зору німецької адміністрації.

Зі спогадів свідків можна реконструювати щонайменше декілька варіантів масових розстрілів єврейського населення. В одних місцевостях німці та місцева допоміжна поліція розстрілювали євреїв відразу. Їх виганяли з власних помешкань і вели чи везли до місця розстрілу. Так, в містечку Пологи Запорізької області євреїв збирали по одинці, формували з них невеликі групи і вели їх на розстріл. Також, інколи, в місцевому колгоспі брали коней та бричку і везли на місце вбивства. Конвоювали їх німці та місцеві поліцаї [8]. В с. Ново-Подільське розстріляли спочатку дітей. У місцевому дитячому садочку поліцай показував хто з дітей євреї. Їх збирали, садили в колгоспну бричку і везли до місця розстрілу. Коли про це дізнались батьки розстріл вже було завершено. Пізніше загинуть і батьки. Загалом, в селі було вбито близько 200 людей [9].

Інший варіант передбачав концентрацію євреїв в якомусь місці і лише потім їх розстріл. Скажімо, євреям із села Ново-Златопіль повідомили, що їх будуть вивозити до Палестини. У відповідний день їх зібрали біля контори села та відвели до приміщення місцевої жандармерії. І вже звідти виводили групами на розстріл [10]. Подібною була ситуація і в с. Ново-Житомир. Місцевих євреїв зібрали всіх в один день, дітей везли на бричці, а дорослі шли пішки. Їх сконцентрували в одній із господарських будівель в селі та виводили на розстріл вночі [11]. Отже, підготовка до розстрілу була одним із етапів скоєння цього злочину. Багато місцевих мешканців неєвреїв бачили ці події та розповідали про них. Зі спогадів очевидців ми можемо дізнатись про сам розстріл, осіб які були задіяні в цьому злочині, а також про жертв.

Насправді, серед людей опитаних командою французьких дослідників було не так багато безпосередніх свідків розстрілу. Це можна зрозуміти, адже добровільно мало хто бажав спостерігати за вбивством людей. Лише деякі свідки, які на момент скоєння цього злочину були дітьми і не знали що їх очікує, або ті, кого залучили насильно, розповідали про ці події. Згідно свідчень можна виділити типові елементи масового вбивства людей. По-перше, це підготовка приречених людей до вбивства, їх могли розбивати на групи або вбивати відразу, якщо їх не було багато. Також, одні свідки розповідали, що жертв роздягали перед розстрілом, а інші що розстрілювали одягнених. По-друге, це інформація про злочинців, у переважній більшості розстріли проводили німці, але були і такі, які коїли місцеві поліцаї. Так, свідок з села Ново-Вітебське згадував, що розстріл місцевих євреїв проводили самі поліцаї. Під час розстрілу вони вживали спиртні напої і розстрілювали

стільки часу, поки не закінчилися набої. Після цього поранених людей вони добивали залізними прутами, а маленьких дітей били об колеса брочки та кидали у яму [12]. Після завершення розстрілу на місці відбувались маніпуляції з майном вбитих людей, його або збирали місцеві поліцаї і вивозили або спалювали тут же. В одних місцевостях ще декілька днів охороняли місце розстрілу, щоб місцеві не допомагали тим хто міг залишитись пораненим, а в інших – відразу засипали землю.

Є у свідченнях згадки і про врятованих євреїв, а також про тих, кому вдалось вижити. Для порятунку потрібна була допомога інших людей і про них також згадують респонденти. Так, Ганна М. свідок із с. Чкалове (сьогодні с. Воля, Нікопольського району) згадувала, що під час масового розстрілу вдалось врятуватись єврейській дівчинці. Вона довгий час переховувалась у будівлях місцевого колгоспу, аж поки її не забрав в свою родину місцевий селянин Сергій Рябошапко. Таким чином дівчинці вдалось врятуватись [13]. Під час розстрілу євреїв із 14 поселення зуміла врятуватись жінка на ім'я Гіся. Її врятувала українська родина із сусіднього села Озетівка [14]. Отже, ідентифікація врятованих та рятувальників можлива, в тому числі, за спогадами очевидців. Звичайно, цю інформацію потрібно перевіряти за іншими джерелами, але точні прізвища, імена, місця проживання значно спрощують таку перевірку.

Таким чином, в колекції Яхайд-Ін Унум представлені переважно свідчення очевидців Голокосту. Всі інтерв'ю досить добре структуровані, адже виділяється три основних блока: міжвоєнне життя єврейських спільнот в Україні; події періоду нацистської окупації та комеморативні практики на місцях масових вбивств євреїв. Проаналізувавши майже 90 інтерв'ю, ми виділили основні блоки інформації. Зі свідчень про міжвоєнний час можна дізнатись про: міжетнічні відносини в регіоні; дозвілля, освіту, відносини зі своїми однолітками; важливі події, які переживали люди різних національностей у цей час, тощо. Ці відомості є важливими для розуміння причин тих явищ, які будуть відбуватись в Україні в роки нацистської окупації. Базовою є інформація про нацистську окупацію України. Майже всі свідки згадують про початок нацистської окупації та про появу німців. Свідки описували дискримінацію та приниження євреїв у перші дні, тижні, місяці нацистської окупації. Важливою частиною інтерв'ю була розповідь про масові вбивства євреїв, а також про стратегії їх виживання. Крім цього, в спогадах багатьох людей, є сюжети про створення та функціонування гетто та таборів примусової праці.

Отже, відеоінтерв'ю з колекції Яхайд-Ін Унум містять часто унікальну інформацію про різні аспекти Голокосту в Україні. Введення таких джерел до

наукового обігу дає можливість поглибити та конкретизувати дослідження геноциду євреїв.

Це дослідження було профінансоване через проєкт EURIZON, який фінансується Європейським Союзом за грантовою угодою №871072.

Перелік посилань:

1. Yahad-In Unum's Archives / Testimony n. 1083U
2. Yahad-In Unum's Archives / Testimony n. 948U
3. Pohl D. Die Herrschaft der Wehrmacht: deutsche Militärbesatzung und einheimische Bevölkerung in der Sowjetunion; 1941 – 1944, München: Oldenbourg, 2009
4. Yahad-In Unum's Archives / Testimony n. 1082U
5. Yahad-In Unum's Archives / Testimony n. 990U
6. Danielle Rozenberg Enquête sur la Shoah par balles. 1. Dans les colonies juives de Dnipropetrovsk. Paris, Hermann Éditeurs, 2016
7. Yahad-In Unum's Archives / Testimony n. 961U
8. Yahad-In Unum's Archives / Testimony n. 415U
9. Yahad-In Unum's Archives / Testimony n. 925U
10. Yahad-In Unum's Archives / Testimony n. 418U
11. Yahad-In Unum's Archives / Testimony n. 906U
12. Yahad-In Unum's Archives / Testimony n. 926U
13. Yahad-In Unum's Archives / Testimony n.971U
14. Yahad-In Unum's Archives / Testimony n.989U

Владислав Мусій,
аспірант КЗВО «Вінницька академія
безперервної освіти» (м. Вінниця)
ORCID: 0009-0001-8760-9753
e-mail: vladmusii24@gmail.com

Війна в історичній та індивідуальній пам'яті: боротьба за ідентичність

Ідентичність нації формується через складний процес осмислення її минулого, соціальних процесів та культурної спадщини. Одним із головних аспектів цього процесу є колективна пам'ять, яка відображає національні міфи, традиції, історичні події та персональні спогади. Війна за пам'ять, особливо в контексті сучасної України, є відображенням боротьби за ідентичність, що відбувається не лише на державному рівні, але й у свідомості окремих індивідів.

Історична пам'ять — це спосіб, яким суспільство інтерпретує події минулого [1]. В Україні цей процес був постійно політизований, починаючи з часів радянського режиму, коли офіційна історія перетворювалась на інструмент контролю та маніпуляції масовою свідомістю. Події, які були важливими для національної ідентичності, такі як боротьба за незалежність чи Голодомор, часто замовчувалися або спотворювалися.

В сучасній Україні відбувається перегляд багатьох історичних подій. Декомунізація, запроваджена після Революції Гідності 2014 року, стала символом нового етапу формування національної пам'яті. Перейменування вулиць, демонтаж пам'ятників радянських лідерів та увіковічення пам'яті героїв незалежності — все це інструменти, через які відбувається створення нової національної ідентичності. За словами українського історика Ярослава Грицака, цей процес "розчищає шлях для нової інтерпретації минулого та майбутнього".

Індивідуальна пам'ять нерозривно пов'язана з історичною. Вона відображає особисті спогади про події, які переживали індивіди, і часто суперечить офіційним наративам. Психологічний аспект цієї пам'яті виявляється у травматичному досвіді війни, окупації або політичних репресій [2].

Наприклад, свідчення людей, які пережили радянську окупацію Західної України, суттєво відрізняються від офіційних радянських версій. Такі персональні історії є критично важливими для формування нової колективної пам'яті та критичного осмислення радянської спадщини. За

твердженням філософа Поля Рікера, "індивідуальна пам'ять є ключем до зрозуміння того, як нація осмислює своє минуле".

Сьогодні Україна стикається з багатошаровою війною за пам'ять, особливо в контексті російсько-української війни. Росія використовує історичну пропаганду для виправдання своїх агресивних дій, стверджуючи, що Україна є частиною "єдиного російського народу" [3].

Водночас українське суспільство працює над відновленням власної історії, де події Другої світової війни, Українська повстанська армія та радянські репресії займають ключове місце.

Висновки: війна за історичну та індивідуальну пам'ять в Україні є важливим елементом у формуванні національної ідентичності. Перегляд історичних подій, критичний аналіз минулого та відновлення забутих імен і подій є необхідними для зміцнення національного духу. Водночас, індивідуальна пам'ять продовжує впливати на спосіб, у який кожна людина сприймає своє місце в історії та культурі нації.

Україна продовжує боротьбу за свою ідентичність, і ця боротьба охоплює не лише сьогодення, але й інтерпретацію минулого. У цьому контексті визнання права на власну історію стає ключовим елементом у побудові суверенної держави.

Перелік посилань:

1. Андріяш, В. (2013). Державна політика: концептуальні аспекти визначення. Державне управління: удосконалення та розвиток, 9. <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=626>
2. Бачення України 2030: соціально-гуманітарна сфера. (2023). UAREforms. <https://uareforms.org/visions/new-vision-640>
3. Грицак, Я. (2021). Нариси історії України: формування сучасної нації.

Науковий керівник:

Ганна Коваль,
професор кафедри
публічного управління та адміністрування,
доктор наук з держуправління, професор,
Державний університет економіки і технологій
(Кривий Ріг – Львів, Україна)
ORCID:0000-0001-5317-6876
e-mail: koval_gv@duet.edu.ua

Павло Білас,
аспірант Класичного приватного університету,
м. Запоріжжя,
ORCID:0000-0001-8161-2671
e-mail: bilaspavlo@ukr.net

Особливості відновлення інфраструктури фізичної культури та спорту на деокупованих територіях України

В процесі відновлення та розвитку спортивної інфраструктури на звільнених від тимчасової окупації рашистами територій, важливим напрямком на шляху до побудови нашого європейського майбутнього є відновлення та відбудова пошкодженої спортивної інфраструктури відповідно до сучасних світових стандартів. Пріоритетними об'єктами для відновлення та розвитку у сфері фізичної культури і спорту є ті заклади, що входять до переліку об'єктів, яким надано статус баз олімпійської, параолімпійської та дефолімпійської підготовки.

Також, надзвичайно важливим об'єктом відновлення інфраструктури є заклади освіти. Окрім великих спортивних комплексів, важливим є відновлення місцевих спортивних шкіл, секцій, стадіонів для подальшого розвитку та забезпечення доступу до спортивних занять дітей, молоді та всіх жителів нашої держави. В деяких деокупованих регіонах України вже відбувається процес відновлення спортивної інфраструктури. Наприклад, в місті Буча та Ірпінь Київської області очевидці та мешканці міста розповідають про процес відбудови спортивної інфраструктури; є ряд спортивних об'єктів, які повністю відновлені. Та на жаль, ще є чимало спортивних залів, шкіл, спортивних майданчики тощо, які потребують серйозних матеріальних, фінансових та людських ресурсів, що в період війни є вкрай катастрофічними.

В Бучі зруйновано і пошкоджено 26 освітніх закладів, 20 готелів та закладів рекреації, 5 культурних та релігійних закладів, 3 офіси та конференц-центри, а також спортивний заклад. Збитки соціальній інфраструктурі Бучі становлять понад 2 млрд грн. [2]. Мережа закладів загальної середньої освіти налічує 96 об'єктів, у яких навчається 55 763 учні; заклади дошкільної освіти – 86, у яких нараховується 15 224 вихованців; інклюзивно-ресурсні центри – 9, позашкільні навчальні заклади – 16. Всього було пошкоджено закладів дошкільної освіти 45, повністю зруйнованих – 5, частка пошкоджених закладів дошкільної освіти складала – 36.45%, пошкоджених закладів

загальної середньої освіти – 58, повністю зруйнованих –2, частка пошкоджених закладів середньої освіти складала – 59,74% [1, с.41].

На території Бучанського району під час активної фази бойових дій військовими російської федерації були зруйновані та пошкоджені:

- заклади спорту: пошкоджено – 14, відновлено – 1, відновлено частково – 5, потребує відновлення – 8;

- заклади дошкільної освіти: пошкоджено – 61, відновлено – 47, відновлено частково – 2, потребує відновлення – 12;

- заклади загальної середньої освіти: пошкоджено – 75, відновлено – 64, відновлено частково – 8, потребує відновлення – 3 [1, с. 7-8].

Обрахунок збитків інфраструктури Ірпеня проводився KSE Institute. Оцінка втрат здійснювалася на основі даних через оцифрування високоточних знімків, зроблених з дронів. Внаслідок війни зруйновано 53% усіх соціальних об'єктів міста, що призвело до збитків на суму 3.7 млрд гривень, з яких 1.3 млрд грн – завдані закладам освіти. Через бойові дії в Ірпені пошкоджено або зруйновано 54 освітні установи [3].

На наше переконання, під час відновлення спортивної інфраструктури важливо впроваджувати нові стандарти та технології для покращення якості спортивної та освітньої інфраструктури, її довговічності. Це стосується як будівництва, так і модернізації спортивного обладнання.

Отже, одним із засобів допомоги у питаннях відновлення спортивної інфраструктури є державна та міжнародна підтримка, адже спортивна інфраструктура потребує значних фінансових, матеріальних та людських ресурсів. На рівні держави необхідно розробляти та впроваджувати як державні програми, так і брати активну участь в міжнародних грантах, більш результативно залучати інвестиції та допомогу від благодійних організацій. Важливо привертати увагу міжнародної спільноти до відновлення об'єктів спортивної інфраструктури Міст-Героїв Бучі, Ірпіня та інших проведенням різних спортивних (фізкультурно-оздоровчих) заходів, відкритих навчальних тренувань та змагань з Олімпійських та Неолімпійських видів спорту. Слід зазначити, що надзвичайно важливим об'єктом в процесі відновлення інфраструктури є заклади освіти, як середньої та вищої, в яких є спортивні зали, спортивний інвентар для проведення навчальних уроків та занять з фізичної культури, що спрямовані на виконання завдань оздоровчого, виховного та освітнього процесу.

Перелік посилань:

1. Про затвердження Програми економічного, соціального та культурного розвитку Бучанського району Київської області на 2024 рік.

Рішення XXII сесії Бучанської районної ради Київської області VIII скликання від 12 березня 2024 року № 268-22-VIII. С.1-59. URL:<https://buchan.gov.ua/files/RishennyaVIII/22/268.PDF>

2. Тетеріна О. У Бучі порахували збитки від російського вторгнення – понад 5,2 млрд грн. URL:<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20220719-u-buchi-porahuvay-zbytky-vid-rosijskogo-vtorgnennya-ponad-52-mlrd-grn/>

3. Збитки міста Ірпінь від війни складають понад \$900 млн. URL:<https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-mista-irpin-vid-viyni-skladayut-ponad-900-mln/>

Богдан Асінгеро́в,
здобувач вищої освіти,
спеціальність: «Історія, правознавство»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: asinherov_bs_24023@kneu.dp.ua

Війни росії проти України XII-XXI ст. причини та наслідки: загальний огляд

Історія свідчить, що імперії народжуються під час війни, існують теж за рахунок війн і вмирають під час війн. Ось така правда. Не є винятком й імперія, що почала народжуватися на початку XV ст. у Східній Європі, а якщо точніше – то у північно-східній її частині, де виникло спочатку князівство московське, яке з часом за рахунок загарбницьких завоювань сусідніх земель і народів перетворилося на імперію. Й це було спочатку московське князівство, яке розпочало загарбницькі війни з XII століття, а потім - московське царство, російська імперія, а далі, як відомо, більшовицька, радянська, а сьогодні – рашистська. Вся історія цієї експансіоністської імперії базується на війнах – маленьких і великих. Нині, сподіваємося, що це вже остання, проти незалежності і суверенності нашої держави. Вітчизняна війна за незалежність триває вже одинадцятий рік. Вся світова спільнота спостерігає за процесами у пропутінській імперії, які розвалюють ерефію. Віримо у те, що в «довгому переліку російсько-українських війн [1, с. 244]», саме ця війна проти українців і Україна стане останньою.

Автор тез ознайомився з цікавими науковими доробками сучасних істориків, політологів, філософів [1;2;3], які дозволили дійти деяких висновків: по-перше, московські імперіалісти протягом тільки XV – XXI століть здійснили більше ніж 25 нападів; по-друге, ці війни були як довготривалі за часом, так й короткотривалі; по-третє, всі війни московії проти українців як й на початку, так й сьогодні «визначає ество українсько-російських взаємин. Її похідними є заперечення самобутності українського етносу, подання його як частини «руського міра» та прагнення стерти з лица землі все українське шляхом цілковитого зросійщення українців [1, с. 9]». Московія нав'язувала Україні численні війни, які за своєю метою завжди були однакові, а відрізнялися лише деякими особливостями, викликаними зовнішніми впливами, «прилаштовуючи до сучасних вимог підходи, давно випробувані їхніми попередниками ... [1, с. 239]». Автори науково-популярного видання «Братня навала» навели аналітичну таблицю «Московські стратегії війн з Україною» [1, с. 245], в якій співставили наступні війни: Вітчизняну за незалежність 2014-?, 1500-1503, 1507-1508, 1512-1522,

1632-1634, 1658-1659, 1674-1676, 1708-1709, 1917-1921, війну проти УПА 1941-середина 1950 рр. за рубриками: «гібридна війна», «ставка на «п'яту колону»», «спроба видати вторгнення за внутрішній конфлікт», «інформаційна війна», «риторика про захист православ'я («руського міра»)», «тактика випаленої землі». Отже, таблиця свідчить, що лише дві війни, розв'язані московією проти України у 1512 і 1632 роках, не були за своїм характером гібридними; лише війни 1512 і 1707 років не робили ставку на внутрішніх зрадників-колаборантів – «п'яту колону»; лише чотири війни – 1512, 1632, 1708, війна проти УПА не робили спробу видати вторгнення за внутрішній конфлікт; не використовувалася риторика про захист православ'я («руського міра») лише у війнах 1658, 1674, 1917, війні проти УПА; тактика випаленої землі була використана у війнах 1512-1522 рр., 1708-1709 рр, проти УПА. Згідно Таблиці, у всіх перелічених війнах використовувалися інформаційні методи боротьби проти українського населення та України.

Наведемо деякі приклади з історії загарбницьких московських війни проти України. Війна московитян проти Києва та його розорення 1169 року. Причини цієї війни були наступні: після смерті сина Володимира Мономаха київського князя Мстислава Великого загострились стосунки між нащадками Ярослава Мудрого. Київ у цій ситуації був головною метою, тому що титул Великого князя Київського давав змогу претендувати на зверхність в династії Рюриковичів. Наслідки цієї війни: Київ було зруйновано, а награбоване в київських церквах начиння, ікони та книги були перевезені у володимирські та боголюбські храми. Андрій Боголюбський посадив на Київський престол свого молодшого брата — князя Гліба. Сам Боголюбський не спромігся залишитися у Києві, побоюювався за своє життя та йому ненависні були демократичні традиції киян – давні вічові традиції [1, с. 18-19].

Розорення Києва 1203 року. Причини цієї події: Рюрик Ростиславич хотів помститися за те, що кияни відійшли від нього і підтримали його противника князя галицького Романа Мстиславича. Наслідки цієї події: тотальна руйнація Київва, такої руйнації ніколи ще не було, як зазначає літописець, такого нещастя ще не було від хрещення Русі. Рюрик Ростиславич не зміг втримати Київ і був змушений покинути місто через страх помсти киян, які були озлоблені пограбуванням і знищенням міста [1, с. 20].

Війна 1492-1494 війна московії проти Великого князівства Литовського і Руського, до складу якого входили такі українські землі, як Чернігово-Сіверщина, Київщина, основна частина Волині та Східне Поділля. Причини війни: московія претендувала на київські землі і розпочала першу гібридну війну: московити переманили на свій бік кримського хана, татари мали плундрувати українські землі, щоб ослабити противника. Наслідки цієї

війни: підписано договір про «вічний мир» 1494 року, за яким Литва погоджувалась на входження до московського князівства республіканських Новгород та Пскова, а також Твері й Рязані, більшої частини так званих «верхівських» князівств, серед яких чималу частину становили князі-зрадники [1, с. 25].

Отже, упродовж майже дев'яти століть українці виборюють право на свою незалежність і суверенність у кривавому протистоянні з московським агресором. Але цивілізований світ вже «здрігнувся від жаху» після подій 24 лютого 2022 року, коли ерефія розпочала проти України «найбільший воєнний конфлікт у Європі після Другої світової війни [3, с. 399]. Сьогодні, коли нас відділяють від цієї дати вже більше ніж 2,5 роки, світовий порядок, як на думку Сергія Плохія, «витримав перший удар», але на нього чекає велика трансформація: «Замість багатопольярного світу, на який сподівалася Росія, конфлікт став передвісником повернення до біполярного світу часів холодної війни, центром якого мають стати не Вашингтон і Москва, як у минулому, а Вашингтон і Пекін [3, с. 317]». Але поки ще наша держава Україна стоїть на шляху навали зі сходу, українці виконують «місію захисту євроатлантичної цивілізації». Так, ця війна нас виснажує, але разом з тим й зміцнює та об'єднує українське суспільство. Сьогодні Україна розпочала новий етап своєї історії, який покликаний до виконання трьох історичних завдань: українці вже стали «творцем власної долі й чинником долі інших», але ми стоїмо перед потужними викликами – остаточним подоланням і демонтажем олігархічного устрою, протистоянням агресії та імперіалізму ерефії, свого утвердження як суб'єкту у світовій політиці і світовій історії. Виконання цих трьох історичних завдань, як стверджують українські науковці Олександр Власюк і Сергій Кононенко у своїй фундаментальній праці [2, с. 288-289], зробить українців державним історичним народом.

Перелік посилань:

1. Брехуненко В., Ковальчук В., Ковальчук М., Корнієнко В. «Братня» навала. Війни Росії проти України XII – XXI ст. Видання друге. Затверджено до друку Вченою радою Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського НАН України (протокол № 7 від 13.10.2015 р.). Київ, 2018. 248 с.

2. Власюк О., Кононенко С. Кремлівська АГРЕСІЯ ПРОТИ УКРАЇНИ: роздуми в контексті війни: монографія / О.С. Власюк, С.В. Кононенко. К.: НІСД, 2017. 304 с.

3. Плохій Сергій. Російсько-українська війна: повернення історії / Сергій Плохій; пер. з англ. М. Ларченка. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 400 с.

Дмитро Кропивянський,
здобувач вищої освіти,
спеціальність: «Історія, правознавство»;
«Публічне управління і адміністрування»,
Державний університет економіки і технологій
e-mail: kropivanskijdmitrij@gmail.com

Війна і мир в історії людства

Війна і мир – це теми, які назавжди залишили глибокий слід в історії людства. Війною називають збройні конфлікти між державами або народами, що її населяють, спрямовані на захоплення чужих ресурсів та земель. Іноді вона має за мету тотальну анігіляцію певної частини населення. Війна є найвищим ступенем загострення взаємовідносин, коли конфлікти вирішуються за допомогою бойових дій. Історія свідчить, що війни були притаманні багатьом цивілізаціям на різних етапах розвитку людства. До того ж вони продовжуються і до нині [1]. Проте важливо пам'ятати, що війна завжди супроводжується стражданнями, втратами та руйнуванням. Не слід забувати й те, що саме війна порушує мир, а не навпаки.

Причинами виникнення війн могли слугувати різні явища, як-от: прагнення історичної справедливості, амбіції керівника держави, економічна необхідність тощо. Раніше війни були скоріше необхідністю, бо багато націй хотіли отримати визнання та захистити свої права, як представників своєї держави. Наприклад, Гетьманщина вела війни через великий мілітарний фактор та економічну необхідність. У тогочасному світі, зважаючи ще й на те, які сусіди її оточували, ведення збройних дій було ще й способом захисту автономії Козацької держави. Проте воєнна політика не давала змоги розвиватися державі всебічно. У сучасному світі існує пацифістський рух, спрямований на вирішення конфлікту мирним шляхом, але ще залишаються ті, хто сприймають війну як більш доцільний шлях вирішення конфлікту. Проте, на жаль, не всі сучасні держави дотримуються політики пацифізму [2].

Класифікація війн є доволі обширною. Зважаючи на те, що війни ведуться дуже давно, виникло багато збройних конфліктів, які відрізняються один від одного [1; 2]. Громадянські війни ведуться в середині держави та спричиняються з різних причин, наприклад: невдоволення політикою влади, захист різними верствами населення своїх прав, протистояння культур різних етносів тощо. Економічні війни задля збільшення економічного впливу, ресурсів та отримання торговельних шляхів. Релігійні збройні конфлікти відбуваються через протистояння релігій. В історії України найбільші

релігійні протистояння відбувалися через постійні спроби окатоличення з боку сусідніх держав. Також у релігійних війнах конфлікти виникали між церквами однієї й тієї самої релігії. Ідеологічні війни виникали через різницю поглядів керівничої верхівки та народу на вектор розвитку держави [3]. Проте, як на мене, у сучасному світі найжахливішим видом конфлікту є гібридна війна. Вона являє собою збройний конфлікт, що поєднує в собі проведення інформаційної пропаганди, терористичних актів, підлих військових прийомів. Появу концепції гібридної війни приписують на початок XXI століття у країнах Близького Сходу. Сучасна Росія використовує саме гібридний тип ведення війни, оскільки їй начхати на людські життя, вона відверто звинувачує Україну у тому, що зробила сама, займається провокаціями та політичним маніпулюванням. Війна на Донбасі та повномасштабне вторгнення Росії на територію України, на превеликий жаль, є прикладом гібридної війни [1; 3; 4, с. 142].

Наслідки війни та її моральна складова несуть велику роль у суспільстві. Вона спричиняє смерті, погіршує економічний стан та спричиняє розгортання ще більших конфліктів між державами. Наслідки кожної війни є жахливими, оскільки вона завжди супроводжується жертвами з боку людства. Війна ні в якому разі не має бути нормою у сучасному світі, оскільки здатна спричинити розколи в суспільстві, які надалі можуть спричинити тотальний геноцид націй [4, с. 262]. Моральна складова війни є складною структурою, яку важливо визначити. Кожна зі сторін має свою ідеологію, бачення світу і вектор розвитку. Вони часто стають каталізатором конфліктів, а війна висвітлює гостру різницю поглядів. Колабораціонізм і зрада, які характеризують вибір людей, в умовах війни можуть спричинити справжні трагедії [1; 4, с. 185]. Також важливо пам'ятати про процес примирення після війни. Слід розуміти, що у сучасних відносинах між державами значущу роль відіграє ООН (Організація Об'єднаних Націй).

Миротворча діяльність ООН, ставлення світу до війни. Організація Об'єднаних Націй почала працювати 24 жовтня 1945 року і стала кращою версією Ліги Націй. Її роботою є мирне врегулювання конфліктів, забезпечення дружніх відносин між державами та забезпечення прав і свобод людини. Вона не завжди є ефективною, але якщо вірити словам генерального секретаря ООН Антоніо Гутерріша, то завдяки організації вдалось «уникнути напасті Третьої світової війни, якої багато хто боявся [5]». У 1945 році Україна стала однією з держав-співзасновниць ООН. Проте попри те, що організація має великий вплив вона не є всесильною. При виникненні збройних конфліктів ООН здатна лише закликати до мирного вирішення конфлікту та надати гуманітарну допомогу. Саме тому слід уникати війни.

Отже, як показує історія, війна і мир є невіддільними елементами людського суспільства. І хоча причини виникнення війн можуть бути суттєвими, слід розуміти, що результат завжди один - жертви, розбрат та збитки. У той час, коли мирне вирішення конфлікту може дати значно кращі результати кожній стороні. Сучасним державам варто прагнути до мирного врегулювання конфліктів, оскільки війна завжди порушує мир. Організація Об'єднаних Націй, хоча й не завжди ефективна, але все одно відіграє ключову роль у миротворчій діяльності.

Перелік посилань:

1. Sil WMSI mag “Війна і мир у контексті світової історії WMSI” Шайкан Валентина Олексіївна
2. Війни в історії людства та нинішня війна в Іраку. Радіо свобода і | Головна сторінка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/901246.html>
3. Локальна війна і воєнний конфлікт: сутність понять та їх типологія. Реферат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/politolog/17123/>
4. Гібридна війна: in verbo et in praxi: монографія / Донецький національний університет імені Василя Стуса / під. заг. ред. проф. Р.О. Додонова. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 412 с.
5. 75 років ООН: чи є організація все ще ефективною? І так, і ні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/chyue-oon-efectyvnoyu/30906554.html>

Богдан Какарека,
здобувач вищої освіти,
спеціальність: «Право», «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: kakareka_bs_24052@kneu.dp.ua

Війни московської держави за «київську спадщину» у XV-XVI ст.

Війни московської держави за «київську спадщину» у XV-XVI ст. стали ключовим етапом у боротьбі за контроль над українськими землями. Ці території мали стратегічне та культурне значення, а також були важливим джерелом економічних ресурсів. Московія обґрунтовувала свої претензії історичним спадком Київської Русі, та прагне поширити вплив на землі, які вже перебували у складі Великого князівства Литовського. Протистояння московії з Литвою, а згодом і Річчю Посполитою, перетворило українські землі на поле запеклих воєн і конфліктів.

Актуальність теми зумовлена тим, що війн московського князівства за «київську спадщину» у XV-XVI ст. стали початком формування геополітичної ситуації в Східній Європі та визначили подальшу долю українських земель. Ці конфлікти показують початок експансії московії, що мала наслідки для втрати автономії українських територій. Аналіз цих подій дозволяє краще зрозуміти історичні передумови московських зазіхань та сучасні прояви територіальних претензій, що підкреслює важливість даного дослідження. Відповідно, метою нашої роботи є визначення основних факторів, які спонукали московію до ведення війни за контроль над «київською спадщиною», а також проаналізувати конкретні військові конфлікти, що відбулися в XV-XVI століттях та їх результати.

Протистояння московського князівства з Великим князівством Литовським за «київську спадщину» у XV-XVI століттях було серією затяжних військових конфліктів. Воєнні кампанії цієї епохи, в яких брали участь українські князі та шляхта, визначили не лише подальшу долю українських земель, а й суттєво змінили баланс сил у Східній Європі [1].

Конфлікт розпочався у 1492 році. Скориставшись смертю великого литовського князя Казимира, московія напала на Литву з ціллю закріпити своє владарювання у регіоні. Три московські армії вторглися у Литву: одна наступала на верхів'я Оки, друга – на Смоленську землю, а третя спалила Мосальськ. Слабкість литовської оборони, а також відсутність підмоги з боку українських князів через татарські набіги призвели до укладання «вічного миру» 1494 року, за яким москва отримала верхів'я Оки й Вязьму. Умовний

союз між державами був скріплений шлюбом Івана III з Оленою, донькою литовського князя Олександра, але угода лише відтермінувала нові конфлікти [1].

Протягом 1500-1503 років вибухнула нова війна. Московське князівство активно використовувало інформаційну війну як частину ідеологічного супроводу своїх вторгнень. оді активно пропагувалися гасла про нібито утиски православних у Великому князівстві Литовському і Руському, яких необхідно було «захищати» [2]. Цього разу Москва підбила на свою сторону князів Чернігово-Сіверщини та розпочала масштабний наступ. Московити захопили Новгород-Сіверський, Чернігів, Гомель і Путивль. Литовська влада не змогла організувати ефективного опору, і під час перемир'я 1503 року Чернігово-Сіверщина залишилася під владою московитів. Ще важливішим стало визнання Івана III «государем усієї Русі», що формалізувало претензії московитів на «київську спадщину» [1].

Литовсько-московська війна 1507–1508 років виникла через незадоволення результатами попереднього конфлікту (1500–1503) та конфлікт між литовською владою і князем М. Глинським, який, прагнучи відновити свої позиції, запросив допомогу у московських військ [3]. Вона також відзначилася спробами московитів посилити свій вплив на українські землі. Московія вперше намагалася використати внутрішню усобицю у Великому князівстві Литовському і Руському [2]. Але її плани провалилися, бо повстання Михайла Глинського закінчилося поразкою. Однак, після нового «вічного миру» московське князівство загарбала більшість Чернігово-Сіверських земель [1].

Наступний великий конфлікт — війна 1512-1522 років — стала вирішальним моментом у боротьбі за Смоленськ. Московити, посилені європейськими найманцями, взяли місто в облогу у 1514 році [1]. З видатних подій цієї війни можемо відзначити перемогу українського князя Костянтина Острозького в битві під Оршею 1514 року [4]. Однак, попри героїчні зусилля українських військ, Смоленськ залишився під московським контролем, що стратегічно послабило Литву. Українські козаки, які вперше взяли участь у війні проти московитів, почали відігравати все помітнішу роль у боротьбі за українські землі [1].

Після смерті московського князя Василя III у 1533 році, обидві сторони готувалися до чергового зіткнення. Литовський сейм санкціонував нову війну, сподіваючись повернути втрачені території. У 1534 році Литва та союзні кримські татари здійснили наступ на московські землі [1]. Війна велася як регулярними військами, так і загонами кримських татар. Основні акції включали напади литовських загонів на Смоленщину і Сіверщину в

серпні-вересні 1534 року, а також рейди московських військ у Литву. Литовці захопили Гомель, Почеп, Радогощ і Стародуб у 1536 році, що стало завершенням конфлікту [5]. Перемир'я 1537 року зберегло статус-кво, залишаючи більшість захоплених земель під московією [1].

Особливу роль у боротьбі з московією відіграла Лівонська війна (1558–1583), яка відкрила новий фронт конфлікту за контроль над балтійськими землями та спробами московитів посилити свій вплив у регіоні. Спочатку московити мали значні успіхи, але коаліція Швеції, Польщі та Литви зупинила їх просування [1]. У 1569 році внаслідок Люблінської Унії відбулось об'єднання земель Великого князівства Литовського і Королівства Польського, українські землі внаслідок цієї події опинилися під владою Польщі і подальша історія України дуже тісно пов'язана з історією Речі Посполитої [4]. Річ Посполита та українські військові контингенти брали активну участь у війні, що продовжувала виснажувати обидві сторони. Підписання миру у 1583 році завершило цей етап протистояння, але конфлікт за «київську спадщину» продовжував залишатися центральною темою у відносинах між державами [1].

Отже, протистояння між московським князівством і Великим князівством Литовським, Руським і Жемайтійським у XV-XVI століттях, зосереджене на контролі над «київською спадщиною». Конфлікти цього періоду відзначалися не лише військовими діями, а й глибокими соціально-політичними змінами. Московія активно використовувала внутрішні суперечності Литви, щоб зміцнити свої позиції, що призвело до численних військових кампаній, починаючи з 1492 року. Кожен з військових конфліктів виявлявся спробою московії закріпити свою владу на територіях, що колись належали Київській Русі. Хоча московії вдавалося здобути певні території, як, наприклад, у результаті воєн 1500-1503 і 1512-1522 років, литовці, українські князі та шляхта продовжували активно боротися за свої землі. Протягом наступних війн, таких як війна 1534 року, а також Лівонська війна, що розпочалася в 1558 році, ситуація залишалася напруженою. У результаті Люблінської Унії 1569 року, українські землі потрапили під контроль Польщі, що суттєво змінило динаміку боротьби за «київську спадщину». Отже, війни за «київську спадщину» стали не лише ареною військових сутичок, а й платформою для формування нових політичних реалій у регіоні. Ці конфлікти стали важливим чинником, остаточно закріпивши прагнення московії до територіального розширення і впливу.

Перелік посилань:

1. Брехуненко В., Ковальчук В., Ковальчук М., Корнієнко В. «Братня» навала. Війни росії про України XII-XXI ст. Київ, 2016. С. 248.
2. Криськов А. А. Московсько-російські стратегії проти України (XV–XXI ст.). Матеріали XIX наукової конференції Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя. 2016. С. 287-288.
3. Черкас Б. В. Литовсько-московська війна 1507–1508. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Litovsko_moskovska_viyna_1507_1508
4. Пастівничий М. Війни проти московії. Початок // Сурма. 2023. 16 чер.
5. Черкас Б. В. Литовсько-московська війна 1534–1537. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Litovsko_moskovska_viyna_1534_1537

Руслана Дренова,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: drenova_gp_24377@kney.dp.ua

Найкоротші і найдовші війни в історії людства: причини та наслідки

Війни супроводжують історію людства від найдавніших часів, залишаючи глибокий відбиток на розвитку суспільств, держав та міжнародних відносин. Історія демонструє величезне різноманіття їх тривалості: від надкоротких конфліктів, що тривали всього кілька годин, до зтяжних протистоянь, які розтягнулися на десятиліття чи століття. У цих тезах розглянуто причини найкоротших і найдовших війн в історії людства, а також їх наслідки для учасників конфліктів.

Розглянемо приклад найкоротшої війни у світі та спробуємо дослідити причинно-наслідковий зв'язок. Англо-занзібарська війна (1896, 38 хвилин) Ця війна тривала усього 38 хвилин і увійшла до Книги рекордів Гіннеса як найкоротша війна за всю історію людства [1].

Причина конфлікту - після смерті султана Занзібару новий правитель Халід ібн Баргаш захопив владу, що не влаштовувало Британську Імперію, яка підтримувала протеже Хамуда ібн-Мухаммада.

Ультиматум Британії - вимога передачі влади Хамуду з погрозою обстрілу палацу в разі відмови.

Початок бойових дій - після відмови Баргаша від ультиматуму, британці відкрили вогонь, знищивши занзібарську яхту і гармату.

Кінець війни - поразка Занзібару стала очевидною після втечі султана та зняття прапора з палацу, що розцінювалося як капітуляція.

Втрати - загинуло близько 570 занзібарців, у британців був лише один легко поранений офіцер.

Найдовшим протистоянням у світі, як відомо, були Іберійські релігійні війни, Реконкіста (711-1492, 781 рік).

Причина конфлікту - вторгнення маврів-мусульман у 711 році з Північної Африки. Мусульмани захопили значні території сучасних Іспанії та Португалії, що викликало релігійно-політичне протистояння між мусульманськими завойовниками та християнськими королівствами [2].

Характер конфлікту - Реконкіста не була безперервною війною, а складалася з серії періодичних активних бойових дій. Попри різні етапи

конфлікту, його розглядають як єдиний тривалий процес боротьби за визволення Іберії.

Кінець Реконквісти - у 1492 році християнські війська захопили останній мусульманський емірат на півострові - Гранду.

Наслідки конфлікту - після падіння Гранади почалася нова ера об'єднаної іспанської монархії, вільної від мусульманського впливу.

Отже, короткий огляд найкоротшої й найдовшої війн показує, як різні фактори впливають на тривалість та наслідки конфліктів. Англо-занзібарська війна демонструє, що короткі війни можуть бути наслідком нерівності сил і швидких політичних змін. Іберійські релігійні війни, що тривали аж 781 рік, показують, що тривалі конфлікти можуть мати активні та пасивні етапи, зумовлені складними релігійними та геополітичними факторами. Обидва приклади підкреслюють роль політичних і релігійних суперечностей у формуванні конфліктів та їхній тривалий вплив на розвиток суспільств.

Перелік посилань:

1. Бойові дії тривали 38 хвилин: як виграти маленьку переможну війну. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://intent.press> (дата звернення: 18.10.2024).

2. Найдовші війни в історії: як вони закінчувалися? "Реконкіста тривала 781 рік". [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://expres.online> (дата звернення: 18.10.2024).

Дар'я Парамонова,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: paramonova_dr_24386@kneu.dp.ua

Пропаганда під час Другої світової війни та гібридної війни

Пропаганда є потужним інструментом психологічного впливу, особливо під час конфліктів між державами. Вона використовується для маніпулювання громадською думкою, формування інтерпретації та деморалізації противника. Пропаганда може бути спрямована як на внутрішню аудиторію, так і на зовнішню, з метою зміцнення підтримки серед своїх громадян та послаблення морального духу супротивника. Вона може мати як позитивний, так і негативний вплив на суспільство. З одного боку, вона може сприяти об'єднанню людей навколо спільних цінностей та цілей, підвищувати обізнаність про важливі соціальні проблеми та мобілізувати громадськість до дій. З іншого боку, пропаганда може використовуватися для маніпуляції свідомістю, поширення дезінформації та розпалювання конфліктів, що дуже поширено використовується у війнах.

В період Другої світової війни Україна зіштовхувалася з пропагандою, як з боку радянської, так і фашистської влад. Обидві сторони використовували її як засіб для маніпуляції свідомістю населення, що мало значний психологічний вплив на український народ. Це були плакати, газети, статті та інші медіа, які поширювали ідеї про героїзм радянських солдатів та необхідність боротьби з фашизмом. Зокрема, плакати давали можливість найшвидше донести до суб'єкта необхідну інформацію та сприяли приверненню уваги та запам'ятовуванню. Також слід додати, що радянська влада особливо полюбляла використовувати у своїй пропаганді Т. Г. Шевченка, не зважаючи на те, що він був проти тоталітарної влади Радянського Союзу. Вони маніпулювали його поезією, вирізаючи окремі рядки для власної вигоди. Палкі патріотичні рядки з його віршів інтерпретувалися, як заклик до боротьби проти німецьких загарбників та для підняття духу радянських військ. Проте, Шевченко залишався незручним символом для радянської влади через свої антиімперські погляди [1].

З іншого боку, нацистська пропаганда також активно діяла на окупованих територіях України. Вона намагалася представити німецьку армію як визволителів від радянського гніту. Одним з основних методів такої пропаганди було розповсюдження серед населення різноманітні друковані

продукції, таких як листівки, плакати та газети, обіцяючи у них солодке життя при німецькій владі. Значну роль у поширенні німецьких проповідей відігравали дезертири, які розповсюджували чутки та вигадки серед мешканців окупованих сіл. Тому через затримку радянської влади у наданні допомоги окупованому населенню України створила сприятливі умови для поширення нацистської пропаганди. В умовах інформаційного вакууму частина населення була змушена співпрацювати з окупантами, не маючи інших варіантів. Крім того, через потребу в перевірених інформації про події на фронті, нацисти використовували цю можливість для пропаганди свого бачення ситуації, що значно ускладнювало радянській армії переконання населення у перемозі Червоної армії [2, с. 1-2].

Під час Другої світової війни пропаганда на українських землях виходила від двох країн, які боролися за владу, використовуючи народ окупованої держави. Радянська влада застосовувала всі можливі засоби впливу на свідомість народу, починаючи від плакатів і закінчуючи використанням відомих українських письменників у своїх цілях. Радянська пропаганда зосереджувалася на наближенні перемоги та висміюванні ворога. Тим часом німецька влада використовувала антиросійські та антиєврейські сюжети, надаючи перевагу залякуванню у своїй пропаганді на українських землях. Ця інформаційна війна зламала багато життів, не лише серед українського народу.

Війна, що розпочалася в Україні у 2014 році, суттєво відрізняється від попередніх конфліктів, оскільки зазнала значних трансформацій у порівнянні з війнами минулих століть. Це тісно пов'язано з розвитком технологій, які мають значний вплив на людину. «В епоху соціальної глобалізації та інформатизації політична пропаганда не визнає кордонів та бар'єрів і здійснюється з використанням найсучасніших інформаційно-психологічних прийомів та технічних засобів. Пропагандистська інформація поширюється через телевізійні та радіо новини, урядові звіти, наукові та псевдонаукові історії, результати політичних, економічних та інших досліджень, через різні медіа, новини, творчість та спорт [3, с. 5]. Сучасна пропаганда є значно небезпечнішою, ніж пропаганда часів Другої світової війни, особливо з появою комп'ютерів та інтернету. Сьогодні дезінформація поширюється швидше і ширше, а інтернет-тролі, відомі своїм некоректним ставленням до людей, можуть значно впливати на громадську думку. Це підкреслює важливість критичного мислення та медіаграмотності для протидії таким загрозам.

Гібридна війна являється сучасний типом конфлікту, що об'єднує класичні військові операції з нетрадиційними методами, такими як

кібератаки, економічний тиск, дезінформація та пропаганда. Вона застосовує всі можливі засоби для досягнення політичних цілей без прямого військового втручання, являючи собою ретельно сплановану політичну стратегію.

Країна терорист довго готувала пропаганду для агресії проти України, щоб дестабілізувати ситуацію в країні та посилити недовіру до влади, одночасно формуючи позитивне ставлення до неї. Навіть зараз, попри агресію, українське суспільство частково під впливом російських ЗМІ та медіа, контрольованих Кремлем, які є важливою частиною «гібридної війни». Одночасно з цим вони проводяться різні пропагандистські кампанії з дезінформацією та залякуванням, що підтримує ідеологію сталінізму. Ці дії були заплановані давно, і після Революції гідності конфлікт з Росією переріс в інформаційну війну, яка згодом еволюціонувала у гібридну війну, що вже призвела до значних людських втрат [4].

Мета російської пропаганди полягає у послабленні морального духу українців, створенні хаосу в країні та посіві сумнівів серед населення. Водночас пропаганда активно використовується всередині самої країни для підтримки мотивації власних військових сил. Ці дії спрямовані на дестабілізацію ситуації в Україні та зміцнення внутрішньої підтримки агресивної політики Росії. Для досягнення цих цілей використовуються різноманітні медіаструктури та новини в соціальних мережах, що забезпечує ширше охоплення та вплив на громадську думку.

У березні 2014 року дії російських військ у Криму викликали обговорення нової стратегії гібридної війни, яку використовує Росія. Виявилося, що це поєднання вже відомих елементів, які застосовувалися в багатьох війнах, але з новою динамікою та гнучкістю. Особливо помітною стала роль інформаційного впливу, який іноді був настільки ж важливим, як і військові дії. Європейські країни активно працюють над протидією російській пропаганді, досягаючи значних успіхів у цій сфері. Зокрема, завдяки санкціям було припинено трансляцію російських новин у багатьох західних країнах, включаючи Україну. Крім того, Росія була виключена з багатьох міжнародних заходів, що суттєво обмежило вплив її пропаганди. Європейські регулятори та медіа також посилюють підтримку України в інформаційному просторі, збільшуючи кількість країн, де транслюються телепрограми українською мовою.

Пропаганда відіграла важливу роль у формуванні громадської думки та мобілізації населення під час Другої світової війни, підтримуючи моральний дух, виправдовуючи військові дії та принижуючи ворога. У сучасних умовах гібридної війни пропаганда залишається важливим інструментом, але її методи значно еволюціонували. Гібридна війна включає

не тільки військові дії, але й інформаційні атаки, кібератаки, економічний тиск та інші невійськові методи. Пропаганда зараз спрямована на дезінформацію, створення хаосу та піддрив довіри до урядів і влади. Важливим аспектом є використання соціальних мереж та інших цифрових платформ для швидкого поширення фейкових новин та маніпулятивної інформації. Також слід додати, що використання штучного інтелекту та алгоритмів дозволяє створювати персоналізовані повідомлення, які впливають на конкретну групу людей. Це робить пропаганду ще більш ефективною та небезпечною, оскільки вона може маніпулювати думками людей на глибшому рівні. Таким чином, пропаганда залишається потужним засобом впливу як у традиційних, так і в гібридних конфліктах, адаптуючись до нових технологічних можливостей та соціальних реалій.

Перелік посилань:

1. Шалигіна Д. Плакатна пропаганда в Україні в період Другої світової війни. Актуальні проблеми вітчизняної та Всесвітньої історії. 2008. Т. 11. №7. С. 192-202. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.nbuv.gov.ua/porta/Soc_Gum/April/2008_11/Shalygina_D.pdf
2. Яшан О. О. Вплив нацистської пропаганди на населення окупованої України. Друга світова війна і доля народів України: Матеріали 2-ї Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 30-31 жовтня 2006 р. / Відп. ред. В.Р. Нахманович. К.: Зовнішторгвидав, 2007. С. 58-65.
3. Зелінська М. М. Особливості впливу ворожої пропаганди на мирне населення під час війни. Курсова робота студентки III курсу, спеціальність «Психологія» Зелінської Марії Максимівни. Наук. кер-к: ст. викладач кафедри психології та педагогіки НАУКМА Брик О.М. Київ: МОН України Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2022. 38 с. Електронний ресурс.
4. Хоружий Г.Ф. Війна Росії проти України. Російська пропаганда як складова «гібридної війни». Український науковий журнал «Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації». 2016. № 4. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://socialscience.uu.edu.ua/article/1392>.

Каріна Гайванович,

здобувачка вищої освіти

спеціальність: «Історія, правознавство»

Державний університет економіки і технологій

e-mail: karinagajvonovic@gmail.com

Тетяна Куц,

заступник керівника ГО «Набат Кривбас»,

Центр психологічної допомоги та соціальної адаптації,

Музей російсько-української війни (м. Кривий Ріг)

e-mail: kutztn@gmail.com

Музей російсько-української війни у м. Кривий Ріг: історія виникнення та функціонування

З початку свого існування музеї завжди відігравали основну роль у збереженні матеріальної та культурної спадщини. В умовах російсько-української війни виникла потреба у створенні на території м. Кривий Ріг музею військово-історичного профілю для збирання та збереження речей, документів, артефактів, оповідей учасників бойових дій з ціллю зафіксувати, описати героїчну історію новітньої України. Музей російсько-української війни у прифронтовому місті має стати культурно-освітнім та науковим центром із вивчення історії гібридної війни. Отже, історія виникнення та функціонування Музею російсько-української війни, зокрема музейних колекцій, розробка експозицій, проведення екскурсій у збереженні історичної пам'яті і є метою дослідження.

Ще на початку 2014 року, коли на території Донецької та Луганської областей оголосили АТО у навчальному корпусі Криворізького економічного інституту ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (сьогодні Державний університет економіки і технологій, пл. захисників України, 2) було відкрито Координаційний центр, на базі якого розпочав свою діяльність «Музей Героїв АТО» з ініціативи очільниці ГО «Набат Кривбас» Вікторії Третьак.

Метою музею є збір та збереження документів, речей, артефактів, пов'язаних з російсько-українською війною для майбутніх поколінь. З початку своєї діяльності музей постійно оновлювався новими експонатами завдяки військовим, волонтерам, родинам військовослужбовців, викладачам університету.

У березні 2022 року криворізький «Музей Героїв АТО» перейменували на «Музей російсько-української війни».

За свою діяльність музей мав пікові періоди надходження матеріалів: перший період — 2016-2018 роки, другий період — кінець 2022 року. Станом на 16.10.2024 року зареєстровано 368 експонатів.

Музей російсько-української війни розташований у приміщеннях Державного університету економіки і технологій та функціонує на волонтерських засадах ГО «Набат Кривбас». За своїм типом музей є публічним, оскільки розрахований на широке коло відвідувачів, за профілем — воєнно-історичний, бо основними є експозиції, присвячені гібридній та повномасштабній фазі російсько-української війни.

Музей складається з трьох експозиційних залів. У першій залі на початку представлена інсталяція барикад Революції Гідності, що підкреслює лінійність та причинно-наслідковий зв'язок наступних експонатів. Крім інсталяції барикад у залі продемонстровані фотопортрети 148 полеглих воїнів АТО, особисті речі військових. Після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року багато небайдужих криворіжців приходили до музею, щоб розповісти свої історії та надати різні речові матеріали в фонд музею, серед яких 4 портрети авторства учасниці російсько-української війни та громадської діячки Олени Білозерської про полеглих українських захисників: Ірину Пономаренко, Валерію Формальову, Інну Дерусову та Людмилу Усенко.

У залі №2 представлені різноманітні шеврони та нашивки військовослужбовців у кількості понад 200 штук, а також прапори, снаряди та уламки від ракет, якими ворог атакував місто Кривий Ріг, яке знаходиться за 55 км від лінії фронту. Серед експонатів вирізняються світлини з зони АТО/ООС, які яскраво демонструють складність воєнних буднів українських захисників та їх суворий побут. В залі №2 наявний один з вказівників, який вивісили в місті на початку повномасштабного вторгнення з підписом «МОСКАЛІ ВАС ВІТАЄ СЛАВЕТНЕ КОЗАЦЬКЕ МІСТО КРИВИЙ РІГ. Добро пожаловать в АД» та прапор, який вивезли з селища Новотошківське Луганської області 1 механізованим батальйоном 17 ОТБр Костянтина Пестушка. Також серед експонатів продемонстровані артефакти війни, які були перетворені криворізькими митцями на твори мистецтва військової та патріотичної тематики, а саме: розмальовані військові трофеї, різьблення по дереву, картини.

У залі під №3 продемонстровані частини та уламки ракет, зразки військової форми, література, присвячена історії Революції Гідності та героїчній боротьбі українських захисників у період АТО/ООС. Також представлений, так званий «руснявий куток» з військовою формою, засобами

радіозв'язку, сухими пайками російських окупантів та бойовиків ДНР та ЛНР, які були привезені волонтерами з ворожих позицій.

Музей щодня працює: з 10:00-16:00, крім суботи та неділі, і на його базі активно проводяться навчальні екскурсії для школярів, ліцеїстів, студентів, гостей міста; а також зустрічі з військовими, їхніми родинами, внутрішньо переміщеними особами, яких у місті зареєстровано 82 тисячі.

Співробітники музею активно займаються пошуковою роботою зі збору та систематизації матеріалів про загиблих учасників бойових дій з метою надання матеріалів для створення «Книги пам'яті воїнів, полеглих за Україну», а саме першого тому, присвяченому загиблим криворіжцям, у період 2014-2021 роках під час АТО/ООС.

Особиста думка. Функціонування музею є необхідним для документування історичної правди, що своєю чергою запобігає поширенню російської пропаганди та забуттю реальних подій. Музей російсько-української війни є тим місцем, куди може звернутися кожен, хто хоче зберегти пам'ять про учасників війни, героїзм, незламність духу, боротьбу за свою землю та свободу; долучитися до збору експонатів гібридної війни, щоб ґрунтовно вивчити сучасні події.

Висновки. Музей російсько-української війни відіграє важливу роль у збереженні пам'яті історії героїчної боротьби українського народу в умовах повномасштабного вторгнення та у вшануванні пам'яті загиблих захисників України, наданні підтримки тим, хто пережив війну. Активна пошукова робота музею сприяє поширенню правдивої інформації серед мешканців міста та області у збереженні свідчень військових, їхніх родин, внутрішньо переміщених осіб про російсько-українську війну. Польові матеріали мають стати основою для майбутніх досліджень з Національно-визвольної війни в новітній історії України.

Вікторія Дубровська,

здобувачка вищої освіти

спеціальність: «Право»

Державний університет економіки і технологій

e-mail: dubrovskva_vs_24264@kneu.dp.ua

Окремі питання кваліфікації воєнних злочинів в Україні

Починаючи з 2014 рік, на території України вчиняються злочини, пов'язані з наявністю збройного конфлікту на сході України, а з 2022 року у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України, що призвело до виникнення нової категорії злочинів, з якими система правосуддя України не стикалася до того часу. Збройна агресія росії проти України дала поштовх формування практики розслідування та кваліфікації міжнародних злочинів, зокрема - воєнних злочинів [4]. Воєнні злочини чітко визначені в міжнародних актах, та належать до юрисдикції Міжнародного кримінального суду, відповідно до Римського Статуту. Спільною ознакою воєнних злочинів, що відрізняє їх від інших кримінальних правопорушень, є наявність міжнародного збройного конфлікту. Важливо зазначити що ККУ не містить визначення воєнних злочинів, яке міститься у Римському статуті Міжнародного суду. Натомість єдиною статтею визначення подібної поведінки є ст. 438 ККУ, саме вона дає нам змогу детально та широко пояснює “порушення законів та звичаїв війни”. Статтями, що є більш спеціалізованими, але також можуть розглядатися як види воєнних злочинів, можна зазначити ст.ст. 432, 433, 434, 435, 439, 445 ККУ [3].

З початку воєнних дій на території України, спричинених російською федерацією, очевидною стала неефективність законодавства, а саме недостатній рівень виконання міжнародних актів, внаслідок чого проблемою стала кваліфікація воєнних злочинів, адже поняття даної категорії кримінальних правопорушень недосконало визначене в законі, і практика розслідування та покарань за такий специфічний вид правопорушень була відсутня [1, с. 633]. Тому, виникає необхідність в узгодженні і стандартизації воєнних кримінальних правопорушень. Недосконала практика правової кваліфікації воєнних злочинів під час кримінальних проваджень, спричинила певні колізії та хибні трактування порушень законів та звичаїв війни. Через те, що її зміст не дає змоги конкретизувати за яке конкретно діяння винна особа може підлягати покаранню, надто поширеними стали випадки, коли воєнний злочин кваліфікували не лише за статтею 438 КК України, а й за загальнокримінальними статтями, тому під час досудового розслідування

часто до уваги не беруться норми міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права [5, с. 139]. Тоді як за своєю сутністю воєнних злочинів, ця категорія кримінальних правопорушень охоплює широке коло діянь, які можуть бути закріплені в окремих статтях Особливої частини КК України, вирізняючись та об'єднуючись за наявністю особливостей об'єктивної сторони контекстуального елемента — міжнародного збройного конфлікту.

Крім того, кримінальних справ, що стосуються воєнних злочинів, нерідко містять кваліфікацію не тільки за ст. 438 КК України, а й додатково за ст. 127 «Катування», ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження» та іншими [2, с. 174]. То ді як порушення законів та звичаїв війни мають кваліфікуватися лише за ст. 438 КК України, і не можуть водночас кваліфікуватися за статтями про пограбування, погрозу вбивством, торгівлю людьми, катування чи умисне вбивство.

Отже, воєнні злочини розглядаються як категорія порушень міжнародного гуманітарного права найвищого ступеня суспільної небезпеки, що карається на міжнародному та національному рівнях. Для дотримання норм міжнародного гуманітарного права на території України необхідно імплементувати міжнародно правові норми стосовно регулювання воєнних злочинів та підвищити співпрацю з міжнародними організаціями.

Перелік посилань:

1. Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану : тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 16 березня 2023 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2023. 700 с. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/1488/1/%D0%9D%D0%90%D0%94%D0%9F%D0%A1%D0%A3_16.03.2023.pdf (Дата звернення: 20.09.2024)

2. Коломієць Н.В., Лугина Є.Ю. Проблемні аспекти кваліфікації воєнних злочинів в Україні. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.80> (Дата звернення: 20.09.2024).

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001., № 25, стаття 131. Редакція від 07.09.2024 № 3902-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (Дата звернення: 22.09.2024).

4. Свиридова Д., Павлюк А. Проблемні питання належної кваліфікації воєнних злочинів. ASONES. URL: <https://azones.law/analytics/problemni->

pytannya-nalezhnoyi-kvalifikatsiyi-voyennyh-zlochyniv/ (Дата звернення: 20.09.2024).

5. Сенаторова О.В. Права людини і збройні конфлікти : навч. посіб.. Київ: ФОП Голембовська О.О. 208 с. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_6_copy.pdf (Дата звернення: 20.09.2024)

Науковий керівник:

Ірина Міма,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри Права,

Державний університет економіки і технологій

(Кривий Ріг, Україна;

Влошаківце, Велкопольське воєводство, Польща)

e-mail: mima_iv@duet.edu.ua

Вікторія Дубровська,

здобувачка вищої освіти,

спеціальність: «Психологія»

Державний університет економіки і технологій

e-meil: dubrovskva_vs_24264@kneu.dp.ua

Номінативна функція ворога в російсько-українській війні (на основі народної творчості українців)

В українській народній творчості ворог представлений у різних формах і через різноманітні образи: від історичних фігур до історичних істот. Ці образи часто використовувалися для вираження боротьби українського народу за свободу та соціальну справедливість. В умовах російсько-української війни особливої актуальності набуває образ «російського ворога» в українському суспільстві та медіа, що сформувався внаслідок багатьох факторів, включаючи історичний контекст, сучасні події та воєнні дії Росії щодо України.

Вивченням образу ворога в українському фольклорі займалися вітчизняні фольклористи: Федорів У. «Образ ворога як моделюючої фігури соцреалістичного тексту» (2016) [1], Ковалик Анни-Марії «Мовні образи друга та ворога в українському фольклорі (на матеріалі системи вірувань, обрядів та Біблії)» (2020) [2], Кузьменко О. «Концепт «ворог» в інтерпретаційній парадигмі фольклору ХХ ст.» (2017) [3]. Визначити номінативну функцію ворога в російсько-українській війні на основі народної творчості українців) і є метою дослідження.

Основний виклад матеріалу. В українських народних піснях, думах та казках відображено боротьбу українців з різними завойовниками, такими як татари, турки, польська шляхта, московити. Образ ворога часто конкретизується в піснях, присвячених боротьбі козаків за свободу і права українського народу. Так, у козацьких думах «Козак Нетяга Фесько Гарджа Андисбер», «Козак Голота, історичних піснях «Ой Морозе, Морозенку», «Пісня про Байду», які оспівують героїзм козаків у боротьбі проти татар, турків і польської шляхти, представлений ворог - жорстокий загарбник, від якого українці захищають свою землю і свободу.

В українських народних казках, легендах наявні міфологічні образи ворогів, які уособлюють зло, хаос або природні стихії, з якими людина повинна боротися. Яскравим прикладом є Змій (Дракон), що у казках часто виступає як хаос, руйнівна сила. Герой (козак, молодий парубок) бореться зі змієм, щоб звільнити полонену дівчину чи врятувати рідну землю [4]. У

легенді про Змія, що уособлює зло, хаос, руйнування та силу, з якою потрібно боротися, щоб звільнити людей або землю. Він є одним з головних міфологічних ворогів у народних легендах. Змій може мати багато голів, і щоб його перемогти, герой має подолати всі його сили. Про це йдеться у легенді, про Київського Змія та його переможця славного богатиря Кирила Кожум'яку» [4]. Одним із класичних міфологічних ворогів у східноєвропейських казках та легендах, зокрема в українських, є Кошій Безсмертний. В легендах він символізує зло, темряву і безсмертну загрозу, яку важко подолати через його невразливість. Персонажем, що уособлює смерть і темні сили є Кошій Безсмертний, який виступає ворогом героя у народних казках, таких як: «Казка про Кошія Безсмертного, Івана-царевича та Булата-молодця», «Казочка про Кошія Безсмертного» [5].

У народних піснях і думках відображено страждання українського селянина від панщини та кріпацтва. Пан або багатий землевласник часто є ворогом простого народу, який пригнічує його. Так, в українській народній пісні «За Сибіром сонце сходить» [6] оспівано опришків (карпатських повстанців) та їхню боротьбу проти панів і гнобителів, які є джерелом страждань українського народу, отже ворогом.

У піснях і повір'ях, вороги постають у вигляді природних стихій - бурі, повені, посухи. Це сили, з якими бореться людина, щоб вижити. Так, у пісні «Ой, дівчино, шумить гай»[7] - природні стихії постають як перешкода для кохання або для врожаю, що може символізувати ворогів, з якими потрібно боротися. Образ ворога у легендах символізує зло, загрозу або несправедливість, з якою стикаються люди. Так, у легендах про татар і турків відображено боротьбу українців з татарами та турками, які часто нападали на українські землі в часи козаччини. У цих легендах ворог представлений як чужоземний загарбник, проти якого героїчні українці (козаки) вели боротьбу. Одним з прикладів є «Як Сірко переміг татар»[8].

У тлумачному словнику «ворог - це той, хто перебуває в стані ворожнечі, боротьби з ким-небудь; недруг, супротивник [9]». В умовах війни для українців актуалізуються значення зовнішнього ворога – «це той, хто зазіхає, нападає на країну зовні, порушуючи її кордони»[9]. Для українців зовнішнім ворогом є російський народ, який здійснює терор, геноцид української нації, підсилює військовий конфлікт. Це вказує на протистояння цінностей - демократичних, суверенних прав України проти авторитарних тенденцій Російської Федерації.

Формування образу ворога відбувається на основі агресії та окупації росіянами української землі. Цей образ посилювався після 2014 року, коли Росія анексувала Крим та почала підтримувати сепаратистські сили на сході

України. Оскільки ці дії сприймаються як порушення суверенітету України, «російський ворог» - це агресор, що прагне розширити та здійснити територіальний контроль над тимчасово окупованою територією. Відзначимо, що російська пропаганда через державні ЗМІ поширює антиукраїнські наративи та виправдовує агресію, є важливою частиною цього образу, адже саме завдяки цьому вони можуть маніпулювати народами задля своїх цілей та впливу на міжнародну думку. Політична система Росії, яку в Україні часто розглядають як авторитарну, під владою Володимира Путіна, додає до образу ворога риси централізованого, жорсткого, репресивного режиму, що пригнічує свободу слова, права людини та демократії. Символічним образом такого ворога є озброєний солдат, а також військова техніка: танки, авіація та ракети, якими він знищує цивільну інфраструктуру. Таким чином російський ворог асоціюється з милітаризмом та високою залежністю військової сили, направленої на знищення України як держави. Після широкомасштабного вторгнення 2022 року, масові бомбардування українських міст, військові злочини (зокрема в Бучі та інших місцях), катування та викрадення цивільних, формували образ російського ворога як безжального, нелюдського та жорстокого супротивника. У процесі протистояння, російська агресія сприймається також як спроба винищення української мови та культури. Російський ворог уособлюється як сила, яка намагається нав'язати українцям чужу ідентичність, відкидаючи українську історію, традиції та мову.

Багатогранний образ російського ворога в сучасній Україні включає в себе такі складові: агресор і окупант, пропагандист, авторитарний режим, милітарист, нелюдність і жорстокість. Він становлять не лише фізичну загрозу, а ще й культурну, політичну та національно ідентичну загрозу існування українському народу. Українці називають росіянина ворогом, як представника нації, що складає основне населення Росії; вказують, що росіянин - це рашист (російській фашизм), який підтримує агресію Росії проти України; це нелюд - жорстока, зла, бездушна людина, яка проявляє себе через вчинки; це варвар, який руйнує історичні пам'ятки, знищує культурні цінності, природні багатства тощо. На початку війни росіян називали орками, які живуть на Сході від цивілізації, відгороджені від усього світу, з усіма ворогують, мають богоподібного лідера тощо. В період окупації Криму російських загарбників почали називати окупантами, а під час широкомасштабної війни чомобіками, що означає частково мобілізований на Росії. Український народ увиразнює своє ставлення до росіян, їх агресивних чинків через експресивно-емоційну лексику, вдаючись до жаргонів, вульгаризмів та ненормативної лексики (свинособаки, їуди, тварюки,

сволота, рашадмени, сцикуни, різуни, падлюки - сусіди). Так до представників російського народу, українці проявляють зневажливе ставлення, що є проявом етнічної образи.

Висновки. Образ ворога представлений в українському фольклорі, зокрема в легендах, переказах, піснях, думках, казках, повір'ях. Причинами виникнення ворога стали історичні події боротьби українців за свої права жити на своїй землі, у боротьбі за свою свободу, соціальну справедливість, природні стихії. На цій основі зародився історичний ворог - загарбники, завойовники; міфологічний ворог - зло, хаос або природні стихії; соціальний ворог - панщина та гнобителі; природні стихії - бурі, повені, посухи. В умовах російсько-української війни номінативна функція ворога представлена через семантичний ряд: росіяни – орки - чмобіки – рашисти; через значення скоеного: окупанти, нелюди, кати, варвари, свинособаки, іуди. Нам потрібно боротися за нашу ідентичність та право на свободу, а ворогу доведеться розплачуватися за скоєне зло не одне століття, за те що вони вчинили та продовжують вчиняти.

Перелік посилань:

1. Федорів У. Образ ворога як моделюючої фігури соцреалістичного тексту / У. Федорів // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.- Вип. 2. - С. 257-261. [Електронне джерело], Ресурс доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuufilol_2016_2_51

2. Ковалик А. Мовні образи друга та ворога в українському фольклорі (на матеріалі системи вірувань, обрядів та Біблії) Львів. 2020. [Електронне джерело], Ресурс доступу: https://philology.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2022/09/mahisters_ka_robota_Ko_valyk_Anna_FLU-21m_1.pdf [1]

3. Кузьменко О. Концепт «Ворог» в інтерпретаційній парадигмі фольклору ХХ століття. КОНЦЕПТ «ВОРОГ». [Електронне джерело], Ресурс доступу: <https://nz.lviv.ua/archiv/2017-5/9.pdf>

4. Українська народна казка «Кирило Кожум'яка» автор Іван-Валентин Задорожній. [Електронне джерело], Ресурс доступу: https://www.ukrlib.com.ua/narod/printout.php?id=15&bookid=11#google_vignette

5. Українська народна казка «Казка про Кошія Безсмертного, як його убили Іван-царевич і Булат-молодець». [Електронне джерело], Ресурс доступу: <https://kazky.org.ua/zbirky/verbova/kazka-pro-koszczija-bezsmertnoho>

6. Історичні пісні - За Сибіром сонце сходить (Пісня про Устима Кармалюка). [Електронне джерело], Ресурс доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/kratko/printout.php?id=79&bookid=2>

7. Ой дівчино гай шумить (лірична) - хор Гомін. [Електронне джерело], Ресурс доступу: <https://homin.etnoua.info/novynu/oj-divchyno-shumyt-haj/>

8. «Як Сірко переміг татар» - Народні перекази та легенди. [Електронне джерело], Ресурс доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/narod/printout.php?id=17&bookid=11>

9. Ворог - тлумачення, орфографія, новий правопис. [Електронне джерело], Ресурс доступу: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B3>

Софія Стародубцева,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Підприємництво та торгівля»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: starodubtseva_sp_24354@kneu.dp.ua

Роль народної пісні під час російсько-української війни

У народних піснях відображається і радість, і смуток, любов і трагедія, війна і мир. Відомий український письменник, кінорежисер О. П. Довженко відзначав: «Українська пісня — це бездонна душа українського народу, це його слава [1]». І дійсно, народна пісня завжди йшла і продовжує йти пліч-о-пліч з нашим життям, ставши невід'ємною частиною національної ідентичності та історичної пам'яті. Під час російсько-української війни пісня – це не просто набір слів та мелодій, пісня – це душа народу, що живе у звуках та ритмах, торкаючись кожного серця, оскільки навколо трагедія і смерть. Особливо яскраво це відчутно під час загарбницької війни росії проти України, коли саме українська народна пісня стала засобом підтримки, об'єднання та вираження національної єдності.

Вивченням української народної пісні займалися вітчизняні та зарубіжні вчені: М. Цертелєв, М. Максимович, М. Костомаров, М. Гоголь, П. Куліш, І. Франко, М. Драгоманов, Ф. Колеса, З. Доленга-Ходаковський, Я. Новицький, М. Рильський, К. Грушевська, Г. Нудьга, С. Гриця, Л. Копаниця та багато інших науковців. А от дослідженням народної пісні під час сучасної російсько-української війни зацікавилася поетеса Ірина Шувалова, для якої «пісня – це значно більше, ніж тільки текст та музика [2]». Вона розглядає не лише українські народні пісні, а й сучасні пісні, що були створені на тимчасово окупованих територіях, і ось чому: «Коли я говорю про те, що мені цікава війна на Донбасі, мені цікаві усі сторони, які втягнуті в цю війну або, які вирішили у неї свідомо вступити [2]». Ще однією дослідницею сучасної народної пісні є Оксана Кузьменко, яка вивчає український фольклор більше 30 років. Філологиня визнає, що «пісня – це один із потужних чинників до об'єднання [3]». Визначити роль народної пісні під час російсько-української війни і є метою нашого дослідження.

У сучасному світі, де технології можуть зробити музику доступною для всіх, значення народної пісні залишається незмінним. Це більше, ніж просто культурний артефакт — це жива спадщина, що передається від покоління до покоління. Саме завдяки народній пісні українцям вдалося зберегти свою культуру, національну ідентичність і мову навіть у найскладніші часи. Війни,

репресії, колоніальні утиски — усі ці історичні виклики народна пісня переживала разом із народом, допомагаючи долати труднощі, об'єднуючи людей довкола спільних цінностей. Під час російсько-української війни народна пісня виконує надзвичайно важливу роль. Вона не тільки несе функцію збереження культури власного народу, а й надиhaє на великі справи, підтримує в найтяжчі хвилини життя народу, оспівує його щасливі миті перемог. Наприклад, народна пісня «Ой там на горі, ой там на крутій», створена на Полтавщині у 1990 році, розповідає про біль втрати близької, коханої людини: «Ой десь узявся охотник-стрілець, розбив, розлучив пару голубів [4]». Ця пісня зворушує, бо її трагічні мотиви — це болюча реальність для багатьох родин сьогодні. Вона відкликається глибоким невимовним сумом, який, на жаль, нині імponує усім українцям, що втратили Воїнів у цій жорстокій війні. Вона стає символом цього болу, відлунням, яке залишиться викарбованим у наших серцях навіки. У свою чергу, народна пісня «Якби я мала крила орлині» передає усю любов до української землі: «Я б полетіла на Україну, свого милого шукати [5]» символізують прагнення возз'єднання з рідними, які в умовах війн, змушені були покинути свої домівки. Пісня віддзеркалює емоційний стан тих, хто чекає новин від коханих на фронті, і водночас підкреслює силу любові та надії. Образ дівчини, яка плаче в вишневому саду: «Ой сяду-сяду в вишневім саду, сяду та й гірко заплачу [5]», нагадує про горе матерів та дружин, що залишилися вдома, шукаючи відповіді на питання про долю своїх близьких. Народна пісня «Не сходило вранці сонечко» також глибоко резонує в контексті війни, передаючи сум і трагедію втрат. Образ пташки, яка прилітає до віконця («Прилетіла дрібна пташечка, чи то пташка щебетушечка»[6]), втілює уявлення про душі загиблих Воїнів, що повертаються додому у символічному вигляді. Цей образ віддзеркалює не лише біль втрати, але й надію на духовну присутність коханих, навіть коли їх немає поруч. Ця пісня відтворює глибоку тугу за полеглими козаками, але водночас показує, що горе стає частиною життя жінок, які залишаються чекати і пам'ятати. Проте народні пісні не лише віддзеркалюють горе, вони також є джерелом сили й натхнення. Серед поширених народних пісень, є ті, які підіймають бойовий дух, додають наснаги й віри в перемогу. Однією з таких пісень є усім відома стрілецька пісня «Ой, у лузі червона калина». Ця пісня, яка супроводжувала українських воїнів ще під час Першої світової війни, знову набула актуальності на тлі сучасної війни з росією. Слова цієї пісні стали символом опору, національної гордості та непохитної віри у перемогу: «А ми нашу славу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!» [7]. Її виконують не тільки Воїни на передовій, а й прості українці по всій країні — від сходу до заходу. Вона об'єднує нас, дає

силу не здаватися, а йти вперед заради майбутнього нашої країни. Також варто відзначити, що народна пісня під час війни служить не лише символом боротьби, але й способом збереження ідентичності в умовах геноциду українців. Звучання українських народних пісень вказує про коріння, традиції, і про те, за що борються наші захисники: «Марширують наші добровольці у кривавий тан визволяти братів-українців з московських кайдан» [7]. У цьому контексті роль пісні стає ще більш важливою. Вона допомагає зберігати національну свідомість навіть тоді, коли ворог намагається знищити не тільки територіальну цілісність, але й культуру, звичаї, традиції, мову, віру, саму суть українства.

Народна пісня також стала інструментом у боротьбі за міжнародну підтримку України. Виконання відомих українських народних пісень («Ой, у лузі червона калина», «Несе Галя воду», «Тече вода каламутна», «В темну нічку») відомими естрадними зірками (А. Хливнюк, Х.Соловій, Т.Кароль, І.Федишин, О. Пекун, О. Білозір, Т. Піскарьова, гурт «Без обмежень», колумбійський гурт «LOS IANKOVERS») під час різних благодійних заходів допомогло привернути увагу до нашої боротьби і зміцнити відчуття солідарності з українським народом у світі. Через народну пісню українці передають свою історію, біль та силу. Це потужна зброя в інформаційній та культурній війні, яка додає нових змістів народним мотивам і вказує на те, що українці – нескорений народ.

Висновки. Народна пісня не лише лунає у наших серцях як пам'ять про предків, а й стає живим свідком і учасником сучасної війни. Вона, як і мова, є тим об'єднуючим чинником, що допомагає українцям зберігати дух, національну свідомість і віру в перемогу. Народна пісня виконує консолідуючу функцію, об'єднуючи людей навколо спільної мети – побороти ворога, та компенсаторну функцію, даючи змогу пережити ті емоції, яких вона була позбавлена у реальному житті, і таким чином вистояти навіть у найскладніших обставинах. Вона продовжує жити в кожному з нас, підтримуючи у найтяжчі часи і надихаючи на великі справи. І ми впевнені, що з народною піснею в серці ми здолаємо всі труднощі і обов'язково здобудемо Перемогу!

Перелік посилань:

1. Про рідну мову, українську пісню [Електронний ресурс]: Режим доступу: https://www.ukrlib.com.ua/quotes/quotes.php?qid=2#google_vignette
2. Інтерв'ю І.Шувалової [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29879009.html>

3. Інтерв'ю О.Кузьменко [Електронний ресурс]: Режим доступу: https://zaxid.net/ukrayinskiy_voyenni_y_folklor_n1558254
4. Цифровий архів фольклору, «Ой там на горі, ой там на крутій» [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://folklore.kh.ua/site/track?id=654>
5. Текст народної пісні «Якби я мала крила орлині» [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://dzherela.com.ua/ua/songs/yakbyyamala/>
6. Текст народної пісні «Не сходило в ранці сонечко» [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://dzherela.com.ua/ua/songs/vranzisonechko/>
7. Тексти пісень. Первинний варіант пісні «Ой, у лузі червона калина» [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://nashe.com.ua/song/6358>

Катерина Верба,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: verba_ko_24229@kneu.dp.ua

Спогади про російсько-українську війну як шлях збереження історичної пам'яті українців

Російсько-українська війна 2014-2024 року є трагічною сторінкою в історії України. Вона не тільки забирає життя, руйнує міста та села, але й формує нові покоління українців, які мають зберегти пам'ять про цю війну, щоб не допустити повторення таких трагічних подій. Важливу роль у збереженні пам'яті відіграють спогади про війну, як особисті, так і колективні. Вони є важливим інструментом збереження історичної пам'яті, що дозволяє задокументувати наступним поколінням важливі уроки історії та зберегти цінності, за які боролися й боряться українці.

За 10 років російсько-української війни майже кожен українець має свої спогади, охоплені полум'ям трагедії. Це образні оповіді про найрізноманітніші події та випадки із життя, що ведуться здебільшого від імені першої особи, учасника або очевидця війни, які вже зафіксовані у записах фольклористів, або ще очікують на запис (бо війна, на жаль, продовжується). Зустрічаємо їх у записах кореспондентів, журналістів, іноземців, під час деокупації української території; на форумах та регіональних виставках; у судових протоколах та інших документах; а також у публіцистичних нарисах та художніх текстах про війну. Важлива роль у процесі зібрання, зберігання спогадів про війну належить Музею «Голоси Мирних» Фонду Ріната Ахметова, який на сьогоднішній день нараховує 121 800 історій про життя під час війни. Як зазначено на сайті Фонду Р.Ахметова, «Музей «Голоси Мирних» з 2014 року збирає, зберігає та ділиться історіями мирних жителів України, чие життя змінила війна: це люди, які стали її свідками або жертвами та довірили Музею свої розповіді про пережите. Першочергова мета Музею — стати достовірним джерелом інформації про життя під час війни, зберегти пам'ять про події минулого й сьогодні заради кращого майбутнього України, а також заради доказів у майбутніх судах проти країни-агресора... Є у проєкта і ще одне покликання: сприяти психологічному благополуччю та ментальному здоров'ю мешканців України, які пережили війну на рідній землі. Адже люди мають можливість розділити свій біль з небайдужими, коли розповідають свої історії та

дізнаються про те, що пережили інші [1]. Отже, процес назбирування народних оповідей продовжується і кожен, хто пізнав війну, може поділитися своїми спогадами, відвідавши портал Музею [2]. Інтерес до спогадів зростає з кожним днем, оскільки задокументовані спогади можуть і повинні стати свідченням про вчинення злочинних дій громадян російської федерації проти військових та цивільного населення України. І хоча процесом вивчення, фіксації спогадів про російсько-українську війну займалися: Олеся Бріцина, Гелінада Гінченко, Наталія Отріщенко [3], все ж проаналізуємо спогади про війну з позиції історичної пам'яті. Це і є метою дослідження.

Основний виклад матеріалу. Пам'ять як пізнавальний процес людської свідомості виконує чотири функції: сприймання, зберігання, в потрібний момент це відтворення образу і згадування. Найбільш важливою для нас є остання – спогад про ідею, подію, досвід, почуття, те що ми переживали в минулому, знову намагаємося пережити, бо переміщаємо його у теперішнє. Отже, спогад оживає, стає зрозумілим. У процесі відтворення він виконує психологічну функцію – накопичення, зберігання та відтворення досвіду минулого. Спогад не лише важливий з позиції оповідача як свідка побаченого і пережитого. Він втілює в собі етично-моральні, естетичні, суспільні погляди колективу, спрямований на пізнання дійсних подій і фактів для осмислення разом із слухачами.

Спогади з позиції історичної пам'яті є джерелом інформації про події російсько-української війни, які відбувалися, про думки і почуття українців, які брали участь у них. Вони допомагають нам зрозуміти контекст подій, відчуті емоційний заряд того часу, оскільки виступають сукупністю знань та уявлень про спільне – пережите українським народом, що передається від покоління до покоління і вказує про національну самобутність. Спогади про початок війни 2014 р. на території Донецької, Луганської обл. вирізняються не лише подіями, фактами, але й емоціями, почуттями, які переживали оповідачі. Так, внутрішньо переміщені особи, які були змушені покинути свої домівки через війну, розповідають про втрату близьких, надії на визволення, непорозуміння та драматичні моменти переміщення. Анна Поповиченко з Луганська згадує: «Коли почалися масовані обстріли і зникли зв'язок та світло – ми чули всі ці ближні бої, чекали, що нас звільнять... Прилітає по машині з мого боку, я відчуваю, як щось впирається у ногу. Піднімаю очі, а батько вже мертвий. Мати кричить: Серьожа, чого ми не їдемо, а я розумію, що ми вже приїхали. На мені горить пуховик, горить сама машина. Салон вигорає за 4 хвилини, і я кричу, щоб всі вилазили з машини», – плачучи розповідає Ганна [4]. Це і є той випадок із життя, що стає індивідуальним досвідом, набуває суспільного значення.

Серед народних оповідей про війну вирізняються спогади безпосередніх учасників бойових дій – як військовослужбовців, так і добровольців, що є представниками мілітаризованої частини суспільства, які втілюють в собі етичні й моральні погляди військового братства, у якому гартувалися, набували досвід. Їх спогади набувають особливого значення, оскільки є проявом індивідуального й колективного творення, вказують на рівень духовності всього військового братства. Це спогади про силу волі, героїзм побратимів та посестер, про біль втрат та пошук сенсу життя. Так, головний сержант Валентина з Черкас, що 10 років воює на Донецькому напрямку фронту, розповідає: «Ми народ, який дуже любимо волю. А щоб хтось нас підмяв? Такого не може бути. Хлопці в шльопках, в шортах, в майках. Їм було по барабану з автоматами і боронили нашу землю. Це наша земля. Ми тут народилися. Тут наше покоління не одне вже живе. Пацани, дівчата стійко стояли, гинули, але стояли, щоб не пустити ворога далі. Хтось прийде і буде нам указувати? Ні, нам не можна було. Та Януковича ж ми погнали за що? Бо нам указували, де і як нам жити. Це наша воля, вона у нас в крові, з молоком матері [5]».

Внутрішній світ оповідача обумовлений насамперед товариською бесідою. Так, спогади Ігоря Безкаравайного, родом із Донецька, цінні тим, що він бачив події війни зсередини, як розвивалася ситуація на сході країни в 2014 р.: «Після того, як стало зрозуміло, що це не якась «непорозуміння», а реальна війна, я покинув невідконтрольну Україні територію і підписав контракт зі Збройними Силами [6]», - розповідає він.

Роль оповідача зростає, будучи у центрі уваги, він вишуковує внутрішні оцінки баченого й пережитого, докази і мотиви своїх спогадів за товариською схемою, а тому не виходить за її межі. Свій від'їзд із окупованого Донецька через блокпости бойовиків чоловік називає «типу спецоперацією». На той час 23-річний хлопець у шортах і кедах, який мав при собі лише рюкзак із мінімумом речей, за легендою їхав у справах до Запоріжжя. «Такий собі турист-авантюрист», - жартує Ігор і додає, що подібних історій тоді були десятки тисяч [6]».

Особливість спогадів про війну полягає в тому, що вони вирізняються від переказів тим, що не виходять хронологічно за межі баченого, учасником якого міг бути оповідач. Він ясно виражає своє відношення до сказаного, аналізує подію. Отримавши поранення під час війни, військовослужбовець згадував: «Справа в тому, що мені пощастило вижити у тій ситуації, прямо дуже-дуже пощастило. Тому, здається, обійшлося без депресії. Було важко перші тижні після поранення: все болить, перев'язки щодня, операції через

день. Складно вставати, але це фізично боляче. Але якщо говорити про психологічний аспект, то турбувало саме нерозуміння, що робити далі» [6].

Відзначимо, що стиль спогадів про війну, їх тональність, зміст залежить від контакту оповідача зі слухачами. Ступінь узагальнення залежить від конкретної ситуації, в якій знаходиться оповідач і регулюється суспільною практикою та усною оповідною традицією. Як приклад, спогади жінок із Донецька. Ганна Пилюгіна з Донецька згадує: «Мені було дуже страшно, але згодом звикають люди. Раніше боялися навіть з автоматів, коли стріляли. А зараз навіть якщо десь стріляють, то вони [люди] спокійно йдуть, вони орієнтуються – далеко чи близько [2]» або «Хотіла б, щоб повернули життя тих людей, які загинули. Я хотіла б повернути все назад, як це було раніше. Щоб війна закінчилася. Щоб весь світ залишився таким самим, як був. Щоб усі мої друзі повернулися й щоб повернули мир і життя тих людей, які загинули [2]», - розповідає Марія Аксьонова з Донецька.

Особливу групу спогадів становлять як дитячі історії, так і спогади про дітей під час війни. Ці спогади про страх; нерозуміння ситуації, в якій опинилися діти; про їх невинність, беззахисність та надію на краще, коли дітей врятовано. Андрій з Броварів у 2024 році розповів, що ще в перші дні повномасштабного вторгнення він разом з батьками виїхав з Броварів у Чернігівську область. Дорогою вони зустріли колону танків російських військових. І один з БТРів розчавив автомобіль, у якому перебувала вся родина хлопчика. Почувши, що хлопчик залишився живим, окупанти витягли його з авто та залишили на узбіччі дороги. І вистрелили на його очах у бензобак автомобіля. Андрійко впевнений, що мама в авто була жива, бо не бачив на її обличчі і тілі поранень. На жаль, хлопчик і досі не може усвідомити те, що його батьки загинули. Зараз Андрійко проживає у Броварах зі своєю старшою сестрою, яка взяла над братом опіку [6].

Висновки. Спогади про російсько-українську війну становлять особливий тип відчуття і переживань. Це цінний документальний матеріал, що допомагає нам осмислити реальність війни, людські трагедії, героїзм і стійкість українського народу. Вони належать як дітям, так і дорослим, що пережили й переживають війну. Українець в спогадах - це вільний, сміливий, патріотичний, здатний до самоорганізації і боротьби за свою країну. Збереження цих спогадів, як особистих історій, так і колективних наративів, є важливим завданням для формування національної пам'яті, для передачі наступним поколінням цінностей свободи, миру та національної єдності.

Перелік посилань:

1. Рінат Ахметов. Фонд. [Електронний ресурс]: Режим доступу <https://akhmetovfoundation.org/news/ponad-40-tysyach-istoriy-pro-zhyttya-pid-chas-viyny-zibrav-muzeu-golosy-my>
2. Музей фонду Ріната Ахметова «Голоси мирних. Головне джерело правди» [Електронний ресурс]: Режим доступу <https://civilvoicesmuseum.org/>
3. Струк О.Збирачі досвідів: «Ніхто, крім вас, про вас і цю війну не розповість світу». [Електронний ресурс]: Режим доступу https://lb.ua/society/2023/04/25/552912_zbirachi_dosvidiv_nihtokrimvas.html
4. Серета А. Нічого не вціліло але дуже хочеться повернутися :історії переселенців із Донбасу. [Електронний ресурс]: Режим доступу <https://www.radiosvoboda.org/a/pereselentsi-mariupol-luhansk-kreminna/32415768.html>
5. Дорошенко А. Головний сержант «Віночок»: Волонтерка з Майдану стала військовою й 10 років на війні: спогади про початок АТО. [Електронний ресурс]: Режим доступу <https://suspilne.media/donbas/722888-golovnij-serzant-vinocok-volonterka-z-majdanu-stala-vijskovou-j-10-rokiv-na-vijni-spogadi-pro-pocatok-ato/>
6. Савчук А. Мені пощастило вижити. Три історії військових, які були поранені, але продовжують свою боротьбу. [Електронний ресурс]: Режим доступу <https://suspilne.media/277328-meni-posastilo-viziti-tri-istorii-vijskovih-aki-buli-poraneni-ale-prodovzuut-svou-borotbu/>

Ігор Василенко,
здобувач вищої освіти,
спеціальність: «Галузеве машинобудування»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: iv8659757@gmail.com

Про розвиток і виховання особистості в умовах російсько-української війни

Під час війни сотні тисяч українських громадян стали на захист рідної України, її суверенітету та територіальної цілісності. Вони не шкодують своїх сил, бо знають за що воюють: за свої родини, за свою землю, за свободу і майбутнє своїх дітей. Війна сформувала психологічний тип особистості – добровольця – комбатанта, здатного захищати Батьківщину, бути учасником бойових дій.

І хоча вивченню особистості в умовах війни присвятили свої праці українські вчені: Панок В. Г. «Психологічні дослідження в умовах війни: проблеми і завдання» (2022 р.), Васильєва М. П. «Роль соціального виховання особистості в умовах війни» (2022 р.), Александров Ю. В. «Особистість в умовах війни» (2022 р.), але поза їх увагою залишилася проблема розвитку й виховання особистості на основі християнської моралі й духовності українського народу, що в умовах війни становить особливий інтерес. Це і метою нашого дослідження.

Життя української молоді докорінно змінило. загарбницька війна росії проти України. Юнаки і дівчата з доброї волі йдуть до українського війська, щоб протистояти агресору, долучаються до лав тероборони та займаються волонтерством. Війна створила особливий тип особистості добровольця. Александров Ю.В. увиразнює психологію особистості, яка бере безпосередню участь у бойових діях: «Війна проходить не лише по лінії фронту, а війна вже всередині кожного з нас: на лінії фронту вона фізична, поза ним - вона психологічна і настрої бійців на війні не менш важливі, ніж справні зброя і техніка [1]».

Дослідник переконливо аргументує, що основні, базисні елементи психології людини формуються ще у мирний період, а війна лише виявляє їх із найбільшою визначеністю, акцентує ті чи інші якості, пов'язані з умовами воєнного часу. Тож довоєнний (мирний) період має відіграти важливу роль у формуванні особистості, коли провідними цінностями виступають родинні зв'язки, гідність і свобода мислення. А тому змалечку потрібно виховувати любов до України, зокрема до рідного села, міста, до української мови, історії,

культури; повагу до звичаїв, обрядів, традицій свого роду, своєї сім'ї; плекати пошану до особистостей, які є патріотами Батьківщини – працюють або воюють на благо держави та її громадян. На думку Васильєвої М. П., «Виховання на основі патріотичного ставлення до культурних цінностей свого народу, його мови, традицій, пошани до творень відомих особистостей; повага до батьків, культивування сімейних цінностей; політична і економічна грамотність – усе це має бути основою соціального виховання дітей і молоді України. Адже соціальне виховання сприяє включенню особистості в існуючу систему соціокультурних відносин суспільства шляхом засвоєння і відтворення культури, і одночасно розвиток і самозміну людини в цьому процесі [2]».

Для формування патріотичного світогляду української молоді мають бути створені умови соціального розвитку, що базуються на засадах християнської моралі та на здобутках духовності українського народу. Вони сприятимуть молодому поколінню бути соціально активними, ініціативними, творчими, оскільки базуються на національних цінностях, моральних законах творення добра і боротьби зі злом, за побудову справедливої системи управління в державі. Ось чому молодому поколінню важливо плекати риси української ментальності: працелюбність, правдивість, жертвовну любов до України, гуманізм, щиросердність, правдивість, вірність і відданість, оптимізм, замилювання до краси, мистецької творчості, музики, співу, танців; бути вірними в коханні, статево стриманими, сповідувати здоровий сімейний побут тощо.

Освіта особистості обов'язково передбачає її формування шляхом організації навчання і виховання. Навчання особистості має будуватися на основі народної мудрості, українського фольклору та художніх творах класиків української літератури, мистецтва, що розкривають ідеал українця від давніх часів до сьогодення. Сьогодні, як ніколи, варто пам'ятати, наскільки важливим для майбутнього покоління молоді є виховний процес. Він зокрема передбачає підтримку і залучення студентської молоді як представників еліти українського суспільства до заходів освітньої і культурної діяльності [2].

Під час війни, плекаючи свої найкращі традиції, українці протистоять ворогу – рашистам, боряться за свою самостійну державу, зокрема молодь демонструє і активно утверджують національні ідеали. Доказом слугують молоді Герої України, які самовіддано захищають свою країну і вірять, що ця боротьба закінчиться перемогою Справедливості, верховенством Правди, утвердженням Добра.

Висновки. Найважливіший пріоритет національно-патріотичного виховання - формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації. Формування особистості, зокрема добровольця здійснюється на принципах християнської моралі та духовності, що упродовж віків традиційно склалися в житті і побуті українського народу. Ще ніколи українці не були такими єдиними у бажанні перемоги. Зараз і ті, хто на фронті зі зброєю в руках боронять нашу країну від злочинського агресора і ті, хто в тилу надає посильну допомогу фронту, - виступають єдиним механізмом, єдиною силою, що наближають нашу Перемогу, яка неодмінно буде за нами!

Перелік посилань:

1. Александров Ю.В. Особистість в умовах війни. [Електронний ресурс]: Режим доступу <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bae9a922-9e59-40b7-9357-76328ec44869/content>
2. Васильсва М.П. Роль соціального виховання особистості в умовах війни. [Електронний ресурс]: Режим доступу <https://dspace.hnpu.edu.ua>)

Єлизавета Кононова,

здобувачка вищої освіти,

спеціальність: «Економіка»

Державний університет економіки і технологій

e-mail:kononova_i_i_24166@kneu.dp.ua

Ринок землі та особливості його функціонування в умовах російсько-української війни

Актуальність теми зумовлена масштабними змінами в економіці та сільському господарстві України. Наслідки військових дій впливають на доступ до земельних ресурсів, порушують земельні відносини та ставлять під загрозу ефективне використання земель сільськогосподарського призначення. Реформу земельних відносин в Україні, розпочату напередодні війни, необхідно оцінити з точки зору реалізації та впливу на кон'юнктуру ринку.

Дослідження, які безпосередньо пов'язані з функціонуванням ринку землі в умовах російсько-української війни, вирізняються новизною та актуальною темою. Не всі економісти встигли опублікувати відповідні праці. Можна виділити кілька значущих досліджень економістів, які досліджували ринок землі в Україні в різні періоди: передвоєнний та під час війни. Так, дослідник проблем ринку землі в Україні Ю. О. Литвиненко у статті «Ринок землі в Україні: сутність, завдання, функції» (2014 р.) проаналізував поняття та становлення ринку землі, дослідив різні підходи до тлумачення дефініції «ринку землі», адже формування ринку земель сільськогосподарського призначення є одним з найбільш дискусійних і запалізованих питань аграрної політики в Україні [2]. Миценко І. М. та Решитько Т. В. у роботі «Проблеми формування ринку землі в Україні в контексті дотримання соціальних гарантій для мешканців сільської місцевості» (2019 р.) детально проаналізували теоретичні та законодавчі підходи щодо формування ринку землі в Україні [3]. Дослідженню передумов та основних етапів земельної реформи в Україні присвячена стаття Яремчук Н., Краска В. «Ринок землі як ключовий елемент земельної реформи в контексті трансформаційних перетворень в Україні» (2023 р.), в якій наголошено на важливості земельного ресурсу у забезпеченні продовольчої безпеки світу загалом та України зокрема. У статті визначено поняття «земельної реформи» як комплексу заходів, що здійснюються з метою реформування відносин власності на землю та врегульовуються чинним законодавством [4]. Однак у контексті

російсько-української війни функціонування ринку землі має певні особливості та обмеження. З'ясувати ці особливості і є метою дослідження.

Основний виклад матеріалу. Земля для України має особливий статус. Це економічний ресурс, а також культурна та історична спадщина. Важливу роль відіграє аграрний сектор як основа економіки, що має велике значення для забезпечення продовольчої безпеки та експортної спроможності. Крім того, земля виступає в українському суспільстві як носій національної ідентичності, спадкоємності поколінь і є потужним мнемонічним елементом історії та традицій. В умовах війни земля також стає полем боротьби за державну незалежність і територіальну цілісність.

Відзначимо, що в Україні продаж землі регулюється низкою законодавчих актів, головними з яких є Закон України «Про ринок землі» (2020 р), який відкрив ринок сільськогосподарських земель 1 липня 2021 року[1]. Однак, у контексті російсько-української війни функціонування ринку землі має певні особливості та обмеження. У процесі роботи над нормативними документами було встановлено ключові положення щодо продажу землі в Україні, визначені етапи розвитку ринку землі в Україні:

1. Скасування мораторію на продаж сільськогосподарських земель.
2. З 1 липня 2021 року громадяни України отримали право купувати і продавати земельні ділянки сільськогосподарського призначення.
3. До 1 січня 2024 року право купівлі таких земель обмежене фізичними особами (до 100 га на одну людину).
4. З 2024 року право купувати землю отримують і юридичні особи, з обмеженням до 10 000 га.

Звертаємо увагу, що Закон передбачає обмеження для іноземців: іноземці можуть купувати землю лише за умови проведення загальнонаціонального референдуму, однак такий референдум під час війни не проводиться. Продаж землі під час воєнного стану в Україні працює з певними обмеженнями — це тимчасове зупинення державних земельних аукціонів та обмеження на продаж земель у зонах активних бойових дій або окупації. У Законі йдеться про те що, купівля-продаж земельних ділянок можлива лише у відносно безпечних регіонах країни, де не ведуться бойові дії.

Відзначимо, що угоди купівлі-продажу землі мають нотаріально посвідчуватися, а інформація про угоди реєструється в електронному реєстрі. Всі операції з купівлею-продажем землі при цьому мають бути прозорими, а покупці зобов'язані показувати джерела коштів для купівлі земельних ділянок.

Війна змушує багатьох власників земельних ділянок залишати свої домівки, тому виникає необхідність у захисті прав на землю. Держава надає можливість відтермінування виконання зобов'язань щодо оренди та продажу землі, а також забезпечує юридичний захист прав власників.

Через руйнування інфраструктури, міграцію населення та окупацію частини територій України, земельний ринок в умовах війни зазнає труднощів. Відсутність доступу до частини земель у зонах бойових дій або окупації ускладнює як облік, так і проведення угод. Водночас у відносно спокійних регіонах, ринок функціонує з обмеженими можливостями, зосередженими на захисті прав власників і забезпеченні мінімальної економічної діяльності. Таким чином, ринок землі в Україні залишається функціонуючим навіть у складних умовах війни, однак зі значними обмеженнями та викликами, зумовленими безпековими факторами та економічною нестабільністю. Нами встановлено, що ринок землі в Україні, відкритий 1 липня 2021 року, є важливим етапом економічного розвитку країни, проте його функціонування зіткнулося з серйозними викликами через російсько-українську війну:

1. Воєнні дії, окупація частини територій та руйнування інфраструктури суттєво вплинули на земельні відносини, що призвели до того, що ринок землі з обмеженнями, особливо, у регіонах активних бойових дій не можливий. Це ускладнює доступ до земель та проведення угод.

2. У відносно безпечних регіонах ринок залишається функціональним, хоча і з викликами, пов'язаними з безпекою, переміщенням власників та економічною нестабільністю.

Висновки. Ринок землі в Україні є потужним інструментом для стимулювання економічного зростання, але в умовах війни він стикається з надзвичайними перешкодами. І хоча це довгостроковий потенціал для розвитку аграрного сектору після завершення воєнних дій, важливо знайти механізми підтримки власників та забезпечення їх права; потрібно відродити земельний ринок після війни: сприяти розвитку злагодженої роботи держави, інвесторів та міжнародної спільноти для створення стабільної та ефективної земельної політики.

Перелік посилань:

1. Закон України "Про ринок землі"// [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>

2. Литвиненко Ю.О. Ринок землі в Україні: сутність, завдання, функції // [Електронний ресурс]: Режим доступу: // <http://surl.li/nkitdz>

3. Миценко І.М. та Решитько Т.В. Проблеми формування ринку землі в Україні в контексті дотримання соціальних гарантій для мешканців сільської місцевості // [Електронний ресурс]: Режим доступу: // <http://surl.li/ixtubw>

4. Яремчук, Н., Краска, В. Ринок землі як ключовий елемент земельної реформи в контексті трансформаційних перетворень в Україні // [Електронний ресурс]: Режим доступу: // <http://surl.li/lardgl>

Дарина Косінюк,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: kosiniuk_di_24352@kneu.dp.ua

Війна як фактор маргіналізації

Маргінальність є невід'ємною частиною будь-якого суспільства, оскільки вона зумовлена впливом низки соціальних факторів, що підсилюють ізоляцію та відчуження окремих груп населення. Цей процес загострюється в умовах війни, оскільки виникають нові соціальні виклики: економічна, а отже і фінансова нестабільність, руйнування інфраструктури, посилення соціальної напруги через різницю поглядів та втрата зв'язків між індивідами та суспільством загалом. У сучасних кризових умовах особливо актуально досліджувати вплив війни на процес маргіналізації. Відповідно до цього, метою нашої роботи стало викласти результати теоретичного дослідження питання факторів посилення маргіналізації під час війни.

Під маргіналізацією розуміється процес руйнування громадянського суспільства, що характеризуються розпадом соціальних груп, розривом традиційних зв'язків між людьми, втратою людьми об'єктивної належності до інших громадських спільнот, перекинуттям загальнонародських норм і цінностей, перетворенні людей в духовних і соціальних жебраків, повністю залежних від непередбачуваних і безконтрольних дій влади, красномовців і авантюристів. Маргінальність – це незавершений перехід з однієї соціальної групи в іншу, через що індивід, перебуваючи в проміжному стані, відчуває відчуженість та стикається з труднощами в адаптації [3]. Цей феномен виникає внаслідок проміжного межового стану людини, отже, є наслідком, перш за все, внутрішніх переживань та незадоволеності соціальних потреб. Вчені стверджують, що для людей, які пережили зміну статусу в суспільстві, характерні такі соціально-психологічні риси, як тривожність, невпевненість, невизначеність, розгубленість, сумніви у власній цінності, комплекс ізольованості, самотність тощо [3].

Деякі вчені розробили класифікацію маргіналів, до якої увійшли 3 групи: докримінальні, зі стійкою кримінальною спрямованістю та ті, що відбули кримінальне покарання. Докримінальним характерна нестабільна поведінка та заперечення закону та порядку. До другої групи відносяться особи, у яких поведінка повністю сформована на основі стереотипного протиправа, та ті, хто часто порушують закон. До третьої групи відносяться

особи, що вже відбули кримінальне покарання. Вони нерідко втрачають зв'язок із сім'єю та близькими [4]. Отже, науковці виділяють 3 групи маргіналів, де акцент зроблений на їх криміногенності: докримінальні, з кримінальною спрямованістю та ті, що відбули кримінальне покарання. Важливо відмітити, що в маргінальні ситуації потрапляють як наркомани, алкоголіки, божевільні, волоцюги, асоціальні елементи, так і цілком законслухняні громадяни, правова культура яких перебуває на високому рівні [4].

Окремо, до маргіналів відносять так званих «пауперів». До їх складу входять: бідні верстви населення, які не перебувають у стані морально-етичної та соціально-фізіологічної деградації, громадяни, які працюють, але все одно є малозабезпеченими та тимчасово безробітних осіб, які мають мізерні доходи, отримані за допомогою нелегальної праці [5]. Ще одна група - це люмпени — декласовані та соціально деморалізовані злиденні верстви населення. Вони, як правило, живуть на випадковій доходи напівкримінального або кримінального походження. Значна їхня частина живе на кошти, що отримує жебракуванням. Зазвичай до цієї класифікації включають: бродяг, безхатченків жебраків, алкоголіків та наркоманів, що, скоріше за все, перебувають у стадії завершення особистої соціально-фізіологічної деградації [5]. Ще однією маргінальною групою вважаються соціальні верстви населення, спосіб життя яких загалом обертається навколо суспільно-аморальних норм поведінки та відповідних їм способів заробітку. Характерною рисою цієї групи є достатньо великий рівень матеріального забезпечення. До представників відносяться: мафії, грабіжники, розбійники, злодії, корупціонери та персони, яких можна віднести до сфери послуг, яка забезпечує задоволення патологічних аномально-деструктивних потреб. Це є особливою законоспрямованою групою андеркласу, оскільки вони мають стабільний соціальний статус [5].

Також до маргіналів відносять колишніх співробітників правоохоронних органів і військовослужбовців, звільнених із служби [1]. Знаходячись у середовищі постійного насильства та маючи у руках деяку владу, такі люди, опинившись в громадському, незвичному для них житті, потрапляють у маргінальну ситуацію та певною мірою починають відгороджуватися від звичного соціального середовища. Не кожен, хто потрапив у подібну ситуацію, порушував закон чи міг нанести шкоду громадянам, але є випадки, коли боротися з внутрішнім процесом маргіналізації стає неможливо.

Військовий час приніс до нас нові групи маргіналів: тих, що знаходяться у війську, та тих, хто співпрацює з ворожою стороною. Тема

військової маргінальності являється важливою, оскільки дії військових мають значний вплив на функціональність та забезпечення Збройних Сил України та їх ефективності. Однак, є випадки, коли військовослужбовцями було вчинено військові злочини, до чого їх спонукає постійне перебування в складних ситуаціях [1]. Колаборант – людина, або група людей, що тісно співпрацює з ворогом, надаючи йому підтримку окупаційної влади, доступ до важливої інформації та свідоме поширення пропаганди серед громади [2].

Отже, відповідно до усього вищезазначеного, можна стверджувати, що наразі, під час повномасштабної війни, існує 2 когорти маргіналів. Умовно їх можна назвати: (а) маргінали звичайного часу; (б) маргінали військового часу. До другої когорти, відповідно до поняття, можемо віднести таких осіб: (1) військові, що були звільнені зі збройних сил та не звернулися за допомогою; (2) військові, що залишаються у лавах ЗСУ, але порушують закон та порядок в цьому устрої [4]; (3) колаборанти, це такі особистості, які займаються співпрацею з ворожими силами та окупаційною тимчасовою владою. Вони можуть бути як представниками звичайного народу, так і представниками влади [2].

Висновок. Таким чином, можна прийти до таких висновків: (1) маргінали – це люди або група людей, які можуть бути відчуженими від суспільства по багатьом соціальним факторам; (2) маргіналізація – це процес руйнування громадянського суспільства та ізоляція подібних людей від звичних форм соціального життя; (3) причинами маргіналізації є економічна та політична нестабільність, різка поляризація доходів громадян та пов'язане із цим майнове розшарування населення; 4) маргіналами під час війни є військові, що були звільнені зі служби та не впоралися з адаптацією у цивільне життя, військові, що порушили закони та устої армії, вчинивши, наприклад, дезертирство, колаборанти.

Перелік посилань:

1. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Сучасні теоретичні та прикладні проблеми кримінології [Електронний ресурс] / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов // Вісник кримінальної асоціації України. 2015. № 2. С. 168—172. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/187223044.pdf>.

2. Безрукова О., Нечипоренко М. Суспільство в умовах сучасних трансформаційних [Електронний ресурс]. / Безрукова О., Нечипоренко М // Збірник матеріалів науково-практичної конференції . 2024. С. 16—19. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7384/1/susp-pol_transf_konf_2024.pdf

3. Блинова О., Камінська С. Професійна маргінальність випускників закладів вищої освіти. //Проблеми сучасної психології. 2019. №. 43. С. 33-54.

4. Тимошенко В. І. Маргінальна ситуація як криміногенний фактор. [Електроний ресурс]. //Тимошенко В. І. // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2017. №. 2. С. 45—48.

5. Режим

доступу:<https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/0ccc9ef1-4cbb-476f-92ab-322dd4015df5/content>.

6. Томчук-Пономаренко Н. В. Теоретико-методологічні підходи дослідження маргінальності як важливого феномена соціально-економічного аналізу //Економіка та держава. 2015. №. 1. С. 10-13.

Науковий керівник:

Владислав Депутатов,

доцент кафедри Психології

Державний університет економіки і технологій

ORCID: 0000-0003-1727-0472

e-mail: deputatov@duet.edu.ua

Сніжана Волощук,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: snizanavolosuk803@gmail.com

Еволюція технік психологічного впливу та маніпуляцій у військовий час

Вступ: в наші воєнні часи все більшої актуальності набуває маніпуляція людською психікою через інформаційні маніпуляції. Але, не дивлячись на те, що зараз війна, ці маніпуляції існують, хоча, як відомо, існували вони завжди. Ще з давніх-давен такі маніпуляції використовувалися великими вождями, полководцями, князями, ханами, гетьманами та ін.

Мета: аналіз еволюції технік психологічного впливу та маніпуляцій у військових конфліктах від давнини до сучасності, з акцентом на зміну форм, засобів та ефективності цих технік у різні історичні періоди, а також визначення їхнього впливу на хід та результат військових дій.

Виклад основної інформації. Фейки, маніпуляції та пропаганда мають суттєві відмінності, які важливо розуміти в сучасному інформаційному середовищі. Фейки — це свідомо неправдива інформація, метою якої є дезорієнтація свідомості суспільства, формування спотвореного сприйняття реальності і підрив довіри до авторитетних джерел інформації. Головною метою маніпуляції є викривлення інформації, щоб вплинути на емоції, думки та чіткий погляд на ситуацію аудиторією, часто використовуючи протиставні чи провокаційні матеріали. Пропаганда ж, навпаки, розповсюджує інформацію з метою підтримки певних ідеологій, часто перебільшуючи або спотворюючи факти для формування бажаного сприйняття. Для виявлення дезінформації, ключовими факторами є розвиток критичного мислення та вміння правильно аналізувати джерела інформації. Це сприяє для громадян усвідомлювати споживання інформації та дозволяє активно брати участь у суспільних процесах, особливо, важливим це є в умовах, коли дезінформація може призводити до серйозних соціальних наслідків, таких як конфлікти чи розкол у суспільстві [1]. Тож, фейк - це підроблена інформація, а пропаганда - це форма комунікації, яка спрямована на масове поширення викривленої інформації за допомогою фактів, аргументів, чуток, теорій, тверджень та інших відомостей для впливу на суспільну думку.

Еволюція інформаційних війн демонструє, як звичайні традиційні методи дезінформації еволюціонували під впливом новітніх технологій.

Інформаційні війни, що раніше ґрунтувалися на простих маніпуляціях, тепер активно використовують соціальні мережі та інші цифрові платформи для впливу на громадську думку та політичні процеси. Наприклад, Китай, який і є так званим засновником перших інформаційних маніпуляцій, має глибокі корені щодо використання її з давніх часів. Ще в античності китайські стратеги, такі як Сунь Цзи, зазначали важливість інформаційного впливу у військовій стратегії. Його праця "Мистецтво війни" підкреслює, що важливими складовими для досягнення перемоги є інформація та маніпуляція.

Окрім цього, античний філософ Плутарх у своїх творах також аналізував механізми маніпуляції та впливу на громадську думку. Він акцентував увагу на важливості для формування суспільної свідомості образів і символів. Плутарх зазначав, що великі діячі історії, такі як Александр Македонський, який використовував пропаганду для того, щоб зміцнити свою владу та контроль над населенням. Зокрема, він розглядав те, як ідеї та міфи можуть бути використані для підняття морального духу в армії та формування ворожого статусу супротивника, тобто, моральний дух армії підіймався неправдивими чутками про супротивника. Ці ранні (давні) спостереження свідчать про тривалу історію інформаційних маніпуляцій, що формує основи сучасних стратегій [2]. Під час аналізу поглядів Плутарх, підтверджується, що використання пропаганди для маніпуляції громадською думкою є невід'ємними складовими політичних стратегій на всіх етапах історії.

Аналіз історичного аспекту інформаційних війн показує їхню еволюцію протягом різних епох, що дозволяє краще зрозуміти сучасні виклики. Прикладом можуть бути часи Другої світової війни, коли пропаганда використовувалася для підняття морального духу своїх військ за допомогою формування ворожого іміджу противника. Держави запускали масштабні інформаційні кампанії, включаючи радіопередачі, плакати, фільми, газети та листи, які були покликані згрупувати населення на підтримку війни. Сьогодні ж, завдяки новітнім технологіям, інформаційні кампанії можуть поширюватися миттєво, і це вимагає від суспільства нових підходів до медіаосвіти та критичного мислення [3]. На цей час великою проблемою людства являється велика кількість відкритої інформації, яка і дає збій довірі та дезінформує велику кількість свідомого населення.

Нині не менш важливим є історичний досвід інформаційно-психологічного впливу на супротивника в умовах війни. Ще одним прикладом виступають роки Першої світової війни, в яких можна згадати про масове використання листівок і плакатів для дезорієнтації противника і

формування негативного іміджу країни. Психологічні операції, які теж використовувалися під час війни у В'єтнамі, включали інформаційні кампанії, які були також спрямовані на підрив морального духу противника. Ці кампанії демонструють, що за допомогою психологічного впливу на свідомість можна абсолютно суттєво змінити хід військових конфліктів, змушуючи противника сумніватися у власних силах та стратегії у введенні збройного конфлікту. Знання таких історичних прикладів є критично важливим для підготовки військових і правоохоронних органів у системі МВС України, оскільки це дозволяє їм краще реагувати на інформаційні загрози [4]. У сфері маніпуляції сформувалась велика історія її еволюції.

У цьому контексті пропаганда відіграє ключову роль у воєнних конфліктах, формуючи сприйняття подій і легітимізуючи дії держав. Пропаганда може бути спрямована не лише на зовнішнього супротивника, а й на внутрішнє населення, з метою підтримки державної політики або мобілізації ресурсів. Історично, пропагандистські кампанії під час Громадянської війни в США, наприклад, допомогли сформувати образ ворога і згуртувати націю. Використовуючи різноманітні методи маніпуляції інформацією, пропаганда впливає на мораль і мотивацію як військових, так і цивільних осіб. У сучасному інформаційному середовищі, де новітні технології дозволяють швидше поширювати дезінформацію, розуміння цих процесів стає критично важливим для протидії негативному впливу пропаганди у війнах. Це підкреслює потребу у критичному аналізі інформації на всіх рівнях, а також необхідність активної роботи з медіаграмотності серед населення, щоб забезпечити стійкість суспільства до інформаційних маніпуляцій і дезінформації [5].

Перелік посилань:

1. Юркова О. Фейк, маніпуляція і пропаганда: як розрізнити? [Електронний ресурс] / О. Юркова // Громадське радіо. Режим доступу: <https://hromadske.radio/podcasts/myslennia-bazova-funktsiia/feyk-manipuliatsiia-i-propahanda-iak-rozriznyty/>. Назва з екрана.
2. Валушко І. О. Еволюція інформаційних війн: минуле і сучасне. / І.О.Валушко // Metadata, citation and similar at core. ac. uk. С. 127–134.
3. Ващенко Д. О. Інформаційна війна: історичний аспект / Д. О. Ващенко // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю «Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє». – 2022. – С. 255–257.
4. Заборовський В. В. Інформаційно-психологічний вплив на супротивника у війнах: історичний досвід. / В. В. Заборовський //

Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС Україна. 2020. С. 29–32.

5. Шкіра Ю. Пропаганда та її роль у воєнних конфліктах: сучасний контекст / Юрій Шкіра // *World Trends in the Development of Scientific Progress*. С.164–167.

Науковий керівник:

Надія Шулюк,

асистент кафедри Психології

Державний університет економіки і технологій

ORCID: 0000-0003-3365-5938

e-mail: shyliuk@duet.edu.ua

Ольга Хомич,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: khomycholya15@gmail.com

Вплив війни на психічне здоров'я дитини в історичному контексті

Війна є однією з найтрагічніших форм людської катастрофи, яка має тривалий вплив на всі аспекти суспільного життя, зокрема на психічне здоров'я дітей. Друга світова війна, як один із найбільш руйнівних конфліктів в історії людства, стала не лише випробуванням для дорослих, але й справила величезний вплив на психоемоційний стан молодого покоління. Діти та підлітки належать до найбільш психологічно чутливих груп населення. Травматичні події можуть суттєво вплинути на їх подальший психічний розвиток, а тому діти, які пережили війну, часто зазнавали складних психологічних травм, спричинених постійним стресом, втратою близьких, насиллям та руйнуванням їхнього звичного життя [1]. Вони не мали можливості жити в умовах стабільності, що є необхідним для формування здорової психіки. Розглядаючи історичний контекст Другої світової війни, важливо розуміти, що наслідки війни для психічного здоров'я дітей були довготривалими і часто впливали на їхнє подальше життя в дорослому віці.

Найважчі психоневрологічні наслідки жорстоких подій окупації найбільше вразили дітей війни. Відлуння пережитих ними страждань та випробувань, що випали на їхню нелегку долю, поступово призводили до серйозних психологічних і неврологічних розладів. Після звільнення окупованих територій радянськими військами, навчання в школах було відновлено, і перші письмові роботи учнів стосувалися саме подій окупації, де діти могли висловити свої почуття та враження. Можливо, на той момент це був єдиний спосіб психотерапевтичної допомоги для вразливої дитячої психіки, яка потребувала професійної підтримки. У лютому 1945 року в школах Краснодара учні писали твори на тему: «Мої переживання під час окупації». У більшості робіт діти згадували про «душогубки», які стали одним із трагічних символів окупації міста [2, с.175-174].

Письмові роботи учнів 5–7 класів українських шкіл на тему: «Що я пережив під час окупації?» містять багато негативних спогадів, які сильно вплинули на їх дитячу психіку, а в деяких випадках навіть завдали їй непоправної шкоди. Наприклад, у творі учениці 6 класу Бобринської школи Б. Гречки від 14 березня 1944 року зазначено: «Німецький фашизм не

считався ні з чим: ні з людьми, ні зі скотиною, бо їм однаково було, що людина, що скотина чи собака. І ми пережили цей тяжкий період життя [3, с.10]». У письмовій роботі учениці 5-го класу Лозівської школи Роменського району від 20 березня 1944 року також описано жахливі події окупації: «Дивлюся, а їх повний двір, регочуть, дивляться на нас, як звірі, раді були б нас поїсти. Пузаті, мордаті. Жили в нас два роки, мучили [3, с.52]».

Під час окупації блокадного Ленінграда від голоду загинули близько 1 мільйона з 3 мільйонів жителів. Після війни було проведено низку досліджень щодо впливу голоду на людську психіку. У багатьох випадках люди помирали з відчуттям покори долі. Однак голод, німецькі бомбардування, артилерійські обстріли, а також втрата близьких спричинили численні «психічні травми». Тодішній секретар Ленінградського міськкому комсомолу писав: «ми боялися за психіку дітей і молоді при поводженні з трупами, від яких звільняли місто. Якщо написати у зведенні, то це повинно бути так: комсомольські організації привели в порядок траншеї і сховища. Насправді ця робота не піддається опису [2, с.174]».

Травматичні події мають значний вплив на поведінку дітей, що може проявлятися в агресії, ворожості, конфліктності, ризикованих діях та негативізмі. Маленькі діти можуть втрачати вже засвоєні навички, показувати поведінку, характерну для більш раннього віку (наприклад, смоктання пальця або проблеми з контролем сечовипускання). Вони можуть ставати більш залежними від батьків, втрачати інтерес до ігор або, навпаки, повторювати одну і ту ж гру, що відображає пережиті травми. У дітей шкільного віку з'являються страхи щодо втрати близьких, відчуття провини за негативні події, а також почуття самотності або, навпаки, надмірна тривога за безпеку та порятунок рідних. На відміну від дорослих, діти часто реагують на травматичні ситуації через різноманітні дисоціативні розлади, серед яких можна виділити:

- дисоціативні розлади, що проявляються в розриві досвіду та труднощах із відтворенням спогадів;
- надмірну настороженість, що характеризується підвищеною чутливістю до зовнішніх подразників і постійним очікуванням повторної травми;
- соматоформні розлади, які виявляються в спробах відновлення пережитого травматичного досвіду через фізичні симптоми;
- панічні атаки, що супроводжуються почуттям безпорадності, фізичним напруженням і страхом перед смертю;
- фобії, що виникають як реакція на спогади і емоції, пов'язані з початковою травмою;

- реактивні розлади, які проявляються у вигляді негативної поведінки, спрямованої на інших дітей чи на себе;
- депресія та почуття провини, що виражаються в пасивності, плаксивості і замкнутості [4, с.87-88].

Одним із найпоширеніших психічних наслідків війни є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Діти, які піддавалися постійним загрозам насильства, втратам рідних і друзів, часто страждали на ПТСР, що проявлялося у вигляді нічних кошмарів, повторюваних спогадів про травматичні події, підвищеної тривожності та проблем із концентрацією уваги. Дослідження, проведені після війни, показали, що багато дітей не змогли повернутися до нормального психоемоційного стану протягом багатьох років, а в деяких випадках їхній стан погіршувався з віком. Ще однією значною проблемою для дітей було відчуття втрати та ізоляції. Діти, які втратили батьків або були евакуйовані далеко від своїх домівок, часто відчували себе покинутими та самотніми. Це призводило до розвитку депресії, емоційної пригніченості та соціальної ізоляції. Крім того, діти війни часто демонстрували агресивну поведінку як відповідь на психологічний стрес, що був способом справлятися з травмами, з якими вони не могли впоратися інакше [5].

На 2024 рік в Україні також присутні воєнні дії, тому дуже важливим є забезпечення безпечних просторів для дітей, де вони можуть почуватися захищеними від загроз і насильства. Це можуть бути шкільні укриття, дитячі центри або тимчасові притулки. Ми вважаємо, щоб покращити ситуацію із психічним здоров'ям дітей, сучасне суспільство повинно мати доступ до психологічних консультацій і підтримки для дітей, щоб вони могли вільно висловлювати свої почуття та отримати допомогу у подоланні травмуючих подій. Надання можливості дітям залишатися на зв'язку зі своїми рідними, навіть, якщо вони були розлучені через війну, наприклад, за допомогою телефонних дзвінків, листування або інших засобів комунікації. Організація програм і заходів, спрямованих на формування соціальних навичок у дітей, що допоможе їм налагоджувати спілкування, співпрацювати й підтримувати одне одного у складних обставинах. Проведення занять з мистецтва, музики, спорту або інших творчих заходів, що дадуть дітям можливість відволіктися від війни та знайти позитивні емоції в житті. Надання економічної допомоги сім'ям з дітьми для забезпечення їх базових потреб, що допоможе зменшити стрес, пов'язаний з фінансовою нестабільністю. І головне – пам'ятати, що допомога психолога – це не соромно.

Висновки: дослідження впливу Другої світової війни на психічне здоров'я дітей показало, що цей глобальний конфлікт мав глибокі і довготривалі наслідки для емоційного та когнітивного розвитку молодого покоління. Діти, які пережили війну, зазнали численних травм, спричинених постійним стресом, насильством, втратою близьких і руйнуванням звичного життя. Психічні наслідки війни включали розвиток посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії, тривожних розладів та соціальної ізоляції. Завдяки аналізу історичного контексту, можна стверджувати, що війна не лише порушила дитячий розвиток, але й мала глибокий вплив на формування поколінь, які пережили цей досвід, залишивши спадок психологічних травм, які передавалися з покоління в покоління. Психічне здоров'я дітей війни залишалося проблемою, яка потребувала тривалої реабілітації та підтримки.

Перелік посилань:

1. Овсяннікова Я. О. Психологічний захист дошкільників в осередку надзвичайної ситуації. / Я. О. Овсяннікова // Проблеми екстремальної та кризової психології. 2014. № 15. С. 169–175. [Електронний ресурс]. Режим доступу: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Pekr_2014_15_25.pdf (дата звернення: 30.09.2024).
2. Іржавська А. П. Негативний вплив нацистського фізичного терору періоду Другої світової війни на морально-психологічний стан східних слов'ян / А. П. Іржавська // Гуржіївські історичні читання. 2013. № 6. С. 172–174. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/gurit_2013_6_66%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/gurit_2013_6_66%20(2).pdf) (дата звернення: 30.09.2024).
3. Акт про звірства німецько-фашистських окупантів по Корюківському району Чернігівської області. 2 вересня 1944 р. // ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 4620. Оп. 3. Спр. 322. Арк. 37-38. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tsdavo.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2024).
4. Левченко В. В. Вплив військових подій на психічне здоров'я дітей / В. В. Левченко, О. В. Луценко // Габітус. 2023. № 50. С. 85–92. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://habitus.od.ua/journals/2023/50-2023/15.pdf> (дата звернення: 07.10.2024).
5. Діти з сивим волоссям. ПТСР під час війни та окупації – що це таке і як його подолати? // Радіо Свобода. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-viyna-okupatsiya-mariupol-ptr/32354297.html> (дата звернення: 12.10.2024).

Софія Кур'ян,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: barni3331@gmail.com

Психологічний аналіз та порівняння механізмів та засобів пропаганди під час воєнних конфліктів

Питання пропаганди та її впливу на суспільство є гострим для українського простору зараз, оскільки росія активно використовує цей елемент у війні проти України, витрачає великі кошти на створення пропагандистського контенту. Навіщо ж вона це робить і як надихнулася попереднім досвідом Другої світової війни?

Для початку зазначимо, що пропаганда – це будь-яка систематична спроба вплинути на думку або позицію великої кількості людей за допомогою переважно символічних сигналів, це потужний інструмент управління суспільною думкою. Світові війни ХХ століття, економічні та соціальні кризи, панування тоталітарних режимів та, разом з цим, утвердження пропаганди як засобу впливу на свідомість, призвели до викривленого деформованого відображення суспільством правової реальності. Організація Об'єднаних Націй визначила, що пропаганда війни спрямована на створення загрози миру, його порушення чи акту агресії та може проявлятися в різних формах [1, с. 7-9].

Особливості пропаганди за Маєвським О. :

- а) характер масовості – завжди спрямована на групу людей;
- б) довгостроковість – створення пропаганди є тривалим процесом і довго затримується у свідомості людей;
- в) чітка ціль – направлена на спотворення фактів про певні явища, події, осіб, ситуації тощо [1, с. 9].

При проведенні інформаційних війн використовують три основні форми її ведення: пропаганду, політичний піар і рекламу (політичну рекламу). Виділяють такі види пропаганди:

1) офіційна пропаганда – пов'язана з використанням супутніх технологій і є офіційно оголошеною метою суб'єкта інформаційної політики (державної, партійної тощо);

2) неофіційна кампанія – ґрунтується на використанні інформаційних технологій, що забезпечують просування на політичному ринку, є таємною;

- 3) пряма пропаганда – відкриті заяви, заклики, відверта критика опонентів тощо;
- 4) непряма пропаганда – різноманітні підтексти, приховані натяки тощо;
- 5) пропаганда засобами мистецтва – спрямована на створення системи суб'єктивного схвалення, внутрішньої прив'язки, ідейної прив'язки людей до певних доктрин, понять чи цілей за допомогою літератури, музики, монументальної архітектури, живопису, графічних засобів та ін.;
- 6) наукова пропаганда – ґрунтується на наукових концепціях і доктринах, здійснюється з використанням висновків і рекомендацій, що впливають з їх змісту;
- 7) ідеологічна пропаганда – включає пропаганду певної системи цінностей, формування «національних ідей», загальних цілей, спрямованих на інтеграцію всього суспільства чи окремих політичних груп, спільнот та інших;
- 8) справжня пропаганда є масовим об'єктом, призначеним для взаємодії з широкою соціальною аудиторією і потребує спеціальних структур, інститутів та механізмів поширення інформації: ЗМІ, спеціальних агентств тощо;
- 9) осьова пропаганда – розрахована на роботу з вузькою, спеціально відібраною частиною населення [1, с. 15].

Табл. 1

Порівняння пропаганди Другої світової війни (1939-1945 рр.) та сучасна російсько-української війни (з 2014 р. - ?)

Друга світова війна	Сучасна російсько-українська війна
Міністерство народної освіти і пропаганди контролювало літературу, музику, радіо, кіно, театр, мистецтво, журналістику. Нацисти розуміли, що пропаганда може мати значний вплив на приватне життя громадян, тому використовували ідеалізовану гендерну ідеологію [1, с. 28].	Влада рф старається якомога більше контролювати власних громадян у всіх сферах, диктуючи зручну ідеологію ідеального життя в росії і того, яке жахливе життя в інших країнах. Вони перевіряють всі види мистецтва на наявність незручних ідей, забороняють користуватися платформами, які можуть нести загрозу їх ідеям.

Друга світова війна	Сучасна російсько-українська війна
Відторгнення від Чехії Судетської області у 1939 р. фашистська Німеччина пояснювала історичною справедливістю та звільненням громадян [1, с. 29].	Анексію Криму в Москві мотивували торжеством, історичної справедливості та захистом російськомовних громадян [1, с. 29].
Плакати, під час Другої світової війни, виступали в якості засобу формування нового інформаційного простору, це була агітація для внутрішнього населення, ворогів та союзників [1, с. 30]. Також сюди можна віднести розсилки листівок, поширення їх з літаків.	Реалізація антиукраїнських акцій здійснюється, передусім, через використання соціальних мереж та підконтрольних телевізійних ЗМІ (телеканали «ОРТ», «LifeNews», «НТВ» та ін.), які поширюють інформацію тенденційного характеру [1, с. 39]. Щоденно громадяни рф споживають агресивну пропагандистську рекламу війни проти України.
СРСР використовував церкву деякий час як спосіб поширення пропаганди.	Відкрито використовується російська православна церква проти України зсередини, як елемент гібридної війни [1, с. 40].
Карикатура – образотворча сатира, що привертає увагу до гострих тем, є елементом пропаганди як зі сторони фашистської Німеччини, так і СРСР. Ширилися через газети, журнали, листівки [2]. Зокрема, фашисти створювали спотворений образ євреїв – огидні монстри, що їдять дітей, протилежність людського. У такий спосіб вони самі собі дозволяли нищити «монстрів».	Карикатура використовується росією для викривленого зображення, висміювання України. Українська карикатура також є поширеною, щоб висміяти російське суспільство та владу рф. Поширюється вже не тільки в газетах, а і завдяки інтернету. Аналогічно до фашистської пропаганди, російська каже, що українці – монстри, які їдять дітей, живуть у злиднях, хочуть напасти на росію, тому їх треба нищити.

Підсумовуючи сказане в таблиці, рф продовжує розповсюджувати пропаганду, як то робив СРСР, використовує і методи Німеччини. Шляхи поширення російської пропаганди набули нових варіацій через діджиталізацію у світі, масову доступність інтернету.

Автор тез бажає висвітлити деякі реальні приклади російської пропаганди, щоб акцентувати на гостроті цієї проблеми для України. Станом на початок грудня 2022-го року 74% росіян підтримували війну проти України, що є показником наскільки добре працює антиукраїнська пропаганда [3]. Що ж впливає на свідомість російськомовних людей? Влада десятиліттями створює на замовлення серіали, фільми, короткі розповіді у картинках, соціальну рекламу про ідеалізоване життя в росії та служіння в армії. Часто - це дитячі мультики, тому, що вплинути на дитячу свідомість набагато легше, ніж сформовану дорослу. Наприклад, для дітей на початку 2000-х був створений серіал «Кадети», який створював гарні враження про російську армію, він користувався популярністю. Таким чином, зростало слухняне покоління, що буде готове піти у військо. А за час повномасштабного вторгнення вони створили багато казок «про війну для дітей», одним з прикладів є «Сказ про Ваню и Мыколу», що вже націлений на підростаюче покоління зараз [4]. Дорослих заохочують соціальними рекламами з сюжетом «підеш до армії – отримаєш гроші і повагу».

Висновки: пропаганда є вагомим інструментом у вмілих руках, і цей інструмент може змінювати хід війн, присипляти суспільство, змушувати мислити зручно. Існує велике різноманіття прийомів поширення пропаганди, найчастіше через засоби масової інформації, мистецтво. У порівнянні пропагандистських методів під час Другої світової війни та російсько-української війни видно, що минулий позитивний досвід закріплення пропаганди у суспільстві застосовується й у наш час, видозмінившись під вимоги сучасності.

Перелік посилань:

1. Горбенко С. Р. Пропаганда в умовах війни: засоби та механізми ведення: магістерська робота : 052. Миколаїв, 2023. 84 с.
2. Салата О. Карикатура як механізм інформаційно–психологічного впливу на населення в роки Другої світової війни. Гілея: науковий вісник. 2013. № 78. С. 37–39.
3. Суспільне Новини. Російська пропаганда: як вона стає злочином і чи можливо судити пропагандистів Кремля, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=O4WuEJu-36k> (дата звернення: 15.10.2024).
4. Ассасинс. Сказ про Ваню и Мыколу, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oO3RY3Cv7Oc> (дата звернення: 15.10.2024).

5. Апостроф TV. Смертельна реклама на росії: "соціальні ролики" з закликом на війну / Апостроф ТВ, 2023. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8pf2Z9H0MbE> (дата звернення: 15.10.2024).

Науковий керівник:

Єлизавета Давоян,

завідувач кафедри Психології,
доктор філософії (з психології)

ORCID: 0000-0003-0259-5784

e-mail: davoian@duet.edu.ua

Софія Дроздова,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: @drozdova_si_24152@kneu.dp.ua

Перебіги морально-психологічних наслідків російсько-української війни на основі досвіду Другої світової війни

Морально-психологічні наслідки – це сукупність змін в психіці, поведінці та свідомості, які виникають внаслідок важких травматичних подій таких як соціальні кризи, війни, природні катастрофи, конфлікти. Втрата віри у справедливість, зміна ставлення до війни, влади, гуманізму зумовлюються змінами у світогляді, ціннісних орієнтирах, моральних норм суспільства. Війна залишає глибокий слід у свідомості і психіці мільйонів людей, тому вивчення морально-психологічних наслідків є надзвичайно важливим у становленні історії людства.

Війна в XXI столітті. Яка вона? Використання військової сили для політичних цілей виглядає архаїчним та нелюдським, особливо, у часи глобалізації, технологічного процесу та зростання розуміння прав людини. Війна вважається кроком назад у розвитку цивілізації. Наприклад, Альбер Камю у своїх творах, таких як «Міф про Сізіфа», вказує на абсурдність людського існування, і війна для нього яскравий приклад цього абсурду. У XXI ст., коли технології можуть знищити людство за лічені секунди, війна здається ще більш небезпечною [1].

Айзек Азімов у своїх творах, таких як «Фундація», бачив можливість вирішення конфліктів через науку, раціоналізм та технології, що забезпечувало б мирне співіснування. Але фантазії людства минулого сторіччя не зовсім збігаються з сьогоденням, адже війна на території України існує. Існує як нелогічний, безглуздий та згубний феномен.

Отже, зважаючи на зазначену актуальність, в цих тезах ми розглянемо особливості перебігу морально-психологічних наслідків сучасної війни, базуючись на досвіді Другої світової війни. Після Другої світової війни українці повернулися з новими поглядами та бажанням мислити самостійно. Контакт з іншими культурами спричинив зміни у цінностях, зокрема відродження релігійності. Війна об'єднала етнічні землі України, але залишила розкол у суспільстві: одні підтримували радянський режим, інші - боролися за незалежність [2].

Дослідник В. Король зазначає, що після війни сталінський режим продовжував масштабні репресії проти власного народу, адже це було характерною рисою радянської тоталітарної системи [3].

Люди, які пережили війну та концтабори, часто втрачали свою людську гідність і переживали глибокий емоційний та духовний занепад. Постійний страх та страждання призводили до депресії та втрати віри у майбутнє. Багато з них стикалися з екзистенційною кризою та відчуженістю від свого колишнього життя та оточення. Війна змінила моральні цінності, змушуючи людей діяти на основі інстинктивних реакцій, ігноруючи етичні норми. Однак пошук сенсу життя може допомогти подолати наслідки війни, відновивши духовну рівновагу та віру в майбутнє [4].

Порівнюючи морально-психологічні наслідки для українців після Другої світової війни та після вторгнення росії в 2014 році, ми можемо зробити скринінг наслідків після повномасштабного вторгнення. Після Другої світової війни багато людей втратили соціальні зв'язки через депортації та репресії, що призвело до соціальної ізоляції. Війна 2014 року розділила суспільство, але водночас виникла нова соціальна єдність, завдяки волонтерським рухам. З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році українці об'єдналися для підтримки, але військовий конфлікт може призвести до соціального розколу.

Травма є центральним психологічним наслідком. Після Другої світової війни масові втрати залишили глибокі психологічні шрами. Голокост був кульмінацією нацистської політики винищення євреїв та інших «небажаних» груп, де людей перетворювали на номери, ізолювали, змушували до рабської праці, прирікали на голод, тортури і смерть. Окупація 2014 р. викликає ПТСР та депресію як у військових, так і цивільних, зокрема тих, хто втратив свої домівки; поява внутрішньо переміщених осіб [5]. ПТСР та депресивні стани після повномасштабного вторгнення також спричиняє тривогу, депресію та агресію.

Національна ідентичність після Другої світової війни формувалася під впливом радянської пропаганди. Війна 2014 року зміцнила ідеї незалежності. Під час повномасштабної війни українці стали символом мужності, захищаючи не лише територію, а й ідеали свободи та демократії, сприяючи відродженню національної культури.

Економічні труднощі після Другої світової війни виникли через радянську індустріалізацію. Війна 2014 року призвела до втрат промислових територій і зростання безробіття. Повномасштабна війна призвела до зростання військового податка для громадян з 1,5% до 5%, що негативно вплине на доходи населення. Підприємці третьої групи спрощеного

оподаткування тепер зобов'язані сплачувати 1% військового збору. Це підвищення податків може призвести до труднощів для малих підприємств, обмежити розвиток, скоротити інвестиції та збільшити безробіття. Незважаючи на підтримку уряду, підвищення податків може знизити прибутковість бізнесу та вплинути на якість життя українців, викликаючи невпевненість у майбутньому.

Реакція на Другу світову війну — пристосування до радянських реалій із стримуванням почуттів. Під час війни 2014 року українці протестували проти агресії. На початку повномасштабної війни українське суспільство об'єдналось, українці зміцнилися підтримкою та допомогою один одному. Згодом війна викликає хронічний стрес і поляризацію суспільства, загострюючи соціальні та політичні розбіжності.

Висновок: узагальнюючи, можна говорити про наступні наслідки, зокрема соціальний розкол, психологічну травму (особливо посттравматичний стресовий розлад) та трансформацію національної ідентичності.

Соціальний розкол під час війни передбачає не тільки згуртованість верств населення в бойових діях і добровільну підтримку, але й загострення конфліктів між групами з різними поглядами на війну та її наслідки.

Психологічні травми, зокрема посттравматичний стресовий розлад, глибоко вкорінені в психіці військовослужбовців і цивільного населення, і їх подолання потребує тривалого та комплексного підходу. Ці травми призводять до порушення міжособистісних стосунків, зростання насильства та соціальної ізоляції. Водночас сучасні українці продемонстрували стійку та зміцнену національну ідентичність, яка стає важливим психологічним ресурсом під час війни.

Захист культурних традицій, мов і демократичних цінностей зміцнює колективну ідентичність і зміцнює віру в майбутнє. Війна також посилює економічні труднощі, викликає занепокоєння щодо фінансового стану та стабільності, впливає на психологічний стан населення. Врахування цих результатів є значущим для розуміння історії та суспільного розвитку України.

Перелік посилань:

Камо Альбер. Міф про Сізіфа. Історія світової релігієзнавчої думки: Хрестоматія. Київ: ТанDEM, 1999. 93 с.

Грицак Я.Й., Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування української модерної нації XIX – XX ст. Київ: Генеза, 1996. 243 с.

Король В.Ю., Король В.Ю. Історія України: Документи і матеріали. Посібник / Уклад., комент. В. Ю. Короля. Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 383 с.

Франкл Віктор, Франкл Віктор Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог в концтаборі. Харків: Family Leisure Club, 2016. 155 с.

Корольчук О.Л. Посттравматичний стресовий розлад як новий виклик сучасній Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2016. Вип. 17. С. 104-111.

Науковий керівник:

Єлизавета Давоян,

завідувач кафедри Психології

доктор філософії (з психології)

ORCID: 0000-0003-0259-5784

e-mail: davoian@duet.edu.ua

Вікторія Голованова,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: osvicktoria@gmail.com

Теоретичний аналіз механізмів адаптації в умовах сучасних воєнних конфліктів

В умовах сучасного світу ми стали свідками воєнних конфліктів, які в свою чергу змушують нас пристосовуватися до них, змінюючи нашу реальність, сприйняття та психіку. Як українці, ми були вимушені адаптовуватися до воєнного стану ще з 2014 року, а з початком повномасштабного вторгнення зі сторони росії в 2022 році наше життя кардинально змінилося. Звісно, зміни в житті не можуть пройти безслідно, особливо, якщо це впливає майже на кожен сферу нашого життя. Для психіки людини адаптовуватися — абсолютно природна реакція, пристосовуємося ми до всіх змін, навіть мінімальних, але це проходить набагато швидше і легше. Коли виникає екстремальна ситуація, механізми адаптації змінюються і стають більш складними та тривалими. Війна – це теж екстремальна ситуація, до якої ми вимушені пристосовуватися, саме тому тему аналізу механізмів адаптації в умовах сучасних воєнних конфліктів можна вважати актуальною.

Відповідно, мета роботи - викласти результати аналізу механізмів адаптації в умовах війни.

Для розуміння механізмів адаптації необхідно визначити саме поняття адаптації.

Психологічна адаптація (психічна адаптація, адаптація особистості) трактується як зміна, перебудова психіки індивіда під впливом об'єктивних чинників середовища. Під психологічною адаптацією розуміють зміну форми або змісту психічних реакцій зі зміною енергетичних, динамічних та інформаційних характеристик зовнішніх або внутрішніх подразників психіки. Адаптація класифікується за різними рівнями функціонування індивіда, а саме: психологічний, соціальний, фізіологічний [1]. В контексті адаптації спільноти до воєнних конфліктів важливим є розуміння адаптації як результату оволодіння складними життєвими ситуаціями, результат яких полягає в позитивних змінах на рівні особистості, групи, соціуму [2]. Тобто, адаптація – це процес пристосування до змін у середовищі, що забезпечує стабільність і розвиток індивіда або системи через зміну реакцій і поведінки.

Поточна ситуація, яка включає значний негативний досвід для українського суспільства, може не прямо викликати травму, але призводити до кризового стану, що спричиняє зміни та новоутворення в психіці людини. Вона стимулює активізацію внутрішніх ресурсів особистості, що супроводжується формуванням нових моделей сприйняття реальності та поведінки [3]. Кризові ситуації, з одного боку, мають негативний вплив, а, з іншого боку, спонукають до втілення нереалізованого потенціалу, пошуку нових можливостей та найголовніше - до вироблення ефективних психологічних стратегій та механізмів адаптації [2]. Посткризовий розвиток особистості полягає в її переході на новий етап, де з'являються нові стратегії адаптації, формуються інші способи мислення та розуміння себе і навколишньої реальності [3]. Успішність процесу адаптації визначається формуванням адаптивних стратегій [2].

Війна є екстремальною умовою для життя людини. А особливістю адаптації в екстремальних умовах є необхідність вольових зусиль для підтримання ефективної діяльності. Ці зусилля потрібні для дій в умовах гострого психічного напруження, втоми, незадоволення чи страху. Адаптація залежить як від впливу зовнішніх екстремальних факторів, так і від стану організму індивіда. У стресових ситуаціях вимоги, що здаються людині надмірними, можуть спричинити дистрес. Якщо психофізіологічні ресурси використовуються відповідно до викликів, розвивається стан адекватної мобілізації. Однак, коли навантаження перевищує резерви організму, це може призвести до порушення процесу адаптації [1].

В умовах воєнних конфліктів люди стикаються з високим рівнем стресу, пов'язаного з небезпекою для життя, втратою близьких та вимушеним переселенням. Цей стрес є відповіддю на вплив екстремальної ситуації. Для успішної адаптації до змін важливо враховувати особливості перебігу стресу [1]. Г. Сельє визначив три стадії розвитку стресу: на першій стадії (стадія тривоги) відбувається мобілізація захисних реакцій організму; на другій (стадія резистентності) – виникає збільшення стійкості організму до дії стресорів; третя стадія (виснаження) характеризується виснаженням адаптаційних резервів [цит. за 1, с. 176].

Т. Титаренко говорить про існування таких адаптаційних стратегій: конструктивні, неконструктивні та самовражаючі. Однією з популярних стратегій подолання критичних ситуацій, як зазначає автор, є так зване «порівняння, що йде донизу», яке полягає в тому, що люди порівнюють свій важкий стан з тими, хто знаходиться у ще гірших умовах, що дозволяє їм відчувати певне полегшення, усвідомлюючи, що є ті, кому ще важче. Таке порівняння зазвичай виникає стихійно, без свідомих зусиль, сприяє

первинній, поверховій адаптації до нових життєвих умов. Воно допомагає людині знаходити в собі приховані ресурси оптимізму, а також поступово пробуджує бажання допомагати іншим, що може полегшити процес подолання труднощів.

Наступною технікою адаптації в складних умовах є «порівняння, що йде вгору». У цьому випадку, людина порівнює своє сьогодні з попереднім днем і помічає, що ситуація стала трішки кращою. Відчуваючи можливість передбачити наступні кроки в розвитку обставин, вона починає готуватися до них. Поступово відбувається опанування ситуації, і рух у позитивному напрямку стає очевидним [2].

Адаптація в умовах воєнного стану розглядається не лише як процес взаємодії людини з навколишнім середовищем, а як системна реакція організму на тривалі та повторні зовнішні впливи. Ця реакція спрямована на зміну структури гомеостатичної регуляції, що забезпечує життєдіяльність і діяльність особистості через формування первинної реакції, адекватної зовнішнім умовам [4]. Адаптація під час умов воєнних дій є фундаментальною у формуванні резиліентності та життєстійкості особистості та включає:

1) пристосування людини (особистості) до дійсності:

а) зміни способу життя під час умов воєнних дій (безробіття, бідність, обстріли в країні,

переїзд із дому, втрата будинку, близьких тощо);

б) вибіркова зміна сфери життя (вибір способу життя, професії, кола спілкування);

в) безпосереднє перетворення дійсності через створення певних «ніш»;

2) пристосування до дійсності через зміну особистісних та індивідуальних властивостей

під час умов воєнних дій:

а) зміна різних боків ставлення до дійсності (емоцій, мотивації, ціннісних орієнтацій, претензій тощо);

б) зміна функціональності [цит. за 4, с. 28].

Висновки: Аналіз механізмів адаптації в умовах сучасних воєнних конфліктів показує, що адаптація – це процес, який включає в себе не лише психологічні, але й соціальні та фізіологічні аспекти. Успішність адаптації залежить від багатьох факторів: вольових зусиль, фізичного стану людини, перебігу стресу та ін. В умовах екстремальної ситуації, такої як війна, психологічна адаптація стає ключовим механізмом для забезпечення стабільності та виживання. Війна змушує людину не лише мобілізувати внутрішні ресурси для виживання, але й розвивати нові стратегії поведінки та

мислення. Процес адаптації включає в себе зміни в емоційних реакціях, когнітивних стратегіях та поведінкових моделях. Адаптація в умовах війни сприяє формуванню резиліентності та життєстійкості особистості. Це дозволяє не лише виживати в умовах конфлікту, але й знаходити нові можливості для розвитку і самореалізації. Конструктивні стратегії адаптації, такі як порівняння ситуацій та поступове опанування змін, допомагають людям ефективно реагувати на кризові обставини та сприяють їхньому посткризовому розвитку. Успішна адаптація під час війни забезпечує не тільки збереження психічної рівноваги, але й сприяє позитивним трансформаціям як на індивідуальному рівні, так і в суспільстві загалом. Таким чином, адаптація в умовах війни є ключовою умовою для збереження психічного здоров'я, забезпечення стабільності та розвитку як особистості, так і суспільства в цілому.

Перелік посилань:

1. Ягупова Ю. В. Психологічні особливості адаптації особистості до екстремальних ситуацій. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. 2022. №14. Т. 2, С. 174-176.
2. Коробка Л. М. Адаптація спільноти до суспільних змін унаслідок воєнного конфлікту: від переживання травми до відновлювальних зусиль та розвитку. Науковий вісник Херсонського Державного Університету. Серія: Психологічні науки. 2019. №4 С. 176-181.
3. Панок В. Г., Предко В. В. Психологічні особливості посткризового розвитку українців в період війни. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2024. №2. С. 137-142.
4. Гамбарова Е., Заблоцька С. Вплив рівня емоційного інтелекту на резиліентність особистості в умовах воєнного стану. Проблеми гуманітарних наук. Психологія. 2022. №50. С. 25-31.

Науковий керівник

Єлизавета Давоян,
завідувач кафедри Психології
доктор філософії (з психології)
ORCID: 0000-0003-0259-5784
e-mail: davoian@duet.edu.ua

Вероніка Хорольська,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: horolskaaveronika@gmail.com

Історичний аналіз розвитку підходів до роботи з посттравматичним стресовим розладом

Війни супроводжують людство протягом усієї історії, залишаючи глибокий відбиток на культурах і суспільствах. Війна безумовно руйнує життя, не лише матеріально, позбавляючи людей житла та роботи, але й фізично, завдаючи болю та забираючи життя, і емоційно. Вона вириває людину з її звичного життя, позбавляючи відчуття контролю над собою, занурюючи в стан постійної невизначеності та безпорадності. Чим довше й жорстокіше триває конфлікт, тим сильніший цей емоційний вплив. Під час Другої світової війни, відомий автор історичних романів, Станіслав Рембек, 20 червня 1942 року зазначав, що майже у всіх проявляється виснаження і думки про те, що не доживуть до кінця війни. Найбільш інтенсивні емоційні переживання виникали внаслідок екстремальних подій, таких як тортури під час допитів, публічні страти або значущі історичні події, які пізніше стали частиною наукових досліджень. Для багатьох свідків та учасників цих подій емоційні травми, отримані під час таких ситуацій, мали порівнянний ефект із фізичним зіткненням із транспортним засобом на великій швидкості, що свідчить про серйозність впливу на психіку [1].

Саме посттравматичний стресовий розлад був найпоширенішим розладом під час Другої світової.

Для початку надамо сучасне визначення посттравматичному стресовому розладу. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є серйозним психічним розладом, що виникає у військових після переживання травматичних подій під час бойових дій або виконання службових завдань. Цей розлад характеризується не лише впливом самої події, але й довготривалими психологічними наслідками, що можуть проявитися через певний час після травми. У контексті сучасних збройних конфліктів, вивчення ПТСР стає критично важливим для підтримки психічного здоров'я військовослужбовців. ПТСР розглядається як патологічна реакція на екстремальні стресові події, включаючи військові дії, природні катастрофи, або випадки фізичного чи сексуального насильства [3].

Основні симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР) у військовослужбовців включають інтрузивні спогади, такі як нав'язливі та небажані думки про травматичні події, повторювані кошмари, що відтворюють сцени бойових дій, а також флешбеки – відчуття, що травма знову відбувається в реальному часі. Військовослужбовці часто відчувають провину за те, що вижили, тоді як їхні товариші загинули (синдром виживання), а також сором за дії, які довелося здійснити під час бойових дій, навіть якщо вони були необхідні. Інший важливий аспект — соціальна ізоляція, коли військові відчувають, що ніхто, окрім їхніх товаришів по службі, не здатний зрозуміти пережите, що призводить до труднощів у підтримці стосунків із родиною та друзями через емоційні бар'єри і уникання соціальних контактів. ПТСР також часто супроводжується розладами настрою, такими як депресія, апатія, втрата життєвих цілей і мотивації, а також схильність до зловживання алкоголем або наркотиками як засобу уникнення болісних спогадів [4].

Так як раніше про ПТСР та його лікування нічого не було відомо, були прийняті різні способи «лікування». Перші психоаналітики, зокрема Зігмунт Фрейд, не тільки вивчали психологічні та соціальні причини війни, але й розробляли терапевтичні підходи для лікування постраждалих від бойових травм. Війна сприяла розвитку медицини, особливо психіатрії та психоаналізу, а такі поняття, як «воєнний невроз» і «шок від обстрілу», стали широко використовуваними для опису воєнних травм. Незважаючи на численні теорії та методи лікування, у медичних колах існували розбіжності щодо природи цих психологічних порушень. Основними методами лікування були когнітивна переорієнтація, гіпноз, гідротерапія та масаж. Одним з популярних підходів був «метод Кауфмана», заснований на використанні електрошокової терапії та сугестії для лікування військових неврозів. Австрійський лікар Юліус Вагнер-Яурегг також експериментував з електрошоком та лікарськими препаратами для лікування ветеранів. У відповідь на ці методи, З. Фрейд та його послідовники прагнули створити більш гуманний підхід до лікування, спрямований на глибше розуміння психологічних наслідків війни [2].

Але, коли ПТСР стали приділяти більше уваги, виявили, що є способи лікування набагато легше та ефективніше.

Система лікування посттравматичного стресового розладу базується на комплексному підході, що включає різноманітні терапевтичні процедури та методи, спрямовані на зниження симптомів, покращення якості життя пацієнтів і сприяння їхньому психологічному відновленню. Одною з найефективніших психотерапій для лікування ПТСР є Когнітивно-

поведінкова терапія. Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) допомагає пацієнтам змінити негативне сприйняття травматичної події, навчитися ефективніше справлятися зі стресом і тривогою, а також коригувати поведінкові реакції, які можуть сприяти або посилювати симптоми ПТСР. Медикаментозне лікування посттравматичного стресового розладу (ПТСР) зазвичай застосовується в тих випадках, коли психотерапевтичні методи виявляються недостатньо результативними або, коли симптоматика пацієнта є настільки вираженою, що істотно впливає на його повсякденне функціонування та соціальну взаємодію. Лікування підбирається індивідуально з урахуванням специфіки стану пацієнта і може включати використання антидепресантів, анксиолітиків, а також у певних ситуаціях – стабілізаторів настрою або антипсихотичних засобів. [5, с. 878-879].

Висновок. Протягом багатьох століть психічні наслідки війни не отримували належної уваги, а поведінкові порушення ветеранів часто інтерпретувалися як слабкість характеру або моральний занепад. Однак, зі збільшенням масштабів воєнних конфліктів у ХХ столітті і вдосконаленням наукових підходів до психіатрії, з'явилося усвідомлення того, що бойовий стрес може мати серйозні психічні наслідки. Таким чином, розуміння механізмів розвитку ПТСР та впровадження своєчасних реабілітаційних заходів є критично важливими для підтримки психічного здоров'я військовослужбовців і їхньої успішної соціалізації після повернення з бойових дій. Подальші дослідження у цій сфері можуть допомогти оптимізувати стратегії лікування і попередження ПТСР серед військових.

Перелік посилань:

1. Про воєнні емоції та як їх приборкати. Нова Польща - портал про історію, культуру та політику. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://novapolshcha.pl/article/pro-voyenni-emociyi-ta-yak-yikh-priborkati/>
2. Yakushko O. Psychoanalysis and war: histories of theorizing, resistance and support for war violence. *Ukrainian psychoanalytic journal*. 2023. No. 1. P. 14–20.
3. Асеева Ю. О., Аймедов К. В., Яцишина А. М. Визначення поняття птср у військових: теоретичні основи, клінічні прояви та фактори ризику. *Ментальне здоров'я*. 2024. № 2. С. 8–17.
4. Салюк М., Меркулов М. Психологічні особливості прояву посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців. *Молодий вчений*. 2024. № 4 (128). С. 114–119.

5. Колодяжна А., Власенко Ю., Дичко О. Особливості діагностики та лікування посттравматичного стресового розладу (птср) у воєнних ветеранів. Перспективи та інновації науки. 2024. № 3(37). С. 878-879.

Науковий керівник:

Єлизавета Давоян,

завідувач кафедри Психології,

доктор філософії (з психології)

ORCID: 0000-0003-0259-5784, e-mail: davoian@duet.edu.ua

Олександр Рискаль,
здобувач вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: riskal99riskal@gmail.com

Психологічний аналіз реакції європейського суспільства на військове вторгнення в Україну

Воєнна агресія росії проти України, яка почалася з анексії Криму в 2014 році і переросла у повномасштабне вторгнення у 2022 році, має руйнівні наслідки для фізичного та психічного стану українців. Цей конфлікт охопив серце Європи, спричинивши серйозні політичні, економічні та соціальні зміни не лише в Україні, а й у всьому європейському регіоні. Європейські країни швидко стали на бік України, надаючи фінансову, гуманітарну й військову допомогу, а громадяни Європи активно висловлювали свою підтримку через соціальні мережі, волонтерську діяльність та благодійні заходи.

На тлі цих подій важливо проаналізувати, як саме європейське суспільство відреагувало на конфлікт, і яким чином це вплинуло на колективні настрої, ідентичності та відчуття безпеки. Психологічний аналіз є актуальним для розуміння глибинних змін у суспільній свідомості та прогнозування довгострокової підтримки України з боку партнерів. Це може допомогти передбачити майбутні сценарії міжнародної солідарності й адаптувати стратегії комунікації з європейськими державами.

Основні етапи реакції європейських суспільств на воєнну інтервенцію в Україну можна поділити на кілька ключових фаз: шок і недовіра, співпереживання та мобілізація соціальних ініціатив, а також страх перед ескалацією конфлікту і тривога за власну безпеку. Важливо розуміти, що кожен із цих етапів не тільки відображає емоційний стан суспільства, але й свідчить про глибокі зміни у його ставленні до питань безпеки, солідарності та міжнародної співпраці.

Шок і недовіра були природною реакцією на початок війни, оскільки для багатьох європейців сам факт повномасштабного конфлікту на їхньому континенті став стресовим. Цей «культурний шок» показав, наскільки наївною була ідея про те, що війни можливі лише в інших регіонах світу, і вказав на значні прогалини у системі міжнародної безпеки, яка виявилася нездатною попередити агресію. Водночас, роль медіа, що швидко поширювали зображення руйнувань та гуманітарної кризи в Україні, була

подвійною: вони сприяли посиленню емоційної реакції суспільства, але також допомогли європейцям усвідомити масштаби трагедії, спонукати їх до переосмислення своїх пріоритетів та політики.

Друга фаза – співпереживання і мобілізація на допомогу – показала, наскільки здатні європейські суспільства швидко консолідуватися у відповідь на кризу. Волонтерські ініціативи, благодійні організації та урядові програми створили вражаючий приклад солідарності, що об'єднала людей різних країн. Водночас - це співпереживання стало не лише відповіддю на емоційний заклик, але й демонстрацією морального обов'язку, який європейці відчували перед українським народом. Історична пам'ять про минулі війни та близькість до України сприяли виникненню відчуття «своїх», що підсилювало готовність допомагати, підтверджуючи важливість колективної ідентичності у формуванні реакцій на кризові ситуації.

Останній етап – включає страх і тривогу за власну безпеку, розкрив вразливість європейських країн перед обличчям нових загроз. Особливо, це відчували країни, що межують з Україною, де найбільше побоювалися ескалації та можливого використання ядерної зброї. Така ситуація не лише посилила почуття екзистенційної тривоги, а й спонукала до перегляду політики безпеки, збільшення оборонних бюджетів і розширення НАТО. Це показує, що війна в Україні стала каталізатором глобальних змін у сфері безпеки, стимулюючи переосмислення загроз та відповідей на них у сучасному світі [1].

Суспільна тривожність також стимулювала підвищений інтерес до психологічної допомоги, як для українських біженців, так і для європейців, які побоювалися за власну безпеку. Цей страх також відобразився у суспільній дискусії про необхідність зміцнення обороноздатності країн ЄС та НАТО. Уряди багатьох країн оголосили про підвищення видатків на оборону, що було підтримане населенням, яке, попри своє занепокоєння, виявляло рішучість захищати власні країни у разі ескалації конфлікту [2].

Західні країни та міжнародні організації створили низку ініціатив для підтримки українців. До них належать: програми з психологічної допомоги для біженців, психологічна підтримка через онлайн-платформи, психосоціальна підтримка дітей [3]. Соціальні мережі також зіграли значну роль у координації гуманітарної допомоги. Наприклад, через Facebook, Instagram та інші платформи активісти могли швидко організувати кампанії збору ресурсів або надання притулку українським біженцям. Волонтерські групи створювалися у багатьох європейських містах, а благодійні акції стали звичайним явищем. Ця активність сприяла зміцненню соціальних зв'язків між європейцями і українцями, та між самими громадянами різних країн Європи.

Синдром «непомічання агресії». Частина європейського суспільства намагалася уникнути визнання реальності військового конфлікту через механізми психологічного захисту. Таке «непомічання агресії» дозволяло людям залишатися у комфортній зоні, оскільки усвідомлення загрози могло б викликати відчуття безпорадності та тривоги.

Заперечення є одним із основних механізмів, що використовується для того, щоб уникнути тривожної інформації. Людина може свідомо або несвідомо ігнорувати факти агресії чи конфлікту, намагаючись зберегти відчуття безпеки і стабільності. Це дозволяє уникнути емоційного шоку або занепокоєння через неможливість вплинути на ситуацію. Для деяких людей це виглядає як свідоме відмовлення від сприйняття реальності, де «якщо я це не бачу, цього не існує». Прикладом є анексія Криму, коли на початку всієї ситуації було багато заперечень з різних сторін, але пройшло досить мало часу і вже це було прийнято за «норму».

Також захисний механізм, який ми могли спостерігати - це раціоналізація. Вона полягає в тому, що люди шукають раціональні пояснення для ситуації, яка, насправді, є більш складною або небезпечною. Наприклад, вони можуть знижувати значення війни просто, називаючи її конфліктом і вважаючи його "локальною проблемою", яка не має серйозних наслідків для всього суспільства або себе особисто. Це дозволяє уникнути почуття безпорадності та тривоги, зберігаючи внутрішню рівновагу.

Ще один із захисних механізмів, який, як на нашу думку, мав місце, це тривожне уникнення. Багато людей уникають конфліктів або стресових ситуацій через страх бути емоційно чи фізично ураженими. У випадку військових конфліктів або агресії, усвідомлення загрози може викликати відчуття тривоги, безсилля або навіть паніки. Щоб зберегти психологічну стабільність, люди можуть свідомо уникати новин, розмов чи інших джерел інформації, що нагадують їм про загрозу. Прикладом виступає аполітичність. Коли ти не цікавишся політикою, а вона, натомість, дуже в тобі зацікавлена.

І на завершення хочемо згадати про колективну психологічну захисну реакцію, що може також мати колективний вимір, коли певні групи або суспільства формують загальний наратив, який допомагає уникати тривожних тем або агресивних подій. У таких випадках, соціальні та культурні механізми підкріплюють заперечення і раціоналізацію, дозволяючи людям підтримувати ілюзію стабільності і безпеки навіть у періоди конфліктів [4]. Як приклад, можемо навести Німеччину, що після другої світової війни протягом тривалого часу уникало обговорення нацистських злочинів і Голокосту; Францію, в якій тема колоніальної спадщини є досить болючою для багатьох французів, а інші виправдовують її економічними чи

цивілізаційними «досягненнями», а деякі навіть і романтизують; Англія також, подібно до Франції, зіткнулася з важкими аспектами своєї колоніальної історії. Багато англійців не хочуть обговорювати злочини колоніалізму, фокусуючись на позитивних аспектах імперії, ця раціоналізація часто підкріплюється культурною ностальгією за імперськими часами, що відображаються у фільмах і книгах. Це не просто прояв байдужості або безвідповідальності, а наслідок роботи глибинних механізмів психіки, що спрямовані на підтримання емоційної стабільності в умовах невизначеності та загрози.

Зміна ставлення до росії – війна значно змінила ставлення західного суспільства до росії, викликавши зростання недовіри та ворожості. Це відобразилося в підтримці економічних санкцій, політичній ізоляції та зменшенні культурних і ділових контактів [5].

Висновки: Європейське суспільство виявило значний рівень солідарності з Україною, незважаючи на страхи, викликані можливими наслідками війни. Психологічна підтримка українців стала ключовим елементом реакції європейських держав на російське вторгнення. Однак, тривала війна може мати глибокі довгострокові наслідки для психічного здоров'я як українців, так і європейців, що вимагає подальших досліджень та розробки психологічних стратегій підтримки. «Непомічання агресії» є багатоплановим психологічним явищем, яке допомагає людям захищати себе від надмірного стресу і тривоги, яке може стати перепорою для надання допомоги тим, хто її потребує та попередженню виникненню соціальних криз (війни) у своєму суспільстві.

Перелік посилань:

1.Марія Золкіна – на Заході є страх перед ескалацією між Росією і країнами НАТО, і Росія вдало грає на цій слабкості Заходу. Інтерв'ю Радіо Свобода [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dif.org.ua/article/na-zakhodi-e-strakh-pered-eskalatsieyu-mizh-rosieyu-i-krainami-nato-i-rosiya-vdaloga-rea-na-tsiy-slabkosti-zakhodu-mariya-zolkina>;

2.Russia's war in Ukraine European Council on Foreign Relations, ECFR [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ecfr.eu/category/charting-the-long-war/>;

3.War in Ukraine: Support for children and families Unicef [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.unicef.org/emergencies/war-ukraine-pose-immediate-threat-children> ;

4.Кокоріна Ю. Є. Глибинна психологія (в короткому викладі): навч.-метод. посіб. / Ю. Є. Кокоріна. Одеса: Астропринт, 2021. 120 с.

5. Санкції Ukrinform [Електронний ресурс]. Режим доступу:
[//https://www.ukrinform.ua/tag-sankcii](https://www.ukrinform.ua/tag-sankcii).

Науковий керівник:
Єлизавета Давоян,
завідувач кафедри Психології,
доктор філософії (з психології)
ORCID: 0000-0003-0259-5784
e-mail: davoian@duet.edu.ua

Анна Бричка,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Право»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: brichkaanna94@gmail.com

Проблеми кваліфікації колабораційної діяльності

Колабораціонізм як явище війни — це складне суспільно-психологічне явище, що передбачає добровільну, ідеологічно мотивовану співпрацю з ворогом. Ця співпраця підриває національну безпеку, створюючи загрози державному суверенітету, територіальній цілісності та іншим національним інтересам. Лише через законодавче врегулювання питання колабораціонізму можна забезпечити справедливість і притягнути винних до відповідальності.

Термін «колабораціонізм» був вперше використаний у Франції, де в 1940 році частина політичної еліти обрала шлях співпраці з нацистською Німеччиною, відмовившись від протистояння агресору. Після закінчення війни постало питання про покарання осіб, які співпрацювали з нацистами, а також було визначено відповідальність за подібну діяльність у кримінальному законодавстві. В європейських країнах покарання за колабораціонізм найчастіше прирівнювалося до державної зради, порушення порядку військової служби та злочинів проти людяності.

У повоєнній Франції під колабораціонізмом розуміли такі дії: збройна змова з ворогом, передача ворогу зброї, фінансів, людських ресурсів, а також надання інформації, що мала державну таємницю.

В Україні питання колабораціонізму стало особливо актуальним після анексії Криму Російською Федерацією у 2014 році та окупації частин Донецької та Луганської областей. Верховна Рада у 2019 році внесла зміни до Кримінального кодексу України, що стосувалися відповідальності за колабораційну діяльність. Однак, у цих змінах не було чіткого розмежування між вимушеною співпрацею з ворогом і свідомою зрадою.

Вперше намагання визначення поняття колабораціонізму на законодавчому рівні відбулося в пояснювальній записці до проекту Закону України «Про заборону колабораціонізму», зареєстрованого Верховною Радою України 09.03.2017 році, яким було визначено, що колабораціонізм- це співпраця громадянина України з російською окупаційною владою та створеними чи підтримуваними Російською Федерацією незаконними збройними формуваннями в Автономній Республіці Крим та місті

Севастополі, а також на тимчасово непідконтрольних органам влади України територіях окремих районів Донецької та Луганської областей [2].

Під час повномасштабного збройного нападу Російської Федерації та окупації значної частини території України на восьмий рік гібридної війни 3 березня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон № 2108-IX, яким визначено критерії, за якими можна віднести особу до колаборантів, але, на жаль, знову не містить окремо визначеного терміну «колабораційна діяльність».

Цей закон доповнив Кримінальний кодекс України статтею 111-1, яка передбачає кримінальну відповідальність: за публічні заперечення громадянином України збройної агресії Росії проти України та тимчасової окупації частини території України; добровільного здійснення інформаційної, господарської діяльності у співпраці з державою-агресором; зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах також посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади створених на тимчасово окупованій території, добровільної участі громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях [1].

У новому законі важливою стала норма, яка запровадила відповідальність за пропаганду колабораціонізму та публічну підтримку незаконних формувань, що діють за підтримки Росії.

Закон України від 15 березня 2022 року передбачає відповідальність за колабораціонізм у різних формах, включаючи участь у збройному конфлікті на боці агресора, організацію незаконних виборів і референдумів на окупованих територіях, підтримку агресора за участі медіа, передачу матеріальних ресурсів ворогу та інші дії, що порушують суверенітет і безпеку України.

Отже, проведений аналіз підстав притягнення до кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність згідно ст.111-1 Кримінального кодексу України, дає підстави вважати, що колабораційна діяльність – це добровільне діяння громадянина України в умовах окупації у формі співпраці з державою-агресором її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями шляхом публічного заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України та публічних закликів громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, у військовій, політичній, інформаційній, адміністративній,

господарській та трудовій сферах, спрямовані на заподіяння шкоди Україні [3].

Перелік посилань:

1. Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» (№ 2108-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12> (Дата звернення 10.10.24)

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про заборону колабораціонізму». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61312 (Дата звернення 10.10.24)

3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 7 верес. 2024 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.10.2024).

Науковий керівник:

Оксана Теличко,

звідувачка кафедри Права,

кандидат юридичних наук, доцент

Державний університет економіки і технологій

ORCID: 0000-0003-2536-7442

e-mail: telichko_oa@duet.edu.ua

Ігор Шмельов,
здобувач вищої освіти,
спеціальність: «Право»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: shmlv123@gmail.com

Пособництво країні-агресору: правовий аналіз і судова практика

Однією з найгостріших проблем держави під час війни, безумовно, є проблема надання допомоги ворогові деякими громадянами України. І цьому необхідно протидіяти, зокрема, за рахунок запровадження кримінальної відповідальності, адже світова історія та історія України чітко демонструють, що подібні злочини зрадницького характеру завдають неабиякого збитку відповідній стороні конфлікту. Суттєва кількість випадків сприяння діяльності країні-агресору змусили законодавця вперше за 10 років війни доповнити Кримінальний кодекс України (далі – ККУ) статтею 111-2 (пособництво державі-агресору).

Згідно статистичних даних, опублікованих Офісом Генерального прокурора України, з січня по вересень 2024 року по аналізованій статті зареєстровано 359 кримінальних правопорушень, з яких 62 особам вручили підозри та 21 правопорушення, за якими провадження направлені до суду (у тому числі з обвинувальним актом), тобто 17% та 5% від загальної кількості порушених кримінальних проваджень [2]. Чи можливо це вважати результативним? Навряд чи.

Як вбачається з диспозиції норми ст.111-2 ККУ, пособництво передбачає обов'язкову ознаку – вчинення дій, перелічених у цій статті (а саме: реалізація або підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора) – з метою завдання шкоди Україні.

І тут, на наш погляд, вбачається певна розмитість формулювань статті, що призводить до неефективності реалізації кримінального закону, та призводить до наявності формальних звинувачень та підозр. На сьогодні, судова практика Верховного Суду у питанні застосування норми ст.111-2 ККУ відсутня.

Наведемо конкретні приклади із судової практики. У деяких кримінальних провадженнях за ст.111-2 ККУ, безпосередньою підставою для

їх порушення, стало сплата під час війни податків, митних та інших обов'язкових платежів на території рф юридичними особами рф, засновниками та/або бенефіціарами яких є громадяни України, і які були зареєстровані задовго до запровадження воєнного стану.

До речі, згідно офіційних статистичних даних, громадяни України постійно інвестували в юридичні особи рф, що не було заборонено законом. Так, 2014 році було здійснено прямих інвестицій (тобто вкладення в корпоративні права, акції) в економіку рф на суму 292,6 млн. дол., у 2015 році – на суму 377,9 млн. дол., у 2016 – на суму 343,8 млн. дол., у 2017 році на суму 813,6 млн. доларів [4].

Вищенаведені дії, кваліфікуються як добровільна передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора. З цього приводу слід зазначити, що існують підстави припускати, що під добровільною передачею у розумінні ст.111-2 ККУ слід розуміти саме добровільну безоплатну передачу матеріальних ресурсів чи інших активів адресату, зазначеному у ст.111-2 ККУ. Відповідно, сплата податків митних та інших обов'язкових платежів юридичними особами рф, засновниками та/або бенефіціарами яких є громадяни України, і які були зареєстровані до запровадження воєнного стану, не містять складу ст.111-2 ККУ, оскільки передбачають під собою виконання імперативного податкового обов'язку юридичними особами рф. Також слід зазначити, що суб'єктивна сторона пособництва державі-агресору, у т. ч. передача матеріальних ресурсів чи інших активів, характеризується наявністю прямого умислу, і форма вини є самостійним предметом доказу кримінальної відповідальності за ст.111-2 ККУ, буде незаконним.

Враховуючи вищевикладене, є доцільним внесення змін до ст. 111-2 ККУ з метою усунення неоднозначних до розуміння термінів для підвищення якості та ефективності застосування кримінального закону.

Перелік посилань:

1. Кримінальний кодекс України від 07.09.2024 року. Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

3. Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 02 серпня 2024 року у справі № 760/17499/24, 1-кс/760/7586/24. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120808506>.

4. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) (2015-2019) [Електронний ресурс]. Державна служба статистики України, 2020. Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd_inv_new/arh_inv_zd.htm.

Каріна Милкіна

здобувачка вищої освіти

спеціальність: «Право»

Державний університет економіки і технологій

e-mail: mylkins1@gmail.com

Друга світова війна: уроки для України й висновки на сьогодні

Друга світова війна почалася 1 вересня 1939 року нападом Німеччини на Польщу. Це сталося через тиждень після підписання пакту про ненапад (і секретного протоколу до нього, а саме пакту Молотова-Ріббентропа) між гітлерівською Німеччиною та сталінським Радянським Союзом. Трохи пізніше Радянський Союз ввів свої війська на територію Польщі та оголосив вторгнення як акт возз'єднання України. Війна на території України точилася до кінця жовтня 1944 року [1].

Друга світова війна суттєво вплинула на долю людства та завдала величезних людських і матеріальних втрат людям у всьому світі, навіть кількість жертв досі точно не встановлена. Але за приблизними підрахунками, у війні загинуло понад 60 мільйонів людей, 90 мільйонів стали інвалідами. Під час війни була створена антигітлерівська коаліція, учасниками якої на початку 1942 р. було 25 держав, а до кінця війни - 56 [2].

Війна завдала Україні жахливих втрат. Від 8,5 до 10 мільйонів наших співвітчизників загинули на полях битв і в окупації; десятки тисяч українців були вивезені на примусові роботи. У той час, коли наша земля стогнала від болю, ми не мали власної держави і воювали за чужі інтереси. Ця трагедія показала, наскільки важливою для кожного є незалежність. Лише маючи власну національну державу, ми зможемо захистити свої кордони, культуру та мову. Тільки тоді ми зможемо побудувати мирне та успішне життя у майбутньому [2].

Не маючи власної держави, українці стали об'єктом маніпуляцій з боку тоталітарних режимів. Нацисти і комуністи, бажаючи вирішити власні геополітичні завдання, використовували "українське питання" в своїх інтересах. Українські землі стали ареною жорстокої боротьби за владу, а український народ – засобом маніпулювання. Лише визвольний рух боровся за справжню незалежність України.

Українська земля перетворилася на пекло Другої світової війни. Мільйони безвинних людей стали жертвами геноциду, репресій та депортацій. Наші міста і села були зруйновані, а економіка знищена. Окупація, голодомори, масові розстріли, депортації – це лише мала частина

того, що пережив наш народ. Ми втратили не лише матеріальні цінності, а й мрії про мирне майбутнє. Ця трагедія стала найвищою ціною за відсутності власної держави і стала потужним стимулом для боротьби за незалежність. Сьогодні ми згадуємо ці трагічні події і розуміємо, що війна – це завжди трагедія. Вона несе смерть, руйнування та страждання. І це ніколи не повинно повторюватися. Історія навчила нас, що свобода – це не подарунок, а результат боротьби.

Але на жаль це все повторюється. Так само, як у Другій світовій війні, Україна знову опинилася в епіцентрі агресії з боку імперської Росії. Цього разу, під маскою "руського миру", кремлівський режим намагається відродити імперські амбіції, які колись призвели до мільйонів жертв. Ми вже багато років протистоїмо цій агресії, захищаючи свою територіальну цілісність і суверенітет. І ми не маємо права програти, бо для нас це війна за свободу, цивілізацію, демократію та європейські цінності проти імперіалістичних амбіцій агресивного злочинного сусіда. Міцність збройних сил нашої країни гарантує виживання нашої нації та захищає права людини нашого народу [3].

Досвід Другої світової війни довів, що український народ є непереможний, коли він об'єднаний. Історія повертається: ми захищаємо свою свою землю від агресора; боремося за життя в демократичній і процвітаючій країні, тому нааша єдність – це наша найсильніша зброя.

Перелік посилань:

1. Штогрін І. Друга світова війна. Втрати України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/druha-svitova-viyna-vtraty-ukrayiny/31438354.html> (Дата звернення: 15.09.2024).
2. Друга світова війна. Її підсумки, наслідки і уроки. Маємо пам'ятати. Білоцерківська міська рада. URL: https://new.bc-rada.gov.ua/pro_misto/novyny/druha_svitova_viina_yii_pidsumky__naslidky_i_u_roku__maємо_pam_yataty.html (Дата звернення: 20.09.2024).
3. Ключові сенси, важливі для розуміння і пам'ятання Другої світової війни. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://www.vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/46740-kliuchovi-sensy-vazhlyvi-dlia-rozuminnia-i-pamiatannia-druhoi-svitovoi-viiny> (Дата звернення: 22.09.2024).

Анастасія Алексієнко,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Історія, правознавство»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: alekseenkonastya4@gmail.com

Друга світова війна: уроки і висновки для сучасної України

Друга світова війна – один з найжахливіших та найбільш руйнівних конфліктів в історії людства, який залишив позначку на кожному аспекті суспільного життя. Для України, як і для всього світу, епоха Другої світової війни залишила глибокий слід у політичному, соціальному та економічному житті країн. Україна, яка була ареною масштабних бойових дій, ця війна мала особливі наслідки.

Війна була екзистенційною загрозою для українців, з реальною можливістю депопуляції та запереченням їх права на самовизначення. І великі держави, і менші гравці мали інтереси в українських територіях, ресурсах і людському капіталі, але Москва вважала Україну своєю безроздільною територією і прагнула вирішити «українське питання» згідно з власними планами [1].

У часи Другої світової війни УРСР стала важливим театром воєнних дій, а також місцем, де відбувалися масові репресії та геноцид. На українській території діяли як радянські, так і нацистські війська, що призвело до величезних людських втрат і руйнувань. За даними Інституту історії України, втрати населення становлять близько 8 мільйонів осіб, з яких значна частина жертв це люди які загинули на окупованій німцями та їх союзниками території УРСР. 1,5 млн з них це євреї, які стали жертвами цілеспрямованого геноциду [2]. У повоєнний час комуністична влада заборонила особливу пам'ять про єврейських жертв Голокосту, назвавши всіх жертв «мирними радянськими громадянами» [1].

Цікаво, що в умовах зіткнення радянської та нацистської тоталітарних систем українські незалежницькі сили зуміли організувати опір для захисту своїх інтересів [1]. Це асиметричне протистояння мало велике політичне та морально-психологічне значення, утверджуючи життєздатність «української ідеї» та безперервність боротьби за українську державність. Рух опору, очолюваний такими організаціями, як ОУН та іншими політичними та військовими групами, демонструє стійкість українських національних прагнень перед обличчям тоталітарного гніту.

Коріння цієї боротьби можна простежити в українському національному русі 1917-1921 років, коли українські самостійницькі сили використовували послаблення Російської імперії для боротьби за самовизначення. У цей період розвивалися українські інституції та партії, формуючи проукраїнські налаштовані маси та змушуючи російський уряд мати справу з Україною як з окремою політичною одиницею.

Одним з ключових уроків Другої світової війни для сучасної України стало усвідомлення важливості національної єдності та державності. Розділена між різними державами напередодні війни, вона зазнала величезних втрат. Сьогодні, в умовах російської агресії, збереження суверенітету та територіальної цілісності залишається пріоритетом української держави. Історичний досвід показує, що лише сильна, незалежна держава здатна захистити інтереси саме свого народу.

Також, війна показала небезпеку тоталітарних режимів та ідеологій. Україна, яка пережила як нацистську окупацію, так і сталінський терор, особливо гостро усвідомлює цінність демократії та прав людини. На сьогоднішній день, коли Україна прагне до інтеграції в європейський союз, особливо важливо пам'ятати про ці уроки та протистояти будь-яким проявам тоталітаризму [3].

Підтримка союзників була вирішальною у перемозі над нацизмом. Сучасна Україна може вчитися з цього, активізуючи дипломатичні зусилля для отримання міжнародної допомоги у військовій та гуманітарній сферах, необхідності зміцненню партнерства з демократичними країнами та інтеграції в євроатлантичні структури безпеки. Але, водночас досвід війни застерігає від надмірної довіри до міжнародних гарантій безпеки, підкреслюючи необхідність розвитку власних оборонних можливостей [3].

Важливе значення у формуванні національної ідентичності має пам'ять про жертв війни, геноциду та репресій. Уроки історії необхідно передавати наступним поколінням, щоб трагедії не повторювалися. Сучасна освіта має розглядати вивчення історії війни як важливу частину виховання патріотизму.

Загалом, уроки Другої світової війни особливо актуальні для нинішнього протистояння України російській агресії. Історичний досвід консолідації та збереження української ідентичності, мови та культури є потужним інструментом протидії зовнішнім впливам. Російсько-українська війна, що триває у 2014 році, демонструє явні ознаки загальної кризи у системі світової безпеки та, ймовірно, призведе до глобальних змін планетарного значення [4]. Боротьба України за суверенітет і державність, закорінена в її історичному досвіді, продовжує формувати свій шлях перед

обличчям сучасних викликів. Національна єдність, міжнародна підтримка та історична пам'ять є ключовими факторами, які допоможуть Україні подолати сучасні виклики. Застосування отриманих уроків на практиці допоможе зміцнити національну силу та забезпечити національну безпеку.

Перелік посилань:

1. Лисенко О. Є., Маєвський О. О. Дегуманізація образу українців у російському пропагандистському дискурсі: Нарис / За ред. В. Смолія. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2023. 82 с.
2. Історія України. Спецвипуск: Епідемії в Україні: сторінки історії: бібліографічний список / Національна історична бібліотека України. – К., 2020.
3. Скиба І. П. Україна в електронно-публіцистичних. Українських періодичних виданнях Польщі (2017-2019рр.)
4. Гай-Нижник П.П. Російсько-українська війна: особливості розв'язання військово-політичного конфлікту на Сході і Півдні України за сучасних геополітичних умов / П. Гай-Нижник, Л. Чупрій // Українознавство. - 2016. - № 4

Науковий керівник:

Роман Шляхтич,

кандидат історичних наук, доцент, докторант
Дніпровського національного університету ім. О. Гончара,
доцент кафедри соціально-гуманітарних наук
Державного університету економіки та технологій
ORCID: 0000-0001-5877-3522
e-mail: shliakhtych_rp@kneu.dp.ua

Антоніна Карпук,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Право»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: tonyakarpuk2005@gmail.com

Рашистський (пропутинський) окупаційний режим на тимчасово окупованій території України

Окупація окремих територій України розпочалася у 2014 році з анексії Криму і встановленням проросійських “народних республік” на сході України - у Луганській та Донецькій областях. У лютому 2022 року, коли Російська Федерація розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, ці окупаційні процеси набули більш масштабного характеру, охопивши значні території на сході та півдні країни.

Управління захопленими територіями здійснюється через пряме російське військове командування та контроль спецслужб, що придушують будь-які форми спротиву або інакodomства серед населення. Будь-які прояви підтримки України суворо караються. На окупованих територіях часто фіксуються масові викрадення, катування та знущання над місцевими жителями. Це трапляється не тільки через підозрювання у співпраці з Україною або через висловлювання проукраїнських поглядів, але й заради забави. Росія активно використовує пропаганду, щоб зародити у місцевих жителів відчуття лояльності до РФ, всіяко просувається культ Володимира Путіна.

Окупанти використовують економічні ресурси регіонів у своїх інтересах. Захоплені промислові підприємства та економічні об'єкти перебувають під контролем російських або підконтрольних окупантами адміністрацій. Місцеве населення залишається без засобів існування або вимушені працювати за низький дохід. Цими ж ресурсами вони шантажують населення та залякують діями, які загрожують життю, наприклад, шантажуючи підривом Запорізької АЕС.

Окуповані території перебувають у стані гуманітарної кризи. Відсутність належного медичного обслуговування, освіти, інфраструктури. Російська окупаційна адміністрація не створює умов для розвитку громад, а навпаки, сприяє їх поступовій деградації. Впроваджується російська система освіти, що включає підручники, у яких виправдовується війна проти України та російська агресія.

Окупаційний режим створює вкрай несприятливі умови для місцевого населення. Люди живуть під постійною загрозою арештів, насильства, викрадень та навіть вбивства. Свобода слова та пересування під обмеженням, а збройні зіткнення та артилерійські обстріли постійно наражають на небезпеку цивільне населення, особливо на лінії фронту.

На щастя, моє рідне селище звільнили від окупації 04.09.2022 року (було окуповане з 12.02.2022), але, на жаль, я знаю які жахливі умови для життя спіткали мешканців та що їм довелося пережити, хоча багато людей так і не почули ті довгоочікувані слова про деокупацію. Мешканці залишилися без рідного дому, де пройшло або проходило їх дитинство, тварини так і не дочекались своїх хазяїнів, а люди не забули і ніколи не пробачать втрату рідних їм людей.

Звільнення Високопілля є яскравим прикладом того, як народ, об'єднаний спільною метою, може подолати будь-які труднощі та досягти перемоги. Ця подія назавжди залишиться в історії України як символ незламності та віри в краще майбутнє [2].

Мабуть, найпопулярніший вислів про війну, який повторювали упродовж десятиріч — «Ніколи знову». Проте, історія безжально повторюється, а людству доводиться заново стикатися з тими труднощами, що перепали на долю їхніх пращурів: з вимушеною боротьбою за життя та свободу, безкомпромісною обороною цінностей та ідеалів. Про всі ці речі було сказано мільйони слів десятки й сотні років тому, але сьогодні вони знову звучать злободенно й актуально [1].

У висновку можу сказати, що рашистський (пропутинський) режим на тимчасово окупованих територіях України не лише порушує права людини, але й систематично руйнує економіку та соціальні структури цих регіонів. Місцеве населення живе в умовах постійної небезпеки, безправ'я та відсутності базових умов для нормального життя. Відновлення контролю України над цими територіями є необхідним кроком для відновлення прав і свобод людей, які опинилися під окупацією.

Перелік посилань:

1. Vogue.ua. 20 важливих висловлювань про війну, свободу і життя. Vogue UA - жіночий журнал про моду, красу і стиль. Vogue Ukraine - fashion, beauty, arts, society and living. URL: <https://vogue.ua/article/culture/lifestyle/20-vazhlyvih-vislovlyuvan-pro-viynu-svobodu-i-zhittya-48113.html> (дата звернення: 14.10.2024).

2. У Високопіллі відбулися урочистості до другої річниці звільнення населеного пункту від російських загарбників (відео) - Український південь -

новини Херсонщини і України. Український південь - новини Херсонщини і України. URL: <https://pivdenukraine.com.ua/2024/09/04/u-visokopilli-vidbulisya-urochistosti-do-drugoї-richnici-zvlnennya-naselenogo-punktu-vid-rosijskix-zagarbnikiv-video/> (дата звернення: 14.10.2024).

Науковий керівник:

Рекурн Віктор,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри Права

Державного університету економіки і технологій

ORCID: 0000-0002-2636-9426

e-mail: rekun_va@duet.edu.ua

Вікторія Богданова,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Право»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: vbogdanova565@gmail.com

Місцеве самоврядування на звільнених територіях: умови, механізми та принципи функціонування

Місцеве самоврядування на звільнених територіях відіграє ключову роль у відновленні громад, забезпеченні основних потреб населення та інтеграції цих територій у загальнонаціональну систему управління. Розвиток і стабілізація звільнених територій є багатоплановим процесом, що потребує реалізації особливих умов, механізмів і принципів функціонування місцевої влади.

Задля того, щоб відновити роботу громади, немало важливими є умови функціонування місцевого самоврядування на звільнених територіях. Першочерговим завданням є забезпечення громадської безпеки та стабілізація ситуації на звільненій території. Лише за наявності стабільності можна говорити про відновлення місцевого самоврядування. Місцеві ради та голови повинні бути або повернені на посади, або переобрані через нові вибори, залежно від ситуації та рівня легітимності попередніх структур.

Для нормальної роботи місцевих органів потрібно відновити інфраструктуру, яка була пошкоджена або знищена під час військових дій. Це стосується систем електропостачання, водопостачання, транспортних мереж та установ соціального забезпечення.

Механізм роботи місцевого самоврядування відіграє важливу роль особливо після деокупації, адже важливо забезпечити децентралізацію влади, що дозволить місцевим громадам швидше реагувати на потреби населення. Державна влада надає необхідні повноваження місцевим органам для ухвалення важливих рішень.

На етапі відновлення звільнених територій надзвичайно важливою є співпраця з центральною владою та міжнародними організаціями, такими як ООН, Червоний Хрест, тощо, для отримання фінансової, гуманітарної та технічної допомоги.

Не менш важливим також є фінансування. Місцеве самоврядування повинно мати доступ до ресурсів, необхідних для відновлення економіки,

інфраструктури та соціальних послуг. Бюджетне планування повинне бути спрямоване на пріоритети відновлення та розвитку.

Принципи функціонування місцевого самоврядування на звільнених територіях формують основу для ефективного управління громадами після деокупації, забезпечуючи сталий розвиток і нормалізацію життя громадян. Ці принципи допомагають створити демократичне середовище, відновити довіру населення до влади і забезпечити дотримання прав і свобод людей.

Принципами функціонування місцевого самоврядування на звільнених територіях є:

Принцип прозорості та підзвітності. Органи місцевого самоврядування повинні діяти відкрито і бути підзвітними перед громадою. Прозорість в ухваленні рішень і доступ до інформації про діяльність органів влади є важливими умовами для відновлення довіри населення.

Принцип адаптивності. Органи місцевого самоврядування на звільнених територіях мають діяти з урахуванням складних і мінливих умов. Гнучкість в ухваленні рішень, адаптація до поточних викликів і кризових ситуацій є необхідними для успішного відновлення. Це означає швидке реагування на зміну обставин та можливість коригування стратегій і планів для досягнення поставлених цілей.

Принцип справедливості та інклюзивності. Потрібно гарантувати, що всі мешканці звільнених територій отримують рівний доступ до соціальних послуг та можливостей для відновлення життєдіяльності.

Висновки: місцеве самоврядування на звільнених територіях є критичним чинником для відновлення стабільності та соціально-економічного розвитку. Використання демократичних механізмів, дотримання принципів законності та підзвітності, забезпечення участі громади та співпраця з усіма зацікавленими сторонами є ключовими елементами для досягнення успіху. Реалізація цих підходів дозволить забезпечити сталий розвиток звільнених територій, повернення населення до нормального життя та створення основ для довготривалої стабільності.

Перелік посилань:

1. Закон України "Про місцеве самоврядування" від 21.05.1997 №280/97-ВР: Редакція від 21.09.2024, №3979-ІХ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення: 06.10.2024)

2. Закон України "Про правовий режим воєнного стану" від 12.05.2015 № 389-VIII: Редакція 7.07.2024, №3817-ІХ [Електронний ресурс]. Режим

доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (Дата звернення:
05.10.2024)

Науковий керівник:
Ніна Іванюк,
асистент кафедри Права
Державного університету економіки і технологій
ORCID: 0000-0002-7583-2106
e-mail: ivanyuk_nv@duet.edu.ua

Вікторія Керпань,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Право»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: kerpanvictoria@gmail.com

Проблеми правової кваліфікації злочинів колаборантів

Термін «колабораціонізм», як правове явище, зазнав підвищеної значущості після Другої світової війни, внаслідок діяльності Міжнародного воєнного трибуналу у Нюрнберзі в 1946 році. Наглядною ілюстрацією колабораціонізму став добровільний перехід частини жителів окупованих територій на бік нацистів, котрі перевдягаючись у німецьку форму брали участь у збройних формуваннях Німеччини. Такі дії охоплюють комплекс ознак, що суттєві для колаборації: надання юридичної або адміністративної підтримки окупаційній владі, збирання і передання накопиченої інформації, проведення агітації та пропагандистської діяльності, військова співпраця тощо.

Визначальною особливістю колабораціонізму є співпраця з окупантами, що розцінюється як злочин проти основ національної безпеки України, тобто посягання здійснюється на національну безпеку. Аналізуючи чинне законодавство України можна зазначити, що ст.1111 КК України передбачає відповідальність за «колабораційну діяльність». Ця стаття має складну конструкцію і частини цієї статті розміщені за градацією суспільно небезпечного діяння: починаючи від кримінальних проступків і завершуючи особливо тяжким злочином. Частини 1–7 ст. 1111 КК України – це самостійні склади кримінального правопорушення, а ч. 8 – кваліфікований склад. Частина 2 даної статті зазначає, що колабораційною діяльністю є «добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора» [4].

На даний момент формується практика, згідно якої до кримінальної відповідальності притягують за «адміністративний медичний колабораціонізм». Складність кваліфікації полягає в тому, що стаття 1111 КК не передбачає жодних кваліфікуючих ознак і умов, які б відрізняли звичайну діяльність із забезпечення медичних та інших потреб населення в умовах окупації, яка не спричиняє і не може спричинити шкоди національній безпеці

України, від злочинної колабораційної діяльності, що загрожує національній безпеці. Питання про мотиви та причини злочинних дій залишаються предметом обговорення, адже людина могла погодитися на співпрацю з окупантами під фізичним чи психічним примусом.

Стимулом до вчинення злочину з боку медичного працівника може бути прагнення до кар'єрного зростання. Однак це також може бути розцінено як звичайна професійна діяльність лікаря, що надавав медичну допомогу пацієнтам з держави-агресора. Зважаючи на положення Женевських конвенцій, видно що медичні організації не беруть участь у конфлікті як учасники. Дана концепція детально розкрита в наступних пунктах:

- п.1 стаття 16 Додаткового протоколу до Женевської конвенції «Ні за яких обставин жодна особа не може бути піддана покаранню за виконання нею медичних функцій, сумісних з медичною етикою, незалежно від того, в інтересах якої особи виконуються ці функції» [1].

- п.1 стаття 56 Конвенції про захист цивільного населення під час війни «Окупаційна держава зобов'язана за допомогою всіх наявних засобів та в співробітництві з державними та місцевими органами влади забезпечувати та підтримувати діяльність медичних та лікарняних установ, а також забезпечити та підтримувати на окупованій території умови задовільні з погляду охорони здоров'я та санітарії, зокрема, вдаючись до вживання та проведення профілактичних та запобіжних заходів, необхідних для запобігання поширенню інфекційних захворювань та епідемій. Медичному персоналу усіх категорій буде дозволено виконувати свої обов'язки» [2].

Міжнародний кодекс медичної етики встановлює обов'язки для медичного працівника: медичний спеціаліст повинен, незалежно від виду медичної практики, повинен самовіддано надавати компетентну медичну допомогу з повною технічною і моральною незалежністю, зі співчуттям та повагою до людської гідності [5].

В ч 3 статті 12 «Конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях» зазначається: «Пріоритетність у наданні медичної допомоги дозволяється лише з медичних причин термінового характеру» [3].

Якщо лікарю доведеться працювати з масштабною групою осіб, незважаючи на національний статус, спершу допомога буде забезпечена тим, кому затримка може бути шкідливою або фатальною.

Зазначені конвенції і протоколи, тою чи іншою мірою, сприяли поліпшенню стандартів міжнародно-правового регулювання діяльності медиків під час збройних конфліктів, накладаючи обов'язок надавати допомогу всім постраждалим без дискримінації. Прояв гуманності з боку

медичних працівників свідчить про їх етичний обов'язок діяти задля врятування людського життя, незважаючи на політичний чи військовий конфлікт.

З огляду на вже сказане, можна виокремити кілька висновків: по-перше, визначення, чи є людина колаборантом, належить до компетенції суду, відповідно, не кожна особа, що перебувала під окупацією та надавала медичну допомогу пацієнтам країни-агресора, є колаборантом. По-друге, відповідно до Женевської конвенції, окупанти повинні забезпечувати медичною допомогою. По-третє, міжнародне гуманітарне право не виключає надання медичної допомоги супротивній стороні. По-четверте, за колабораційні дії відповідальність можуть понести ті, хто усвідомлювали і свідомо погоджувались співпрацювати на користь ворогові, всупереч українським інтересам.

Перелік посилань:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних міжнародних конфліктів (Протокол I), (протокол ратифіковано із заявою Указом Президії Верховної Ради УРСР №7960-XI (7960-11) від 18.08.89). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (Дата звернення: 25.09.2024)

2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року (конвенцію ратифіковано із застереженням Указом ПВР УРСР № 72/14-612-20689 від 03.07.1954) [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (Дата звернення: 25.09.2024)

3. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 03.07.1954 року (конвенцію ратифіковано із застереженнями Указом ПВР УРСР від 03.07.1954 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text (Дата звернення: 25.09.2024)

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, №25-26 Редакція від 07.09.2024 3902- IX. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (Дата звернення: 23.09.2024)

5. Міжнародний кодекс медичної етики прийнятий 3-ю Генеральною Асамблеєю Всесвітньої Медичної Асоціації (Лондон, Англія, жовтень

1949 p.) URL: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/Mijn_Stand_3.pdf (Дата звернення: 25.09.2024)

Науковий керівник:
Ніна Іванюк,
асистент кафедри Права
Державного університету економіки і технологій
ORCID: 0000-0002-7583-2106
e-mail: ivanyuk_nv@duet.edu.ua

Владислав Мусіхін,
здобувач вищої освіти,
спеціальність: «Право»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: musikhin_vd_23145@kneu.dp.ua

Загальні теорії війни і миру

Вибрано цю тему через її актуальність у сьогоднішній Україні. Україна знаходиться два роки у повномасштабній війні з РФ, а міжнародна спільнота, окрім допомоги Україні в цій війні, спільно з Україною розробляє формулу миру – гарант безпеки для нашої країни та умови припинення військових дій.

Спочатку буде розбір самої теорії війни, а вже потім миру. Зауважемо головний факт: усі війни рано чи пізно закінчуються перемовинами з обох сторін. Які сторони існують під час війни? Перша сторона – агресор, або та сторона, яка провокує та починає воєнний конфлікт; друга сторона – сторона, яка прибігає до оборони від нападника. Так як війна зачіпляє дві сторони, то й для закінчення війни та ведення перемовин потрібні дві сторони. Зазвичай, головними ідеями початку війни є досягнення країною внутрішньополітичних або зовнішньополітичних цілей. Так, нам – людям, війна, як явище, відома за все існування людства. Політолог Вільям Ейрс проаналізував 77 воєнних конфліктів з 1946 до 1998 року (48 з цих конфліктів завершилися миром).

Війни розрізняють за тривалістю на довгий час та короткий час, за характером – з великою кількістю жертв та маленькою кількістю. Зазвичай, дивляться на економічний та соціальний стан, а також структуру країн. Війни розділяють не тільки за своїми ознаками, а й класифікують різними видами. Оскільки, у двадцятому і двадцять першому століттях існують ядерні держави, а деякі приймають участь у збройних конфліктах, існує ризик ядерної війни. Ядерна війна – війна, яка включає в себе використання ядерної зброї. Ядерна зброя – це вид зброї масового ураження, яка включає ударну, температурну та опромінюючу дію. Доктрина цієї війни була прийнята США і СРСР після Другої світової війни. Спочатку вважали, що сторона, яка завдасть удар першою, може мати великі переваги у війні (удари наносилися б як по військовій, так й по цивільній інфраструктурі, великих містах, центрах виробництва). Наразі існують кілька теорій ядерної війни: застосування 5-10 ядерних ударів (що призведе до повного руйнування тих міст, де були удари), завдання сотні ядерних ударів (Прістонський університет вважає, що ескалація буде з попереднього конфлікту, й призведе до трьох мільйон жертв

лише за перші години цієї війни), повномасштабна війна (тобто застосування тисячі ядерних боеголовок, що призведе до втрат серед усього населення у розмірі 5-6 мільярдів осіб) [1]. Щоб запобігти початку ядерної війни, було прийнято у ядерній етиці термін «Незастосування першим» - політика ядерної держави, яка повинна утримуватися від завдання ядерного удару у війні та тільки використовувати ядерну зброю у відповідь.

Світова війна характеризується глобальною війною коаліцій держав між собою, що включає використання різних видів зброї (у тому числі, зброю масового ураження). Прикладом можуть слугувати Перша та Друга світова війна, де було задіяні цілі коаліції країн у війні та глобальне поширення цих війн.

Гібридна війна передбачає взаємодію або поєднання звичайних і особливих інструментів впливу і засобів підривної діяльності. Ці засоби, або інструменти, поєднуються в синхронізований спосіб задля використання слабкостей супротивника і досягнення синергетичного ефекту. Гібридна війна нижче порогу війни або прямого неприхованого насильства приносить дивіденди попри те, що вона легша, дешевша і менш ризикована ніж кінетичні операції. Гібридна війна втілюється через спонсорювання терористичних угруповань та організацій, розповсюдження сепаратистських настроїв, поширення дезінформації через ЗМІ.

Схожою з гібридною війною - це інформаційна війна, яка включає в себе розповсюдження певної інформації, що створює ту громадську думку, яка потрібна ініціатору такої війни [4].

Громадянська війна – це збройне протистояння між двома або більше групами, які належать до однієї країни або нації. Громадянські війни виникають через релігійні, етнічні, політичні, соціальні або економічні причини, коли одна частина населення не погоджується з існуючим устроєм або прагне відокремитися від нього [5].

Будь-яка війна закінчується миром. Що таке мир? Мир – це стан спокою в якій знаходяться держави. Під час миру, міжнародні відносини недопускають та виключають саму сутність війни та конфлікту. Існує декілька теорій миру: демократичний мир – концепція міжнародних відносин, яка стверджує, що демократичні сторони не схильні до частих проведеннь конфліктів; прикладом такого миру можна навести у вигляді Європейського Союзу, де здебільшого демократичні сторони не проводять конфлікти між собою [2]. Також існує теорія «вічного миру» - ця теорія була створена в епоху Просвітництва, а пізніше вдосконалена Іммануїлом Кантом. І. Кант виклав свої пропозиції у есе «Вічний мир: філософський нарис», де є дві частини, зокрема в першій йдеться що повинно бути першочергово зроблено,

а у другій - містяться ті статті, які будуть слугувати для припинення військових конфліктів.

Перелік посилань:

1. Борисфен Інтел «До чого призведе ядерна війна?»
<https://bintel.org.ua/analytics/do-chogo-prizvede-yaderna-vijna/> (дата звернення: 20.09.2024)

2. Вікіпедія «Світова війна»
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0 (дата звернення 20.09.2024)

3. Вікіпедія «Демократичний мир»
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%BC%D0%B8%D1%80%D1%83 (дата звернення: 21.09.2024)

4. Вікіпедія «Теорія вічного миру»
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%B2%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%BC%D0%B8%D1%80%D1%83 (дата звернення: 21.09.2024)

5. Енциклопедія сучасної України «Інформаційна війна»
<https://esu.com.ua/article-12460> (дата звернення: 20.09.2024)

6. Що Таке? «Що таке громадянська війна»
<https://translations.com.ua/gromadianska-viina.html> (дата звернення: 20.09.2024).

Олександра Крукович,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Право»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: krukovich.a06@gmail.com

Пропаганда під час другої світової війни

Друга світова війна стала однією з найбільших трагедій в історії людства. Вона торкнулася понад 80% населення світу. Окрім військових дій на фронтах, важливою складовою цієї війни була пропаганда, що активно використовувалася учасниками. Пропаганда під час Другої світової війни виконувала декілька важливих функцій: вона мобілізувала населення на підтримку війни, формувала образ ворога, забезпечувала моральну стійкість серед цивільного населення і військових, а також впливала на міжнародне сприйняття подій. У різних країнах пропаганда мала свої особливості, використовуючи широкий спектр засобів, таких як:

Друкована пропаганда;

Газети та брошури. Ці засоби активно розповсюджували серед цивільного населення та військових з метою підтримки морального духу та інформування про хід війни.

Листівки. Листівки часто скидали з літаків на території противника для деморалізації ворожих сил або стимулювання їх до здачі в полон.

Візуальна пропаганда;

Плакати. Плакати були популярним засобом пропаганди, спрямованим на підняття морального духу, мобілізацію населення та демонізацію ворога через гасла й образи, як-от «Враг не пройде!».

Карикатури. Політичні карикатури висміювали ворогів і їхніх лідерів, зміцнюючи негативний образ противника.

Кіно. Фільми виконували важливу функцію не лише інформування, але й емоційної підтримки та поширення патріотичних ідей.

Аудіо-пропаганда;

Радіопередачі. Ворогом активно використовувались "чорні радіостанції" для дезінформації.

Пісні. Патріотичні пісні служили для підтримки морального духу солдат і цивільного населення в багатьох країнах [1].

Пропаганда Другої світової війни спрямовувалася з різних боків. Існувала Радянська та Нацистська пропаганди.

Радянська пропаганда пройшла кілька етапів трансформації в ставленні до нацистської Німеччини: від розділення нацистського режиму та німецького народу до повного зображення Німеччини як ворога з 1941 року. Важливою складовою було засудження расизму, нацизму і шовінізму. Пропаганда для власного населення підкреслювала силу і єдність народу, використовуючи державні символи, лідерів і героїчні образи. Ворог зображався як безпорадний і жорстокий, що допомагало деморалізувати противника і мотивувати власні війська на захист Батьківщини та помсту за зруйновані домівки. Яскравим прикладом радянської пропаганди є «Блокнот агітатора», який публікував матеріали про подвиги радянських людей на фронті і в тилу [2].

Нацистська пропаганда була ключовим інструментом здобуття і збереження влади в Німеччині під час диктатури Гітлера. Для населення за час війни було створено близько 170 пропагандистських фільмів. Наприклад, «Вічний жид» показував євреїв як мандрівних культурних паразитів, що дбають лише про секс і гроші. Або «Тріумф волі» славили Гітлера і націонал-соціалістичний рух [3].

На передовій застосовувалися гучномовці, агітаційні снаряди та міни для поширення листівок. Використовувалися також факти захоплення або загибелі значущих фігур противника, таких як Яків Джугашвілі.

Не менш важливу роль відіграє пропаганда на окупованих територіях, яку здійснювала Німеччина та її союзники. До різних територій, які опинялись під окупацією, Німеччина мала різний інтерес, відповідно, використовувала різні прийоми пропаганди. До прикладу, жителі окупованої Скандинавії вважались «арійцями», тобто стали громадянами Рейху. А через це, повинні були брати активну участь у його справах

Висновки: Друга світова війна є яскравим прикладом того, як пропагандистські кампанії формували образ ворога. Політики і їх пропагандисти навмисно спотворювали образ своїх супротивників, що дозволяло мотивувати людей захищати свою країну та підтримувати певну ідеологію. Сьогодні пропаганда продовжує існувати і активно використовується, особливо під час військових дій, таких як повномасштабне вторгнення в нашу країну. Необхідність у протидії інформаційному полю ворога створює нові виклики. В Кримінальному Кодексі України було криміналізовано діяння пов'язані із: виправдовуванням, визнанням правомірною, запереченням збройної агресії російської федерації проти України, глорифікацією її учасників (нова стаття 436-2 КК України), було посилено відповідальність за «публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із

закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів». Зараз пропагандистські кампанії поширюються через різні сучасні медіа-канали, тоді як старі форми, такі як карикатури та листівки, стали менш популярними. А щоб уникнути впливу пропаганди у наш час, важливо уважно перевіряти інформацію, спираючись на офіційні джерела та звернення.

Перелік посилань:

1. Пагіря О. Територія терору: Структура, форми та види пропаганди в УПА. URL : <https://museumterror.com/> (дата звернення: 09.09.24).
2. “Блокнот агітатора”, № 24, УССР, 1948 год. URL <https://little-histories.org/2016/03/13/i-agitator-v-nagruzku/> (дата звернення: 12.09.2024).
3. Енциклопедія голокосту: Нацистська пропаганда. URL: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/nazi-propaganda> (дата звернення: 11.09.2024).
4. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.09.2024).

Науковий керівник:

Ніна Іванюк,

асистент кафедри Права

Державного університету економіки і технологій

ORCID: 0000-0002-7583-2106

e-mail: ivanyuk_nv@duet.edu.ua

Марина Власюк,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Право»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: vlasyukmarina14@gmail.com

Морально-психологічні наслідки війни

Друга світова війна глибоко закарбувалася у пам'яті кожного українця, залишивши невидимі, але болючі рани на серці й незабутні сліди в свідомості українського народу. Війна призвела не тільки до матеріальних та людських втрат, вона ще й суттєво зіпсувала психологічний стан людства назавжди. Зміна настрою та бойового духу суттєво змінювала моральний стан мільйонів людей, змушуючи їх модифікувати погляди на життя. Серед усіх республік СРСР, Україна найбільше зазнала надзвичайно жорстокого окупаційного режиму з боку Німеччини. Наслідки конфлікту були різноманітними, впливаючи на окремих осіб та народ в цілому.

Війна, на жаль, спричинила серйозні масові психологічні травми, які торкнулися не тільки цивільних осіб, а й найголовніше-військових. Психічних розладів, отриманих внаслідок війни було безліч, вони формували абсолютно нову реальність для людства.

Наслідки посттравматичного стресового розладу наступні: 1.

- Різка зміна особистості. Посттравматичний стресовий розлад – це психічний розлад, який може виникнути після переживання травматичної події, він здатний викликати ряд психічних та поведінкових порушень. За часів Другої світової, ПТСР (Посттравматичний стресовий розлад) був відомий під назвою «бойова втома» [1]. Основні симптоми включають в себе повторювані спогади про подію, негативні зміни настрою, часткову або повну амнезію та інше. ПТСР, який не лікують роками, може призвести до невідвратної зміни особистості або інвалідності.

- Агресія. Стан швидко поширився серед ветеранів, а правопорушення, вчинені учасниками збройних конфліктів, що страждають від ПТСР та не лікуються, зазвичай є насильницькими та свідчать про підвищену збудливість, невиправдану агресію. Наслідки агресії стали серйозною проблемою, адже вони провокували бійки, крадіжки та найстрашніше - насильницькі злочини, спрямовані на близьких. Сім'ї ветеранів часто потерпали від насильства, тому це вплинуло на суспільство, викликаючи соціальну напругу.

Кількість постраждалих від цього розладу статистично збільшилося у системі кримінального правосуддя. Аналіз судової практики на сьогоднішній день показує, що суди України не мають ніяких підходів до розгляду кримінальних справ, які стосуються ветеранів війни, що вчинили злочин у стані ПТСР. Це призводить до того, що колишні герої стають злочинцями, а настрої у суспільстві змінюється на негативний. Я вважаю, що такі засоби, як: психіатрична експертиза, підтримка з боку ветеранських організацій або спеціалізовані суди для військовослужбовців значно би полегшили процедуру щодо виявлення осудності людини. Осудність визначається здатністю усвідомлювати значення своїх дій або бездіяльності, а також можливістю контролювати їх [2].

2. Депресія як чинник підвищення самогубств:

- Втрата інтересу до життя у населення. Ці психічні проблеми серед цивільного та військового населення часто залишалися непоміченими, адже держава та суспільство не завжди визнавали їх серйозність. Депресія була однією з найпоширеніших психічних реакцій на пережиті травми, вона проявлялася у вигляді втрати інтересу до життя, апатії та почуття смутку. Згідно з оглядом 129 досліджень, проведених ВООЗ у 39 країнах, кожен п'ятий (22%) з тих, хто пережив війну або стрес за останні десять років, страждав від депресії, психічних розладів, шизофренії або біполярного афективного розладу [3]. Саме відсутність належної підтримки підкреслювало причину підвищеного рівня самогубств у країні. Люди, що переживали депресивний розлад, могли ставати жертвами правопорушень, а тому, намагаючись втікти від переживань, вдавалися до самогуби.

3. Алкоголізм та наркоманія:

- Алкоголь був постійним супутником численних війн, і не лише в тилу, але й на передовій. Спроби подолати тяжкий стрес та переживання, на жаль, призводили до найлегшого способу зменшення напруги, тобто до вживання алкоголю та наркотичних засобів.

- Втеча від спогадів. Ці психоактивні речовини ставали засобом втечі від жорстоких спогадів, але це ще більше погіршувало моральний стан та ускладнювало їхнє життя ще довго після війни. Втікаючи від реальності, залежності поступово ставали невід'ємною частиною життя деяких військовослужбовців та цивільних. Внаслідок, порушення психічного здоров'я призводило до неконтрольованих дій, які мали кримінальні наслідки. Відомо, що зловживання алкоголем та залежність від наркотиків підвищувало агресію та призводило до конфліктів, які зазвичай супроводжувалися злочинною поведінкою, включаючи крадіжки, пов'язані з пошуком грошей на речовини.

Отже, війна змушує нас не лише стикатися з фізичними небезпеками, а й справлятися з емоційним напруженням та травматичними переживаннями. Морально-психологічні наслідки війни залишають відбиток на житті кожної особистості, мають значний вплив на наступні покоління, а тому важливо визнавати, що психологічні розлади є серйозною соціальною проблемою, яка потребує належної підтримки. Сподіваюся, у майбутньому держава забезпечить соціальну допомогу щодо успішної адаптації ветеранів до нових умов життя. За допомогою своєчасної діагностики та лікування, можна зменшити ризик злочинності та забезпечити гідне життя для тих, хто пережив жахи війни.

Перелік посилань:

1. Смерека Є. Посттравматичний стресовий розлад: як розпізнати та що з цим робити URL: <https://mind.ua/publications/amp/20252515-posttravmatichnij-stresovij-rozlad-yak-rozpiznati-ta-shcho-z-cim-robiti> (дата звернення: 21.09.2024)
2. Клярівська Л. Можливості та необхідність впровадження механізмів психологічної реабілітації ветерана в межах кримінального процесу. Юридична сотня 25.06.2024 URL: <https://legal100.org.ua/mozhlyvosti-ta-neobhidnist-vprovadzhennya-mehanizmv-psyhologichnoyi-reabilitacziyi-veterana-v-mezhah-kryminalnogo-proczesu/> (дата звернення: 30.09.2024)
3. Панько Т.В. Депресія і війна Тематичний номер «Неврологія. Психіатрія. Психотерапія» № 1 (64) 2023 р. URL: <https://health-ua.com/neurology/mizdisciplinarni-problemi/72686-depresya-vjna> (дата звернення: 30.09.2024)

Науковий керівник:

Ніна Іванюк,

асистент кафедри Права

Державного університету економіки і технологій

ORCID: 0000-0002-7583-2106

e-mail: ivanyuk_nv@duet.edu.ua

Дарина Ньюпенко,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Історія, правознавство»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: dashanyup@gmail.com

Використання пропаганди під час другої світової та російсько-української війни

Нацисти ефективно використовували пропаганду, щоб заручитися підтримкою мільйонів німців за демократичного правління та організувати війну переслідувань і, зрештою, геноцид за авторитарного правління. У цій же сюжетній лінії з 1990-х років російська пропаганда протиставляє та порівнює росіян проти українців та всього демократичного світу. Звісн, в усі часи сталими залишаються методи та засоби пропаганди.

Варто відмітити, що нацисти були розумними пропагандистами, які використовували витончені рекламні прийоми і найсучасніші технології того часу для поширення своєї ідеології.

Після приходу до влади, Адольф Гітлер створив у Німеччині Міністерство народної освіти і пропаганди з метою впливу на громадську думку і поведінку. Метою Міністерства було успішне поширення нацистської ідеології через мистецтво, музику, театр, кіно, книги, радіо, навчальні матеріали та пресу. Нацистська пропаганда відіграла ключову роль у переслідуванні, і зрештою, знищенні євреїв. Пропаганда розпалювала ненависть і створювала атмосферу байдужості до долі євреїв. В ХХІ столітті, щоб нейтралізувати українських патріотів, російська пропаганда розпочала «спеціальну військову операцію» на території України, розв'язавши війну та геноцид проти українського народу та держави в цілому [1].

Проводячи паралелі між пропагандистською ідеологією гітлера та путіна, ми знаходимо певні спільні твердження за засоби впливу. Так, наприклад, ще в 1924 році Гітлер заявляв, «...що завданням пропаганди є не об'єктивне дослідження правди, оскільки це може бути в інтересах ворога, і не подання її масам з науковою неупередженістю, а подання її людям таким чином, щоб вона не була в інтересах ворога [2, с. 220-221]». Саме тому, нацистська пропаганда часто зображувала євреїв як зрадників, які таємно готували провокації, щоб спровокувати конфлікти на етнічному ґрунті. Відтак, нацистська пропаганда мала різні цілі.

В свою чергу, німцям нагадували про необхідність боротьби із зовнішніми ворогами та єврейським саботажем. Напередодні антисемітських

законів і каральних заходів пропагандистська кампанія створювала атмосферу толерантності до насильства, особливо, щодо євреїв. Тож, їх мета була реальна та уявна - переконати німецьких цивільних і вояків, що євреї були не лише «не людьми», але й небезпечними ворогами німецького Рейху. Режим хотів усіма засобами здобути підтримку або вимушену згоду з політикою, спрямованою на усунення євреїв з німецьких земель назавжди. Зрештою, пропаганда була спрямована на здобуття політичної лояльності та поширення так званої расової свідомості серед етнічних німців.

Також, нацистський режим гітлера ефективно використовував пропаганду й для мобілізації німецького населення на підтримку своїх завойовницьких воєн аж до повалення самого режиму. Так само, нацистська пропаганда була важлива для мотивації тих, хто здійснював масові вбивства європейських євреїв та інших жертв нацистського режиму. Вона також мала забезпечити вимушену згоду мільйонів інших осіб – спостерігачів – на переслідування за расовою ознакою та масові вбивства [3].

Солдати країни агресора, які потрапили в полон, пояснювали свою присутність на території України нібито участю у військових навчаннях. Після знищення основної частини рашистів, для продовження наступальних дій, збройні сили росії почали проводити так звану приховану мобілізацію [3].

Повертаючись до подій ХХ століття, а саме під час «остаточного розв'язання єврейського питання», тобто масового вбивства європейських євреїв, посадовці СС у таборах смерті змушували жертв Голокосту підтримувати обман, необхідний для максимально ефективної депортації євреїв з Німеччини та окупованих країн Європи. Посадовці в концентраційних таборах і таборах смерті змушували в'язнів, багато з яких згодом були приречені на смерть у газових камерах, відправляти листівки додому, повідомляючи, що до них гарно ставляться і вони живуть у хороших умовах. У такий спосіб керівництво таборів використовувало пропаганду для прикриття злочинів і масових убивств.

У червні 1944 року тасмна поліція Німеччини дозволила представникам Міжнародного Червоного Хреста проінспектувати концентраційний табір-гетто «Терезієнштат», розташований у Протектораті Богемії та Моравії (сьогодні Чеська Республіка). СС і поліція створили табір-гетто «Терезієнштат» у листопаді 1941 року як знаряддя пропаганди для внутрішнього споживання в Німецькому Райху. Після інспектування, працівники СС у Протектораті зняли фільм, у якому використали в'язнів гетто для зображення нібито сприятливого ставлення до «мешканців» табору-гетто «Терезієнштат». Після завершення зйомок, есесівці депортували

більшість «акторів» до табору смерті «Аушвіц-Біркенау» [3]. Дві війни мають багато спільного і багато відмінного.

Живими свідками та учасниками війни ХХІ століття є українці. Після того, як весь світ дізнався про злочини російської армії у Бучі, кремлівська пропаганда активно просувала тезу про те, що армія самовільно покинула Київську область. Так заявляли російські пропагандисти напередодні засідання Радбезу ООН щодо злочинів окупантів у Бучі. Кремль намагався звинуватити українських військових у катуваннях мирного населення. Форми і методи держави-агресора залишаються незмінними й сталими. Сьогодні пропаганда нашого головного ворога значною мірою впливає як на медіасферу у світі, так і на політичні рішення чи заяви під час російсько-української війни.

Особиста думка автора: Обидва авторитарні лідери використовували пропаганду як засіб впливу на суспільство, маніпулювали інформацією та створювали специфічні наративи для досягнення та виправдання своїх воєнно-політичних злочинів проти людства.

Висновок: Держава агресор повинна визнати, що Україна є і залишається суверенною і незалежною, демократичною, соціально-правовою державою. Росія завдала Україні безпрецедентних людських, територіальних та економічних втрат, але українці вистояли й довели свою спроможність як перемагати російську армію так і протидіяти кремлівській пропаганді. Тож, українці як нація й надалі повинні бути консолідованими задля перемоги над агресором і розбудови демократичної правової держави в сім'ї європейських народів.

Перелік посилань:

1. Яка різниця між Гітлерівською та Путінською пропагандою. Центр протидії дезінформації | Головна сторінка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cpd.gov.ua/main/czentr-protydyiyi-dezinformacziyi-pry-rnb-33/>
2. Hitler A. Mein kampf. London: Hurst and Blackett, 1939. 568 с.
3. Гітлерівська та путінська пропаганда [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://cpd.gov.ua/main/czentr-protydyiyi-dezinformacziyi-pry-rnb-33/>

Науковий керівник:

Марина Волікова, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних наук
Державного університету економіки і технологій
ORCID: 0000-0002-3182-7639, e-mail: volikova_mm@kneu.dp.ua

Людмила Степашко,
заступник директора
з навчально-виховної роботи
Криворізької гімназії №32
Криворізької міської ради
e-mail: stepashkolyudmila@gmail.com

Відбудова прифронтових та окупованих рашистами територій України: проблеми і перспективи функціонування органів державної влади

Потреби на швидке відновлення у 2023 році були оцінені Світовим банком в межах RDNA2 на суму 14,1 млрд доларів. Мета – відновити те, що критично потрібне для життя людей. Уряд визначив та реалізовує проекти за п'ятьма пріоритетними напрямками: житло, енергетика, критична та соціальна інфраструктура, гуманітарне розмінування, відновлення економіки.

Потреби на швидке відновлення у 2024 році Уряд України так само оцінює орієнтовно в 15 млрд доларів. Це передбачає як завершення вже початих у 2023 році проектів, так і започаткування нових програм, які дозволять забезпечити базові потреби громадян та стійкість нашої країни під час повномасштабної війни [1].

Візія Відновлення України: «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій». План Відновлення України спрямований на прискорення економічного зростання. В рамках плану визначено перелік Національних програм для досягнення ключових результатів. План Відновлення України базується на 5 основних принципах: Негайний початок і поступовий розвиток; Нарощування справедливого добробуту; Інтеграція в ЄС; Відбудова кращого, ніж було, в національному та регіональному масштабах; Стимулювання приватних інвестицій [2]. Відповідно до плану на найближчі 10 років заплановано та впроваджується 850 проектів відповідно до інтерактивної карти руйнувань яка постійно оновлюється, але відсутня будь яка інформація щодо Криму.

ГО «Центр логістики розвитку громад» представники проектних та IT компаній міста Северодонецька, Луганської області - розробили, у співпраці з західними компаніями, програмне забезпечення для управління будівництвом CLS (Construction Logistic Software). При застосуванні цього програмного забезпечення будівництво стає прозорим та ефективним, забезпечуючи максимальну віддачу з інвестицій міжнародних донорів. Проект CLS Ukraine працює з усіма територіальними одиницями –

городами, обласними адміністраціями, обласними військово-цивільними адміністраціями [3].

На Міжнародній конференції в Лугано було представлено карту відновлення міст України, повідомляє Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування [4].

Патрувати відновлення українських регіонів та міст, постраждалих внаслідок війни, будуть наступні країни:

Італія – Рівне;

Німеччина – Чернігів;

Канада – Суми;

США та Туреччина – Харків;

Чехія, Фінляндія та Швеція – Луганськ;

Бельгія – Миколаїв;

Швеція та Нідерланди – Херсон;

Швейцарія – Одеса;

Норвегія – Кіровоградщина;

Латвія – Запоріжжя;

Польща та Італія – Донецьк.

Велике питання виникає щодо маленьких міст та містечок які щодня знаходяться під ворожим обстрілом на кшталт Нікополь, Марганець, Марганецька та Червоногригорівська громада, адже ворог знаходиться на відстані 7 кілометрів та прикривається Запорізькою АСС. На сайті Марганецької міської ради оприлюднено Проект рішень виконкому від 15 липня 2024р. «Про розроблення програми комплексного відновлення території Марганецької міської територіальної громади», де вся проектна робота зосереджена виключно на представниках місцевої громадськості без залучення іноземних партнерів-донорів [5].

Проблематика щодо відновлення Каховського водосховища або повернення історично-природної величі Великого Лугу потребує окремої дискусії серед українців - інфраструктура Дніпропетровщини та водно-рекреаційний комфорт місцевого населення.

Відновлення української влади на деокупованих територіях процес тривалої та кропіткої роботи всього українського населення. Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1219-р «Про затвердження плану дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад» протягом одного місяця має відбутись відновлення діяльності органів місцевого самоврядування та відновлення діяльності територіальних органів центральних органів

виконавчої влади з наданням методичної допомоги для працівників військових адміністрацій від Мінінфраструктури міністерства та інших центральних органів виконавчої влади [6]. Приклад цих процесів ми можемо прослідкувати на деокупованих територіях. За інформацією Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, силами ЗСУ протягом 2022-2023 років було деокуповано близько 2,8 тис населених пунктів в понад 160 територіальних громад Донецької, Луганської, Житомирської, Запорізької, Київської, Миколаївської, Харківської, Херсонської, Чернігівської, Сумської та Одеської областей.

Під час окупації мали місце факти колабораціонізму. Інструментом дестабілізації ситуації та легітимізації окупаційної влади було проведення псевдореферендумів щодо «входження до рф» в частинах Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей у вересні 2022 року. За час окупації було знищено українську систему управління, були спроби запустити в обіг російські гроші, припинено надання публічних послуг – освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, штучно створювали гуманітарну кризу, зокрема у забезпеченні продуктами харчування та товарами першої необхідності. Також було заблоковано трансляцію українського теле- та радіомовлення. Український прапор в руках військових Збройних Сил України – це те, що люди зустрічають з безліччю емоцій – хто навколішки, хто зі сльозами на очах, але це той символ, який не дозволяє жодному слабкості чи втоми, попереду занадто багато роботи в кожного з нас, УКРАЇНЦІВ. Занадто висока ціна, занадто багато людського горя, занадто сліз та руйнувань. Впораємося. Відбудуємо. Відновимо. Не маємо права на сум, жаль, розпач, заради тих хто віддав найцінніше – своє життя, здоров'я, можливість бачити як ростуть діти, як старіють батьки...

Висновки: після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022, українське суспільство гостро зіткнулось з проблемою захисту своїх громадянських прав. Процес розбудови та відновлення звісно починається з безпекової ситуації у вигляді розмінування та створення безпечних умов щодо повернення місцевого населення. Наступними кроками стає створення умов за яких люди зможуть повернутись - наявність житла та робочих місць, формування кадрового резерву для організації управління та надання базових послуг на деокупованих територіях; відновлення системи управління та забезпечення її стійкості; відновлення базових муніципальних та адміністративних послуг; створення умов для інтеграції в єдиний український інформаційний простір, блокування інформаційного впливу рф; забезпечення подолання наслідків мілітаризації всіх сфер життєдіяльності деокупованих

територій; запровадження системи психологічної підтримки мешканців деокупованих територій.

Перелік посилань:

1. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/priorytety-urядu/vidbudova-zruinovanoho>
2. План відновлення України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://recovery.gov.ua/project/program/recovery-and-modernization-of-social-infrastructure>
3. ГО центр логістики розвитку громад. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.lccd.org.ua/>
4. Децентралізація. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://decentralization.ua/news/15192>
5. Марганецька міська рада. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mn.otg.dp.gov.ua/rishennya-gromadi/pro-rozroblennia-prohramy-kompleksnoho-vidnovlennia-terytorii-marhanetskoj-miskoi-terytorialnoi-hromady>
6. Кабінет міністрів України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1219-2022-%D1%80#Text>

Сніжана Ігнатова,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Історія, правознавство»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: snezhana.ignatovaa@gmail.com

Пропаганда як засіб маніпуляції в умовах війни

Тема пропаганди актуальна і в XXI столітті. Тому, ми розглянемо російську та пропаганду нацистської Німеччини в роки Другої світової війни, окреслимо їхні спільні та відмінні риси.

Російська пропаганда, її вплив на суспільство.

Пропаганда є потужним засобом маніпуляції та впливу на суспільство й на сьогодні росіянами використовується як активна зброя. Країна-агресор не раз відпрацьовувала і продовжує відпрацьовувати різноманітні прийоми та медіа ресурси у війні проти України.

Серед власного населення пропагандисти поширюють такі інформаційні вкиди: про можливий наступ Америки, про розширення НАТО, про міфічних «бандерівців», які захопили владу в Україні та нацистів, які не дозволяють російськомовним громадянам вільно спілкуватися. Саме так, вони намагаються через медіа переконати свій власний народ в необхідності воювати та продовжувати війну.

За даними Міжнародної неурядової організації (ПЕН), яка об'єднує письменників, перекладачів, журналістів та опікується свободою преси в десятках країнах світу вказується: «російська влада повністю контролює інформаційний простір й впливає на свідомість своїх громадян. Відтак, більша частина ЗМІ в рф є державними й позбавлені будь-якої самостійності, а, значить, є пропагандистськими. На сьогодні в росії навіть заборонено використовувати слово «війна», «конфлікт», «протистояння», а події в Україні подаються як внутрішні соціальні суперечності. Тож, в березні 2022 року в росії було ухвалено новий «Закон про фейки», згідно якого передбачена кримінальна відповідальність за поширення недостовірної та неправдивої інформації про дії збройних сил рф; серед медіа рф частіше лунають заклики до національної єдності у боротьбі проти України та її союзників. На жаль, телебачення формує у росіян той «правильний» світогляд, який саме підходить кремлю. З кожного відеоролику чи ток-шоу роками лунає інформація про «велич росії», «про перемоги», «військові звитяги», а якщо з'являються в країні якісь проблеми – у цьому відразу влада звинувачує Захід та США» [1].

Нацистська пропаганда.

Щодо пропаганди, яку використовувала нацистська Німеччина під час диктатури Адольфа Гітлера, то вона теж була основним інструментом для здобуття та збереження влади, а також для реалізації власної політичної ідеології. Її вплив на суспільство був всеохоплюючим, а саме, через телебачення, радіо, пресу. В кожній німецькій родині був радіоприймач, в якому висвітлювались військові успіхи та партійні здобутки. Варто наголосити, що за роки війни було випущено приблизно 150-180 пропагандистських фільмів (загальна кількість досягла 300). У пропагандистських фільмах та промовах Гітлера, роз'яснювалися причини оголошення війни, необхідність захисту від ворогів, проводилися паралелі між різними народами і націями та ін. Вже у 1940-х роках нацисти зняли ряд псевдодокументальних фільмів зобразивши в них євреїв і тим самим виправдавши свої дії щодо них. Зокрема, в Варшавському гетто було знято та змонтовано велику кількість неправдивих кіноматеріалів, які пізніше вони були виявлені істориками в архівах.

На передовій та вздовж лінії фронту також активно застосовувалися гучномовні рупорні установки задля поширення листівок, як правило, це були агітаційні снаряди та реактивні міни. Листівки Третього рейху здебільшого поширювалися військовими літаками люфтваффе [2].

Спільні риси:

1. Нацисти були досвідченими пропагандистами, які використовували витончені прийоми і найсучасніші технології свого часу. В свою чергу, російська пропаганда також на сьогодні використовує найсучасніші технології впливу на суспільство, а саме: соціальні мережі Однокласники, Вконтакті, Telegram-канали та державні телеканали – RT, Перший канал, НТВ, РБК, агенція ТАСС та ін. [3].

2. Прийшовши до влади, Адольф Гітлер створив Міністерство народної просвіти і пропаганди задля впливу на громадську думку. Спільні засоби та дії прослідковуємо і ми. Телебачення, інтернет, преса — все працює для поширення фейків Міністерства оборони рф, Міністерства закордонних справ рф, Міністерства освіти рф та інших установ [3].

3. Нацистська пропаганда в свій час відіграла ключову роль у нагнітанні ненависті та переслідуванні і, зрештою, знищенні мільйонів євреїв. Пропаганда поширювала ненависть і сприяла атмосфері байдужості до єврейського народу. На протигагу роспропаганда оголошує та проводить «спеціальну військову операцію», по факту розпочинає жорстоку війну та геноцид проти українського народу та нації в цілому [3].

Висновок. В усі часи пропаганда була і залишається потужною зброєю у військових протистояннях та конфліктах. Як і під час Другої світової, так і російсько-української війни, вона є інструментом впливу на свідомість людей. Звісно, що нинішня війна, яку розв'язала рф, має глобальний характер, її наслідки руйнівні та масштабні. Роль пропаганди у цьому протистоянні є свідомою та продуманою, а численні історичні приклади ще раз нам доводять: пропаганда, яка використовує брехню та фейки ніколи не досягне своєї імперської мети – не захопить Україну вільну, незалежну й нескорену!

Перелік посилань:

1. Що таке пропаганда: її вплив на людей та як вона працює в умовах війни [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tsn.ua/ato/scho-take-propaganda-yiyi-vpliv-na-lyudey-ta-yak-vona-pracyuye-v-umovah-viyni-2068972.html>

2. Пропаганда під час Другої світової війни [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0_%D0%BF%D1%96%D0%B4_%D1%87%D0%B0%D1%81_%D0%94%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%BE%D1%97_%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8

3 Гітлерівська та путінська пропаганда [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cpd.gov.ua/main/czentr-protydiyi-dezinformacziyi-pry-rnb-33/>

Науковий керівник:

Марина Волікова,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціально-гуманітарних наук

Державного університету економіки і технологій

ORCID: 0000-0002-3182-7639

e-mail: volikova_mm@kneu.dp.ua

Олексій Петьков,
здобувач фахової передвищої освіти,
спеціальність: «Електроенергетика,
електротехніка та електромеханіка»,
ВСП "Технологічний фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій
e-mail: alex.petkov3218@gmail.com

Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу

Місцеве самоврядування є важливим елементом державного управління, особливо в умовах криз і збройних конфліктів. Воно забезпечує ефективну взаємодію між місцевими громадами та центральною владою, надаючи можливість швидкого реагування на виклики, з якими стикається населення. Під час воєнних дій роль місцевого самоврядування стає ключовою у підтримці стійкості тилу, оскільки саме місцеві органи влади забезпечують нормальне функціонування життєво важливих систем та сприяють соціальній згуртованості.

Початок повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року призвів до значних змін у державному управлінні в багатьох містах України, включаючи Кривий Ріг. Основні зміни в управлінні міста стосувалися зміцнення обороноздатності, посилення координації між військовими та цивільною адміністрацією, а також адаптації місцевого самоврядування до умов воєнного стану.

З початку повномасштабного вторгнення РФ на територію незалежної України о 03.40 24 лютого 2022 року до теперішнього часу місто Кривий Ріг вважається прифронтовою територією. Місто постійно потерпає від артилерійських, ракетних обстрілів та повітряних нальотів, здійснюваних російськими окупантами по місту Кривий Ріг та по Криворізькому району Дніпропетровської області.

Перелік руйнувань міста Кривий Ріг з 24 лютого 2022 року до теперішнього часу:

24 лютого 2022 року обстріляно військові склади 17-ї окремої танкової бригади поблизу мікрорайону Макулан у Кривому Розі [1; 2].

7 квітня 2022 року протягом дня відбулося три обстріли території Дніпропетровщини, зокрема Синельниківського та Криворізького районів. Внаслідок обстрілів загинули четверо людей, семеро поранені, двоє зникли безвісти. У Кривому Розі ракета влучила в житловий сектор, поранено одну людину [3].

18 квітня 2022 року Криворізький район зазнав атаки, є постраждалі та загиблі [4].

25 серпня 2022 року Металургійний район Кривого Рогу обстріляли касетними боєприпасами з російської РСЗВ "Торнадо-С". Обійшлося без жертв.

3 вересня 2022 року під ворожий вогонь потрапила Широківська громада Криворізького району, зруйновано приватні будинки, але люди не постраждали.

8 вересня 2022 року українськими силами ППО знищено ракету, яку росіяни намагалися запустити по Кривому Розі [5].

14 вересня 2022 року по Кривому Рогу було випущено вісім ракет типу «Кинджал» та «Іскандер», одна з яких була збита. У результаті атаки постраждали гідротехнічні споруди, рівень води в річці Інгулець піднявся, що спричинило підтоплення понад ста будинків. Президент Зеленський назвав це спробою затопити місто [6; 7; 8].

26 вересня 2022 року російськими ракетами Х-59 обстріляно міське летовище Кривого Рогу, пошкоджено інфраструктуру [9].

16 грудня 2022 року ракета влучила у житловий будинок, загинули чотири особи, серед яких молоде подружжя з півторарічною дитиною [10; 11].

13 червня 2023 року масована ракетна атака на Кривий Ріг спричинила загибель 11 осіб та поранення 34. Пошкоджено ТЕЦ, п'ятиповерхівку та інші будівлі, знеструмлено три шахти. 14 червня було оголошено День жалоби [12; 13; 14; 15]. Того ж дня ракета влучила у склад бутильованої води для Херсонської області, загинуло семеро людей [16][17].

22 червня 2023 року Кривий Ріг обстріляли ракетами типу Х-22. У Криворізькому районі постраждали 10 приватних будинків, господарська споруда, гаражі, авто, а також пошкоджено газопровід, водогін та електромережі.

8 липня 2023 року російські війська атакували підприємство у Кривому Розі, одна людина зазнала поранень [19].

14 липня 2023 року безпілотники вдарили по житлових будинках і комунальній інфраструктурі, постраждав 56-річний чоловік. Пошкоджено понад 120 багатоквартирних і 22 приватних будинки, а також 24 навчальні й 7 медичних закладів [20; 21].

31 липня 2023 року ракетний удар по навчальному закладу та дев'ятиповерховому будинку забрав життя шести людей, серед яких дитина, 75 осіб поранені. 1 серпня оголошено днем жалоби [22].

12 червня 2024 року ракетний удар по житловому сектору забрав життя семи осіб, поранено 20 [23; 24].

4 вересня 2024 року ракетна атака по Кривому Рогу зруйнувала готель, сім будинків і кілька навчальних закладів. Загинули 9 людей, 21 поранено [25].

21 вересня 2024 року внаслідок ракетного удару по місту загинули троє людей, включаючи дитину, троє поранені [26].

27 вересня 2024 року ракетний удар зруйнував будівлю управління поліції, загинули четверо людей, трьох поранено [27].

10 жовтня 2024 року місто зазнало атаки "Шахедів", пошкоджено п'ятиповерхівку і двох людей травмовано. Було уражено ще дві інші локації, є руйнування інфраструктури [28].

Зазначені події свідчать про те, що місцеве самоврядування відіграє вирішальну роль у підтримці тилу, оскільки саме на місцеві органи покладається завдання забезпечення життєздатності громад у надзвичайних умовах. Зокрема, у періоди війни місцеві адміністрації мають здійснювати:

- організацію систем життєзабезпечення: водопостачання, енергетика, транспорт, медичні послуги;

- евакуацію та підтримку переселенців: громади часто стають притулком для біженців, які потребують допомоги в пошуку житла, роботи та соціальної підтримки;

- координацію волонтерських рухів: активізація місцевих волонтерських груп допомагає ефективно реагувати на гуманітарні виклики;

- економічну підтримку місцевих підприємств: органи місцевого самоврядування можуть впливати на економічну стійкість громад, підтримуючи малий бізнес і місцевих виробників;

- реалізовувати програми по відновленню територій: саме органи місцевого самоврядування мають можливості та інструменти реалізації зазначених програм.

Проте, сучасні виклики, пов'язані з війнами, природними катастрофами та соціально-економічними кризами, потребують нових підходів до відновлення громад і територій. Традиційні методи управління та планування виявляються недостатніми, особливо в умовах швидких змін та постійної невизначеності. Інновації та цифрові технології грають ключову роль у трансформації процесів відновлення, дозволяючи ефективніше використовувати ресурси, залучати громадян до прийняття рішень та покращувати управлінські процеси.

Сучасними інноваційними підходами у відновлення громад є:

- 1) Розумні міста (Smart Cities). Підходи до створення "розумних" міст, що включають інтеграцію інформаційних технологій у всі аспекти міського життя, набувають все більшої популярності. Використання сенсорних

технологій, систем моніторингу та великих даних (Big Data) допомагають краще реагувати на потреби мешканців і підтримувати інфраструктуру у відновлюваних громадах.

2) Громадські платформи та краудсорсинг. Використання цифрових платформ для залучення мешканців до планування та відновлення територій сприяє активному громадянському залученню. За допомогою таких платформ мешканці можуть пропонувати ідеї, оцінювати проекти та безпосередньо брати участь у їх реалізації.

3) Цифрова ідентифікація та електронні послуги. Відновлені громади активно впроваджують електронні урядові послуги (e-government), що забезпечує швидкий доступ громадян до адміністративних послуг та підвищує прозорість управлінських процесів. Електронна ідентифікація спрощує доступ до державної допомоги, соціальних виплат та медичних послуг.

Отже, інновації та цифрові технології відіграють ключову роль у відновленні громад і територій, забезпечуючи швидкість, прозорість та ефективність процесів. Незважаючи на існуючі виклики, зокрема пов'язані з доступом до технологій і безпекою даних, їх впровадження дає можливість створювати більш стійкі та розумні міста майбутнього.

Міське самоврядування є невід'ємним елементом стійкості тилу під час військових конфліктів. Воно відіграє ключову роль у забезпеченні життєдіяльності громад, наданні допомоги переселенцям та організації волонтерських ініціатив. В умовах війни важливою є взаємодія місцевих громад з центральною владою та впровадження інноваційних рішень, які допомагають швидко адаптуватися до нових викликів. Досвід України, а також міжнародна практика свідчать про те, що сильне міське самоврядування є основою стійкості громади і життєво важливим чинником у забезпеченні соціальної згуртованості та стабільності.

Перелік посилань:

1. Віроломний напад Росії на Україну: як це відбувалося в регіонах. УНІАН. 24 лютого 2022. URL: <https://www.unian.ua/war/virolomniy-napad-rosiji-na-ukrajinu-yak-ce-vidbuvalosya-v-regionah-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11717014.html>

2. У Кривому Розі евакуюють частину жителів після ракетного удару військових складів. РБК-Україна. 24 лютого 2022. РБК- Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/krivom-roge-evakuiruyut-chast-zhiteley-raketnogo-1645694497.html>

2. На Дніпропетровщині від російських обстрілів загинули п'ятеро людей. Укрінформ. 7 квітня 2022. УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3451609-na-dnipropetrovsini-vid-rosijskih-obstriliv-zaginuli-patero-ludej.html>

3. На Дніпропетровщині ракети РФ влучили у цивільну та залізничну інфраструктуру. Укрінформ. 18 квітня 2022. УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3460451-na-dnipropetrovsini-raketi-rf-vlucili-u-civilnu-ta-zaliznicnu-infrastrukturu.html>

4. Ракета РФ не долетіла до Кривого Рогу, ЗСУ збили її за кілька кілометрів від міста. 9 серпня 2022. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rf-raketa-zbytta-kryvyi-rig/32024732.html>

5. В ОК "Південь" уточнили, якими ракетами росіяни гатили по Кривому Рогу. РБК-Україна. 15 вересня 2022. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ok-yug-utochnili-kakimi-raketami-rossiyane-1663204676.html>

6. Удар по дамбі в Кривому Розі: рівень води піднявся в два рази, є підтоплення. РБК-Україна. 15 вересня 2022. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/udar-dambe-krivom-roge-uroven-vody-podnyalsya-1663221949.html>

7. Спроба затопити Кривий Ріг: по місту випустили вісім ракет. 14 вересня 2022. DW.COM. URL: <https://www.dw.com/uk/sproba-zatopiti-krivij-rig-po-mistu-vipustili-visim-raket/a-63122066>

8. Окупанти завдали ракетного удару по аеропорту Кривого Рогу. РБК-Україна. 27 вересня 2022. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/okupanti-zavdali-raketnogo-udaru-aeroportu-1664221002.html>

9. Обстріл Кривого Рогу 16 грудня: в ОВА розповіли про наслідки. Mediaport. 13 червня 2023. URL: <https://mediaport.ua/obstril-krivogo-rogu-16-grudnya-v-ova-rozpovili-pro-naslidki/>

10. У Кривому Розі рятувальники дістали з-під завалів тіло 1,5-річного хлопчика. Chas.News. 13 червня 2023. URL: <https://chas.news/news/u-krivomu-rozi-ryatuvalniki-distali-z-pid-zavaliv-tilo-15-richnogo-hlopchika>

11. Лозовенко Т. Кількість загиблих через удар по Кривому Рогу зросла до 10, оголошено день жалоби. 13 червня 2023. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/06/13/7406644/>

12. Конюченко А. Обстріл Кривого Рогу: Знеструмлено три шахти та пошкоджено будівлю ТЕЦ. 13 червня 2023. Дзеркало тижня. URL: <https://zn.ua/ukr/war/obstril-krivoho-rohu-znestrumleno-tri-shakhti-ta-poshkodzheno-budivlju-tets.html>

13. Руденко І. Війська РФ завдали ракетного удару по Кривому Рогу: є влучання у житлову п'ятиповерхівку. 13 червня 2023. Суспільне Новини. URL:<https://susplne.media/amp/505654-vijska-rf-zavdali-raketnogo-udaru-po-krivomu-rogu-e-vlucanna-u-patipoverhivku/>

14. Глущенко О. Ворожий удар по Кривому Рогу: 3 загиблих і 25 поранених, є люди під завалами. 13 червня 2023. Українська правда. URL:<https://www.pravda.com.ua/news/2023/06/13/7406590/>

15. Конюченко А. У Кривому Розі ракета влучила у склад бутильованої води, яку збирали для потреб Херсонської області. 13 червня 2023. Дзеркало тижня. URL:<https://zn.ua/ukr/war/u-krivomu-rozi-raketa-vluchila-u-sklad-butilovanoji-vodi-jaku-zbirali-dlja-potreb-khersonskoj-oblasti.html>

16. Харченко Д. Серія атак РФ. У Кривому Розі загинули 11 людей, вдень Росія атакувала Херсон, у Білозерці артобстріл росіян вбив священника. 3 червня 2023. НВ. URL:<https://nv.ua/ukr/ukraine/events/kriviy-rig-vibuhi-i-naslidki-ataki-13-cher-vnya-2023-v-kiyevi-harkovi-foto-i-video-novini-ukrajini-50331425.html>

17. Глущенко О. У Кривому Розі пролунали вибухи. 22 червня 2023. Українська правда. URL:<https://www.pravda.com.ua/news/2023/06/22/7407947/>

18. Ворог вночі вдарив по Кривому Рогу: пошкоджено підприємство, є постраждалий. Українська правда. 8 липня 2023. URL:<https://www.pravda.com.ua/news/2023/07/8/7410404/>

19. Москаленко Ю. Вночі росіяни обстріляли "Шахедами" Кривий Ріг. Є постраждалий та руйнування. 14 липня 2023. Дзеркало тижня. URL:<https://zn.ua/ukr/war/vnochi-rosijani-obstriljali-shakhedami-kriviy-rig-je-postrazhdalij-ta-rujnuvannja.html>

20. Харченко Д. Майже 130 будинків і сім лікарень. 15 липня 2023. НВ. URL:<https://nv.ua/ukr/ukraine/events/ataka-na-kriviy-rig-14-lipnya-poshkodzheno-127-budinkiv-ostanni-novini-50339191.html>

21. Удар по Кривому Рогу: 6 загиблих і 75 поранених. DW. 31 липня 2023. URL:<https://www.dw.com/uk/udar-rf-po-krivomu-rogu-sestero-zagiblih-i-75-poranenih-onovleno/a-66398952>

22. У Кривому Розі через обстріл шестеро загиблих, є поранені. 12 червня 2024. РБК-Україна. URL:<https://www.rbc.ua/rus/news/krivomu-rozi-cherез-obstril-shestero-zagiblih-1718203656.html>

23. Збитий шахед на Криворіжжі та атаки на Нікопольщину: про ситуацію в регіоні. 29 червня 2024. Дніпропетровська Обласна Військова Адміністрація. URL:<https://adm.dp.gov.ua/news/zbytyi-shakhed-na-krivorizhzhji-ta-ataky-na-nikopolshchynu-pro-sytuatsiiu-v-rehioni>

24. Зруйновано готель. З'явилися фото наслідків удару РФ по Кривому Рогу. 4 вересня 2024. РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/zruynovano-otel-z-yavilis-foto-naslidkiv-1725430633.html>
- 25. Армія РФ атакувала ракетами Кривий Ріг, троє загиблих. Серед них — дитина. 21 вересня 2024. LB.UA. URL: https://lb.ua/society/2024/09/21/635881_armiya_rf_atakuvala_raketami_kriviy.html
26. Прямий "приліт" у будівлю поліції і люди під завалами. Що відомо про обстріл Кривого Рогу. 27 вересня 2024. РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/pryamiy-prilit-budivlyu-politsiyi-i-lyudi-1727431104.html>
27. У Кривому Розі внаслідок атаки "шахедів" пошкоджено дах п'ятиповерхівки. 10 жовтня 2024. Суспільне Дніпро URL: <https://suspilne.media/dnipro/854791-vijska-rf-atakuvali-krivij-rig-sahedami-poskodzeno-patipoverhivku-ta-gazoprovid-e-rujnuvanna-budivel/>
28. Іванченко О. Роль місцевого самоврядування в умовах війни: досвід України. Аналітичний центр розвитку громад, - 2023.
29. Міністерство цифрової трансформації України. Впровадження цифрових сервісів в умовах воєнного стану. - Київ, - 2022.
30. Ковальчук І. Цифрові технології в управлінні міськими територіями. Сучасні проблеми урбаністики. - 2020.

Науковий керівник:

Ірина Андрійчук,

викладач II категорії

ВСП «Технологічний фаховий коледж

Державного університету економіки і технологій

e-mail: iravnkr@gmail.com

Валерія Дегтяренко,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Право»
Державний університет економіки і технологій
e-mail:leradegtarenko@gmail.com

Відшкодування шкоди внаслідок агресії Російської Федерації

Агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася в 2014 році та продовжується донині, викликала значні людські, економічні та екологічні втрати. Відшкодування шкоди є не лише правовим, а й соціальним завданням, оскільки воно стосується відновлення справедливості, захисту прав потерпілих та зміцнення довіри до державних інституцій. Це питання є вкрай актуальним для України, яка щодня стикається з наслідками військових дій, і потребує всебічного правового аналізу.

Метою даного дослідження є визначення основних аспектів та механізмів відшкодування шкоди, заподіяної агресією Російської Федерації (далі - РФ), а також розгляд ефективності існуючих правових норм, міжнародних угод і національного законодавства з цього питання.

Нагальним наразі є створення правової основи для дієвого та ефективного механізму компенсації шкоди, завданої РФ.

22.05.2023 р. набрав чинності Закон України від 23.02.2023 р. № 2923-ІХ «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України [1]», який має вдосконалити діючі механізми відшкодування.

До видів шкоди, заподіяної агресією РФ, слід віднести майнову, фізичну екологічну, моральну. Один із основних способів відшкодування шкоди – це звернення до суду. На думку судді Великої Палати Верховного Суду Ткачука О. єдиним розумно доступним засобом захисту права, позбавлення якого означало б позбавлення такого права взагалі, тобто заперечувало б саму сутність такого права - є звернення позивача до українського суду. Судовий імунітет РФ при цьому не застосовується з огляду на звичаєве міжнародне право, кодифіковане в Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності (2004).

Але, крім національних судів, існують міжнародні механізми, які можуть бути використані для відшкодування вказаної шкоди. Наприклад, потерпілі можуть звернутися до Міжнародного суду ООН або до Європейського суду з прав людини. Також в Україні розглядається можливість створення компенсаційних фондів, які б фінансувалися з державного бюджету або за рахунок міжнародних донорів.

Загальні засади відшкодування майнової шкоди передбачені у ст. 22, 1166 ЦК України [2] та ст. 225 ГК України [3]. Так, відповідно до ст. 22 ЦК України [2] збитки поділяються на реальну шкоду та упущену вигоду. Проте на практиці, якщо суди охоче задовольняють позовні вимоги про стягнення реальних збитків, то у випадку з упущеною вигодою ситуація не така обнадійлива.

Відшкодування шкоди завданої військовою агресією РФ можливе не лише в порядку цивільного чи господарського, але і кримінального судочинства, відповідно до ч. 2 ст. 127, ч. 1 ст. 128 та ч. 1 ст. 129 КПК України [5], оскільки законодавство України допускає можливість відшкодування вказаної шкоди, як завданої кримінальним правопорушенням, зокрема за ст. 438 КК України [4], яка регулює кримінальну відповідальність за порушення законів та звичаїв війни.

Стаття 1177 ЦК України [2] передбачає спеціальний делікт щодо відшкодування шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення, за рахунок Державного бюджету України, однак не передбачає механізму відшкодування такої шкоди, а лише зазначає, що вона відшкодовується (компенсується) відповідно до закону, якого наразі не існує.

Також основними документами міжнародного права, що визначають принципи відповідальності держав за міжнародні злочини, є Статут ООН, Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами (1970), а також Римський статут Міжнародного кримінального суду. Вони закріплюють принципи заборони агресії, а також визначають умови відповідальності за завдану шкоду.

Особиста думка автора тез. На основі проведеного аналізу, можна сформулювати ряд рекомендацій щодо удосконалення механізмів відшкодування шкоди в Україні: по-перше, необхідно провести ревізію існуючих законодавчих актів, з метою усунення прогалин і недоліків у правовій базі; по-друге, важливо забезпечити навчання суддів та правозахисників у питаннях відшкодування шкоди, пов'язаної з агресією РФ; по-третє, необхідне створення спеціалізованих судів або комісій, які б розглядали справи щодо відшкодування, що може суттєво підвищити ефективність процесу; і, нарешті, важливим кроком є залучення міжнародних

організацій та донорів до фінансування відшкодування шкоди, що дозволить зменшити фінансовий тягар на державний бюджет і забезпечити належну допомогу потерпілим.

Дослідження проблеми відшкодування шкоди внаслідок агресії РФ є лише першим кроком до глибшого аналізу цієї складної проблеми. Перспективи подальших досліджень можуть охоплювати вивчення ефективності міжнародних механізмів відшкодування, порівняльний аналіз з практикою інших країн, а також розробку нових підходів до вирішення проблем відшкодування. Важливо також дослідити питання психологічної реабілітації постраждалих, що може бути частиною процесу відшкодування моральної шкоди.

Висновок. Отже, проведений аналіз питання відшкодування шкоди, заподіяної агресією РФ, дозволяє стверджувати, що це питання є надзвичайно актуальним для України, яка продовжує переживати наслідки військових дій. Правова база, що регулює це питання, є складною та багатоаспектною, охоплюючи як міжнародні угоди, так і національні закони. Проте прогалини, які існують в законодавстві та недостатня правозастосовча практика, створюють численні бар'єри для ефективного відшкодування шкоди. Зокрема, це стосується встановлення причинно-наслідкових зв'язків між агресією та завданою шкодою, а також недостатньої обізнаності населення про свої права, відсутності дієвих механізмів виконання судових рішень та достатніх джерел покриття шкоди.

Перелік посилань:

1. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України [Електронний ресурс]. Закон України від 23.02.2023 № 2923-ІХ: станом на 21 верес. 2024 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text> (дата звернення: 12.10.2024).

2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-ІV : станом на 3 верес. 2024 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 12.10.2024).

3. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. Кодекс України від 16.01.2003 № 436-ІV : станом на 3 верес. 2024 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 12.10.2024).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 7 верес. 2024 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 12.10.2024).

5. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 7 верес. 2024 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.10.2024).

Андрій Іванов,
викладач-методист
вищої кваліфікаційної категорії
комісії суспільних дисциплін
ВСП «Технологічний фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій»
e-mail arnyshwarz0811@gmail.com

Визволення України від німецько-фашистських загарбників

28 жовтня 1944 р. останній німецький солдат під натиском Радянської армії залишив найзахідніший регіон України — Закарпаття. Українську землю визволяли воїни, які представляли практично всі республіки колишньої радянської імперії. Вже понад 30 років на політичній мапі світу немає тієї імперії, а республіки стали незалежними державами. Але українці й сьогодні з вдячністю згадують їхніх синів і доньок. Але...

Якщо почитати російські газети, подивитись російське ТБ і навіть поспілкуватися з пересічними росіянами, не кажучи вже про політиків, то складеться враження, що Україну з фашистського ярма визволяли виключно вони, росіяни. Але вже на всіх визволених територіях України мобілізувалось всіх чоловіків. Їх називали «чорнопіджачниками», бо вони воювали у цивільному одязі.

Комплектуванням полків і дивізій «чорнопіджачників» займалися спеціальні польові військкомати. Восени 1943 року, коли після перемоги в Курській битві радянські війська зайшли на територію України, ставлення більшовицького керівництва до місцевого населення, що два роки прожило в окупації, було, м'яко кажучи, недовірливим. Мовляв, усі вони, особливо чоловіки, — це потенційні зрадники та колабораціоністи. Тому, за логікою кремлівських керманічів, ці люди мали «змити кров'ю» свій «злочин». Коли радянські війська звільняли місто чи село, польові військкомати відразу ж починали мобілізувати чоловіків. Часто хворих і немічних, брали, траплялося, і хлопчаків 16-17 років. Сьогодні історики, які досліджують тему визволення України, не можуть назвати точної кількості полеглих українців. Але в одному вони однастайні: втрати були жахливими. Особливо моторошним виявився штурм Києва в жовтні 1943 року, коли Сталін наказав взяти місто до чергової річниць жовтневого заколоту. Тоді десятки тисяч, а деякі історики схиляються до думки, що рахунок йшов на 150-200 тисяч, «чорно піджачників» кинули на Букринський плацдарм для відвертання основних німецьких сил, а регулярні підрозділи переправлялися тим часом,

використовуючи Лютізький плацдарм. На шестикілометровому клаптику землі загинуло понад 250 тисяч солдатів, із яких значну частину становили щойно мобілізовані селяни в домотканих свитках.

Під час так званої другої хвилі мобілізації, яка прокотилася Україною у 1943-1944 роках, на фронт відправили понад 3 мільйони чоловіків, які, поповнивши знекровлені фронти, продовжували визволяти нашу землю. Збереглося безліч свідчень старих солдатів про нелюдську жорстокість, проявлену радянськими генералами і маршалами до них, рядових бійців. Не цитуватиму їх, а наведу лише спогади російського письменника-фронтовика Віктора Астаф'єва, який пройшов усю війну, визволяв Україну.

«Я намагався написати роман про Дніпровський плацдарм — не можу: страшно, навіть зараз, і серце зупиняється, й головний біль мучить... ми залишилися на клаптику землі, голодні, холодні, без тютюну, патрони на суворому рахунку, гранат немає, лопат немає, нас з'їдали воші, щурі хлинули до окопів. Так примусити нас воювати могли тільки ті, кому начхати на чуже життя. Двадцять п'ять тисяч входить у воду, а виходить на тому березі три тисячі, максимум п'ять... [5]».

Незадовго до 78-ї річниці визволення України від нацистів один із російських політиків заявив, що «Україна сильно перебільшує свої втрати в роки минулої війни». Маячня. За часів колишнього СРСР влада всіляко применшувала втрати у тій війні. Так ось, ще у 70-ті роки, під час святкування звільнення України від гітлерівських загарбників тодішній перший секретар ЦК Компартії України Володимир Щербицький заявив, що «Україна втратила 6750 тисяч осіб [3, с. 1-2]». Пізніше на офіційному рівні було сказано, що людські військові втрати становлять 2,5 млн осіб і 5,5 млн мирного населення. Щодо загальних втрат СРСР — це 40-44 %. Німці зруйнували майже 700 міст, 28 тисяч сіл, вивели з ладу 5600 мостів, зруйнували понад 30 тисяч технікумів і майже 18 тисяч лікарень. Завдані збитки становили 285 мільярдів рублів. У цінах 1941 року, тобто понад 40 відсотків від загальних збитків усього СРСР. У війні загинув кожен п'ятий житель Української РСР. З-поміж українців, мобілізованих влітку 1941-го, додому повернулися лише 3 відсотки [1, с. 417].

Загалом, з майже 30 мільйонів громадян СРСР, мобілізованих в роки Другої світової, близько 10 мільйонів були вихідцями з України. Починаючи з другої половини 1943 року, вони становили 60-80 відсотків особового складу 1-го, 2-го, 3-го та 4-го Українських фронтів. З Україною пов'язані основні вирішальні події на радянсько-німецькому фронті, оскільки саме на наших теренах було розгромлено понад 60 відсотків сухопутних сил німецького війська. Починаючи з січня 1943-го і до жовтня 1944-го Червона

армія здійснила в Україні 13 наступальних і дві оборонні операції. А з 22 червня 1941 року до 28 жовтня 1944 року на теренах сторони, що воювала, провели 29 із 76 стратегічних наступальних і оборонних операцій [1].

Перелік посилань:

1. Субтельний О. Україна Історія. Київ: «Либідь», 1991. 512 с. [Електронна версія].
2. Міщенко Г.П., Мігрін Г.П. Задача особливої важливості. Київ, 1985.
3. Україна: друга половина 20 ст. Нариси історії. Київ: «Либідь», 1997. Вікіпедія.
4. Мірчук П. Українська Повстанська Армія. 1942-1952. Мюнхен: «Ціцеро», 1953.
5. Спогади Віктора Астафьєва. [Електронний ресурс]. Режим доступу: UKR.NET. Історія.

Тетяна Гайдукова,
здобувачка вищої освіти, магістрантка,
спеціальність: «Історія»
Державний університет економіки і технологій,
вчитель історії КЛ №129 КМР
ORCID: 0009-0003-2436-1126
e-mail: fitavika@gmail.com

Валерій Ананьєв «Сліди на дорозі» - спогади про початок російсько-української війни у художній формі

У своїй статті «Цифровий поворот» у джерелознавстві: реальність, перспектива чи ілюзія?» Георгій Папакін зазначає що реальністю нашого часу є цифровий переворот у соціогуманістиці, пов'язаний з появою абсолютно нового типу джерел – оцифрованих, або цифрових. Поширення цифрових технологій значно впливає на різні науки соціогуманітарного напрямку [3, с. 167].

Наприкінці ХХ століття розпочався цифровий поворот у житті людства, що відчутно позначився на розвитку історії, філософії, права, лінгвістики, культурології та інших дисциплін. Зокрема, на першій науковій конференції з цієї тематики, яка відбулася в Лондоні в 1993 році, було введено термін «електронні артефакти» («electronic artifacts») для позначення цифрових джерел. Однак з часом в інформатиці під поняттям «digital artifacts» почали розуміти небажані зміни даних, викликані технічними факторами. Натомість термін «цифрові джерела» («digital sources») набув широкого вжитку й охоплює як конкретні джерела (файли, зображення, бази даних), так і інформацію, що в них міститься [3, с. 153, 156].

Проблема цифрового повороту актуальна не лише для історії та інших гуманітарних наук. Можна говорити про нове джерелознавство епохи цифрового повороту. У сучасних умовах історики розглядають джерела (цифрові або оцифровані) переважно як сировину, на основі якої вони створюють свої наукові концепції. Для джерелознавців джерело є самостійним феноменом, а його використання для підтвердження історичних гіпотез не є головним завданням. Основною метою джерелознавця є розкриття всього внутрішнього потенціалу пам'ятки чи артефакту, визначення їхнього місця у просторі та часі. Це означає дати можливість джерелу "говорити" самому про себе [3, с. 167].

Одним з таких джерел є книга «Сліди на дорозі», Валерія Маркуса - автора, YouTube-блогера, людини про яку зняли фільм, чоловіка що має два

імені, військового ЗСУ, засновника благодійного фонду Markus Foundation, учасника рейтингу Forbes «30 до 30: обличчя майбутнього», людини, яка підкорила дві з семи найвищих точок світу. Друге, а якщо бути більш точним, то перше ім'я автора – Валерій Ананьєв.

Ще до початку російсько-української війни, з 2011 року Валерій Маркус проходив службу у 25-й бригаді Десантно-штурмових військ. Брав участь за звільнення Краматорська, Вуглегірська, Жданівки, Дебальцевого. Після отриманого поранення залишив службу через стан здоров'я. З початку повномасштабного вторгнення служив у складі 30-ї окремої механізованої бригади ім. Костянтина Острозького у якості розвідника. Пізніше, був одним з тих хто створював 47-ий штурмовий полк, яких збільшився до розмірів бригади. Зараз у її складі виконує бойові завдання на Східному напрямку російсько-української війни.

Як говорить сам автор, ця книга про те що боліло особисто йому і чим він мав поділитись. Написана вона була через бажання втриматись на межі між людяністю і божевіллям, щоб не втратити себе. Більшою мірою це переживання автора, його емоції, його правда. Цінність книги як документального джерела полягає у величезній кількості відео матеріалів, знятих ним та його товаришами безпосередньо під час подій, описаних у книзі, які можна передивитись, відсканувавши QR-коди. Загалом представлено більше сотні файлів, які допоможуть глибше поринути в історію та пережити описані події [2, с. 1-13].

Юрій Бутусов, український журналіст, головний редактор сайту «Цензор нет, оглядач «Дзеркала тижня» відгукується про книгу, як про блискучий зразок військового та художнього твору, у якому автор показує шлях внутрішніх перетворень, які вели його крізь життя і війну [2, с. 6-7].

Ще один журналіст, Роман Скрипін, український журналіст, телеведучий, экс-голова Незалежної медіа-профспілки України говорить що у книзі його вразили реалістичні картини життя-буття українського війська і той рівень розпаду, з ким наша армія зустріла ворога. Хоча і визнає, що якби не такі військові як пан Валерій, наша держава мала всі можливості втратити не лише Крим [2, с. 4-5].

Книга складається з 3 частин : «Ненависть», у якій аналізує події дитинства, розмірковує про формування рис характеру, притаманних справжньому, доброму солдату, «Відчай», де відображені події початку військової кар'єри автора, зокрема його служба у навчальному центрі «Десна», «Надія», у якій автор зображує безпосередньо події від початку Революції Гідності, до поранення неподалік Костянтинівки.

Особиста думка автора тез: Хоча автор позиціонує роман як художній, але більше 90 різноманітних відео та фото джерел говорять про те що це задокументована історія життя автора, його автобіографія, про що погоджується у відгуку про книгу волонтер та один з організаторів волонтерської групи «Народний тил» Роман Сініцин.

Це книга про минуле і про сьогодні, про важливі для військовослужбовця речі, про духовну і фізичну складову життя військового.

Під час прочитання у багатьох, хто незнайомий близько з побутом і реаліями мілітарного життя, особливо, періоду початку російсько-української війни, можуть злетіти «рожеві окуляри», крізь які люди дивились на стан армії того часу.

Найцінніша ідея книги, яку можна прослідкувати майже від початку до кінця – це ідея вибору людини, яка йде тим чи іншим шляхом. Про вибір сильної слабкої людини. Слабка людина обирає в складних обставинах віддатись бурхливим хвилям життя, виявляючи найогидніші і найнегативніші риси свого характеру. Сильна людина, з іншого боку обирає складний шлях, відстоює себе, свої позиції, продовжує залишатись в першу чергу людиною.

Висновки: на сьогодні книга Валерія Маркуса має велике значення для дослідження розвитку російсько-Української війни як з історичної точки зору, так і з точки зору дослідження психологічного стану військових під час бойових дій, через описання автором своїх власних емоцій та переживань від подій, учасником яких він був. Але крім цього, книга стала новою формою мемуаристики, наповненої величезною кількістю цифрових джерел, які дозволяють зануритись у ті події, які пережив автор, поглянути на них своїми очима безпосередньо, щоб зрозуміти той, інший світ, завдяки існуванню якого Україна дала відсіч збройній агресії російської федерації.

Перелік посилань:

1. 47 бригада “Магура” – шлях до прориву. Український мілітарний портал — українське онлайн-медіа військової тематики. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mil.in.ua/uk/articles/47-brygada-magura-shlyah-do-progyvu/>

2. Ананьєв В. Сліди на дорозі / В. Ананьєв. 3-тє видання. 2019. 376 с.

3. Папакін Г. "Цифровий поворот" у джерелознавстві: реальність, перспектива чи ілюзія? / Український історичний журнал, 2021, Число 1, с. 153-169. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/179922/13-Papakin.pdf?sequence=1>

Марія Гурська,

здобувачка вищої освіти,

спеціальність: «Психологія»

Державний університет економіки і технологій

e-mail: hurska_mi_24200@kneu.dp.ua

Пропаганда як спосіб формування громадської думки в період Другої світової війни

Актуальність дослідження. Пропаганда завжди була однією з найефективніших форм інформаційної зброї, яка здатна змінювати не тільки хід воєнних дій, а й загальний настрій у суспільстві. Спотворюючи реальність, вона здатна маніпулювати свідомістю людей, формувати необхідні політичні, ідеологічні та соціальні погляди. Особливо важливо вивчати історичний досвід, щоб зрозуміти, як пропаганда впливала на громадську думку в минулому. Одним із яскравих прикладів є Друга світова війна, під час якої пропаганда формувала суспільну думку, сприяла мобілізації ресурсів та підтримці бойового духу серед населення. Отже, мета роботи дослідити вплив пропаганди на настрої суспільства в часи Другої світової війни, зокрема, вплив на психологічний стан, мобілізаційні процеси та формування ставлення до війни.

Виклад основного матеріалу тез. Для кращого розуміння сутності пропаганди звернімося до визначень, запропонованих ключовими ідеологами та теоретиками цього явища. Пропаганда – це процес поширення чуток, інформації, фактів, напівправди чи брехні, з метою вплинути на громадську думку. Вона передбачає систематичне маніпулювання переконаннями, ставленням або діями людей за допомогою різних засобів комунікації, таких як плакати, монети, банкноти, відео, телевізійні програми, газети, книги, п'єси, фільми, музика тощо [1].

Один із розробників пропагандистської концепції Третього Рейху Йоганн Пленге у своїй праці «Німецька пропаганда» дав таке визначення: «Пропаганда – це в кінцевому рахунку імператив, який не віддається у вигляді наказу, а проявляється у вигляді імпульсу, без якого неможливе використання методів навіювання». Доктор Йозеф Геббельс, визнаний класик тоталітарної пропаганди, дає наступне визначення: «Пропаганда – це інструмент тотального контролю над суспільством [2]»

Таким чином, пропагандисти мають певну мету, для досягнення якої вони обирають ті аргументи та факти, що мають найбільший вплив. Нерідко вони, користуючись недосвідченістю слухачів, спотворюють або опускають деякі факти, щоб вони мали більш переконливий вигляд. Основними

складовими пропаганди є: емоційні заклики, залякування, маніпулювання інформацією, використання неправдивої статистики, нереалістичні обіцянки, слогани та гасла, хороші відгуки на об'єкт пропаганди.

Під час Другої світової війни пропаганда була ключовим інструментом як для країн Осі, так і для держав-союзників. Гітлерівська пропаганда використовувала технологію пристосування фактів до міфів, намагаючись довести ворожість євреїв до всього слов'янського світу. Нацистська Німеччина використовувала пропаганду для поширення своєї ідеології, виправдання експансіоністської політики та дегуманізації своїх ворогів. Для поширення пропаганди використовували плакати, фільми та промови, що закликали до об'єднання німецького народу і сіяли ненависть до єврейського народу та його ворогів. Німецька пропаганда також поширювалася в Польщі та Чехії, щоб викликати політичну лояльність і так звану расову свідомість серед етнічного німецького населення.

Після вторгнення до Радянського Союзу нацистська пропаганда, спрямована на цивільне населення, а також на солдатів, поліцію та допоміжний німецький персонал, що служив на окупованих територіях, підкреслювала зв'язок радянського комунізму з європейським єврейством, представляла Німеччину як захисника «західної» культури від «більшовицької загрози» і малювала апокаліптичну картину того, що станеться, якщо Радянський Союз переможе у війні.

З перших днів існування окупаційного режиму в Україні німецьке командування видавало масовими тиражами чисельні листівки, в яких населення інформувалося про перші наміри і кроки нової влади. Так, впродовж короткого часу окупанти поширили в Кременчуці 100 тисяч листівок, 2150 настінних плакатів, 3400 портретів Гітлера, 700 брошур, 80 нацистських прапорів та ін. [3].

Наприкінці 1942 року в Італії моральний дух впав, і італійці почали втрачати довіру до режиму. Урядова пропаганда наполягала на тому, що Італія не має причин для занепокоєння, проте реальність суперечила таким заявам. Внаслідок цього, народ почав користуватись матеріалами BBC, з більш достовірною інформацією. Щоб з цим боротись, уряд створив контрпропаганду та обмежив вплив BBC, погрожуючи заарештувати кожного, кого спіймають на прослуховуванні. Також додала італійський канал з «легкою музикою», щоб привернути увагу слухачів до національного радіо. Безрезультатно: люди продовжували слухати BBC [1].

Впливовим пропагандистом був американець та керівник відділенням психологічної війни Дуглас Макартур. Він запропонував використовувати авіацію для поширення пропагандистських буклетів. В 1944 в результаті

битви за Сайпан частину японських військ було взято у полон. Американська армія почала поширювати буклети, написані японською мовою, з поясненнями подій на фронті. В буклеті під номером 508 йшлося про те, що японці в минулому вже здавались американцям. Запевняли, що багато японців навіть потоваришували з американцями. В буклеті під номером 509 офіцери запевняли цивільне населення, що війська будуть добре ставитись до цивільного населення Японії. У офіцерів було на меті запевнити народ, що у них склалося хибне враження про жорстокість американських солдат. В буклеті під номером 520 та 806 текст закликав японські війська капітулюватись, нав'язуючи думку про те, що їхні лідери помиляються, вважаючи, що капітуляція – синонім до слова ганьба [4].

Висновки: У дослідженні впливу пропаганди на суспільний настрій під час Другої світової війни стало зрозуміло, що пропаганда має вплив на людей із-за низки факторів. По-перше, люди – соціальні істоти. Ми звертаємо увагу на думку більшості та нерідко починаємо також дослухатися до неї. По-друге, набагато простіше наслідувати чийсь приклад, ніж придумувати та просувати щось нове. По-третє, люди схильні довіряти своїй владі. Саме із-за цього пункту лідери думок дуже часто стають залученими в якійсь пропаганді. В наші часи це можуть бути популярні блогери, політики, актори та інші відомі постаті, які мають певний авторитет серед народу.

Перелік посилань:

1. Propaganda. URL: <https://www.britannica.com/topic/propaganda#ref23822> (Дата звернення: 15.09.2024).
2. Долгорученко К. О. Нацистська антисемітська пропаганда як маніпулятивна технологія: соціоісторичний дискурс / К. О. Долгорученко // Актуальні питання сучасної науки / К. О. Долгорученко. Київ, 2014. С. 84–87.
3. Яшан О. О. Нацистська антисемітська пропаганда як маніпулятивна технологія: соціоісторичний дискурс / О. О. Яшан // Гуманітарний вісник / О.О. Яшан. Черкаси, 2011. С. 22–28.
4. Psychological Warfare in World War II. URL:<https://libarchives.unl.edu/project/sandberg-hallgren-collection/> (Дата звернення: 15.09.2024).

Науковий керівник:

Марія Тюганова

асистент кафедри Психології

Державного університету економіки і технологій

e-mail: tiuhanova@duet.edu.ua

Даніїл Миронов,
здобувач фахової передвищої освіти,
спеціальність: «Обробка металів тиском»
ВСП «Технологічний фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій
e-mail: daniil.mironov12112007@gmail.com

Саморозвиток студентів у цікавих історичних пошуках та дослідницьких експериментах

Війна – це суспільно-політичне явище, яке характеризується збройним протистоянням провідних країн світу й залежних від них країн, бойовими діями, що охоплюють значну територію та велику кількість людей, й супроводжується неймовірними людськими жертвами та руйнуваннями (саме так зазначено у відповідних посібниках).

Але сьогодні ми розглянемо її з іншого боку. Війну - як збройний конфлікт, іншими словами – насильство, смерть, терор, нав'язування своєї волі за допомогою сили. Це маневри вогню та боротьба за «великі» інтереси, а також «суперечка» між військовими.

Саме сьогодні хотілося б презентувати роботи, які порівнюють минуле століття з сучасним.

Олександр Довженко, його твір «Україна в огні». Відображено у порівнянні Україна 1941-1945 роки з Україною 20-х років ХХІ ст. Історія повторилася через значний відрізок часу. Війна не має уявлення про сумління та честь, не знає любові та милосердя. Але у війні є й інші дійові особи – цивільні люди, що не мають жодного відношення до бойових дій

Як у Довженківському творі, так і в наш час дівчата та жінки проводжали і проводжають на війну своїх коханих. Минули десятки поколінь, а майже нічого не змінилося. Кожен зайнятий своїми справами: вирощенням жита та пшениці, лікуванням хвороб, народженням дітей та прасуванням пелюшок. Ось такі життєві моменти єднають цілі покоління. Немає нічого страшнішого за війну. Віддано рятували Україну як у 1943 році, так і віддають життя за свободу від окупанта у 2024. У буктрейлері у короткій, хронологічній послідовності передано сповідь про побачене та пережите українською нацією, нацією незламних героїв, людей високої марки. Людей, які пережили непоправні втрати і досягли великі здобутки. Кохання та відчай, непохитну любов до рідної землі. Але завжди залишається надія. У словнику зазначено: «Надія – впевненість у можливості здійснення чогось бажаного, потрібного, приємного; сподівання». А сподівання, у свою чергу, породжує

віру. Віру у Бога, Перемогу, чи просто в життя з усіма його проявами, а також віру у повернення з фронту.

Коли автор тез працював над цією темою, його зацікавили думку, спогади, переживання людей за своїх близьких, друзів, знайомих, батьків, які зараз там, де гаряче, там, де йде жорстока війна. Тому ми створили листи на фронт.

Це - лист-смуток (про людей, які віддали своє життя за Україну). Це - лист-оберіг, лист-вдячність, лист полоненому, лист-надія та лист людині, яку ми не знаємо, але вдячні за спокій та захисток.

Поки наші бійці тримають своїм життям кордони нашої держави, підростаюча молодь знаходить в собі сили підтримувати патріотичний фронт у місті, саме у місті Кривий Ріг.

Патріот – той, хто любить свою Батьківщину, відданий своєму народові, готовий для них на жертви й подвиги. Патріот із грецької означає «земляк», «співвітчизник», «людина», яка любить свою Батьківщину.

Націоналізм – це історичне явище в соціальному житті людства, він стверджує, що кожна нація має керувати собою, бути вільною від зовнішнього втручання (самовизначення), що нація є природним та ідеальним підґрунтям для політики, і що нація є єдиним правомірним джерелом політичної влади (народний суверенітет).

Мова буде йти про Криворізький осередок «Центурія» зі своїми цілями та основними світоглядними принципами. Українські націоналісти сьогодні продовжують ідею та справу славних попередників і закарбовують своїми діями пам'ять про всіх загиблих героїв Української нації. Сотні добровольців «Центурії» зараз відстоюють суверенітет і територіальну цілісність України, десятки – загинули на цьому Шляху Честі. «Центурія» – громадська організація, частина Азовського руху. Була заснована в 2020 році одним з людей, які завжди стояли в перших рядах - Петро Омелянченко, відомим ще під позивним «Рудий» (прізвище та позивний змінені).

«Центурія» від свого початку ставила перед собою три основні задачі:

Боротьба з зовнішнім ворогом.

Боротьба з внутрішнім ворогом.

Творення нового, свідомого покоління Української нації.

Власне відразу організація почала діяти. Частина бійців воювали на Донбасі, інша частина представників організації боролися з внутрішніми ворогами нації, зокрема з сепаратистами та проросійськими колаборантами. З початком повномасштабного вторгнення, представники організації відразу стали до лав різноманітних підрозділів українського війська, гідно проявили

себе на полі бою як сильні та ідейні воїни. Згодом, було створено 3 Окрему Штурмову Бригаду, командиром якої став Антон Медвідь (прізвище змінено).

Зараз «Центурія» продовжує активно розвиватися та діяти. Вони боронять нашу державу на всіх напрямках фронту, а бійці та прихильники діють всередині країни. Нині командиром «Центурії» є випускник Криворізького Металургійного Коледжу Федір Нестеренко, позивний «Рибалка» (прізвище, позивний – змінені). Людина з багатим бойовим досвідом, ветеран полку «АЗОВ» та представник 1 механізованого батальйону 3 ОШБ. «Центурія» з кожним днем стає все сильнішою, наближаючи перемогу України в цій кровопролитній війни.

Усьому властиво закінчуватися. Дитинству, юності, терпінню та ілюзіям. А ще й найпідлішій російській війні... Хочемо закінчити свою доповідь словами поетеси Ліни Костенко:

«А ви думали, що Україна так просто ?

Україна – це супер. Україна – це ексклюзив. По ній пройшли всі кати історії. На ній відпрацьовані всі види випробувань. Вона загартована найвищим гартотом. В умовах сучасного світу їй немає ціни».

Перелік посилань:

1. Перемога або смерть: український визвольний рух у 1939-1960 роках/Іван Патриляк/Центр досліджень визвольного руху. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2024. 688 с.:ч/б іл.

2. Лепчук А.С. Самобутність творчості Ліни Костенко // Українська мова та література. 2000. №11.

Наукові керівники:

Наталія Лисюк,

викладач вищої категорії, методист
ВСП «Технологічний фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій
e-mail: lisuk1969@gmail.com

Наталія Гафінець,

викладач вищої категорії, методист
ВСП «Технологічний фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій
e-mail: hafinets@kmt.in.ua

Влада Захарова,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: vladazakharova2007@gmail.com

Колабораціонізм і його вплив на соціальну єдність у період окупації

Усвідомлення проблеми колабораціонізму в українському суспільстві після здобуття незалежності передбачало переосмислення історичного минулого, звільнене від радянської інтерпретації. Умови колабораціонізму під час Другої світової війни на території України, яка не мала власної державності, суттєво відрізнялися від сучасних обставин. Найновіша історія колабораціонізму в Україні сягає 2014 року, коли почалася війна російської федерації проти України. Сучасне розуміння колабораціонізму безпосередньо пов'язане з військовою агресією росії проти України, яка почалася з анексії Криму та захоплення частини Донецької та Луганської областей у 2014 році та поглибилася після повномасштабного вторгнення у 2022 році [1]. Тому метою роботи є дослідження впливу колабораціонізму на соціальну єдність населення в період окупації.

С. Макеєв зазначає: «Колабораціонізм — це поведінка, коли звичні суспільні практики, пристосовані до умов окупації, сприяють встановленню влади окупантів і призводять до тяжких соціальних наслідків» [4].

До основних характеристик та загальних ознак колабораціонізму належать: чітко виражений характер заподіяння шкоди державному суверенітету та територіальній цілісності держави, що проявляється через різні форми колабораціонізму та суб'єктів колабораціонізму, які поділяються на «колаборантів» — громадянин або група громадян, з якими держава-агресор співпрацює, завдаючи шкоди державному суверенітету країни, громадянами якої вони є, та держава-агресор або її представники, з якими здійснюється безпосереднє співробітництво [2].

Спільна діяльність завжди здійснюється з умислом (прямим чи опосередкованим). При цій формі вини особа: визнає суспільно небезпечний характер своїх дій; передбачає неминучість або можливість заподіяння шкоди; бажає або свідомо дозволяє своїми діями завдати шкоди об'єкту втручання. Спільні дії з непрямим умислом частіше притаманні особам, які діють з корисливих чи інших меркантильних чи низьких мотивів. Наприклад, дехто бачить можливість кар'єрного зростання в тому, що найбільш професійно успішна частина населення залишає окуповані території [3].

Колабораціонізм як соціологічний феномен можна розглядати в кількох аспектах: як дисфункцію соціальних інститутів, як канал соціальної мобільності та як стратегію виживання. За надзвичайних обставин, таких як окупація, соціальна структура перетворюється на стан сингулярності. Як зазначає С. Макєєв, у цій державі раніше існуючі різноманітні елементи поєднуються з новими, створеними під час окупації. Дисгармонійний ритм соціального метаболізму створює нові структурні утворення та змінює соціальне середовище.

Наприклад, П. Сорокін зазначає, що під час революційних і воєнних потрясінь соціальна структура зазнає кардинальних змін, які призводять до активізації тих індивідів і груп, які раніше були осторонь суспільно-політичних процесів. Це може супроводжуватися форсованими громадськими рухами: «з тину в князі». Такі процеси відбуваються, коли ті, хто мав обмежені можливості до окупації, отримують можливість просуватися по кар'єрі завдяки співпраці з окупантами, користуючись відсутністю або переїздом більш кваліфікованих фахівців.

На думку В. Горобця, «кооперація» - це співпраця з ворогом під час окупації може функціонувати як складна соціально-психологічна стратегія виживання. Люди адаптуються до нових умов, щоб задовольнити основні фізіологічні та соціальні потреби. Вибір такої стратегії залежить від попереднього досвіду, особистих переконань, наявних ресурсів і мереж соціальної підтримки. Побутовий колабораціонізм проявляється як на вільних, так і на окупованих територіях. На вільних територіях воно може мати ідеологічне чи матеріальне підґрунтя, але не звільняє від кримінальної відповідальності тих, хто публічно підтримує агресію ворога чи заперечує державний суверенітет країни.

На окупованих територіях внутрішній колабораціонізм набуває більш складних форм, часто у відповідь на зміни в соціально-економічній системі. Це може проявлятися у прийнятті російського громадянства, співпраці з окупаційною владою, працевлаштуванні в умовах, створених агресором, або інших повсякденних практиках, які дозволяють адаптуватися до нових умов. З одного боку, ці дії можуть бути реакцією на обставини і не мати кримінальних наслідків, а з іншого – сприяють зміцненню окупаційного режиму та надають йому додаткової легітимності [4].

Висновок. Колабораціонізм має не лише політичні та військові наслідки, але й суттєво впливає на соціальну згуртованість населення. Під час тривалої окупації частина населення на окупованих територіях змушена пристосовуватися до нової реальності, що може призвести до співпраці з окупаційними силами для забезпечення базових умов життя. Така співпраця

не завжди є результатом примусу - іноді вона є вимушеним заходом для виживання в умовах нестачі ресурсів та можливостей. Це явище впливає на формування різних соціальних груп, які можуть мати протилежні погляди на легітимність окупаційної влади.

Ключовим фактором, що визначає ступінь колабораціонізму, є тривалість окупації. Цей процес може призвести до зміни ідентичності та лояльності, що створює додаткові виклики для майбутньої реінтеграції цих територій в єдину державу.

Вивчення психологічних чинників, які мотивують людей до співпраці з окупаційними силами, може допомогти зрозуміти причини цього явища та розробити ефективні стратегії подолання його наслідків після завершення конфлікту.

Це може стати вирішальним фактором відновлення соціальної згуртованості та ефективної реінтеграції окупованих територій до складу єдиної держави, що забезпечить стабільність і розвиток країни у післявоєнний період.

Перелік посилань:

1. Гадєєв О. В. Україна у Другій світовій війні (філософсько-історичний аналіз) : автор. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук : спец. 09.00.03 "Соціальна філософія та філософія історії" / О. В. Гадєєв ; Таврійськ. національний університет імені В. І. Вернадського. Сімферополь, 2011. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://mydisser.com/ua/avtoref/view/12706.html>.

2. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій: матеріали наук. Харків: Олді+, 2023. 150 с.

3. Орлова О. Колабораціонізм в умовах окупації: ретроспективний аналіз проблеми. [Електронний ресурс] / О. Орлова, Д. Страшко. [Б. м.], 2023. С. 79–81. Режим доступу: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/11482/1/25.pdf>

4. Зубченко О. С. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях Півдня України: соціологічний аспект / О. С. Зубченко // Вісник НТУУ" КПІ" Політологія. Соціологія. Право. 2022. Т. 3, № 55. С. 15–23.

Науковий керівник:

Марія Тюганова, асистент кафедри Психології
Державного університету економіки і технологій
e-mail: tiuhanova@duet.edu.ua

Юлія Турчіна,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: juli.alul.m@gmail.com

Як впливає полонення на психіку людини, можлива реакція психіки воєнних під час та після полонення

Зараз в Україні відбувається повномасштабне вторгнення (з 2022 р.), під час якого українські військові можуть потрапляти до полону російської армії. Також полон є характерною рисою Першої і Другої світових війн. Досліджень щодо полонення в повномасштабній війні не багато, тому ми будемо розглядати зазначене питання на прикладі попередніх війн. Після полону люди вертаються у суспільство травмовані і не завжди суспільство готове прийняти цю травму, людина може бути дезадаптованими, що може нашкодити як їй, так і оточуючим, тому важливо розуміти це все, щоб мати змогу здійснювати просвітництво щодо особливостей психічного стану людей після полону.

Полон – це явище, яке супроводжує розвиток сучасної цивілізації з моменту її виникнення. Перебування в полоні є одним з найскладніших станів для людини як психосоціальної істоти [1, с.14]. Є декілька видів полону. Широкобоков Ю.М. описує етапи, які проходить людина у полоні: «Першим з яких було захоплення військовослужбовців у полон та їх ізоляція від попереднього способу життя, рідних та близьких. Другим була революційні трансформації у них на Батьківщині, які змусила її змінити свої власні ідеали та ідентичність. Третім – репатріація на перевтілену батьківщину, де вони знову мусили адаптуватися до нових умов життя [2, с. 314]».

Ми розглянемо другий варіант, бо саме він підходить до наших реалій. Також є декілька стадій полону, а саме перша стадія – захоплення військовослужбовця у полон. Мета захоплення - це припинення спротиву, залякування та нажива Друга стадія – транспортування полоненого до місця утримання. Може проводитися різними способами Третя стадія – перший допит військовополоненого. Характеризується приниженням, насиллям, застосуванням тортур та вбивствами полонених. Четверта стадія – адаптація полонених під час утримання. Характеризується проявами адаптаційних конфліктів, коли зовнішня поведінка військовослужбовців не відповідала їх внутрішнім переконанням. П'ята стадія – повернення військовослужбовця з

полону. Характеризується спробами схилити військовослужбовців до провокацій, співробітництва та переходу на сторону ворога [2, с. 313].

Апалько В.В. зазначає: «<...> для самого військовослужбовця в стигмі «військовополонений» імпліцитно міститься вказівка про його неповноцінність та навіть його провину за потрапляння до полону <...> переважна більшість звільнених осіб, не вважають себе героями, бо знають, що в кожного з них були обставини, над якими вони й досі замислюються – правильно чи неправильно вони вчинили [1, с. 15]». Характерною частиною полонення є період адаптації, в якому відбувається конфлікт між поведінкою людини і його справжніми переконаннями [2, с. 318], тобто, з однієї сторони, є прагнення врятувати своє життя, а з іншої сторони, почуття обов'язку [1, с. 15].

У багатьох випадках полон можна уникнути, але однією з головних причин потрапляння у полон є зневіра у власних силах, опитування показує, що через цей фактор потрапляють до полону 88,3 % [2, с. 315]. Тому державі важливо створити умови, в яких військовий буде відчувати, що Батьківщина його не залишить, подбає про родину та обов'язково забере з полону, адже, таким чином надія на краще підтримує самопочуття військовополоненого [1, с. 15]. Важливо зазначити, що якщо у людини є сенс життя, це може дуже сильно підвищити процент того, що людина виживе, адже більшість втрачає волю до життя та може вчинити самогубство або дії, які спровокують ворожі сили [1, с.15].

Одразу після прибуття до полону на військових є великий психологічний тиск, їх допитують, катують, намагаються склонити до ворожої сторони, вони бачать стан своїх побратимів та те як вони помирають, звісно це все дуже сильно впливає на поведінку, пригнічує психіку [2, с. 316-37]. Це проявляється у наступному:

- знаходячись у полоні людина тікає від реальності в сон;
- з часом розмови полоненого стають примітивними, тобто про базові потреби людини.

Щоб пережити полон не так болуче людина заводять дружні зв'язки з такими ж полоненими. Але, якщо військових перевозять та розривають ці зв'язки, це може нанести ще більшої шкоди психічному здоров'ю [1, с. 16].

Військовому доводиться переглянути свої життєві цінності, викривляється розуміння часу, смуток за рідними надає ще більшого душевного болю, викривляється сприйняття світу [1, с. 16-17]. Ще одним тягарем для військовополоненого є відсутність інформації щодо дати звільнення [1, с. 16].

Після того, як ми розглянули ті стадії та стани, які переживає військовий у полоні, можемо розглянути те, що відбувається після звільнення. Військові зазнають проблем з фізичним станом, соціальним рівнем у суспільстві та психікою [3, с. 363-364]. Рівень поваги до себе зазнає руйнації шляхом цілковитого презирства до особистості полоненого й регулярного приниження. Попередні особисті досягнення нівелюються через їхню нездатність бути корисними в умовах полону, а самозвинувачення призводять до втрати самоповаги [3, с. 363-364].

Отже, наслідки полону можемо поділити на наступні категорії:

Психологічні:

- втрата відчуття базової довіри до світу, до інших людей, віри в себе;
- викривлене сприйняття або втрата відчуття часу і простору;
- порушення відчуття кордонів (відчуття втрати власної цілісності та цінності). У разі катувань, у людини довгий час може зберігатися відчуття абсолютної вразливості та незахищеності;
- симптоми депресії, тривожність, надмірний страх смерті, панічні атаки, посттравматичний стресовий розлад, труднощі з регуляцією емоцій, відчуття сорому і провини; можливі проблеми з пам'яттю, увагою, зловживання психоактивними речовинами задля уникання травматичних спогадів, болючі спогади, кошмари;
- безнадія та втрата будь-яких сенсів (суїцидальні думки, думки про завдання собі шкоди), або навпаки поглиблення вірувань.

Соціальні:

- зміна соціальних ролей, труднощі у соціальній самореалізації;
- відсутність місця проживання та/або засобів існування для осіб з тимчасово окупованих територій; втрата роботи та складнощі працевлаштування;
- труднощі в стосунках із дружиною/партнером, дітьми; розрив взаємозв'язків із сім'єю;
- дезадаптація в суспільстві, соціальна самоізоляція;
- дилема вибору – відсутність права на вибір під час перебування у полоні призводять до труднощів у прийнятті звичайного рішення в побуті.
- парадокс контролю – з одного боку, нетерпимість до контролю з боку інших у людей, які пережили полон, з іншого – вони намагаються тримати під контролем все і всіх.
- ефект так званої кесонної хвороби (захворювання, яке виникає в організмі людини при швидкому переході з середовища з підвищеним атмосферним тиском повітря у середовище з нижчим тиском) – після звільнення з полону, через стрімкі зміни обставин, від надзвичайного тиску і

контролю до повної свободи, людина може відчувати психологічний тиск, що призводить до труднощів у стосунках з членами родини.

- парадокс болю – люди, які мають досвід полону, часто вдаються до поведінки, яка підсилює біль (наприклад, уникання роботи з психологом, відтермінування медичних процедур та обстеження) [4, с. 286].

Особливим наслідком, який неодмінно присутній у всіх воєнних після полону, є посттравматичний стресовий розлад. Як зазначає К. Возніцина, наслідки ПТСР для військовослужбовця є довготривалими (3-5 років). Їх можна поділити на три категорії:

-соматичні скарги (головні болі, шум у вухах, головокружіння, тошнота);

-емоційні (роздратованість, агресивність, спалахи гніву);

-когнітивні (порушення пам'яті, зниження концентрації уваги, неможливість виконувати свої звичайні дії, які виконував раніше) [1, с. 20].

Дослідження О. Хміляра виявило, що у військовослужбовців з ознаками ПТСР порушена здатність щодо інтеграції травматичного досвіду з іншими подіями життя. Виходячи з того, що травматичні спогади залишаються не інтегрованими в когнітивну сферу індивіда й практично не піддаються змінам з плином часу, психотравмований військовослужбовець немовби залишається «застряглим у травмі, як на актуальному переживанні, замість того, щоб прийняти її як подію, яка мала місце в минулому [1, с. 20].

Висновки: Отже, полон - це явище, яке супроводжує розвиток сучасної цивілізації з моменту її виникнення та є одним з найскладніших станів для людини. Людина, яка потрапляє у полон, проходить п'ять стадій, а саме, перша - захоплення військовослужбовця, друга - транспортування полоненого до місця утримання, третя - перший допит, четверта - адаптація полонених під час утримання, п'ята - повернення з полону. Під час полону людина отримує травматичний досвід, в ході якого психіці доводиться адаптуватися до нових умов, людині - переосмислювати своє життя та знаходити мотивацію жити. Психіка людини вмикає захисні механізми, такі, як втеча з реальності засобом сну, а фізичний стан змушує думати лише про базові потреби. Полон має наслідки, які впливають на соціальну частину життя людини і на психологічний стан. Тому, ми будемо досліджувати питання психологічного стану осіб, які перебували у полоні задля розуміння психологічних інтервенцій, які б могли бути дієвими з цієї категорією осіб.

Перелік посилань:

1. Апальков В. Психологія поведінки військовослужбовця в умовах полону / В. Апальков // Вісник національного університету оборони України. 2020. № 55(2). С. 14–22.

2. Сафін О. Дж. До питання про соціально-психологічну модель наслідків військового полону / Олександр Джамільович Сафін, Олександр Володимирович Тімченко, Юрій Михайлович Широкобоков // Психологічний журнал. 2018. Т. 2. С. 1–21.

3. Клеценко Л. Роль психолога в реабілітації пацієнта військового, який побував у полоні / Л. Клеценко, В. Климченко. 2024. Т. 2. С. 363–365.

4. Доценко, В. В. Соціально-психологічні наслідки перебування в полоні / Вікторія В'ячеславівна Доценко // Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 29 берез. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. правових наук України. Вінниця : ХНУВС, 2024. С. 285-287.

Науковий керівник:

Єлизавета Давоян,

звідувач кафедри Психології,
доктор філософії (з психології)

ORCID: 0000-0003-0259-5784

e-mail: davoian@duet.edu.ua

Дар'я Морозова,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: fdaria34@gmail.com

Роль війни в покращенні життя деяких соціальних груп: маргінальність чи адаптація?

Воєнні конфлікти часто призводять до соціальної маргіналізації значної частини населення, однак, парадоксальним чином, для окремих груп можуть створювати нові можливості для адаптації та навіть соціального підйому. Це питання, на нашу думку, є актуальним для України, яка з 2014 року знаходиться в стані гібридної війни, а з 2024 року розпочалися повномасштабні воєнні дії.

Виклад основного матеріалу. Війна є однією з найбільш руйнівних і водночас визначальних подій в історії людства. Її вплив на життя людини не обмежується лише полем бою – вона залишає глибокий відбиток у всіх сферах життя, змінюючи свідомість, суспільні структури та навіть саму природу людських відносин. Але, на усіх нас війна впливає не однаково. У цій роботі ми розглянемо таку соціальну групу людей, у яких після початку повномасштабної війни життя покращилось, а також проаналізуємо, чи є такі ситуації виявом маргінальності чи, навпаки, адаптацією.

Для початку розглянемо поняття маргінальність. Маргінальність має три виміри, що охоплюють як соціальні, так і особистісні аспекти. Перший вимір маргінальності стосується соціального статусу і передбачає структурну невідповідність між місцем, яке людина або група вважає своїм, і тим, яке вони фактично займають у соціумі. Це призводить до певної дихотомії у самоідентифікації та соціальному функціонуванні, коли маргіналізована особа або група не може повністю інтегруватися в жодну з культурних чи соціальних систем. Другий вимір маргінальності має екзистенційний характер і стосується внутрішнього стану особистості. Він передбачає здатність індивіда до трансцендентного мислення, яке дозволяє йому вийти за межі власних життєвих установок, переосмислювати своє існування та шукати нові смисли життя. Така форма маргінальності може бути виражена через прагнення до змін, перетворень у житті або пошуку нових ідентичностей та способів буття. Третій вимір пов'язаний із динамікою ціннісних орієнтирів. Перебування у маргінальному стані часто стимулює процес перегляду та переосмислення цінностей, що необхідно для адаптації до нових соціальних умов. Ця адаптація включає пошук нових способів

визначення свого місця у світі, коли попередні моделі ідентичності чи соціальної позиції більше не відповідають новій реальності [2].

Тепер з'ясуємо, що таке адаптація. Згідно до концепції Ж. Піаже, адаптація в біології та психології розглядається як поєднання двох протилежних процесів: акомодатії та асиміляції. Перший з них полягає в тому, щоб змінити роботу факторів і поведінку суб'єкта відповідно до характеристик середовища. Другий процес передбачає зміну певних компонентів середовища і переробку їх відповідно до структури причини або включення їх у моделі поведінки суб'єкта [6].

Соціально-психологічна адаптація є складним процесом активного пристосування людини до вимог соціального середовища, що охоплює взаємодію особистості та її оточення. З позицій системного підходу, цей процес розглядається як безперервний і взаємозалежний вплив внутрішніх та зовнішніх чинників, що визначають ефективність адаптації. Зовнішні регулятори включають соціальні норми, очікування та правила, тоді як внутрішні – це потреби, цінності та особисті орієнтири. Психологічними чинниками адаптації виступають індивідуальні когнітивні стилі, копінг-стратегії та емоційні реакції, які разом визначають стратегію поведінки. Адаптація поєднує свідомі та неусвідомлювані елементи, спрямовані на досягнення гармонії з оточенням. Успішна адаптація характеризується суб'єктивною задоволеністю, можливостями розвитку та відсутністю негативних наслідків. Визначення критеріїв адаптованості є викликом, оскільки результат має враховувати як об'єктивний баланс з оточенням, так і особистісний розвиток та ретроспективну оцінку процесу. Складність адаптації також полягає в реципрокних зв'язках між різними підсистемами соціальної взаємодії, де кожна зміна впливає на загальний процес. Таким чином, соціальна адаптація є динамічним, багатовимірним процесом, що залежить як від індивідуальних, так і від соціальних чинників. Вивчення цього процесу дозволяє краще зрозуміти реляції між людиною та її середовищем, а також сприяти розвитку адаптаційних стратегій для досягнення гармонійної взаємодії [4].

Дослідження соціально-психологічної адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту базується на загальних положеннях, сформульованих провідними науковцями. Одним із ключових підходів є концепція соціальної травми, запропонована П. Штомпокою. Він розглядає негативні чинники катастроф, таких як війни, як симптоми соціальної травми. Ця концепція вказує на те, що соціальні зрушення, спричинені катастрофами, можуть суттєво впливати на життєтворчу здатність людей і спільнот. Травматичні зміни, спричинені війною в Україні, впливають на різні складові

суспільства неоднаково. П.Штомпка: «...у кожній травмі є центральні групи, які глибоко переживають і сприймають її, та периферійні групи, для яких вона – неістотна, маргінальна. Вплив тих самих потенційно травматичних подій (ситуацій) може бути якісно різним, навіть протилежним для різних груп... [5, с. 13]».

У нашій культурі феномен звикання до кризових умов життя тісно пов'язаний із феноменом виживання, що базується на традиції терпіння. Тривала соціальна маргіналізація та хаотизація життя в країні сформували у населення стійкий стан звикання до таких умов існування. В умовах війни феномен виживання проявляється як специфічний спосіб організації життєдіяльності за мінімальних ресурсів, спрямований на забезпечення хоча б базового відтворення життя. Люди в таких умовах формують своє життя в режимі очікування: спрощуються життєві потреби, задоволення важливих бажань відкладається на майбутнє, а всі дії та активності зосереджені на самозбереженні. Таким чином, у контексті воєнного конфлікту виживання стає формою адаптації до нових, обмежених умов існування. Як зазначає М. Шульга, в культурі українського суспільства присутній комплекс «депривація – звикання – виживання», який забезпечує відтворення соціального життя в кризових обставинах. Звикання виступає механізмом адаптації до нових умов, а його зміст та форми визначаються культурними моделями, традиціями та організацією повсякденного життя [1].

І ось поки одні люди намагаються адаптуватися та жити спокійно, хтось встигає ще й заробити грошей під час повномасштабного вторгнення. Це стосується зростання статків Петра Порошенка, лідера партії "Європейська солідарність" і колишнього президента України, який лише за місяць війни збагатився на мільярд. Зокрема, повідомляється, що він збагатився на понад 1 мільярд гривень у вересні, основними джерелами доходу були дивіденди та відсотки від інвестицій у цінні папери. ЗМІ також повідомляли, що Порошенко інвестував частину коштів, зібраних через його фонд на підтримку Збройних Сил України, в державні облігації, отримавши з цього неоподаткований прибуток. Крім того, виник скандал, коли депутати від "Європейської солідарності" були звинувачені у використанні зібраних донатів для сумнівних цілей, таких як застава підозрюваних у кримінальних справах і заробіток на купівлі державних облігацій. Зокрема, увагу привернув інцидент із депутатом Камілем Примаковим, який разом із дружиною був помічений на розкішній вечірці на Мальдівах у коштовностях на понад 10 млн грн, хоча офіційно мав бути в цей час у відрядженні. За час війни статки Порошенка значно зросли, що викликає питання в суспільстві, особливо у порівнянні з його фінансовим становищем [3].

Висновки. Проведений аналіз наявних статей, дає зрозуміти, що дати однозначну відповідь на поставлене питання неможливо через різноманіття впливу на суспільство однієї і тієї ж ситуації. Одночасно, існує категорія осіб, для яких покращення життя стало результатом їхньої адаптації до умов воєнного стану. Проте, поряд із цим, існує інша категорія, яка переживає війну інакше: для неї війна не є настільки травматичною подією, а навіть являється більш неістотною і маргінальною. Але, ці люди також можуть покращити своє життя, незважаючи на обставини. Тому питання ролі війни в покращенні життя деяких соціальних груп і досі залишається відкритим. Але, ми можемо схилитися до третього виміру розуміння маргінальності, а саме, розглядати маргінальність, як певний межовий етап перед адаптацією людини, тому, людей які змогли покращити своє життя під час війни, може вважати тими, хто адаптувався, пройшовши етап маргінальності.

Перелік посилань:

1. Коробка Л. М. Спільнота в умовах воєнного конфлікту: теоретичні засади дослідження психологічних стратегій адаптації // Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2017. Т. 39. №. 42. С. 104-114.
2. Литвинчук О. Маргінальність: актуалізація проблеми / О. Литвинчук // Українська полоністика. Серія: Історико-філософські дослідження. ЖДУ ім. І.Франка. 2014. № 11. С. 172–179.
3. Порошенко лише за місяця війни збагатився на мільярд: олігарх шокував доходами за вересень, - декларація [Електронний ресурс] // Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/poroshenko-lishe-za-misyac-viyni-zbagativsy-na-milyard-oligarh-shokuvav-dohodami-za-veresen-deklaraciya-12773997.html>. – Назва з екрана.
4. Психологічні чинники соціальної адаптації / І. Галецька // Соціогуманітарні проблеми людини. — 2005. — № 1. — С. 91-100.
5. Штомпка П. Соціальна зміна як травма / П. Штомпка // Соціологічні дослідження. 2001. № 1. С. 6-16.
6. Sikora Y. Адаптація як об'єкт наукового дослідження: психолого-педагогічний аналіз / Y. Sikora // Науковий вісник Ужгородського університету. 2022. № 2 (51). С. 135–139.

Науковий керівник:

Єлизавета Давоян,

завідувач кафедри Психології, доктор філософії (з психології)

Державний університет економіки і технологій

ORCID: 0000-0003-0259-5784, e-mail: davoian@duet.edu.ua

Ярослава Лесик,
здобувачка фахової передвищої освіти,
спеціальність: «Економіка»,
ВСП «Технологічний фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій
e-mail: slavaalesykk@gmail.com

Проблеми та події Другої світової та Гібридної війн. Аншлюс та анексія

Як колись висловився Джордж Сантаяна: «Ті, хто не пам'ятає минулого, приречені повторювати його [3]». І сьогодні ми поговоримо про аншлюс та анексію.

Після Першої світової війни за Версальським договором, Німеччині було заборонено будь-яке об'єднання з Австрією, навіть в формі економічного союзу. Проте, багато австрійців особливо після кризи в 1930-х років, підтримували ідею об'єднання з Німеччиною. Так, Адольф Гітлер, після приходу до влади у 1933 році, скерував свої зусилля на приєднання Австрії до Третього рейху.

Перша спроба приєднання мала місце у липні 1934 року: австрійські та німецькі нацисти зробили невдалу спробу державного перевороту в Австрійській Республіці (вбивство канцлера Австрії Енгельберта Дольфуса), також у ряді міст збройні загони нацистів (так звані протестувальники) виступали, вимагаючи «аншлюсу»[1]. Однак ця спроба провалилася.

Але Німеччина чинила сильний тиск на австрійський уряд, вимагаючи щоб нацистка партія брала активнішої участі в австрійському політичному житті. Канцлер Курт Шушнінг намагався протистояти нацистам, щоб зберегти незалежність країни. Він анонсував плебісцит щодо аншлюсу, маючи надію, що більшість австрійців не підтримують втрату незалежності. Але Гітлер, побоюючись негативних результатів вирішив діяти силою, і 11 березня 1938 року направив ультиматум австрійському канцлеру, де вимагав передати владу австрійським нацистам, інакше вони почнуть вторгнення. Канцлера змусили анулювати плебісцит. Тоді канцлер і звернувся за допомогою до міжнародної спільноти, сподіваючись на підтримку Франції та Великої Британії, але марно. І так, канцлер пішов у відставку. Того ж дня Німеччина почала військову операцію. 12 березня німецькі війська, без жодного опору, перейшли кордон з Австрією та увійшли до країни.

Військове вторгнення Німеччини супроводжувалося радісно реакцією австрійців. Багато хто сприймав вторгнення як економічний і політичний порятунок від довгої кризи.

Щоб Аншлюс виглядав більш законно, 10 квітня 1938 року під наглядом нацистів в Австрії провели плебісцит щодо приєднання Австрії до Німеччини. За офіційними даними, 99,73% підтримали цю ідею. Але ці дані вважаються фальсифікованими, з причини того, що плебісцит проводився під суворим контролем нацистської влади. Після цього референдуму офіційно затвердили аншлюс, і Австрія стала частиною Німеччини.

Аншлюс призвів до репресій проти політичних опонентів і єврейського населення. В Австрії було введено нацистські закони, включно з Нюрнберзькими расовими законами, які призвели до масових арештів і переслідувань австрійських євреїв. Тисячі людей були депортовані до концтаборів.

Після закінчення Другої світової війни, на Потсдамській мирній конференції 1945 року Австрію визнали першою жертвою нацистської агресії через аншлюс.

В Україні була дещо схожа ситуація. В 2014 році після Євромайдану та після повалення режиму Януковича в Україні виникла політична криза. Росія вирішила скористатися нестабільністю в країні та почала здійснювати свій план по анексії Криму.

У лютому 2014 року на території Криму з'явилися так звані «зелені чоловічки» - військові без розпізнавальних знаків, які швидко почали блокувати основні об'єкти в Криму. Пізніше було підтверджено, що ті військові були з Росії. Вони швидко захопили контроль над Кримом без значного опору [2].

16 березня в Криму був проведений референдум під пильним наглядом російських військ, за результатом якого 96,77% населення проголосувало за те, щоб Крим приєднався до Росії. Та референдум проводився поспішно і на незаконних умовах, що суперечило Українському законодавству, і також не визнавався міжнародною спільнотою. Проте, 18 березня 2014 року президент Росії оголосив, що Крим стає частиною їхньої держави. Цей вчинок був засуджений великою кількістю країн та не визнаний міжнародним правом.

В Криму неодноразово були зафіксовані порушення прав людини, зокрема відбувалися арешти та невідомо куди зникали люди, які підтримували Україну та були проти входження Криму до складу Росії.

Ці дві такі різні події водночас дещо схожі... . Ми детально розглянули аншлюс, бо він, як канва минулого, на яку нанизуються події вже сучасниками наших часів. З аншлюсу Австрії можна взяти досвід та зробити

висновки щодо України. В Австрії люди очікували покращити своє становище в складі нової держави. Натомість з аншлюсом прийшли нові, за межею людяності, порядки. Окупаційні уряди не дбають про населення, про це слід пам'ятати нам усім. Тому потрібно обговорювати та вивчати події минулого, аби уникнути повторення помилок у майбутньому та спрямовувати, перш за все, власні зусилля на розбудову своєї держави.

Перелік посилань:

1. Аншлюс Австрії: як світ заплющив очі на військове вторгнення нацистів [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://24tv.ua/anshlyus-avstriyi-yak-svit-zaplyushhiv-ochi-vtorgnennya-svitovi-novini_n1630718
2. Укрінформ. П'ятниця 18 жовтня 2024р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3198289-27-lutogoramatni-dati.html>
3. Цитати Сантаяни [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://santayana.indianapolis.iu.edu/about-santayana/santayana-quotations/>

Максим Шульга,
здобувач фахової передвищої освіти,
спеціальність: «Теплоенергетика»,
ВСП «Технологічний фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій
e-mail: shulha_m23@kmt.in.ua

Пропаганда під час Другої світової та сучасної «гібридної» війни

Пропаганда - це діяльність спрямована на системне поширення та активну популяризацію ідей, учень, поглядів, знань, міфів, стереотипів тощо з метою формування певного світогляду, корегування системи цінностей, створення необхідного емоційного фону для здійснення впливу на поведінку окремої людини або суспільства в цілому [0]. Під час війни пропаганда набуває особливого значення, оскільки вона дозволяє не лише мотивувати населення на боротьбу, але й створювати стійкий негативний образ ворога, що виправдовує військові дії.

Під час Другої світової війни пропаганда стала одним з основних інструментів, що допомагали країнам переконувати громадян у важливості боротьби та мобілізувати їх зусилля. У сучасній гібридній війні росії проти України, пропаганда використовує нові методи та канали, впливаючи через соціальні мережі та інші цифрові платформи. Мета цього дослідження — порівняти методи пропаганди під час Другої світової війни та сучасної гібридної війни, дослідити їх вплив на суспільство та розглянути можливі способи боротьби з дезінформацією.

Пропаганда під час Другої світової війни

Головні цілі війни полягали у зміцненні патріотизму та віри в перемогу. Створення образу ворога, який зображувався як загроза національним цінностям та безпеці. Підтримку бойового духу та єдності серед населення, мобілізацію громадян до участі у військових діях та допомоги фронту.

Методи і канали розповсюдження. Радіо та газети були основними джерелами новин та інструментами пропаганди. Вони надавали регулярні звіти з фронту, публікували патріотичні повідомлення та закликали до підтримки війська [0]. Кінематограф відіграв важливу роль, створюючи фільми, які звеличували досягнення армії та демонізували ворогів. У нацистській Німеччині, наприклад, активно використовувались фільми Лені Ріфеншталь для створення образу ідеального націонал-соціалістичного суспільства. Листівки та плакати були розміщені по містах і селах. Зображення «Роуз-Заклепниці» в США, наприклад, слугувало символом

жіночої праці у підтримці фронту, тоді як в СРСР плакати закликали до єднання та боротьби проти фашистів.

Основні теми і наративи. Пропаганда підкреслювала важливість єдності народу, закликала до самопожертви та славилася ідеалами патріотизму. Вороги часто зображувалися як варвари та загроза всьому світові. Мотиваційні гасла та слогани були спрямовані на підвищення морального духу і підтримку внутрішньої згуртованості.

Пропаганда у сучасній гібридній війні

Сучасна пропаганда в умовах гібридної війни спрямована на: послаблення суспільної єдності, формування сумнівів і страхів у населення; маніпуляцію громадською думкою через дезінформацію та викривлення реальних фактів; поляризацію суспільства та зміцнення позицій через дискредитацію опонентів.

Сучасні методи і канали розповсюдження. Соціальні мережі стали головним інструментом поширення дезінформації [0]. Використання фейкових акаунтів, ботів і тролів дозволяє швидко та ефективно впливати на масову свідомість. Інтернет-сайти та телевізійні канали активно поширюють спотворену інформацію. Зокрема, RT і Sputnik стали основними джерелами російської пропаганди за кордоном. Фейкові новини розповсюджуються в різних форматах: від маніпулятивних статей до вигаданих історій і відеороликів, які виглядають як справжні.

Основні наративи включають дискредитацію України, маніпуляції темою «захисту російськомовного населення», створення образу героїчної російської армії та подання конфлікту як боротьби з агресивним "ворогом". Часто застосовуються історичні міфи та стереотипи, щоб підігріти патріотичні настрої всередині Росії.

Вплив пропаганди на суспільство. Пропаганда суттєво впливає на суспільну свідомість, формуючи або змінюючи переконання населення. Під час Другої світової війни пропаганда допомагала мобілізувати громадян, тоді як у сучасній гібридній війні вона часто націлена на дезорієнтацію та ослаблення духу суспільства. Сучасна дезінформація розмиває межі між правдою і вигадкою, що ускладнює реагування населення на реальні події.

Висновки. Пропаганда під час Другої світової та сучасної гібридної війни має схожі цілі, але використовує різні методи та інструменти для їх досягнення. Розуміння механізмів пропаганди та її впливу на суспільство є ключовим для захисту від дезінформації та збереження стабільності в умовах сучасної гібридної війни. Рекомендовано активізувати роботу з підвищення інформаційної грамотності та підтримки незалежних медіа для протидії дезінформації.

Перелік посилань:

1. Бойко О. Пропаганда // Політична енциклопедія. Редкол.: Левенець Ю. (голова), Шаповал Ю. (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 610 с.
2. Видавництво Інтер-М, Редакція: Фролов М., Маклюк О. , Черкасов С., Шимкевич К., Шиханов Р. Пропаганда VS контрпропаганда у медіапросторі: минуле, сучасне, майбутнє, Запоріжжя 2018р., 104 с.
3. Компанія InMind, щорічне опитування «Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2020 р.» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://internews.in.ua/wp-content/uploads/2020/10/2020-Media-Consumption-Survey-FULL-FIN-Ukr-1.pdf> 11 с.

Віола Чумак,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Право»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: whatwantsvii@gmail.com

Права дитини в умовах російсько-української війни: до постановки проблеми

Зараз діти опинились серед найбільш вразливих категорій населення України, оскільки війна впливає на їх фізичну та психологічну безпеку, доступ до освіти, охорони здоров'я та належних умов життя. Актуальність дослідження є невід'ємною складовою національної безпеки України, бо щодня основні права українських дітей серйозно порушуються внаслідок збройного конфлікту.

Проблемою порушення прав дітей під час російсько-української війни займалися: О. Кривов'яз «Захист прав дитини в умовах збройного конфлікту» (2017) [2], Л. Яромол, А. Карпюк «Порушення прав дитини в умовах війни в Україні» (2022) [5], К. Дроб'язко «Як захистити права дитини в умовах воєнного стану» (2022) [1], О. Сібірцева «Захист прав дітей в умовах воєнного стану: реальні та штучні спори» (2023) [3], В. Чернубук «Міжнародно-правові стандарти захисту прав дитини в умовах збройних конфліктів» (2023) [4].

Мета дослідження полягає в дослідженні порушення прав дітей внаслідок війни та розкритті проблеми їх захисту.

Основний виклад матеріалу. Відповідно до статті 6 Конвенції про права дитини, кожен неповнолітній має невід'ємне право на життя, і держава повинна забезпечити, наскільки це можливо, виживання та здоровий розвиток дитини [6]. Стаття 3, спільна для чотирьох Женевських конвенцій, забороняє насилля над життям і особистістю дитини, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури [7]. Міжнародне гуманітарне право зобов'язує сторони збройного конфлікту розрізняти військові та цивільні цілі, а цивільне населення, до якого належать неповнолітні, має бути захищене від наслідків ведення бойових дій. Дані обов'язки мають звичайний характер. Вони є основою ключового принципу законів і звичаїв ведення війни — принципу розрізнення.

Міжнародне гуманітарне право також вимагає, щоб кожна сторона конфлікту вжила всіх можливих запобіжних заходів щодо вибору засобів та методів ведення воєнних дій для уникнення випадкової загибелі або поранення цивільного населення, зокрема дітей [8].

ПАРЄ у Резолюції 2529 (2024) [9] визнає, що жодну дитину в Україні не оминула війна, водночас усі українські діти мають право користуватися правами та свободами, закріпленими у відповідних міжнародних документах із прав людини. Права та найкращі інтереси дитини мають переважати в процесі прийняття всіх рішень стосовно них. Попри це, діти залишаються однією з найуразливіших груп населення України, на яких непропорційно негативно впливає збройна агресія Російської Федерації.

Питання евакуації зараз дуже важливе, оскільки щодня Росія окупує наші території і лінія фронту з кожним днем все більша, а ситуація в країні все напруженіша. Чи вдалося дорослим зробити все, щоб евакуювати дітей з гарячих точок? На думку радниці-уповноваженої Президента України Дар'ї Герасимчук, евакуація — відповідальність дорослих. «Щастя, що не було випадків, коли ми довго вмовляли керівництво закладу виїхати, а в цей час щось прилетіло і діти постраждали... Я завжди наголошую: діти мають виховуватися в родинах, а не в закладах інституційного догляду. Тому діти, які були в родинах, виїжджали з родинами, там приймали рішення батьки. А тут вирішували керівники закладів, готові вони чи не готові виїжджати. Хтось можливо офіційно не говорив, що не хоче, але просто затягував процедуру. Та з ними вдалося впоратися. В окупації зараз залишилась невелика кількість закладів, і діти там є. Ми зараз робимо все, щоб домовитися про гуманітарні коридори і витягнути звідти дітей. Спілкуємося з керівниками цих закладів про нагальні потреби. Здебільшого це заклади, які опинилися на окупованих територіях з першого тижня війни [11]».

За даними з офіційного сайту «Діти війни» [10], за період з 24 лютого 2022 року до 19 жовтня 2024 року внаслідок російської агресії загинули 579 дітей, поранені – 1644, 1941 – вважаються зниклими безвісти, 19546 – депортовані або примусово переміщені. Військові злочини Росії щодо дітей настільки наочні, що Міжнародний кримінальний суд пред'явив саме їх президенту РФ В. Путіну та уповноваженій з прав дитини М. Львовій-Беловій, виписавши ордер на їхній арешт.

Захищати права наших дітей вкрай необхідно, адже це питання їх життя та безпеки. Як зазначає Дроб'язко К. у статті «Як захистити права дитини в умовах воєнного стану» (2022) [1], потрібно затвердити у законодавстві України норми, які чітко заборонятимуть вербування та використання у збройних конфліктах неповнолітніх дітей; внести зміни до Закону України «Про охорону дитинства», які повинні відповідати міжнародним стандартам, забезпечити ратифікацію Статуту Міжнародного кримінального суду та забезпечити внесення відповідних змін до Конституції України.

Висновки. Питання прав дітей на даний момент потребують ґрунтовного опрацювання, оскільки Росія порушує всі права, зазначені Конвенціями ООН. Сотні тисяч українських сімей зараз розділені війною, і батьки навіть не знають, де і що з їх дітьми. Для того, щоб захистити дітей та зберегти якомога більше їх життів необхідно вносити зміни до законодавства та покращувати його задля безпеки нашого майбутнього.

Перелік посилань:

1. Дроб'язко К. Як захистити права дитини в умовах воєнного стану. URL:<https://www.uaa.org.ua/novyny/novyny-partneriv-aau/stattya-drobyazko-kateryny-yurystky-amber-law-company-advokatky-magisterky-prava/>
2. Кривов'яз О. Захист прав дитини в умовах збройного конфлікту. URL:https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/kryvoviaz_0003.pdf
3. Сібірцева О. Захист прав дітей в умовах воєнного стану: реальні та штучні спори. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zahist-prav-ditey-v-umovah-voennogo-stanu-realni-ta-shtuchni-spori.html>
4. Чернобук В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав дитини в умовах збройних конфліктів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284828>
5. Ярмол Л., Карпюк А. Порушення прав дитини в умовах війни в Україні. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/volume-9-number-436-2022/porushennya-prav-dytyny-v-umovah-viyny-v-ukrayini>
6. Конвенція ООН про права дитини. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
7. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
8. Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми (переклад Льовін А., Поєдинок О., Сивко Л.). URL: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/ukr-irrc_857_henckaerts.pdf
9. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи «Ситуація щодо дітей України» від 25 січня 2024 року № 2529 (2024) URL:<https://pace.coe.int/en/files/33348/html>
10. Офіційний сайт «Діти війни» URL: <https://childrenofwar.gov.ua/>
11. Про порушення та захист прав дітей під час війни — коментує радниця-уповноважена Президента України Герасимчук Д. URL:<http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=98849>

Максим Панасенко,
здобувач фахової передвищої освіти,
спеціальність: «Харчові технології»,
ВСП «Криворізький фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій

Друга світова війна: уроки для України й висновки на сьогодні

Друга світова війна – найбільший збройний конфлікт в історії людства – залишила глибокий відбиток не лише на світовій карті, а й у свідомості народів. Для України, яка зазнала руйнівних наслідків війни і стала ареною боротьби двох тоталітарних режимів – нацистського та радянського – уроки цієї трагедії є надзвичайно актуальними й важливими для сучасного розуміння міжнародних відносин та національної безпеки [2].

По-перше, один із головних уроків Другої світової війни для України – це важливість обороноздатності та незалежності держави. Під час війни українці боролися за виживання в умовах відсутності власної держави, а також стали жертвами масових репресій, депортацій та етнічних чисток. Це підкреслює потребу в сильній національній армії, яка може гарантувати безпеку та суверенітет.

По-друге, війна навчила, що союзники і міжнародна підтримка є важливими для виживання держави. Україна сьогодні також перебуває в ситуації, коли її безпека та територіальна цілісність залежать від підтримки міжнародної спільноти. Важливо, щоб країна продовжувала розвивати дипломатичні відносини, брала активну участь у міжнародних організаціях та підтримувала співпрацю з іншими державами.

По-третє, Друга світова війна показала, як легко людство може опинитися на межі гуманітарної катастрофи, якщо ігнорувати права людини, толерантність та свободи. Сьогоднішня Україна повинна навчитися зберігати та відстоювати права і свободи своїх громадян, аби не допустити повторення історичних трагедій.

Нарешті, пам'ять про Другу світову війну є важливим елементом національної ідентичності та історичної свідомості. Вивчення уроків цієї війни допомагає зрозуміти сучасні загрози і виклики, такі як агресія та експансіонізм, і знайти шляхи їх подолання. Для України ключовим є збереження історичної правди та її впровадження у національну освіту, щоб майбутні покоління розуміли важливість незалежності, свободи і демократії [1].

Таким чином, уроки Другої світової війни наголошують на необхідності для України мати сильну армію, міжнародну підтримку, захищати права людини та берегти історичну пам'ять. Ці висновки стають фундаментом для побудови стабільного і процвітаючого майбутнього.

Перелік посилань:

1. Вінницька обласна військова адміністрація. Ключові сенси, важливі для розуміння і пам'ятання Другої світової війни. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/46740-kliuchovi-sensy-vazhlyvi-dlia-rozuminnia-i-pamiatannia-druhoi-svitovoi-viiny>

2. Вікіпедія. Друга світова війна. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%B0_%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0

Світлана Корнієнко,

викладач української мови та літератури

ВСП «Технологічний фаховий коледж

Державного університету економіки і технологій»

e-mail: kornienkosvetlana20021970@gmail.com

Ухилянство як відсутність громадянської позиції: причини та наслідки

Той, хто в біді кидає свій народ, стає його ворогом

Чингіз Айтматов

Коли «народжується» держава, тоді з'являється військовий обов'язок. Для захисту держави у разі виникнення загрози її існуванню проводиться мобілізація громадян для відсічі ворожого нападу. Сам термін «мобілізація» походить від французького слова *mobilisation*, від *mobiliser* — «приводити в рух». Це сукупність заходів, спрямованих на приведення збройних сил та державної інфраструктури у воєнний стан у зв'язку з надзвичайними обставинами у державі чи світі. Уперше слово «мобілізація» було застосовано в Пруссії у 1850-1860 роках [1, с. 16].

Історії «народження» терміну «ухилянство» не зафіксовано у довідкових джерелах, відповідно, він (термін) не використовується в нормативно-правових актах. Але, на мою думку, це явище, мабуть, виникло паралельно із терміном «мобілізація», оскільки, незалежно, у які часи та в якій державі виникає із початком воєнного конфлікту потреба мобілізувати на фронт потенційних захисників, завжди будуть з'являтися непоодинокі випадки уникання громадянами країни військової служби. Як ж підстави породжують ухилянство як явище?

Існують причини, які в умовах сучасності сприяють породженню, збільшенню чи зменшенню кількості тих, хто з різних приводів прагне уникнути мобілізації і ці причини безпосередньо пов'язані із кількома основними чинниками:

- інстинктом самозбереження, страхом людини перед загрозою її життю та невідомістю;
- політикою держави, громадянами якої є так звані ухилянти;
- рівнем виховання патріотизму у громадян.

Війна – це рукотворна найстрашніша в світі річ, яка може вбити, скалічити, зламати психіку людини. Війна нищить основи існування в умовах миру: людина може втратити життя, здоров'я, майно, звичне для неї середовище: роботу, оточення, родину та емоційний комфорт. Але стоячи осторонь в очікуванні миру, здобутого без твоєї участі, ситуація ставатиме тільки гіршою. Чому ж значна кількість потенційних захисників прагне

уникнути потрапляння на фронт? По-перше: «...люди бояться не ризику, а невідомості. На відомий ризик люди йдуть щодня, ще й гроші за це сплачують. Стрибають з парашутами, займаються джампінгом, екстремальним альпінізмом, їздять непристєбнутими, на великій швидкості, потрапляючи в ДТП, наражаючись на небезпеку. Але страшніше, коли ризик уявляється дуже абстрактно. Коли мова не про щось зрозуміле, а про щось «з потойбіччя». Багато людей не йдуть в ЗСУ аж ніяк не тому, що вони бояться воювати. Вони не йдуть тому, що бояться змінювати своє життя, нехай не ідеальне, але звичне [1-3, с. 1]». Армія вимагає зміни місця проживання, оточення, роду діяльності, і все це в умовах постійного ризику.

Науковець, громадський діяч та військовослужбовець Євген Дикий у інтерв'ю сказав: «Чекати ентузіазму за більш ніж два з половиною роки війни, коли абсолютно незрозуміло, скільки ця війна триватиме – це або брехати, або визнати факт нерозуміння людської психології. Не хотіти йти на війну – це нормально. Не є нормою, коли людина радісно кричить: «я хочу воювати». Але з цим небажанням потрібно щось зробити. Тобто війна – це не те, на що йдуть з бажанням, це реальність, від якої не втекти. Ти просто розумієш, що всі інші вибори, вони гірші. Щоб йти на війну – це погано, це дуже страшно. Але на війні буває страшно і є вибір: або ти навчишся керувати страхом, або він керуватиме тобою. Це треба зрозуміти і тут: йти на війну страшно, але піти на війну – це менше зло. Бо якщо ти не підеш, буде гірше» [1-10, с. 1]. Людина повинна навчитися керувати собою, власним страхом, а особливо, коли вона свідомо йде захищати свою родину, свою домівку, свою землю. Інстинкт самозбереження властивий кожній живій істоті, людині зокрема. І зберегти своє життя хотіли й ті, хто свідомо йшов на смерть. То в чому ж причина? А тут доречно вказати другий основний чинник ухиляння: політику держави відносно своїх громадян. Доречно згадати історичний факт: у демократичній УНР українці не хотіли захищати свою державу і це призвело до Геноциду нашої нації: штучного голодомору, таборів політичних в'язнів, бо влада обмежувалась добровольчою армією, яка не могла кількісно протистояти російській навалі.

Провівши невелике анкетування серед молоді віком 25+, які мобільно зреагували на появу закону стосовно підстав для відстрочки від мобілізації через навчання, визначилися із головними причинами небажання йти до лав ЗСУ: корупційна складова, відсутність рівноправ'я у всіх громадян держави. 94% респондентів наголосили на значних розмірах корупції у всіх сферах життя українців. Саме корупцію, як явище, вказували респонденти головною складовою ситуації, в якій опинилася Україна останні кілька десятків років. А саме: роззброєння країни, продаж зброї за кордон з метою власного

збагачення. Та не слід забувати відому істину: «хто не хоче годувати власну армію, той буде годувати чужу». Корупція, як спрут, охопила судову, військову, медичну сфери: чим користуються потребуючі вдало й тепер. Доказами фактів хабарництва рясніють сторінки інтернету, екрани телебачення та шпальти періодики. Але, на жаль, журналістські розслідування чи діяльність антикорупційного комітету не саджають корупціонерів на лаву підсудних. Тобто закон працює не для всіх, а, відповідно, дає можливість комусь незаконно на законних підставах уникати мобілізації, бо цьому сприяють проплачені висновки ВЛК, МСЕК та под. Не новиною є корупційні схеми у деяких військових частинах, у наданні гуманітарної допомоги та навіть у діяльності волонтерських організацій. З цього приводу хочеться процитувати ветерана АТО: «Якщо Україна не вистоїть цю війну, то це буде перший в історії нашої цивілізації факт того, як корупція стерла із лиця землі цілу країну, у якій жило більше 40 мільйонів людей, яка була найбільшою за площею країною Європи, мала родючі чорноземи та багаті поклади корисних копалин. Жахно це увявити...».

Мотивацією для військовозобов'язаних з боку Закону повинна бути чітка схема заміни тих, хто перебуває на фронтах дуже довго: «Це впливає на мотивацію тих, кого треба мобілізувати. Мало хто готовий купити квиток в один кінець, навіть добровольці. Тоді (у перші дні повномасштабної війни) усі думали: або загинемо, або переможемо. Варіанту, що це затягнеться на роки, не було. Люди йшли на кілька місяців, але не підписувались воювати до кінця свого життя» [1- 5, с. 2]. Всі ми розуміємо, що ресурс людської психіки вичерпується.

Територіальним центрам комплектування та СП потрібно діяти в межах законодавства, щоб не було масових судових позовів. Слід, зокрема, враховувати цивільне життя мобілізованих: їх досвід роботи, уміння, які б стали у нагоді під час виконання військових завдань.

Наступне: всі ресурси – на фронт! Не займатися ремонтами доріг та тротуарів з метою відірвати шмат грошей з кошторису, не жебракувати під супермаркетами для «допомоги ЗСУ», а обмежитися у витратах, не очікуючи заморської допомоги. Все чіткіше стає зрозумілим, що наш порятунок залежить, в першу чергу, від нас. На жаль, обиватель, звикнувши до війни, займає позицію очікування. Таких елементів суспільства, які важко назвати народом, а, доречніше, населенням, було та є в досталь як на початку вторгнення ворога, так і сьогодні. Спостерігаючи за вищезгаданим і добровольця візьмуть сумніви: чи варте його життя такої оцінки з боку влади та народу?!

І останнє, не менш, а, навіть, більш вагоме: патріотизм нашого народу.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства проблема патріотичного виховання особистості набуває особливої значущості. І, на жаль, це дійсно є проблемою. Патріотизм є ціннісною основою будь-якого суспільства і виступає не лише основою поступу нації, а й реалізацією потенційних можливостей особистості у всіх сферах.

«Патріотизм (грец. πατριότης – співвітчизник, грец. πατρίς та лат. patria – батьківщина) – громадянське почуття, змістом якого є любов до батьківщини і готовність пожертвувати своїми інтересами заради неї, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури, особливе емоційне переживання своєї приналежності до країни і свого громадянства, мови, історії, традицій, готовність діяти в інтересах вітчизни та постати на її захист у разі необхідності. Патріотизм – соціально-історичне явище, саме тому у різні епохи зміст цього поняття, в залежності від різних підходів, тлумачився дещо по-іншому» [4, с. 57].

У педагогічних джерелах виділяють щонайменше три різновиди патріотизму

Етичний патріотизм, що ґрунтується на почутті власної причетності до свого народу, на любові до рідної мови, культури, до власної історії тощо. Цей термін уперше використав відомий вчений – психолог І. Кон, який писав, що «...етнопатріотизм пов'язаний з утвердженням конкретизованих, спрощених образів народу, як правило, наділених позитивними рисами».

Територіальний патріотизм базується на любові до того місця на землі (до місцевості, ландшафту, клімату тощо), де людина народилася.

Державний патріотизм ґрунтується на остаточній меті нації – побудові власної держави, державному самовизначенні, державницькому світогляді та державницькому почутті; це вищий патріотизм який будується на державній ідеології та пов'язаний з почуттям громадянськості» [5, с. 128].

Патріотизм розглядається як основа національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина – патріота України, готового до виконання своїх громадських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Самосвідома та національно свідомою особистість, яка має цінності: свій народ, землю, віру, духовні надбання, готова свідомо служити інтересам держави, бо вони ідентичні інтересам особистості. Усвідомлюючи свою етнічну належність особистість засвідчує свою зрілість як суб'єкта певного історичного ланцюга, і, як наслідок, всі ці складові демонструють моральне здоров'я нації, її інтелектуальний та духовний потенціал.

Відповідно, у тих громадян, які є національно несвідомими, тобто в яких низький ступінь засвоєння елементів загальнонаціональної свідомості, основною моделлю поведінки в суспільстві є: егоїзм, не здатність на самопожертву навіть заради рідних тобі людей, домінанта матеріального, нівелювання духовного, відсутність державного патріотизму. Такі невмотивовані, вимушено мобілізовані військові лише халепа для ЗСУ, або просто натовп, який можна назвати «гарматним м'ясом».

За статистикою на сьогодні в Україні не оновили свої дані близько 9 мільйонів чоловіків призовного віку. Частина з них втекла за кордон, а решта сидять, як миші під віником. Не вмотивовані ні грошовими винагородами, ризикуючи отримати суттєві за розмірами штрафи, перебуваючи під загрозою кримінальної відповідальності, ухилянти вишукують всі можливі шпарини, щоб не йти на фронт. Все це засвідчує той факт, що патріотизм – це не красиві гасла типу « Слава Україні! Героям слава!», які часто лунають із уст ряжених у вишиванки, а щось інше. Щоб ти пишався тим, що є українцем, щоб був готовий ціною власного життя захистити країну, в якій живеш ти та твоя родина, слід владі, пишучи Закони, вимагати їх дотримання та виконання виключно всім громадянам держави. А хто порушує ці Закони, повинен нести відповідальність, а не користуватися корупційними схемами, бо в декотрих фінансові можливості це дозволяють робити. Тільки за умови рівних свобод, прав та обов'язків громадян можна сподіватися на вмотивованість тверезого водія, який сідає за кермо; судді, який не торгує законом; військовозобов'язаного, який із честю йтиме на захист свого народу та своєї держави.

Перелік посилань:

1. Конституція України, розділ II (Права, свободи та обов'язки людини і громадянина), стаття 17// [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://constitution.in.ua/articles/27/>

2. Академічний тлумачний словник української мови (1970-1980pp.) // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/spoghad>

3. Інтерв'ю колишнього командира роти в батальйоні "Айдар" (2014) Євгена Дикого// [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tsn.ua/exclusive/velikoyi-mobilizaciyi-ne-uniknuti-ekskomandir-z-aydaru-nazvav-prichini-2436220.html>, [1-10, с. 1].

4. Мобілізація // Словник військових термінів та скорочень (абревіатур) / Воєнно-наукове управління Генерального штабу Збройних сил України, 2020.

5. Всеосвіта. Виховання патріотизму // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/embed/0100dam2-0d87.docx.html>

Олександра Матвійчук,
здобувачка фахової передвищої освіти,
спеціальність: «Підприємство і торгівля»
ВСП «Криворізький фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій
e-mail: oleksandramatv328@gmail.com

Україна в умовах російської «гібридної війни» наприкінці ХХ – початку ХХІ століття

Як показує українська практика, «гібридна» війна загрожує, насамперед, слабким країнам, нездатним протистояти гібридним загрозам з боку країн, які мають значно вищий військовий та економічний потенціал. Відповідно, дієвим засобом протидії «гібридним» загрозам є побудова ефективних державних інституцій, здатних гарантувати безпеку, права і свободи громадян та представляти інтереси суспільства. Трюхан В., голова правління ГО «Європейський Рух України [1]».

Людство, яке пережило дві світові війни ХХ століття і, увійшовши ХХІ століття передовими інформаційними технологіями, здавалося би відкриваються нові перспективи безпеки мирного співіснування, але ми опинилось на порозі третьої світової війни. Традиційні війни, які мали місце в минулому, перейшли у більш в новітній процес «гібридних війн» як «hybrid warfare», яке стало новим явищем на полях боїв ХХІ ст. Характер сучасних та майбутніх війн напряду визначається тенденціями розвитку форм та способів ведення збройної боротьби і як говорить історичний досвід: «війна як природне явище є одним із аспектів вирішення конфліктів».

«Гібридна війна» має не тільки військовий, але й широкоформатний характер, який охоплює різні сфери суспільного розвитку: суспільно-політичний, соціально-економічний, культурний, релігійний і т. д. аж до безпосередньо самої людини. Природу гібридної війни описує директор Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України Г. Перепелиця: «Гібридна війна охоплює і активні бойові дії, і перемир'я, і переговори, і миротворчі заходи на різних стадіях ескалації конфлікту. У цьому новому виді війни, розмитою стала і розмежувальна лінія між миром і війною. Тут немає оголошення війни, воєнні дії слідуєть відразу за «мирними переговорами» і «остаточним перемир'ям», під час яких гібридна війна, хоч і з меншою інтенсивністю, а все ж триває [2]».

Російська «гібридна війна» проти України починається, як багато вважають, не з 2014 року, а майже протягом багатьох століть існування російської та радянської імперій, які використовували найрізноманітніші методи підкорення українських земель: політичні, економічні, культурні, релігійні, які базувалися на ідеях великодержавного російського шовінізму. Сучасна платформа «російського миру» це побудова на міфах «великої і непереможної російської імперії», перед якою стоїть завдання змінити і врятувати світ мракобісся. І не дивно, що імперський феномен російського суспільства, який формувався століттями, є дієвим і сьогодні у формі «російського миру».

Здобувши незалежність, українське суспільство перебуває у постійній боротьбі за європейський демократичний шлях розвитку. Неоімперські намагання ерефії підкорити Україну наштовхуються на відчайдушний опір українського народу, відстоюючи право бути вільними і незалежними. Не зумівши зламати дух свободи, росія вдалась до військової агресії, але й і тут отримала відчайдушний опір українського народу. Щоб зламати волю народу, путінський режим вдається до найжахливішого методу гібридної війни з використанням найрізноманітніших методів терору. Щоб дестабілізувати, деморалізувати українське суспільство, країна - агресор застосовує і інші методи: економічні, кібератаки, інформаційно-пропагандистські, дипломатичні маніпуляції. Але стійкість і незламність українського народу ламає всі плани путіна і «спецоперація пішла не по плану».

Ми повинні розуміти, що Україна протистоїть другій армії світу і, незважаючи на провал «спецоперації», агресор має достатньо людських і матеріальних ресурсів, союзників для ведення тривалої війни. Важливим аспектом протистояння російській агресії – «технологічна війна» з використанням військової, кібернетичної, інформаційної та інших передових технологій для досягнення стратегічних цілей: мати вплив на глобальну ситуацію, а також захист власних національних інтересів. Наприклад, використання дронів, що стало ноу-хау ЗСУ, стали ефективною зброєю проти агресора. Війна дронів стала актуальною темою в контексті сучасних збройних конфліктів і вимагає встановлення контролю і регулювання за поставками технології країнам-агресорам, як з боку міжнародного співтовариства, так і з боку національних урядів для забезпечення відповідності міжнародним нормам та законам, а також захисту прав і безпеки цивільного населення. Це стосуються і інших військових технологій, особливо ядерних, які становлять небезпеку для світової спільноти.

Сьогодні економісти, політики, історики досі не дійшли спільної думки відносно реальних причин розв'язування ерефією агресії щодо країн-сусідів, зокрема України. Основні версії, які розглядаються, включають такі причини:

- геополітичні амбіції Москви на лідерство в сучасному світі;
- наміри щодо захоплення нових територій, зокрема й за межами колишнього Радянського Союзу напередодні його розпаду;
- створення «осі безпеки» з огляду на розширення НАТО та розміщення елементів ПРО в Європі;
- зміщення акцентів населення росії з внутрішніх проблем держави на зовнішні за рахунок формування образу «ворога», згуртування нації навколо міфічної ідеї «русського міра»;
- наміри щодо зменшення (погіршення) економічного потенціалу інших країн, які внаслідок потенційної зовнішньої воєнної загрози змушені значну частину свого економічного, наукового потенціалів, матеріальних і грошових ресурсів спрямовувати на зміцнення військового потенціалу;
- тиск, який змушує інші країни бути максимально лояльними до агресора, передусім у політичній та економічній сферах [3].

Отже, вихід України з російської гібридної війни є складним питанням, що потребує вагомій підтримки з боку міжнародних партнерів, і їх були зацікавленість у перемозі та збереженні територіальної цілісності України, а для цього потрібна всебічна політична, економічна та військова допомога. Зміцнення внутрішньої стабільності та єдності українського суспільства, боротьба з корупцією та зміцнення державних інститутів – це те, що зараз є актуальним для модернізації ЗСУ; дипломатична робота у всіх міжнародних інституціях - для зміцнення інтересів України; разом світовою спільнотою протистояти російській гібридній війні.

Перелік посилань:

1. Гібридна війна проти України: історія, інструменти, технології: <https://library.vn.ua/news-and-events/novini/gibridna-vijna-proti-ukraini>.
2. Куляс П.П. Гібридна війна в сучасному світі. Що про неї повинен знати журналіст і редактор?: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/25597>.
3. Попович К.В. Гібридна війна як сучасний спосіб ведення війни: історичний та сучасний виміри: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvuuist_2016_2_13

Ольга Орлова,

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
Державного університету економіки і технологій
ORCID: 0000-0002-4432-9743
e-mail: orlova_oi@duet.edu.ua

Ключові тенденції культурного розвитку українського суспільства під час війни

Українська культура доби великої війни є культурою спротиву: військового, політичного, економічного та, поза сумнівом, культурного, духовного й мовного. Спротив збройній агресії став головним лейтмотивом сучасних культурних практик українського народу. Осмислення та узагальнення культурних тенденцій розвитку українського суспільства доби війни є важливим світоглядним, соціологічним та загальнонаціональним завданням, що визначило дослідницький інтерес до цієї проблематики.

На фоні розгортання процесів подій війни відбувалася та продовжує відбуватися їх соціальна та культурна інтерпретація, осмислення засобами творчого характеру природи та чинників українського спротиву збройній агресії. Творче та мистецьке осмислення трагічного досвіду війни, трансформація випробувань війною у нашу перемогу знайшли широке відображення у культурних практиках українців та у культурних об'єктах, створених у період збройної боротьби.

На культурні процеси, що розгортаються в українському суспільстві під час війни вплинули, на думку авторів дослідження «Культурні практики та потреби для відновлення населення у деокупованих та прифронтових громадах», який реалізовується за підтримки проекту Агентства США з міжнародного розвитку USAID «Зміцнення громадської довіри (UCBI)» такі чинники:

1. Культура усе менше реалізує свою виключно розважальну функцію, натомість відіграє інтегративну та об'єднуючу роль під час війни. Вона стає важливою основою національної ідентичності.

2. Безпека, що є головним фактором, який визначає життя громад, а також соціальна ізоляція та роз'єднання людей. Люди не тільки менше зустрічаються та спілкуються всередині громад, вони набагато менше подорожують Україною, менше відвідують великі міста та великі осередки культури.

3. Постійне відчуття небезпеки, обстріли, руйнування та смерті поряд, призводять до зміни сприйняття часу власного життя жителям досліджуваних громад – «кожен день, як останній», підвищують суб'єктивну цінність часу. Системний стрес впливає на концентрацію уваги та здатність отримувати задоволення від складних культурних продуктів.

4. Відвідування розважальних та культурних заходів викликає у окремих людей почуття провини за радість, яку вони можуть відчувати. Спрацьовує самообмеження у реалізації культурних практик.

5. Сформувалася звичка до соціальної ізоляції, що актуалізувало в свою чергу запит на безпосередні живі зустрічі віч-на віч, масові заходи, які проте є недосяжними через безпекову ситуацію. Живі зустрічі у відкритих суспільних та культурних просторах є головною потребою, задоволення якої громадяни прагнуть отримати через культурні практики.

6. Відсутність достатньої кількості культурних працівників у закладах культури внаслідок міграції вплинула на творчу активність громадян, розвиток форм художньої самодіяльності, розвиток аматорського мистецтва серед населення.

7. Зростає інтерес та запит на українську культуру у світі з огляду на міжнародний резонанс українського спротиву, що актуалізує міжнародні культурні практики українців у світі.

Зупинимося детальніше на необхідності просувати культурні практики під час війни попри етичну проблему, яка заперечує доцільність проведення розважальних заходів під час війни. Деякі дослідники пропонують вести мову про перевинайдення форматів взаємодії з аудиторією, враховуючи контекст, травматичний досвід, який пережили люди, та інше [1].

Вважаємо за потрібне зауважити, що культурні події під час війни носять переважно підтримуючий характер для забезпечення соціально-психологічної стійкості українців. Баланс між цим фактором та необхідністю обмежувати розваги в умовах війни, слід перевести у площину позиціонування культурних подій та проєктів як таких, що мають волонтерський характер та спрямовані на збір коштів для потреб Сил оборони України. Тобто культурний фронт взаємодіє з економічним фронтом. Такий зв'язок повинен бути обов'язковим.

Говорячи про потенціал сучасної української культури, слід звернути увагу на те, що вона істотним чином формує сучасну національну ідентичність українців, є засобом досягнення важливого завдання – національної самоідентифікації. Такої думки дотримуються і сучасні мистецтвознавці.

На думку С. Долеско, національне мистецтво, характерними рисами якого є збереження традиційних засад, усвідомлення вагомого значення художньої спадщини, курс на новітні, мобільні та ідеологічно вільні форми організації художнього життя, так звана культурна інтеграція у світовий художній контекст при повному збереженні національної неповторності, доповнилися глибоким національнопатріотичним забарвленням [2]. Це пояснюється піднесенням національної свідомості українців, пробудженням національного духу та відродженням могутньої культурної спадщини, яка є відображенням української ідентичності та ідеї.

Яким чином використати цей потужний потенціал культури доби війни у процесах відновлення України? Сьогодні це питання є предметом прикладних соціологічних досліджень та наукових розвідок.

Так, О. Заяц у своєму аналітичному дослідженні щодо викликів і можливостей розвитку сфери культури та соціальної згуртованості у Сумській області, серед можливих напрямів розвитку сфери культури під час реалізації Стратегії відновлення визначає: діджиталізацію культури, позиціонування культури як засобу реабілітації ветеранів та їхніх сімей, інтеграції ВПО та підтримки ментального здоров'я населення, як інструмент регіонального економічного розвитку та міжнародного партнерства через економічне та культурне секторальне співробітництво.

Дослідниця робить акцент на безпековому аспекті культурних практик, пропонуючи створення безпечних багатофункціональних культурно-мистецьких просторів в укриттях [3].

Цілком погоджуючись із висновками з проведеного дослідження, вважаємо за необхідне резюмувати такими загальними власними міркуваннями. Культурні потреби українців зазнали суттєвих трансформацій під час великої війни. Подальший розвиток культури, як соціального феномену, у воєнний та поствоєнний час мав би реалізовуватись з урахуванням таких рекомендацій:

Державна підтримка розвитку сфери культури в умовах війни та повоєнного відновлення з усвідомленням того, що культурний спротив та фронт не завершиться із завершенням війни.

Формування нової культурної інфраструктури сучасних стандартів в громадах у процесах повоєнного відновлення

Забезпечення просування національної культури як інструмента націєтворення, всередині країни.

Створення на міжнародному рівні нового формату просування української культури як чинника забезпечення авторитету України у світовому співтоваристві.

Розвиток креативних індустрій на національному рівні та у громадах.

Реалізація концепту участі та просування митців України у міжнародних проєктах як інструменту промоції вітчизняної культури в Європі та у світі.

Перелік посилань:

1. The state of culture and creative industries during the war. Research results from the Ukrainian Cultural Foundation and the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ucf.in.ua/storage/docs/30092022/.pdf> (дата звернення: 23.10.2024).

2. Долеско С. В. Мистецький образ українського народного костюма в жанровому портреті українських художників (російсько-українська війна 2022 р.). Мистецтвознавчі записки. 2022. Вип. 41. № 5. С. 40–47.

3. О. Заяц. Виклики і можливості розвитку сфери культури та соціальної згуртованості у Сумській області. Аналітичний звіт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://decentralization.ua/uploads/library/file/934/C_Final.pdf (дата звернення: 23.10.2024).

Євгеній Стрижак,
здобувач фахової передвищої освіти,
спеціальність: «Харчові технології»
ВСП «Криворізький фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій

Колабораціонізм і пособництво як негативні явища в історії людства

В світлі сучасних подій, повномасштабної російсько-української війни, питання колабораціонізму і пособництва стають дуже нагальними. Так, на початку повномасштабної війни Верховна Рада ввела в Кримінальний Кодекс нові статті «Про колабораціонізм», «Відповідальність за образу українських військових та героїзацію російських», «Пособництво державі-агресору», тобто за співпрацю з ерефією [1].

Станом на 1 серпня 2024 року відкрито вже 8464 кримінальних проваджень за статтею «колабораціонізм», стаття 111-1 і ще 1302 за схожою статтею «пособництво державі-агресору», стаття 111-2. Правозахисна організація ZMINA дослідила ці справи і побачила в них низку проблем. Зокрема, ці нові статті Кримінального кодексу нечітко сформульовані, й не зрозуміло, які дії вважати колабораціонізмом, а які ні [2].

Через це виникає питання: «що таке колабораціонізм і пособництво»? Це свідомо співпраця з окупантами, чи це намагання вижити в окупації і допомогти своїм близьким?

Звернемося до визначень. «Колабораціонізм – означає співпрацю з ворогом або окупантом, коли місцеві жителі зраджують власну країну, працюючи на користь ворогу і допомагають у створенні його злочинів [3]». Уперше використано цей термін під час Другої світової війни по відношенню до діяльності французького генерала Філіпа Петена, який очолював так званий режим Віші, що відмовився від опору агресії Німеччини та закликав французів до співпраці з нацистським урядом. Пізніше цей термін швидко увійшов до інших мов, а в СРСР активно використовувався радянською пропагандою із виразно негативним забарвленням.

Які ж причини колабораціонізму? Причини колабораціонізму можуть бути різними, починаючи від страху за себе та близьких до відкритої свідомої підтримки окупантів.

Колабораціонізм і пособництво часто призводив до осуду після закінчення воєнних конфліктів, так як цей термін є рівнозначним слову «зрадник». Тому, що співпраця з ворогом за будь-яких часів вважається найтяжчим злочином воєнної доби і вимагає максимального покарання.

У незалежній Україні явища «колабораціонізм», «пособництво» вперше активізувалось в 2014 р., після анексії Росією Криму і окупації частини Донецької та Луганської областей. В 2019 р. були розглянуті законопроекти з цього питання, а 3-го березня 2022 р. ухвалений Закон України «Про кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність» [1]. Але так чітко так й не встановлено межі між колабораціонізмом та вимушеним співробітництвом, «яке має на меті виживання в умовах жорстокого окупаційного режиму, як засіб самозбереження і результат адаптації населення до екстремальних умов війни та окупації [3]». Це спостерігається у судових процесах, так за останній рік вироки за «колабораціонізм» стали більше оскаржуватися в апеляційному суді.

Тому потрібно чітко визначати, що колабораціонізм — це завжди умисна свідомо діяльність на шкоду власному народу і державі. І сьогодні врегулювання правових відносин на тимчасово окупованих територіях України неможливе без обмеження ряду прав осіб, причетних до колабораціонізму, але причетність яких визначено виключно законом.

Перелік посилань:

1. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>

2. ZMINA. В Україні уже понад 8 тисяч справ про колабораціонізм: що з ними не так? Переказуємо звіт правозахисників. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zmina.ua/media/v-ukrayini-uzhe-ponad-8-tysyach-sprav-pro-kolaboracziionizm-shho-z-nymu-ne-tak-perekazuemo-zvit-pravozahysnykiv/>

3. Вікіпедія. Український колабораціонізм з нацистською Німеччиною. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%>

4. Долгорученко К. О. Колабораціонізм як феномен війни та наукове поняття в межах історико-правових досліджень. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc56/4.pdf>

Юлія Дразко,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Право»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: drazhko_is_24266@kneu.dp.ua

Злочини людей в тилу під час Другої світової війни

Мета: аналіз впливу Другої світової війни на українське суспільство та вивчення явищ насильства, терору та злочинності під час війни. Автор тез прагне дослідити зміни в моральних цінностях суспільства в період післявоєнного відновлення.

Актуальність дослідження: розуміння травм, які пережив український народ під час Другої світової війни є важливим для нашої історичної пам'яті. Дослідження про те, як конфлікти під час війни вплинули на життя суспільства в цілому. Увага зосередження на життя українців в тилу.

Друга світова війна стала особливою сторінкою минулого українського народу. Вона не просто розділила історію радянського суспільства на довоєнний і післявоєнний час, а й перекроїла незліченну кількість людських доль, примусила переглянути систему попередніх цінностей, відмовитись від ілюзій минулого і навчитися жити за новими законами. Війна не тільки призвела до величезних матеріальних, людських втрат – вона вплинула на свідомість, моральний стан мільйонів людей, залишила глибокий слід в їхній пам'яті. Після війни українське суспільство, як і все радянське, стало іншим [1, с. 12].

Прямо чи опосередковано процеси, що відбувалися на окупованих територіях впливали на життя слабкої статі. Варто зазначити, що модель поведінки партизанів у різних регіонах відносно населення різнилася, особливо відмінною вона була на території Західної України. Серед причин жорстокого поводження партизан на даних територіях, було не сприйняття радянської влади з боку місцевого населення. Таке налаштування породжувало примус до послуху методами терору. Жінка страждала від неправомірної поведінки так само, як інше населення, а подекуди навіть у більшій мірі. В силу статевої приналежності вона була особливо вразливою, адже війна несла за собою низьку моральність окремих її суб'єктів, а подекуди цілих угруповань.

Важливо розуміти причини особливо жорстокого поводження з населенням включно з жінками на територіях Західної України. Прихід радянських партизанів не сприймався населенням позитивно. Адже, для

простого люду партизани являлися прототипом радянської влади, окупацію якої тут згадували виключно негативно. Згідно з цим самі партизани відносилися до територій, як до неблагонадійних. Населення підпадало під підозри в колабораціонізмі, а також у підтримці ОУН та УПА, що особливо жорстоко каралося з боку партизанів. Про особливе ставлення командування до населення цих територій свідчить і той факт, що до 1939 року командування проводило активну боротьбу проти сексуального та інших видів насилля з боку партизан над населенням, що проживало на радянських територіях, карали подібні дії навіть розстрілами. Тоді як на Західній Україні подібні дії набули широкого, масового характеру. Самі керівники партизанського руху на місцях не контролювали своїх підлеглих, боячись від них розправ, або ж підтримуючи подібні дії. Свідченням цього є події 1944 року в Горохівському районі Волинської області, проводячи операції по селам, партизани гвалтували жінок, свідком одного з таких випадків став старшина-лейтенант, після заборони так чинити, партизани погрожували йому пістолетом не відступаючи від злочинних дій. Незадоволення нижчими ланками командування партизан відоме з радіограм самих партизанів. Засвідчується низька ефективність воєнних операцій та тенденції до зростання мародерства у лавах партизан, а зокрема неконтрольовані розстріли, а також грабування населення, що значно погіршувало становище жінок даних територій. Окрім самовільного розбою існували й випадки спрямування партизанів керівниками на злочинну діяльність.

Одним з найбільш поширених злочинів партизанів проти місцевого населення був грабїж. Жінки при грабунках лишалися без хатнього начиння, посуду, продуктів харчування, зрозуміло, що господарями, що несли відповідальність фактично за добробут всієї сім'ї, подібні дії переносилися тяжко. Окрім їжі відбирали й одяг, взуття, білизну, що в умовах окупації рахувалися дефіцитними. Жіночий одяг не був виключенням. Відбирали вбрання в основному для жінок, що жили спільно з партизанами, це явище розповсюдилося ще до переходу партизанів на західноукраїнські землі. Жіноцтво, що перебували в лавах партизан, не гребували нагодою отримати обнови.

Злочини сексуального характеру та знущання над жінками мали місце й у випадках, коли ті не мали прямого стосунку до ОУН УПА чи окупантів. Документи, як підпільників так і самих партизанів, дають підстави твердити, що подібні злочинні дії серед окремих партизанів набули неконтрольованих форм та масового характеру. Каталізатором того було надмірне вживання алкоголю. Документи свідчать про непідконтрольну пиятику серед партизанських загонів. Є свідчення про вчинення злочинів під впливом

алкоголю: «Іншим їх заняттям є "Давай горілку, сало". Коли дістануть горілки, п'ють до втрати глузду. Кидають зброю, стріляють в хаті, валяються на землі. Загрожуючи револьвером, масово гвалтують жінок. До згвалтованих жінок стають "у чергу". Йдуть по 10-20 чоловіків до однієї погвалтованої жінки. Є масові випадки, що в одному селі згвалтовано від 20 до 50 жінок. Потім починають грабувати населення – їжу, вбрання і взуття. Під час грабунку більше всього шукають горілку, сало і годинники». Зустрічаються відомості про масові згвалтування жінок Західної України: «У селі Дубовці під Тернополем було згвалтовано жінку у віці 40-45 років партизанами Гардановим, Панасюком, Мезенцевим, ком. загону Бубновим та іншими [2, с. 39 – 40]».

Дитяча злочинність відрізняється від злочинності дорослих тим, що має здебільшого груповий характер. Половина злочинів неповнолітніх здійснюються у складі групи, а щодо окремих ситуацій цей показник може бути навіть вищим. Наприклад, 70–80% крадіжок, хуліганства, грабежів, згвалтувань та вимагання можуть вчинятися у складі групи. Злочинні групи неповнолітніх зазвичай нечисленні (2–3 особи), без стійкої організації та створюються на невеликий строк і можуть швидко бути викритими правоохоронними органами.

Груповий характер злочинності неповнолітніх можна пояснити психологічними та соціальними передумовами підліткового об'єднання. Страх перед знущаннями з боку старших, прихильність з боку однолітків, почуття неповноцінності, самотності. А у роки війни, ще й звичайний інстинкт вижити, знайти хоч якийсь соціум, який би замінював сім'ю. Маємо взяти до уваги той факт, що в 1942–1945 роках сім'ї були неповними, адже чоловіки пішли на фронт або загинули. Неналежне функціонування інституту сім'ї призводило до бездоглядності, а згодом і до злочинності. Додавалося в знаки ще й матеріальне неблагополуччя, спричинене масштабною розрухою через військові дії.

Вкрай незадовільні умови мешкання знедолених дітей, дефіцит належної уваги у справі виховання дітей з боку шкіл, опікунів та батьків ставав причиною їх масових втеч. Опинившись на вулиці, діти, рано чи пізно, потрапляли під вплив злочинних груп чи осіб, адже необхідність задоволення першочергових фізичних потреб, штовхала дитину на шлях скоєння правопорушень [3, с. 209, 211].

Висновок: Друга світова війна дала поштовх для створення нових соціальних норм для українського населення. Вона призвела до глибоких моральних травм, масштабних втрат, які досі впливають на наше суспільство. Насильство та терор, присутні під час війни, потребують осмислення і

винесення висновків з уроків історії. Сучасна ситуація в Країні дає розуміння – люди не змінюються. Ми маємо пам'ятати нашу історію.

Перелік посилань:

1. Реєнт О.П.. Друга світова війна та Україна: політичні, соціально-економічні й демографічні наслідки. Гуманітарний журнал. Зима-весна, №1-2/2011.
2. Мазурок О. Злочини учасників радянського партизанського руху проти жінок Західної України в період Другої світової війни. Випуск 26, 2015.
3. Силка О. Досвід подолання злочинності серед неповнолітніх у роки Другої світової війни 1942–1945. ТЕКА Комісії Польсько-українських культурних зв'язків, 2021.

Лілія Єрмоєнко

здобувачка фахової передвищої освіти
спеціальність: «Монтаж та експлуатація
електроустаткування»

ВСП «Криворізький фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій
e-mail: oleksandramatv328@gmail.com

Інформаційна пропаганда, комунікативні технології та мовна дискримінація: виклики для освіти та громадян на тимчасово окупованих територіях

В умовах сучасної гібридної війни з РФ, коли бойові дії йдуть не лише на полі бою, але й у сфері комунікації, освіти та культури, інформаційна пропаганда, мовна дискримінація та комунікативні технології стають важливими інструментами впливу на свідомість громадян. Це особливо актуально для тимчасово окупованих територій, де такі засоби використовуються для маніпуляції, впливу на населення та підризу національної ідентичності.

Одним із найефективніших інструментів маніпуляції свідомістю людей є пропаганда. Вона спрямована на зміну світогляду громадян, впровадження нових ціннісних орієнтирів, що вигідні окупантам. На тимчасово окупованих територіях інформаційна пропаганда здійснюється через контрольовані медіа, телебачення, радіо, а також через освітню систему. Головною метою таких дій є дезінформація та нав'язування ідеології, що виправдовує окупаційні дії та дискредитує національну ідентичність місцевого населення, а елементи української традиційної культури представляє як «давні» чи «слов'янські». Тривалий вплив пропаганди призводить до втрати критичного мислення, коли люди не можуть відрізнити правду від вигаданих наративів.

Важливим інструментом поширення пропаганди та контролю інформаційного простору є комунікативні технології, зокрема соціальні мережі, месенджери та різноманітні інтернет-платформи. На окупованих територіях ці технології використовуються для поширення контенту, що підпорядковується інтересам окупаційної влади. За допомогою контрольованого доступу до інтернету, цензури та блокування альтернативних джерел інформації, населення залишається в ізоляції від об'єктивних даних про події в Україні та світі.

Соціальні мережі часто використовуються для нав'язування фейкових новин, створення панічних настроїв та поширення дезінформації. Особливо

небезпечними є практики таргетованої реклами та персоналізованого контенту, що підлаштовується під індивідуальні характеристики користувачів.

З 2014 року відбулися суттєві зміни у пропагандистських комунікаціях на тимчасово окупованих територіях, але незмінним є активне застосування так званими «медіа» ТОТ сугестивних технологій.

Феномен сугестії (навіювання) притаманний багатьом сферам людського життя: будь-яка інформація — звук, зображення, жест, слово — здатні змінити поведінку особистості й сприйняття нею реальності. Як комунікативна технологія сугестія має нейтральний характер, але асимілятивна мета її застосування на ТОТ російськими пропагандистами визначає її виразний деструктивний характер.

Наведемо кілька прикладів використання інформаційної пропаганди на окупованих територіях та її впливу на свідомість і поведінку населення:

1) Виправдання окупації - пропагандистські ЗМІ можуть поширювати наративи, які легітимізують окупацію, представляючи її як «звільнення» або «захист» населення. Це формує у громадян уявлення про окупантів як «друзів», що може знижувати громадський спротив та сприяти колабораціонізму [3].

2) Контроль над освітніми програмами - включення пропагандистських елементів у навчальні плани (наприклад, історії, що перекручують факти про окупацію) формує у молодого покоління спотворене уявлення про реальність. Це впливає на їхні цінності, ідентичність та здатність до критичного мислення.

3) Страх і контроль - пропаганда також може використовувати страх як інструмент контролю, поширюючи інформацію про можливі наслідки опору. Це створює атмосферу страху та залежності від окупаційної влади, що перешкоджає активному протесту та організації опору [4].

Освітня система на окупованих територіях піддається глибоким змінам, орієнтованим на впровадження окупаційних стандартів, що ставить перед нею нові виклики:

Здобувачі освіти отримують перекручені факти з історії, де українська держава постає у викривленому світлі, а герої та діячі культури замінюються на проросійських. Це ставить під загрозу виховання майбутніх поколінь, які можуть бути позбавлені можливості критичного осмислення подій та розуміння національної історії.

Занепокоєння викликає питання збереження сприятливого психоемоційного стану учасників освітнього процесу, оскільки в умовах окупації вони відчувають вплив невизначеності, стресу, страху.

Проблема освітніх втрат, яка лише поглиблюється через відсутність доступу до якісної освіти рідною мовою і може спричинити значний негативний вплив як на розвиток особистості, так і на добробут суспільства у майбутньому. Це вимагає розробки системи компенсаційних заходів [5].

Пропаганда, комунікативні технології та мовна дискримінація, зокрема в освітній галузі, є важливими складовими інформаційної війни на тимчасово окупованих територіях. Вони використовуються для контролю над свідомістю громадян, нав'язування нових ідеологічних орієнтирів та знищення національної ідентичності. Важливим завданням українського суспільства та держави є протидія цим процесам через інформаційний спротив, підтримку української мови, культури й освіти.

Перелік посилань:

1. Як навчаються українські учні в тимчасовій окупації та яких змін потребує освіта дітей на ТОТ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/yak-navchayutsya-ukrayinski-uchni-v-tymchasovij-okupatsiyi-ta-yakih-zmin-potrebuye-navchannya-ditej-na-tot/>

2. Гібридна війна — це не катастрофа, а виклик, відповіддю на який є координація комунікацій — професорка Національної академії СБУ Лариса Компанцева [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://hromadske.radio/publications/propahanda-rf-bez-obrazu-voroaha-zhytyu-nemozhe-yakshcho-yoho-ne-bude-rosiys-kyu-monarkhichnyu-uriad-ne-zmozhe-obiednaty-narod-dovedet-sia-analizuvaty-vlasni-problemy-a-dlia-rf-tse-katastrofa-doktor>

3. Які наративи використовує кремлівська пропаганда [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://suspilne.media/218468-aki-narativivikoristovue-kremlivska-propaganda/>

4. Белкін Л. Дослідження методів антиукраїнської російської пропаганди в інформаційних війнах проти України. Scientific works of National Aviation University. Series: Law Journal «Air and Space Law». Т. 3. №. 64. С. 87-94.

5. Освіта в умовах воєнного часу: виклики, розвиток, повоєнні перспективи – Інформаційно-аналітичний збірник [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>

Олександра Діброва,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: dibrovaoleksandra7@gmail.com

Війна як невід’ємна частина історії людства та її наслідки

Актуальність тез полягає у тому, що уся історія людства постійно потерпає від воєн. Мілітаризованість залишається активним проявленням дії держав, що стало особливо очевидним в XXI сторіччі. Дослідження наслідків війни дозволяє глибше усвідомити її вплив на політичні, економічні та соціальні процеси, а також розробити підходи до мінімізації руйнівних наслідків і сприяння побудові тривалого світу. Актуальність цього дослідження обумовлена тим, що війна завжди була ключовим фактором у формуванні історичного шляху людства.

Виклад основного матеріалу тез. Часи війни спонукають замислитися над природою війни та світу. У такі моменти загрози безпеки залишаються постійним супутником повсякденного життя, а стратегічні рішення набувають вирішального значення для збереження держави, що перебуває під загрозою з боку ворога.

Перша та Друга світова війна мала вирішальний вплив на хід історії, змінивши політичну карту світу, соціальні структури та міжнародні відносини (див. Таблиця 1).

На сьогодні у світі палають 183 збройні конфлікти, і сучасна російсько-українська війна є одним із них, наразі найбільшим. Ця цифра – рекорд за останні 30 років, а власне за останній рік кількість загиблих у цих конфліктах зросла на 14%. Історики підраховали, що за всю історію людства на 13 років війни припадає лише один рік миру, тобто на 7% мирного часу ми маємо 92% часів воєнних лихоліть [2].

Людській натурі притаманно заколисувати у мирному часі і створювати ілюзії про вічний мир. Якщо відкласти емоційні оцінки, які іноді все ж досить точно відображають реальність, Україні та українцям варто остаточно усвідомити, що війна для нас – швидше правило, ніж виняток. Як колись наші предки виходили на поле орати чи жати з луками, стрілами та сокирами, усвідомлюючи, що ворожий напад можливий у будь-яку мить, так і сьогодні.

Таблиця 1

Масштаби двох останніх світових воєн

Показники	Перша світова (1914-1918 рр.)	Друга світова (1939-1945 рр.)
Кількість держав, що брали участь у війні	38	61
Чисельність населення, залученого у війну, млн. осіб	1552	2019
Кількість населення, мобілізованого у збройні сили, млн. осіб	73	107
Загальна чисельність збройних сил, млн. осіб	45,3	61,2
Кількість держав, на території яких відбувалися військові дії	14	40
Площа території, охоплених військовими діями, тис. км ²	4,07	22,1
Тривалість війни, доби	1564	2194
Поранених, млн. осіб	20	35
Убитих, млн. осіб	10	30
Загибло від хвороб і ран, млн. осіб	20	26

Головною особливою формою сучасної гібридної війни є інформаційна. Специфіка інформаційної війни полягає в тому, що вона орієнтована не на захоплення території противника, а на придушення його волі до спротиву, зміну військово-політичного керівництва, забезпечення (без кровопролиття) панування політичної влади переможця з подальшою реалізацією його економічних та ідеологічних інтересів, а також нанесення збитків інформаційним системам противника. Це дозволяє охарактеризувати інформаційну війну як «безкровну», «безконтактну», «керовану», «дистанційну» [1].

Одним із найсерйозніших наслідків війни є післявоєнна економічна ситуація — руйнування інфраструктури та соціально-виробничих об'єктів, відновлення яких вимагає значних фінансових витрат. До того ж, поки ці об'єкти не відновлені, населенню необхідно забезпечити базові потреби [3].

Серед найпомітніших наслідків – масові людські жертви. За даними істориків, одні з найбільш кривавих конфліктів, як Друга світова війна, забрали життя мільйонів людей і змінили демографічну структуру багатьох регіонів. Людські втрати не обмежуються лише загиблими: мільйони людей отримують поранення, як фізичні, так і психологічні, що залишає відбиток на все життя.

Економічні наслідки війни також масштабні. Війни часто призводять до руйнування інфраструктури: промислових об'єктів, транспортних шляхів, будівель. Це створює довгострокові виклики для відновлення економіки. У

повоєнний період держави, що пережили конфлікт, змушені витратити значні ресурси на відновлення зруйнованого, при цьому економічна криза може тривати десятиліттями.

Висновки. Світ сьогодні зіштовхнувся із величезними трансформаціями в геополітиці, технологічній сфері, з широким розповсюдженням засобів масового враження, а клуб ядерних держав поступово розширює свої кордони. Локальні війни, перманентні конфлікти, які можуть у будь-який час прийняти більший масштаб, нові види війн висувують питання філософського аналізу принципів військового управління.

Роль війни у світі є складною та відмінною. З одного боку, війна приносить руйнування, змагання і втрати, впливаючи на людське життя, економіку і культуру. Вона часто стає причиною кризи і конфліктів, руйнуючи державу та інфраструктуру. З іншого боку, війна часто стає каталізатором змін, прискорюючи технологічний прогрес, політичні та соціальні трансформації. Багато держав виникли або зміцнилися через війну, а міжнародні конфлікти стимулювали розвиток міжнародного права та системи безпеки. Війна також важливу роль у формуванні національної ідентичності, колективної пам'яті.

Перелік посилань:

1. Коростильов Г. Л. Сучасна війна та її види: соціально-філософський аналіз [Електронний ресурс] / Г. Л. Коростильов // Актуальні проблеми філософії та соціології. 2023. С. 48–56. Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/apfs.v042.2023.9>

2. Лемко І. Війна як норма [Електронний ресурс] / І. Лемко. Режим доступу: https://zaxid.net/viyna_yak_norma_n1578090

3. Требін М.П. Війни в історії людства та їх наслідки: уроки для України [Електронний ресурс] / М.П. Требін // Вісник Львівського університету. 2015. С. 89-99. Режим доступу: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/politology/article/view/2790/2865>

Науковий керівник:

Марія Тюганова,

асистент кафедри Психології

Державного університету економіки і технологій

e-mail: tiuhanova@duet.edu.ua

Софія Воротницька,

здобувачка вищої освіти,

спеціальність: «Психологія»

Державний університет економіки і технологій

e-mail: vorotnickaasofia263@gmail.com

Соціально-психологічні наслідки колабораціонізму для жертв та їхніх сімей

Актуальність дослідження: Колабораціонізм, як явище взаємодії з окупаційними чи ворожими силами, має глибокі соціально-психологічні наслідки для жертв та їхніх сімей, які зазнали утисків, переслідувань. В умовах збройних конфліктів або окупації, зокрема в сучасному українському контексті, вивчення цього явища стає особливо актуальним для розуміння його довготривалих наслідків на рівні соціуму, психічного здоров'я та сімейних відносин. Вивчення психологічних травм і соціальної ізоляції жертв колаборації, а також впливу цього явища на їхні родинні стосунки, є важливим як для історичної основи, так і для розвитку психодіагностичних методів допомоги та створення програм реінтеграції та соціальної підтримки. Метою роботи є дослідження, спрямоване на виявлення і систематизацію соціально-психологічних наслідків колабораціонізму для жертв і їхніх сімей, з акцентом на психічні стани, форми травматизації, а також на вплив цього явища на сімейну динаміку.

Виклад основного матеріалу: Сучасне розуміння колабораціонізму слід визначити як таке, що включає в себе особливу форму добровільної покори, яка має багатовимірний характер (військовий, політичний, економічний, адміністративний та культурний) [3]. Така співпраця підриває національний суверенітет, територіальну цілісність, обороноздатність, національну безпеку, економічну та інформаційну безпеку України. Форми цієї співпраці включають передачу інформації, підтримку економічного впливу окупанта, економічну залежність від окупанта, зловживання владою або становищем в органах влади, активну підтримку держави-окупанта або її правлячого режиму, просування ворожих ідей, викривлення або корисливе тлумачення історичних фактів та поточних подій, загальну підтримку нестабільності ситуації (зазвичай політичної), сприяння дезінформації та підбурювання до злочинів проти людяності.

Колабораціонізм розглядається як складний соціально-політичний і психологічний феномен, який викликає глибокі зміни в соціальній ідентичності та моральних установках жертв [1]. Колабораціоністи часто

зазнають осуду не лише від суспільства, але й від власних сімей, що формує підґрунтя для тривалої психологічної травматизації.

Вивчення співучасті, з психологічної точки зору та врахування особистісних якостей особи, може допомогти виявити її ознаки на ранній стадії, досягти певного ефекту, вжити превентивних заходів та запобігти виникненню такого явища.

Колабораціонізм - спонтанна дія людини, зумовлена появою нових мотивів, потреб і прагнень. Сама ж ця спонтанність лежить в основі співробітництва, в результаті якого люди хочуть прийняти позицію окупанта. Такого висновку можна дійти, аналізуючи останні події та поведінку людей. Саме тому, ми бачимо випадки, коли представники влади намагаються уникати будь-яких контактів з окупантами, в той час, як деякі люди повністю підтримують окупантів і погоджуються надавати їм будь-яку можливу допомогу.

Якщо ж говорити стосовно мотивацій її дій, то вони можуть бути двох видів (основні). Так звані «нові» мотивації - створені під впливом ситуацій, пов'язаних з ворожнечею або окупацією та «старі», що можуть призвести лише до нелегальної діяльності [2].

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що люди, схильні до співпраці, можуть бути більш егоїстичними (в їхній «піраміді бажань» домінує бажання задовольнити власні потреби), більш пластичними (вони краще пристосовуються до змін у середовищі проживання), і навіть можуть мати розвинений соціальний інтелект, вміння знаходити спільну мову з усіма і в будь-яких ситуаціях [1]. Жертви колабораціонізму можуть страждати від посттравматичних стресових розладів (ПТСР), мати відчуття провини, сорому, ізоляції та депресії. Ці емоційні стани часто пов'язані з відторгненням від суспільства та маргіналізацією. Важливо також дослідити, як ці психоемоційні наслідки впливають на загальне благополуччя жертв, їхню здатність до соціальної адаптації та відновлення довіри до оточення.

Колабораціонізм часто розриває сімейні зв'язки через осуд або страх асоціацій з актами співпраці з ворогом. Це загалом і призводить до напружених відносин, внутрішніх конфліктів у родинах та навіть до розпаду сімей. Важливо дослідити, як сім'ї жертв переживають ці зміни і як це впливає на дітей, які часто стають непрямими жертвами ситуації.

Сама ж психологічна допомога постраждалим вимагає спеціалізованих програм, орієнтованих на роботу з наслідками колабораціонізму, подолання ізоляції та сприяння відновленню самооцінки. Дослідження має на меті також оцінити існуючі методи соціальної та психологічної підтримки та можливості їхнього вдосконалення.

Висновок: Колабораціонізм залишає значні соціально-психологічні «шрами» на жертвах і їхніх сім'ях, що виражається у відчуженості, зруйнованих стосунках та тривалій психологічній травмі. Робота спрямована на те, щоб глибше зрозуміти ці явища та запропонувати конкретні кроки для полегшення наслідків колаборації через розвиток психологічної реабілітації та соціальних програм підтримки для жертв та їхніх родин. Таким чином, наукові рефлексії навколо терміну «колабораціонізм» продовжуються, доповнюючись новими характерними ознаками, з урахуванням нової історичної реальності. Питання колабораціонізму в українському суспільстві з початком незалежності пов'язане, переважно, з переглядом історичного минулого без радянського потрактування. Умови колабораціоністської діяльності в часи Другої світової війни на території України, яка не мала своєї державності, кардинальним чином відрізнялась від сьогоденного моменту.

Перелік посилань:

1.«Аналіз психологічних аспектів колабораційної діяльності в сучасному суспільстві: виклики і перспективи». Поняття про колабораціоналізм у суспільно-політичному підґрунті за Михайлом Сергійовичем Волковим [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/624> (Дата звернення: 06.10.2023).

2.«Колаборанти й постраждали від їхніх дій». Хто такі колаборанти, яку кару передбачено за колабораціонізм, хто став їхніми жертвами. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nakypilo.ua/teksty/viina/kolaboranty-y-postrazhdali-vid-yikhnikh-dii/> (Дата звернення: 17.09.2024).

3.«Як Україна карає за колабораціонізм? Звіт правозахисників ЗМІНА». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.irf.ua/yak-ukrayina-karaye-za-kolaboraczionizm-zvit-pravozahysnykiv-zmina/> (Дата звернення: 31.10.23).

Науковий керівник:

Марія Тюганова,

асистент кафедри Психології

Державного університету економіки і технологій

e-mail: tiuhanova@duet.edu.ua

Нікіта Цюпа,
здобувач фахової передвищої освіти,
спеціальність: «Гірництво»
ВСП «Технологічний фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій
e-mail: nikitacupa63@gmail.com

Мир для України

Вторгнення агресора на територію України в лютому 2022 року стало однією з найжахливіших трагедій сучасної історії України та Європи. Несподіваність, масштаб і швидкість подій вразили кожного українця та змінили життя мільйонів людей назавжди. Для України це був момент, коли спокійне життя обірвалося, а на зміну прийшли страх, тривога, розпач.

Попереду нас чекав довгий і важкий шлях боротьби. Важливо відмітити сміливість, стійкість та нескореність нашого народу. Незважаючи на страх і небезпеку, люди об'єдналися, щоб захищати нашу країну, свої сім'ї та націю.

Питання миру для України є дуже важливим, оскільки країна з 2014 року переживає військову агресію та анексію частини своїх територій. Позиційна війна на Донбасі та повномасштабне вторгнення Росії в 2022 році призвели до серйозних гуманітарних та економічних наслідків та людських втрат.

Україна прагне реалізувати себе як європейська демократична країна, побудована на засадах верховенства права. Безумовною передумовою цього є завершення війни. Щоб унеможливити Україну та світ від нової агресії, антивоєнній коаліції необхідно створити такі умови, наслідком яких стануть глибокі внутрішні зміни в РФ, що стали би гарантією сталого миру.

Отже, агресор має понести відповідальність за війну.

Злочинці мають бути покарані: за агресію, за воєнні злочини, за злочини проти людяності, за геноцид та за розпалювання ненависті, яке й призвело до немислимої у XXI столітті війни.

Не всі втрати можна відшкодувати, загинули сотні тисяч людей, життя мільйонів зруйноване, десятки мільйонів втратили роки життя. Але всі матеріальні збитки необхідно належно оцінити та відшкодувати, всі втрати – максимально компенсувати.

РФ повинна зазнати статусних втрат, неприпустимо, щоб вона через міжнародні організації впливала на міжнародну політику, агресор не може бути членом Ради Безпеки ООН, основне покликання якої – гарантувати мир.

Вихід РФ з війни в Україні має враховувати пріоритет інтересів українського суспільства та повагу до суверенітету та територіальної цілісності України; юридичні акти, вчинені на окупованих територіях, є нікчемними.

Україна має право не лише вимагати правосуддя за вчинені росіянами злочини, а також отримати чіткі гарантії сталого миру в майбутньому.

Базовими передумовами сталого миру є набуття Україною членства в Європейському Союзі та НАТО.

Західні суспільства мають позбутися століттями плеканих Росією стереотипів про російську велич, які потурали її імперській агресії та її колоніальній політиці щодо сусідніх країн.

Росія повинна привести свій конституційний лад, суспільний устрій та політику до сучасних норм. Розвінчання концепції «руського міра» створить умови для подальшої трансформації суспільної свідомості для деколонізації країни.

Процес «дерашизації» мусить початись від подолання імперської історичної пам'яті, тобто відмови РФ від ідей історичної виключності Росії як окремої цивілізації, зверхності та територіальних претензій до сусідніх країн..

Світова спільнота має вимагати демілітаризації та денуклеаризації РФ для зменшення ризиків майбутньої агресії.

Відмова від російських енергоносіїв позбавить РФ можливості застосувати їх як зброю, а з іншого боку, прискорить перехід на зелену енергетику.

Втілення таких ідей унеможливить наступну агресію та забезпечить сталий мир в інтересах всіх народів, на практиці – не тільки в Західній, але й у Центрально-Східній Європі – реалізуючи гасло «ніколи знову» [1].

Збереження миру в післявоєнний період для України є дуже важливим питанням, оскільки лише стабільний і тривалий мир дозволить країні повністю відновитися від війни і уникнути повторення конфліктів у майбутньому.

Історія наводить приклади, коли «... у 30-ті роки ХХ ст. після приходу до влади в Німеччині нацистів, які явно проголошували реваншистські наміри, західні політики, маючи здебільшого пацифістський спосіб мислення, не спромоглися розгледіти масштаби загрози, котра насувалася на їхні країни, і вважали, що можна зберегти мир шляхом поступок амбіціям Німеччині, виявляючи певне «розуміння» позиції Гітлера, тобто деяку справедливість аргументів нацистів» На жаль, пацифістська схема часто маскує те, що застосовували такі підходи у геополітиці, не врахувавши істинні

наміри у досягнення політичного консенсусу між країнами, це може сприяти розгортанню війни [2].

Історія не визначена наперед. Після закінчення холодної війни багато хто вважав, що мир неминучий, що він буде непорушним, навіть якщо знехтувати глобальним порядком. Після російського вторгнення дехто почав дотримуватися іншої крайності. Вони стверджували, що мир завжди був лише ілюзією, що війна – це некерована сила природи і що єдиний вибір, який є у людей – це бути здобиччю або хижаком.

Війна і мир – це рішення людей, а не неминучість. Війни розв’язують люди, а не закони природи. І так само, як люди ведуть війни, вони можуть досягати миру. Але встановлення миру – це не одноразове рішення. Це довгострокові зусилля щодо захисту універсальних норм та цінностей, а також створення інститутів співробітництва [3].

Війна в Україні, розв’язана росією, стала однією з наймасштабніших загроз для миру та безпеки в Європі за останні десятиліття. Російська агресія порушила міжнародні норми, призвела до масових руйнувань, вбивств і страждань. Ця агресія зміцнила дух українського народу, який проявив неймовірну стійкість і відвагу, та показала всьому світу, що українська нація в змозі боротися за власну державу з великою державою - терористом з численими військами та ядерною зброєю.

Міжнародна спільнота відіграє важливу роль у стримуванні агресії та наданні допомоги Україні. Співпраця з країнами-партнерами та міжнародними організаціями не лише допомагає у військовому плані, а й надає важливу гуманітарну та економічну підтримку. Важливо щоб світ і надалі зберігав єдність у протидії агресії, захищаючи принципи свободи й суверенітету всіх народів світу.

Перелік посилань:

1. Маніфест сталого миру. URL: <https://sustainablepeacemanifesto.org/ua/>
2. Концепт ідеї миру: історичні засади формування та сучасне розуміння. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/5466/5497>
3. Кінець «нового миру» URL: <https://forbes.ua/svit/kinets-novogo-miru-rosiyska-agresiya-mozhe-zmusiti-lyudstvo-povernutisya-do-epokhi-ruynivnikh-voen-ese-yuvalya-noya-kharari-dlya-the-atlantic-19122022-10584>

Науковий керівник:

Ірина Андрійчук,

викладач II категорії

ВСП «Технологічний фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій
e-mail: iravnkr@gmail.com

Валерія Михальченко,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: valeriamhlnk@gmail.com

Спогади учасників бойових дій

Актуальність роботи полягає в тому, що війна є однією з найжахливіших подій в історії людства, яка кардинально змінює кожну людину, а, особливо, військових. Розуміння того, через які випробування пройшли військовослужбовці і що саме вплинуло на їхні психологічні зміни, є важливим для суспільства. Це дозволяє краще розуміти їхній досвід і сприяти їхній адаптації до мирного життя.

Метою роботи є вивчення спогадів учасників бойових дій, аналіз факторів, що вплинули на психологічний стан військовослужбовців, і дослідження того, як бойовий досвід змінює їхній світогляд та особистість.

Для кращого розуміння психологічних змін, що відбуваються з військовослужбовцями під час бойових дій, важливо звернутися до їхніх особистих історій. Вони дають можливість зазирнути в глибину їхніх емоційних та ментальних переживань, побачити, як війна впливає на їхнє сприйняття світу та самих себе.

Перша історія про Миколу Дегтярьова, назва «Не замикайтеся в собі».

«Микола Дегтярьов доброволець ЗСУ у 2015 році й був там до 2018 року. Потім виїхав за кордон і повернувся захищати Україну у 2022 році. Служив піхотинцем у 59-й бригаді. Зараз він ветеран з інвалідністю.

«Наш батальйон зазнав поразки в першому ж бою. У нас була дуже слабка вогнева підтримка. Ми були, по суті, живим щитом. Я пам'ятаю, як щонайменше троє моїх побратимів покінчили життя самогубством. Після того, як мене виписали, я дуже довго не виходив з дому- чотири місяці майже не виходив з кімнати. Якби не друзі, які сказали: «Поїхали», я б так і сидів удома під замком й не знав би, чим мені зайнятися. Одразу шукайте однодумців. Тих, хто вже на пенсії, хто зараз знаходиться в місті. Спілкуйтеся з ними, ні в якому разі не йдіть в пияцтво, та в наркотики. І не замикайтеся. Треба шукати те, що буде вам приносити задоволення. У мене, наприклад, це вірші. Я їх пишу, хоча нікому не читаю. Це для мене як терапія [2]».

З цієї історії можна зробити висновок, що часто військові не можуть дізнатися, що їм потрібна психологічна допомога. Не ізолюватись, займатися

тим, що приносить задоволення, відволікатися на щось приємне, як це робить Микола через написання віршів.

Друга історія Влада Якушева.

Після бою з кадірівськими військами Влад Якушев отримав поранення, про яке він казав: «Я зловив кулю в руку. Фізично — дико дратувало до останнього часу, що я не можу собі шнурівки зав'язати на чоботах. Але вже можу, виходить. Психологічно складно, що я не можу брати більше участь в боях. Я постійно на зв'язку з нашим підрозділом і, наскільки можу, допомагаю порадою, намагаюся стягнути якусь волонтерку з того, що нам потрібно, намагаюся підвищити максимально боєздатність підрозділу. Але те, що я далеко від місця подій, — це психологічно важко [3]».

Важливо пам'ятати, що кожен бореться зі стресом та психологічними наслідками війни по-своєму. Владислав Якушев знайшов спосіб бути корисним, навіть перебуваючи поза зоною бойових дій. Важливо знайти те, що допомагає вам відчувати себе потрібним, і не соромтесь просити допомоги, коли вона Вам потрібна.

Немічність військовослужбовців – це дуже важливе питання, яке потребує на увагу. Демобілізовані, стикаються з фізичними та психологічними наслідками, які впливають на здоров'я і загальний рівень життя.

Що з цим робити?: Наші поради:

1. Необхідно надати підтримку близьких та побратимів.

2. Для військового, який зазнав поранень або отримав інвалідність, не відчував себе непотрібним, важливо надати йому можливість залишитися корисним для армії та суспільства. Можна залучити його до волонтерської діяльності, вона дає ветеранам можливість відчутти себе корисними та продовжувати допомагати своїм побратимам, навіть якщо вони не можуть брати участь у бойових діях.

3. Важливо створити реабілітаційні програми, які включають фізіотерапію.

4. Військові заслуговують на постійне нагадування про неоціненний внесок у захист країни та відчуття гордості за свою відданість на полі бою.

3. Історія захисника.

Артем Осипян про зміну життя після служби: «Втратився інтерес до будь-яких цивільних активностей: Ми зробили багато корисних речей, але наш голод на соціальне добро важко вгамувати, і ми не відчуваємо, що робимо щось важливе. Готовність до небезпеки постійно зростає. Вона мутує, зменшується, але ніколи не зникає. Раніше я тримав пістолет біля ліжка, а тепер я тримаю його в чохлі. Коли я йду вулицею, фантазую про те, що може

статися і що я повинен робити в різних ситуаціях. Я не можу повністю змиритися з тим, що нічого не відбувається. Іноді мені здається, що я хочу, щоб щось сталося, щоби відчувти приток адреналіну. Я боюся розслабитися, бо пам'ятаю, в якому безпорадному стані я був 24 лютого. Хочеться бути в тонусі. А щоб бути в тонусі, має щось відбуватися, тому і тягне на війну. Я не можу ходити по Києву з порожньою головою. Думаю, ветеранам, бійцям, людям, які колись служили, важко перелаштуватися на мирний режим [1]».

Поради Артема Осипяна: «Ветеранам, у свою чергу, важливо озвучувати свої думки. Мені, наприклад, не вистачає саморозкриття з боку ветеранської спільноти. Так просто не здогадаєшся. Тут треба ділитися, щоб хтось це прочитав, побачив і зрозумів, як воно». Важливо розуміти, що ветерани, які пережили бойові дії, стикаються з низкою викликів: від відчуття втрати соціальної користі до постійної тривоги та бажання бути готовими до небезпеки. Надайте ветеранам можливість відкрито говорити про свої переживання, не соромтеся їх слухати та підтримувати. Зрозумійте, що їхній досвід формує їхні погляди та поведінку, і що їм потрібен час, щоб адаптуватися до нового життя.

Висновки: Отже, спогади учасників бойових дій є важливі свідчення в історії, які можуть слугувати основою для подальших досліджень, вони сприяють поширенню істини. Ветерани можуть використовувати спогади як спосіб обробки травматичного досвіду. Це допомагає зменшити симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР) і сприяє покращенню емоційного стану. Спогади можуть сприяти поширенню істини про війну, розвінчувати міфи та протистояти маніпуляціям, адже вони дають можливість почути голос осіб, які брали безпосередню участь у бойових діях, і зрозуміти їхню точку зору.

Перелік посилань:

1. Про думки, відчуття і бажання: історія про повернення добровольця у цивільне життя. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/viyskovyyu-povernennya-u-tsyvilne-zhyttya-vidchuttya-provyny-viyna-ukrayina/32315116.html> (Дата звернення: 17.09.2024).

2. «Шаг із козацького роду». Історик з Києва і мовознавиця з Кропивницького про ініціативу замінити копійку шагами. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://suspilne.media/kropyvnytskiy/834279-sag-iz-kozackogo-rodu-istorik-z-kieva-i-movoznavica-z-kropyvnickogo-pro-iniciativu-zaminiti-kopijku-sagami/> (Дата звернення: 17.09.2024).

3. «Мені пощастило вижити». Три історії військових, які були поранені, але продовжують свою боротьбу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://suspilne.media/277328-meni-posastilo-viziti-tri-istorii-vijskovih-aki-buli-poraneni-ale-prodovzuut-svou-borotbu/> (Дата звернення: 17.09.2024).

Науковий керівник:

Марія Тюганова,

асистент кафедри Психології

Державного університету економіки і технологій

e-mail: tiuhanova@duet.edu.ua

Софія Коваленко,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Публічне управління
та адміністрування»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: sofia.kovalenko11@gmail.com

Місьцеве самоврядування на звільнених територіях: умови, механізми та принципи функціонування

В Україні питання ефективного функціонування місцевого самоврядування на звільнених територіях є ключовим у контексті відбудови державності та забезпечення сталого розвитку регіонів. Звільнені території стикаються з низкою викликів, таких як руйнування інфраструктури, політична нестабільність, соціальні проблеми та економічна криза. У цих умовах муніципальний менеджмент відіграє важливу роль у стабілізації ситуації, відновленні довіри населення та забезпеченні основних послуг.

Серед актуальних на сьогодні досліджень цього питання доцільно виокремити дослідження таких авторів, як: І. Арутюнян, Д. Вишневський, М. Габрель, І. Древаль, М. Добровольська, О. Завальний, О. Квасніцька, Р. Кірін, М. Коваленко, В. Кузнецов, О. Нижник, А. Петровських, І. Поповиченко, А. Радкевич, М. Омеляненко, У. Хоменко, М. Шкрізінянц та інших.

Під час окупації українська система управління була ліквідована, як на рівнях місцевого самоврядування, так і державної влади. Було припинено надання важливих публічних послуг, таких як освіта, охорона здоров'я та соціальне забезпечення. Щоб змусити представників місцевого самоврядування до співпраці – загрозували життям, а щоб змусити місцеве населення до співпраці, штучно створили гуманітарну кризу, обмежуючи доступ до продуктів харчування та товарів першої потреби. Також було заблоковано українське теле- та радіомовлення.

Звільнені території мають різний рівень руйнувань і гуманітарних проблем, залежно від тривалості окупації та інтенсивності бойових дій. Багато громад стикаються з проблемами, спричиненими виїздом мешканців, депутатів місцевих рад, що унеможливило забезпеченню довіри чи прийняття проукраїнських рішень. Це створило ризики для безпеки цих територій і вимагає швидкої реакції від держави.

Для забезпечення управління на звільнених та прифронтових територіях створено військові адміністрації у 184 територіальних громадах 12

областей України [1]. Частина керівників цих адміністрацій – це дії голови місцевих рад, обрані на виборах у 2020 році. Це сприяє залученню місцевих жителів до відновлення, останні ці керівники підтримали свої громади на найважливішому етапі та показали свою надійність.

Функціонування місцевого самоврядування на звільнених територіях відбувається в умовах соціально-економічної нестабільності та зруйнованої інфраструктури. Саме тому політичні та правові умови відіграли ключову роль у створенні основ для відновлення роботи муніципальних органів. Звільнені території потребують відновлення правопорядку та створення безпечних умов, що є одними з основних передумов для нормалізації управлінських процесів. Функціонування місцевого самоврядування на звільнених територіях базується на кількох ключових принципах:

Принцип децентралізації. Перенесення повноважень на місцевий рівень дозволяє забезпечити більш ефективне управління територіями та врахування інтересів місцевого населення.

Принцип законності. Усі дії місцевих органів мають відповідати чинному законодавству України, що є важливою умовою для захисту прав громадян і встановлення правопорядку.

Принцип прозорості та підзвітності. Місцеві органи влади мають бути підзвітними своїм громадянам і забезпечувати прозорість у прийнятті рішень, що сприятиме підвищенню довіри населення до муніципальних структур.

Принцип професіоналізму. Кадри місцевого самоврядування повинні мати необхідну кваліфікацію та компетенції для вирішення складних управлінських завдань в умовах нестабільності.

Після деокупації постраждалі громади стикаються з багатьма проблемами, найгостріші з яких є:

- нестача кадрового забезпечення;
- руйнування соціальної інфраструктури та житлового фонду, адмінбудівель органів влади та інших публічних закладів, та погіршення якості та доступності публічних послуг;

Одним з ключових елементів успішного муніципального управління є кадрова політика, яка визначає рівень компетентності та професіоналізму місцевих органів влади. Підбір, підготовка та мотивація кадрів є критично важливими для забезпечення ефективної діяльності на місцевому рівні, особливо в умовах нестабільності та невизначеності, які характерні для звільнених територій [2].

В умовах належної реалізації державної політики на звільнених територіях, вагомим значення набуває реалізація єдиної стратегії діяльності всього державно-владного механізму.

Варто зауважити, що періодичні зміни в системі національного законодавства, що регулює означене питання є нераціональним заходом, оскільки вимагає дотримання визначених законодавчих вимог при внесенні змін до профільних актів, а також втрату часу та ресурсів на такі заходи. Вбачається, що регулювання в умовах воєнного стану та активних бойових дій не дає змогу чітко визначити межі таких територій, що й негативно впливає на фактичну реалізацію особливого правового режиму на тимчасово окупованих територіях.

Такий стан речей вимагає врахування особливостей звільнених територій при розробці державної політики. Важливий крок в цьому напрямку зроблено при оновленні Державної стратегії регіонального розвитку до 2027 року [3], актуалізацію якої ініціювало Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. В ході консультацій з головами деокупованих територіальних громад – нині керівниками місцевих військових адміністрацій, представниками експертного середовища, волонтерської спільноти, які працюють саме на цих територіях, було запропоновано врахувати важливість відновлення системи публічного управління та надання послуг на деокупованих територіях в окремій оперативній цілі (Стратегічна ціль III «Розбудова ефективного багаторівневого врядування», Оперативна ціль 3.3 «Відновлення системи публічного управління та надання послуг на деокупованих територіях»).

Зокрема, ми вважаємо доцільним актуалізацію наступних напрямів (завдань), для вирішення яких необхідно консолідувати як державний, так і регіональний та місцевий рівні влади, а саме:

- формування кадрового резерву для організації управління та надання базових послуг на деокупованих територіях;
- відновлення системи управління на деокупованих територіях та забезпечення її стійкості;
- відновлення базових муніципальних та адміністративних послуг на деокупованих територіях;
- здійснення першочергових заходів щодо економічної та соціальної реабілітації деокупованих територій;
- створення умов для інтеграції деокупованих територій в єдиний український інформаційний простір, блокування інформаційного впливу РФ;
- забезпечення подолання наслідків мілітаризації всіх сфер життєдіяльності деокупованих територій, перепідготовка фахівців;
- запровадження системи ментальної реінтеграції та психологічної підтримки жителів деокупованих територій.

У висновку можна сказати, що діяльність місцевого самоврядування на звільнених територіях є критично важливим для забезпечення стабільного розвитку регіонів та підтримки демократичних процесів. На нашу думку, було б доцільно використовувати, запропоновані напрями, у місцевому самоврядуванні, а саме - через їх вагомість при розбудові деокупованих територій. Ефективний муніципальний менеджмент та грамотна кадрова політика сприяють відновленню довіри населення до місцевих органів влади та забезпечують належний рівень надання послуг. У цьому контексті важливою залишається роль децентралізації, підвищення рівня професіоналізму кадрів та впровадження прозорих механізмів управління.

Перелік посилань:

1. Відновлення та розвиток деокупованих територіальних громад: реальність та перспективи Діана Барінова URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3834546-vidnovlenna-ta-rozvitok-deokupovanih-teritorialnih-gromad-realist-ta-perspektivi.html>
2. Хто керуватиме громадами на деокупованих територіях?#Місьцеве самоврядування Тетяна Лукеря аналітикиня Лабораторії законодавчих ініціатив URL: <https://parlament.org.ua/analytics/hto-keruvatyme-gromadamy-na-deokupovanyh-terytoriyah/>
3. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021- 2027 роки та план заходів з її реалізації Урядовий портал URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/regionalna-politika/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-2021-2027-roki-ta-plan-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi>

Ярослава Воронова,

здобувачка вищої освіти,

спеціальність: «Публічне управління
та адміністрування»

Державний університет економіки і технологій

e-mail: voronova.iaroslava@gmail.com

Міжнародна політика та українське питання XX – XXI століть

Міжнародна політика XX – XXI століть зазнала значних змін, які були спричинені низкою подій, таких як дві світові війни, розпад імперій, становлення нових держав, холодна війна та глобалізація. Українське питання посідало особливе місце в цьому процесі, оскільки територія України завжди мала стратегічне значення для різних геополітичних гравців. Протягом століть Україна перебувала на перехресті інтересів великих держав, таких як Росія, Польща, Австро-Угорщина та Німеччина, що постійно впливало на її національне самовизначення.

У XX столітті, зокрема після Першої світової війни, українське питання стало предметом інтенсивних міжнародних перемовин і військових конфліктів [3]. Розпад Російської та Австро-Угорської імперій надав українському народові шанс на створення власної держави. Однак внутрішні розбіжності, а також втручання зовнішніх сил призвели до невдачі у боротьбі за незалежність. Лише наприкінці XX століття, після розпаду СРСР, Україна змогла здобути повну державну незалежність, яка стала важливим фактором міжнародної політики на початку XXI століття [2, с. 57].

З початком Першої світової війни українські землі стали ареною воєнних дій між Росією та Австро-Угорщиною [3]. Це підняло українське питання на міжнародний рівень, оскільки обидві держави претендували на контроль над цими територіями. Російська імперія, в якій проживала велика частина українців, намагалася підкорити собі Західну Україну, тоді як Австро-Угорщина активно використовувала українське населення в своїй політиці проти Росії.

Під час війни українці опинилися розділеними між двома імперіями. Західноукраїнські землі входили до складу Австро-Угорщини, тоді як більша частина етнічних українців проживала на території Російської імперії. Політичні й національні рухи серед українців значно активізувалися, і вже в 1917 році, після Лютневої революції в Росії, в Києві було проголошено створення Української Народної Республіки (УНР). Це був перший значний крок у спробах здобуття української державності в XX столітті [1].

Міжвоєнний період став етапом складного політичного й соціального становища для українців, які залишилися в межах кількох держав. Західноукраїнські землі, які відійшли до Польщі, стали центром національного руху, що прагнув здобути автономію або незалежність. У цей час ОУН (Організація українських націоналістів) набрала значної політичної ваги й почала застосовувати як політичні, так і військові методи боротьби за незалежність.

Під час Другої світової війни українське питання знову вийшло на перший план міжнародної політики. Українські націоналістичні сили, зокрема ОУН і УПА (Українська повстанська армія), намагалися скористатися війною для досягнення незалежності. Водночас територія України була окупована нацистською Німеччиною, яка, хоча й підтримувала антирадянські настрої, не була зацікавлена в наданні Україні справжньої незалежності.

Розпад Радянського Союзу в 1991 році відкрив нову еру в міжнародній політиці, і українське питання знову стало актуальним [1]. Україна здобула незалежність і стала одним із ключових гравців на пострадянському просторі. Проте початок незалежності не був легким. Україна опинилася в центрі геополітичної боротьби між Заходом та росією.

З початку 2000-х років Україна стала об'єктом підвищеного інтересу з боку Європейського Союзу та НАТО, які розглядали країну як важливий елемент безпеки в регіоні. Проте, цей процес натрапив на опір з боку росії. Після Помаранчевої революції 2004 року Україна все активніше рухалася в напрямку європейської інтеграції, що завершилося підписанням Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 році.

Однак російська агресія, анексія Криму та підтримка сепаратистських рухів на сході України стали важким викликом для міжнародної спільноти. Відтоді українське питання стало основною темою в міжнародних відносинах, що стосуються Східної Європи. Україна, зіткнувшись із військовою агресією, отримала широку підтримку з боку міжнародної спільноти, зокрема від країн НАТО та ЄС, які запровадили санкції проти Росії.

Отже, українське питання XX – XXI століть відображає боротьбу країни за свою незалежність та геополітичну самостійність на тлі суперництва великих держав. Україна завжди була важливим фактором у міжнародній політиці через своє стратегічне положення та багаті природні ресурси. Незалежність, здобута в 1991 році, відкрила нові можливості для країни, але водночас принесла нові виклики. Конфлікт з росією, прагнення до

європейської інтеграції та постійна боротьба за демократичні реформи продовжують визначати місце України в міжнародній політиці сьогодні.

Перелік посилань:

1. Давні корені: витоки української ідентичності.
URL: <https://daycom.com.ua/news/davni-koreni-vitoki-ukrayinskoyi-identichnosti> (дата звернення: 14.10.2024).
2. Ільницький В. Східноєвропейський історичний вісник. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Випуск 15. 260 с.
3. Сідлецька Т.І. Історія української культури.
URL: https://web.posibnyku.vntu.edu.ua/icgn/15sidlecka_Istoriya_ukrayinskoyi_kulturi/p7.html (дата звернення: 14.10.2024).

Ігор Король,
здобувач вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: igor.olegovich.888@gmail.com

Спогади учасників бойових дій, очевидців, військовополонених та інших про воєнну інтервенцію російської федерації в Україну

Психічний процес, що закріплюється, зберігається, дає можливість відтворити та повторити досвід — це пам'ять. Принаймні так, приблизно, що функцію описує відомий всім сайт - Вікіпедія.

Серед усіх видів сурових випробувань, з яким стикається кожен з нас, ніхто в дійсності не знав та не знає, що таке війна. Але пам'ять - це той досвід, який пережили: учасники бойових дій та військовополонені, очевидці в цивільному житті та, звісно, діти. На жаль, це той досвід, що хотілося б видалити зі своєї пам'яті кожному з цих перелічених груп людей. Адже, значно підірване здоров'я як психічно, так і фізично, звужують подальші перспективи на повернення себе до норми, породжуючи, так би мовити, «моральну кризу».

Військовий, що відряджається на передову, розуміє на підсвідомому рівні про можливість бути поранилим, вбитим чи стати полоненим. Знаходячись в тому місці, так би мовити, «нулі», небезпека повсюди супроводжує кожного. Тому, ці калейдоскопічні зміни в небезпеці, що в учасника бойових дій, щойно прибулого та тим паче у полоненого, серед розмаїття думок, переважає одна: «А чи виживу я?». Звісно, жодної гарантії на позитивну відповідь немає.

Спогади. Це знову психологічна функція, можливість перенести минуле в теперішню свідомість. І от, маючи вже сформований досвід, завдяки пам'яті, людина (індивід) ніби знову повертається до тих подій.

Коротко про мій спогад, а точніше флеш-бек у флеш-беці.

Лежачі в траві під стіною старої хатини, з якої сиплеться глина, я чую голос мого сина: «Тато, ми сьогодні не йдемо до садочка?». Вибухи, які пролунали першого ранку ворожого нападу, та вибухи, якими привітав мій екіпаж першого бойового завдання РСЗВ «Град», нашарувались. Тому, є певні звукові ефекти, на які я й досі реауюю.

Військовополонені. Один з моїх побратимів був у полоні. Розповідати про той час, а точніше, частину свого життя він не мав бажання. Але його соціальний рівень через презирство та приниження, які він пережив, змінили

його. Стан постійного страху та психічного напруження позначились на його характері, міміці та рухах. Спогади полону ніби формували все, що він раніше пам'ятав.

Військові, які повернулися з полону, свідчать про застосування до них різних форм фізичного насилля, тортур, жорстокого поводження з метою посилення фізичних та психологічних страждань. Всі, хто переніс жахи полону, мають різний ступінь посттравматичного стресового розладу. Спостерігається уникнення стимулів зовнішнього середовища, інтрузивні спогади.

Очевидці, ті, що не дотичні до військової справи, всі пережили страх, який не можна порівняти зі звичним, побутовим фактором. Знаходячись без світла, води, їжі та тепла, ховаючись, хто де міг, від підвалів свого будинку, підвалів навчальних закладів до метро - за цей час страху, багато хто вірив — молилися, хто не вірив — встигли навернутися до Бога. Але спогад номер один - це страх. Батьки боялись за дітей та невідомості майбутнього. Люди похилого віку й досі живуть під обстрілами в зонах бойових дій, вони ніби вже давно з усіма попрощалися. При спілкуванні з ними, в очах повна пустота та відсутність бодай одного промінчика на надію жити. Діти продовжують справлятися зі страхом та тривогою, адже багато хто розлучився з рідними через переміщення до інших країн, багато хто втратив рідних, ставши дорослим своєму брату чи сестрі. Поняття «дитинство» втратило значення цього слова.

Отже, висновком цих тез є те, що сам факт фізичного повернення учасника бойових дій чи полоненого, не означає повернення до звичного способу життя. Реінтегруючись до мирного середовища, колишній військовий має по новому вибудувати з оточуючими свої взаємини. Основна допомога - це дати відчутти себе цілісною особистістю, що здорова та захищена. Запорука вдалого відновлення як психічного, так і фізичного здоров'я особистості - в реаліях нашого часу, всіх груп, про які йшла мова, полягає в кропінткій праці тандему «родина — психолог».

Владислава Ольховська,
учениця 11 класу
Криворізького ліцею №129
Криворізької міської ради
e-mail: olhovska@knvk129.dp.ua

Усна історія: спогади про другу світову війну родини Митрофана Кандиби

Друга світова війна стала одним із найбільших воєнних конфліктів за всю історію людства. Вона зачепила майже 2/3 світу, а цифри жертв досягли від 50 до 80 млн. Вона пройшлася цілими містами, знищивши їх назавжди, докорінно змінила покоління та світовий порядок; вона була безжальною не лише через криваві бої, але і через військові злочини, депортації, відношення до єврейського населення. Однак в той же час ця жахлива трагедія, зроблена нацистами, змусила розглянути людське життя під іншим кутом, створити не лише меморіали та щорічно вшановувати полегли невинні життя, а також закріпила себе в родинній пам'яті загиблих. Дізнатися про них ми можемо завдяки усній історії – розділу історії, що вивчає події з уст свідків.

Мій прадідусь по лінії матері брав участь у Другій світовій війні. Його звали Митрофан Кандиба. Він був перевізником боєприпасів та снарядів, але у 1943 році, в Дніпрі, потрапив у полон та мав, не по своїй волі, потрапити до Освенциму, місця, де немає віри та надії, де, як кажуть: «Заходиш через ворота, виходиш через трубу крематорія». Він зміг втекти, пройшовши самотійно до свого села. Вранці, по дорозі до свого дому, він зустрів сусідку. Прадідусь навіть не встиг поїсти вдома, як по нього приїхали поліцаї. Сусідка здала його.

Далі почався складний період у житті не лише мого прадідуся, якого відвезли до Освенциму, але і для моєї прабабусі Анастасії, його дружини. Вона залишилась з трьома дітьми на руках та мала самотійно їх прогодувати. В нашому селі, через чорноту нацистського режиму, почався серйозний голод. Прадідусь, тим часом, виживав у концтаборі. Він пробув там два роки, й ледве не помер – через погане харчування та антисанітарію він отримав отруєння. Але один німецький солдат, бачучи в якому стані прадідусь, дав «маленьку жовту таблеточку». Коли радянські солдати звільнили Освенцим, прадідусь повернувся додому і дуже рідко розмовляв про війну. На великі свята до нього приїздив його друг, з яким він познайомився у концтаборі. Вони багато пили та плакали. Мій прадідусь дуже змінився, став тихим та

мовчазним, рідко проявляв любов та ласку, але завжди старався, аби вдома була їжа. Його дуже лякали слова про зброю.

У Митрофана було ще два брати та сестра. Ігнат, молодший за прадідуся, був остербайтером та більшу частину війни провів на роботах у одного німецького фермера. Повернувся додому. Але старший брат Митрофана, Полікарп, загинув на війні. В нього була родина та троє дітей. Після війни вся родина старалась допомогти його жінці. Однак одного ранку, коли вела корову, вона надірвалась на міні та загинула. Дітей могли відправити у дитячий будинок, але молодша сестра Митрофана, Ярина (у документах Ірина) вирішила забрати цих дітей та виростити їх. Вона так і не вийшла заміж, все своє життя посвятивши цим дітям. Одна з цих дітей, Катерина, живе в тому самому селі.

Кожного року, всією родиною, ми вшановуємо пам'ять загиблих та дякуємо їм, що вони змогли пережити страшні роки, виростити дітей та дивитися у майбутнє з вірою у краще. Війна – це велика трагедія, що складається з маленьких трагедій та їхніх наслідків.

Саме тому, на мою думку, потрібно збирати інформацію про людей, які, можливо, й не стали героями національного рівню, але однозначно внесли свій вклад в боротьбу та перемогу. Усна історія допомагає роздивитися ціну війни та її наслідки.

Перелік посилань:

1. Серeda Вікторія, Малес Людмила. Усна історія як метод і методологія: деякі проблеми створення та інтерпретації усної історичних джерел. URL:

<https://www.utpjournals.press/doi/pdf/10.3138/ukrainamoderna.11.159> (дата звернення: 25. 10. 2024)

2. Швед Ольга. Найсумніша екскурсія на світі. Аушвіц – Біркенau. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/reportazhi/naisumnisha-ekskursiia-na-sviti/> (дата звернення: 25. 10. 2024)

Науковий керівник:

Тетяна Гайдукова

вчитель історії Криворізького ліцею №129 КМР

ORCID: 0009-0003-2436-1126

e-mail : fitavika@gmail.com

Марія Пеня,

здобувачка вищої освіти,

спеціальність: «Психологія»

Державний університет економіки і технологій

e-mail: penia_mo_24382@kneu.dp.ua

Соціально-психологічна реабілітація учасників бойових дій з маргінальним та делінквентним минулим

Соціальна та психологічна реабілітація учасників бойових дій є важливою складовою відновлення фізичного та психологічного здоров'я військовослужбовців після участі в бойових діях. Учасники бойових дій часто стикаються з низкою проблем, включаючи посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію, труднощі з соціалізацією та маргіналізацію. Однак для ветеранів, які мали досвід маргіналізації та правопорушень, питання реінтеграції ще більше ускладнюються. Для них процес реабілітації пов'язаний не лише з подоланням бойової травми, але й з вирішенням соціальних та психологічних проблем.

Метою цієї роботи є дослідження особливостей соціально-психологічної реабілітації ветеранів з маргінальним і делінквентним минулим.

Маргіналізація є об'єктивним, природним явищем суспільного життя. Поняття маргінальності та маргінала як людини, що підпадає під відповідні критерії, є суто науковим і соціологічним, а не оціночним чи стигматизуючим. Вивчення цього край суперечливого соціального явища є особливо важливим у нинішніх умовах. Сьогодні маргіналізованими є не лише окремі люди, а й соціальні групи та суспільство в цілому[1].

Психологічні наслідки, такі як ПТСР, тривожність, депресія та агресія, є загальними серед учасників бойових дій. Однак, у ветеранів з делінквентним минулим можуть простежуватися додаткові симптоми, пов'язані з антисоціальною поведінкою, зростанням рівня агресії або рецидивом злочинних дій. Їхній передвоєнний досвід та труднощі в соціалізації можуть значно ускладнити процес реабілітації. Такі ветерани можуть мати знижений рівень саморегуляції та підвищену ворожість до соціальних структур, що ускладнює їхню інтеграцію в суспільство після військової служби.

До кожної особистості в терапії потрібен свій індивідуальний підхід. Потрібно створювати спеціальні програми для людей, які мають ускладнену соціальну та психологічну історію. Ці програми повинні враховувати їхній досвід маргінальності та злочинної діяльності. Необхідно інтегрувати

спеціалізовані психотерапевтичні методи, такі як когнітивно-поведінкова терапія, з метою подолання психологічних наслідків війни та минулих антисоціальних моделей поведінки.

Серед сучасних методів психологічної допомоги є практика за принципом «рівний-рівному». Надання спеціально підготовленими особами, з числа представників цільової групи, необхідних знань, психологічної підтримки та сприяння формуванню конструктивних комунікативних та поведінкових навичок, стратегій самопомоги та взаємопідтримки, що здійснюється в індивідуальній чи груповій формі серед осіб, рівних собі за певною ознакою, або таких, що мають подібні утруднення. Реінтеграція молодих учасників бойових дій має велике значення для України, але напрацювання в цій сфері наразі є недостатніми для ефективних дій на національному рівні [2].

Реінтеграція ветеранів, які мали досвід маргіналізації та правопорушень, є дійсно складним процесом, що вимагає комплексного підходу. Важливо враховувати не лише бойовий досвід, але й проблеми, пов'язані з їхнім попереднім маргінальним життям. Тільки інтеграція психологічної, соціальної та економічної підтримки може забезпечити успішну реінтеграцію.

Отже, критеріями ефективності організації реабілітаційних заходів для військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, є: комплексна реабілітація учасників бойових дій з урахуванням «індивідуальних випадків»; реабілітація учасників бойових дій мультидисциплінарними командами фахівців; рання діагностика потреб і проблем учасників бойових дій (відповідно до розробленої комплексної програми), підготовка індивідуальних програм реабілітаційних заходів для учасників бойових дій, включаючи соціально-психологічну підтримку військовослужбовців у постконфліктний період [2].

Перелік посилань:

1. Бутиліна, О. В. Маргінальна ситуація: структура та соціальні наслідки. [Електронний ресурс] / Олена Бутиліна // Український соціум. 2012. Т. 2012, № 2. С. 17–25. Режим доступу: <https://doi.org/10.15407/socium2012.02.017> (дата звернення: 26.10.2024).

2. Пришляк А. Д. Абілітація та соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців – учасників бойових дій [Електронний ресурс] / А.Д.Пришляк // Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень. 2023. Режим доступу: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-353-1-16> (дата звернення: 26.10.2024)

Валентина Шилова,
кандидат наук з державного управління,
асистент кафедри
Публічного управління та адміністрування
Державний університет економіки і технологій
e-mail: shilova_v@duet.edu.ua

Місцеве самоврядування в умовах збройного конфлікту: досвід України

В умовах збройного конфлікту роль місцевого самоврядування стає не просто адміністративною — вона набуває екзистенційного значення для життєдіяльності територій та підтримки громад. Український досвід демонструє, як місцеві органи влади, зіткнувшись з численними викликами, стали ключовими елементами стійкості та адаптації суспільства.

Збройний конфлікт на сході України, а пізніше - повномасштабне вторгнення, перетворили багато регіонів на зони бойових дій або прифронтові території. У таких умовах традиційні функції місцевого самоврядування змінилися: основними пріоритетами стали захист населення, забезпечення базових послуг, підтримка внутрішньо переміщених осіб та адаптація громад до нових реалій. На місцевий рівень перекладена важлива частина роботи із забезпечення соціальної підтримки, координації волонтерської діяльності, організації евакуації населення та відновлення інфраструктури.

З початком повномасштабної війни в Україні у 2022 році місцеві органи влади взяли на себе величезну відповідальність за підтримку тилу. Однією з найбільш ефективних форм взаємодії стали створені регіональні координаційні центри, які займалися:

Забезпеченням оборонних потреб громад: допомога Збройним силам України (ЗСУ) у формі збору необхідних речей, продуктів, медикаментів, транспорту та організації логістики для фронту;

Інформаційною роботою: місцеві ради та адміністрації оперативно інформували населення про правила безпеки під час обстрілів та евакуації, а також координували допомогу постраждалим;

Психологічною підтримкою: створення центрів для надання психологічної допомоги як цивільним, так і військовим.

За даними аналітичних досліджень, громади, які мали ефективне самоврядування і розвинену мережу волонтерів, краще справлялися з викликами війни та забезпечували стійкість тилу [1].

Один із ключових факторів, що допомагає місцевому самоврядуванню в Україні, — це реформа децентралізації, започаткована ще до війни. Завдяки

їй у багатьох регіонах з'явилися об'єднані територіальні громади (ОТГ), які отримали більше ресурсів та самостійності. Вони виявилися значно ефективнішими в кризових умовах, ніж громади з централізованим управлінням, адже могли оперативніше реагувати на місцеві потреби та швидко взаємодіяти з волонтерськими організаціями, міжнародними фондами і державними структурами. Такі громади, як Запорізька, Дніпропетровська та Харківська, стали прикладом ефективного залучення міжнародних ресурсів і швидкої адаптації [2].

Цифрові технології також стали важливим елементом підтримки самоврядування. Платформа "Дія", створена Міністерством цифрової трансформації України, забезпечує доступ до електронних послуг і дозволяє громадянам дистанційно оформлювати документи, отримувати соціальні виплати, реєструватися як внутрішньо переміщені особи (ВПО) тощо. Це важливо для забезпечення адміністративних послуг у районах, де традиційна інфраструктура постраждала або перебуває під постійною загрозою.

Місцеве самоврядування в Україні в умовах війни також продемонструвало гнучкість у впровадженні цифрових рішень та інноваційних підходів. Наприклад, система "eПідтримка" надавала можливість громадянам оперативніше отримувати державну фінансову допомогу через мобільний додаток "Дія". Місцеві органи влади використовували цифрові платформи для комунікації з громадянами, управління волонтерськими ініціативами та швидкого розв'язання адміністративних питань.

Успішними стали й ініціативи для забезпечення взаємодії між місцевим самоврядуванням та міжнародними гуманітарними організаціями. Зокрема, органи місцевої влади співпрацюють з ООН, Міжнародним Червоним Хрестом, іншими міжнародними фондами для забезпечення базових потреб постраждалих регіонів. Це дозволяє громадянам отримувати життєво необхідну допомогу, яка забезпечує харчування, медичну підтримку, доступ до житла та елементарних засобів існування. Крім того, збройний конфлікт виявив потребу у створенні місцевих програм інтеграції для ВПО, що сприяє зміцненню громадських зв'язків та соціальної адаптації людей.

Для забезпечення ефективної роботи місцевого самоврядування важливою є тісна взаємодія з центральними органами влади. В Україні ця взаємодія включає [3]:

- фінансову підтримку: держава надає субвенції на виконання делегованих повноважень, що дозволяє громадам зосереджуватися на нагальних проблемах;

- законодавчу підтримку: ухвалення законів, які полегшують роботу місцевих органів влади в умовах надзвичайних ситуацій;
- спільну координацію: місцеві ради тісно співпрацюють з державними службами у питаннях безпеки, оборони та соціальної підтримки.

Проте викликів залишається чимало. Це і нестача фінансових ресурсів у багатьох громадах, і складнощі в комунікації з мешканцями тимчасово окупованих територій, і психологічне виснаження громадян. Місцеві органи влади часто змушені виконувати функції, що раніше були покладені на державу, а підтримка ВПО, відновлення критичної інфраструктури та соціальна адаптація стали обов'язками місцевого самоврядування [4].

Досвід України є цінним прикладом того, як місцеве самоврядування здатне адаптуватися до надзвичайних умов та відігравати важливу роль у підтримці та відновленні соціальної структури. Він підкреслює необхідність розширення прав і можливостей місцевих громад, посилення децентралізації та впровадження цифрових рішень для швидкого реагування на виклики. Український приклад показує, що стійкість суспільства в кризовий час починається з міцних і підтримуваних місцевих громад.

Перелік посилань:

1. Система ООН в Україні. Перехідна рамкова структура. Порядноук життя людей. Розбудова спроможності систем. Зміцнення стійкості громад. Вересень 2022-грудень 2024 рр. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-04/UNUkraine_2022_2024_TransitionalFramework_Updated_UKR.pdf
2. Децентралізація та регіональна політика. Міністерство розвитку громад та територій України. 2024. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/news/35197.html>
3. Національний інститут стратегічних досліджень. Роль місцевого самоврядування в умовах воєнного конфлікту: Український досвід. 2024. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/>
4. Асоціація міст України. Досвід роботи місцевих органів влади під час воєнних дій. Association of Ukrainian Cities. 2024. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://auc.org.ua/>
5. Європейська Комісія. Підтримка місцевих громад України в умовах війни. 2024. European Commission. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://commission.europa.eu/index_en

Мирослав Янченко,
здобувач вищої освіти,
спеціальність: «Публічне управління
та адміністрування»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: miroslav.2005.ianchenko@gmail.com

Молодіжна політика України в умовах війни

Повномасштабне російське вторгнення 24 лютого 2022 року в Україну назавжди змінили реальність та поставили країну перед випробуваннями і викликами, що спричинило тяжкі наслідки для держави та населення. Так, однією із проблем для країни стало масове переселення громадян на більш безпечні території України. Такі коливання вносять зміну в усі шпальти державної політики, у тому числі і в молодіжну політику.

За даними Міністерства молоді та спорту України, близько 40% молоді вимушено змінили своє місце проживання, серед них, 2 млн. осіб є внутрішньо переміщеними особами. Кожний з дослідників теми державної молодіжної політики, робить різні акценти, щодо формування та розвитку державної молодіжної політики. В. Баглик [4] стверджує, що державна молодіжна політика об'єднує усі сфери життя людини певного віку. В. Горбатенко [5, с. 43] підкреслює, що держава повинна надати певні гарантії сучасній молоді для розвитку.

В Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» зазначено, що державна молодіжна політика — це системна діяльність держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України [2]. Державна молодіжна політика – це системна діяльність держави на різному рівні (муніципальному, регіональному, всеукраїнському) з метою захисту молодих людей, збереження їх гарантій згідно з законодавством, розвитку молодіжного руху та підтримці молодіжних ініціатив. Особливо в такий час, коли молодь є однією із вразливих категорій населення, у зв'язку із бойовими діями, і вона вимушена була покинути свої домівки, молодіжна політика повинна бути спрямована на інтеграцію, розвиток та безпеку молоді у громадах.

До фундаментальних завдань молодіжної політики відносяться:

- вивчення становища молоді, створення необхідних умов для зміцнення правових та матеріальних гарантій щодо здійснення прав і свобод молодих громадян, діяльності молодіжних організацій для повноцінного соціального становлення та розвитку молоді;

- допомога молодим людям у реалізації й самореалізації їх творчих можливостей та ініціатив, широке залучення юнаків і дівчат до активної участі у національно-культурному відродженні українського народу, формуванні його свідомості, розвитку традицій та національно-етнічних особливостей;

- залучення молоді до активної участі в економічному розвитку України;

- надання державою кожній молодій людині соціальних послуг по навчанню, вихованню, духовному і фізичному розвитку, професійній підготовці;

- координація зусиль усіх організацій та соціальних інститутів, що працюють з молоддю [3].

Головними принципами державної молодіжної політики є:

- повага до поглядів молоді та її переконань;

- надання права і залучення молоді до безпосередньої участі у формуванні й реалізації політики та програм, що стосуються суспільства взагалі і молоді зокрема;

- правовий та соціальний захист молодих громадян, перш за все осіб, які не досягли 18 років, з метою створення необхідних стартових можливостей для їх повноцінного соціального становлення та розвитку;

- сприяння ініціативі та активності молоді в усіх сферах життєдіяльності суспільства [3].

Слід зазначити, що молодіжна політика – це стратегія, стратегія про певні доктринальні документи, закони та підзаконні акти. Державна молодіжна політика поширюється на громадян України віком від 14 до 35 років незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять і здійснюється через органи державної виконавчої влади, установи, соціальні інститути та об'єднання молодих громадян [1].

Державна молодіжна політика формується та реалізується шляхом:

- прийняття законодавчих актів, рішень державних органів, спрямованих на реалізацію державної молодіжної політики;

- проведення у Верховній Раді України щорічних слухань про становище молоді та підготовки доповіді з цього питання Верховній Раді України, Президенту України;

- діяльності в органах державної влади та управління всіх рівнів структурних підрозділів, що займаються проблемами молоді;
- створення соціальних служб для молоді та підготовки соціальних працівників;
- розробки та реалізації державних цільових програм з питань молодіжної політики
- виділення у державному та місцевих бюджетах цільових коштів на фінансування державної молодіжної політики, залучення матеріальних і фінансових ресурсів підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, заінтересованих у роботі з молоддю;
- утворення спеціальних фондів [3].

Міністерство молоді та спорту України проводить активну роботу щодо активізації участі молодих людей у житті країни і це відбувається шляхом:

- організації молодіжних форумів за напрямками: працевлаштування, молодіжні центри, активність молоді, молодіжна робота та інше;
- запуск програми «Молодіжний працівник», який готує спеціалістів по роботі з молоддю;
- підтримці та долучення до процесів відкриття молодіжних центрів у містах та селищах України;
- фінансова підтримка обдарованих активних людей;
- залучення молодих людей до стратегічних планів та напрямів руху Міністерства молоді та спорту України.
- залучення іноземного капіталу: співпраця з іншими урядами країн та міжнародними фондами тощо.

Взаємодіючи з молодіжними громадськими консультативно-дорадчими органами, Міністерство молоді та спорту України залучає інших зацікавлених сторін через Громадську раду при Міністерстві молоді та спорту України, через участь представників молодіжних громадських організацій на заходах тощо.

На муніципальному рівні державною молодіжною політикою займаються департаменти (комітети) сім'ї, молоді та спорту міського та районного рівнів. Організаціями та установами, які можуть залучатися до реалізації молодіжної політики на регіональному рівні, є центри зайнятості, заклади освіти, культури, спорту, дозвілля, державні, комунальні установи та центри надання адміністративних послуг, молодіжні центри, громадські об'єднання та міжнародні фонди, молодіжні громадські організації/лідери/активісти та соціально-відповідальний бізнес.

Створення молодіжної ради, як консультативно-дорадчого органу при місцевій адміністрації, надає можливість молоді впливати на важливі рішення об'єднаної територіальної громади. Молодіжна рада тісно співпрацює з виконавчим органом місцевої ради – Департаментом сім'ї, молоді та спортом, комітетами сім'ї та молоді та інше, в залежності від специфіки місцевої влади. В свою чергу, Міністерство молоді та спорту України створює молодіжну раду України, як консультативно-дорадчий орган, до якого входять представники молоді від 14 до 35 років зі всієї території України. Молодіжна рада України тісно співпрацює з Молодіжною радою на муніципальному рівні та надає певні рекомендації щодо її діяльності, спираючись на найефективніші молодіжні практики України та на зарубіжній досвід.

Отже, Україна активно розвиває молодіжну політики. Навіть попри війну та виклики, пов'язані із нею, не стали на заваді розвитку цього аспекту державної політики. Проте слід зазначити, що для більш ефективної роботи органам державної влади та місцевого самоврядування необхідно впроваджувати систему децентралізації у сфері молодіжної політики та активно залучати молодь до розробки та прийняття рішень на державному та місцевих рівнях.

Перелік посилань:

1. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні: декларація. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>.
2. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>.
3. Молодіжна політика: електронний ресурс. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Молодіжна_політика.
4. Механізми ефективності державної молодіжної політики України. Вісник АМСУ. Серія: «Державне управління». Київ, 2015. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/319/1/4.pdf>.
5. Горбатенко В. П., Бульбенюк С. С. Політична трансформація в сучасному світі: навчальний посібник. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. 160 с.

Ganna Koval

Professor of the Department of
public Management and administration,
Doctor of Public Administration, Professor,
SUET, Kryvyi Rih, Ukraine
ORCID:0000-0001-5317-6876
e-mail: koval_gv@duet.edu.ua

Anna Tatarenko

Classical Private University,
Zaporozhye, Ukraine
e-mail: antonovavictoria04@gmail.com

Common Problems of War and Peace and their Impact on Ukrainian Marketing

Marketing is not only a philosophy, a way of thinking and a direction of economic thinking, but also a practical activity for some firms, companies, networks and the entire economy. The economic trends have changed since February 24, 2022 due to the effect of the war on the local, as well as the international businesses in Ukraine. However modern marketing is adjusting to the new conditions and now helps numerous Ukrainian businesses stay competitive on the market and continue its existence. In a digital world where trends shift with every scroll, it's no surprise that the true essence of marketing often gets lost in the digital noise. The heart of marketing beats in understanding, storytelling, data, and innovation

The relevance of the topic is due to the marketing ability to be an effective tool for restoring and developing business in Ukraine. The paper aims to define the state and prospects for developing business and its marketing component during the war in Ukraine. The key consequences of hostilities for Ukrainian business and its marketing activities: supply chain disruption, reduced purchasing power, changes in consumer demand [1].

Phili Kotler is the first marketing expert in the world, who believes that the concept of marketing management is a new approach to doing business. The concept of marketing is a key tool, a profit opportunity, a strategic issue. In this case, the concept of marketing is an abstract theory and maximum practical management. The evolution of marketing will depend on the characteristics and level of development of market relations in each country [2].

In the case of the invasion of Ukraine, being closely connected to Russia makes a difference. Recent research from the Centre for Economic Performance (CEP) reveals that firms with strong ties to Russia through trade or ownership experienced a substantial decrease in their cumulative return following the invasion. Although these effects may not be long lasting, they matter on a wider level.

Today's interconnected global economy means that firms are linked in various ways, including through international trade and ownership. More specifically, the total dependence of a particular industry on Russia can be measured by the weight of exports to Russia and imports from Russia within that industry's total output [3].

The CEP study also examines whether the effects differed between exports to Russia and imports of intermediates from Russia. The findings reveal that the effect on cumulative returns is almost exclusively driven by firms that are heavily reliant on Russian imports of intermediate inputs (such as fossil fuels or other raw materials like metals). This suggests that investors expected more significant impacts on firm performance due to the difficulty of substituting input materials from Russia (such as gas), rather than the reduced access to the Russian export market [4].

Staff loss, problems with the delivery of goods, a significant increase in prices, the departure of most customers, and a decrease in the solvency of the remaining ones – this is not a complete list of problems that have fallen like a snowball on business representatives. The main problems for business since the beginning of the full-scale invasion are, first of all, the war itself (the occupation of territories, loss of stores or warehouses) and logistics (non-working warehouses and failures in the work of logistics departments, queues at offices, long delivery times, the need for relocation) [5].

Marketing concept (concept of marketing activities) is a way or approach based on which the enterprise conducts its marketing activities. At the time of writing, the conflict in Ukraine is showing little sign of easing. This means that it is hard to assess the overall impact that the invasion will have on the global economy in the longer term. But looking at the share price fluctuations at the onset of the conflict highlights important immediate losses beyond Ukraine's borders. These losses are especially important for European countries that are closely linked to Russia through trade and ownership. This also suggests a potentially important long-term economic impact for these countries.

Reference:

1. Boubaker, S., Goodell, J. W., Pandey, D. K., & Kumari, V. (2022). Heterogeneous impacts of wars on global equity markets: Evidence from the invasion of Ukraine. *Finance Research Letters*, 48, 102934. URL:<https://doi.org/10.1016/j.frl.2022.102934>
2. The essence of modern marketing: URL:www.linkedin.com
3. Як російське вторгнення в Україну вплинуло на світові фінансові ринки? URL:<https://www.economicsobservatory.com/how-has-the-russian-invasion-of-ukraine-affected-global-financial-markets>
4. Federle, Jonathan, André Meier, Gernot J. Müller, and Victor Sehn. 2023a. «Proximity to War: The Stock Market Response to the Russian Invasion of Ukraine» .
5. Moradi, M., & Zihagh, F. (2019). Moderating Effects of Contextual and Individual Factors on the Relationship between Cultural Precedents and Marketing-Related Norms. *Business Ethics and Leadership*, 3(3), 39-46. URL:[http://doi.org/10.21272/bel.3\(3\).39-46.2019](http://doi.org/10.21272/bel.3(3).39-46.2019)

Viktoriiia Tatarenko

Phd of administrative management

ORCID:0000-0002-1397-028X,

Bratislava, Slovakia

e-mail: antonovavictoria04@gmail.com

General Theories of War and Peace in the Study of International Relations

This research examines the relationship between war and peace within the realm of international relations, drawing from a diverse array of theories. It investigates conflict, ranging from power dynamics to ideological disputes, while also evaluating the ethical dimensions of the Just War theory. Through the application of the Just War theory to the dynamic interplay between war and peace as a theoretical framework, this study underscores the vital significance of fostering peaceful dispute resolution, upholding ethical standards in warfare, and undertaking comprehensive post-conflict reconstruction efforts.

Although wars continue to occur, recent scholarship has made progress toward developing more sophisticated and perhaps more useful theories on the causes and prevention of war. This volume includes essays by leading scholars on contemporary approaches to understanding war and peace. The essays include expositions, analyses, and critiques of some of the more prominent and enduring explanations of war. Several authors discuss realist theories of war, which focus on the distribution of power and the potential for offensive war. Others examine the prominent hypothesis that the spread of democracy will usher in an era of peace. In light of the apparent increase in nationalism and ethnic conflict, several authors present hypotheses on how nationalism causes war and how such wars can be controlled. Contributors also engage in a vigorous debate on whether international institutions can promote peace. In a section on war and peace in the changing international system, several authors consider whether rising levels of international economic independence and environmental scarcity will influence the likelihood of war [1].

We are talking about the origin of the two lines of philosophising that Alexander Lyubishchev called the lines of Democritus and Plato. Only, in international relations, these lines of philosophising have two features. The first feature is that, unlike the comprehension of the categories of good and evil, in the theories of international relations, Democritus' line led to results that are more significant. In the theory of evolution as a product of scientific knowledge, and in the doctrine of being as a product of philosophical reflection, the theory of war and peace is a special case, which is considered as a consequence of manifestations of

more fundamental processes. The second feature concerns the liberalism and neoliberalism schools of thought, which represented Plato's line in the theories of international relations. Given the fact that the international (political) relations, for example, in the understanding of Raymond Aron, are the relationship between "political entities: between states, or between the "diplomat" and the "soldier"" [Aron, 2000], then the line of Plato was represented in them quite specifically. To understand this specificity, we consider, for example, an evaluation of Augustine's writings in terms of philosophy and political science. [2].

Indeed, nation-states have invested much time and money in international institutions that continue to exist as platforms to deal with international issues that cannot be tackled by individual states. This view is clearly demonstrated by Keohane and Martin in their explanation of the continued existence of institutions like the North Atlantic Treaty Organisation (NATO) and the European Union (EU). The section successfully demonstrates that the theory of collective security as it relates to the notion of lasting peace would always remain a bone of contention in international relations discourse.

An important observation that could be made, is that the means of destruction have become so advanced that a war among European states could mean the end of the world. The existence of nuclear weapons and other technologically advanced means of destruction make a total war among these states incomprehensible [3].

There we can show a long way to a rich tradition within international relations methodology and discourse. This rich tradition is composed of various schools of thought that ensures that the future of international relations as a discipline remains intact. The above observation is informed by the richness that this book reflects about various international relations theories and how they relate and/or differ from each other, thus showing the depth of the debates within this discipline. At this level, it is an important study for international relations scholars interested in understanding present-day realities through the lens of international relations theory. Instead, a holistic understanding of war and peace requires integrating insights from multiple disciplines and perspectives, recognizing the interplay between structural factors, individual agency, and ethical considerations. By fostering dialogue and collaboration among scholars, policymakers, and practitioners, we can work towards a more just and peaceful world, guided by evidence-based insights and ethical principles.world, because the changes taking place currently affect all states [4].

References:

1. <https://www.cambridgescholars.com/resources/pdfs/978-1-4438-9883-6-sample.pdf>

2. The philosophy of evil is researched in detail in the similarly-named book of Lars Svendsen [Svendsen, 2008].

3. <https://www.accord.org.za/conflict-trends/theories-of-war-and-peace-an-international-security-reader/>

4. Foster Peace Education: Promote peace education to cultivate values of tolerance and non-violent conflict resolution from an early age.

Сергій Іваненко

полковник, доктор філософії,
викладач кафедри воєнної історії України НУОУ,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-6382-040
e-mail: ivanosergij888@gmail.com

Основні завдання російської пропаганди у російсько-українській війні

Протягом останніх 10–15 років російська пропаганда активно формувала з України образ «ворожої держави» [1]. Зокрема у російських засобах масової інформації (ЗМІ) на українців навішували такі жахалки-кліше: «бендери», «фашисти» і т. д. Така спецпропаганда була спрямована на формування у російському суспільстві з народу України «образу ворога», «образу запродавців» і «образу зрадників», проголосивши його неповноцінним і неісторичним народом, який не має права на життя, не кажучи вже про створення власної державності.

Аналіз перебігу подій сучасної російсько-української війни, дає змогу констатувати, що воєнна пропаганда агресора спрямована на реалізацію таких завдань [2–5]:

- ініціювання розбрату в українському суспільстві, порушення суспільної єдності, а саме між державою, українським суспільством та збройними силами в питаннях збройного захисту України;
- послаблення морального духу особового складу військових формувань України і цивільного населення, спонукання їх до відмови від участі у бойових діях;
- поширення ідей зневіри у перемогу України у війні з рф та у силу української зброї;
- ослаблення патріотичних переконань і національних традицій збройного захисту Української держави;
- підбурення українських воїнів до здачі в полон, а цивільного населення – до депортації з тимчасово окупованих територій України до рф;
- формування у громадян України та військовослужбовців національних військових формувань викривленого бачення подій російсько-української війни;
- приниження української військової культури та перекручення воєнної історії України;
- поширення негативного іміджу Української держави та її Збройних Сил у світовому інформаційному просторі;

- формування у громадян України та військовослужбовців національних військових формувань викривленого бачення подій міжнародної підтримки України у триваючій російсько-українській війні;

- нагнітання страху в українському суспільстві шляхом здійснення державного і ядерного тероризму, ракетно-бомбового та «градового» геноциду мирного населення, знищення та руйнування об'єктів цивільної і критичної інфраструктури, національних святинь і культурних цінностей;

- підрив кредиту довіри населення до української влади у питаннях захисту права громадян України на життя шляхом примусової депортації мирного населення з тимчасово окупованих територій на територію рф і блокування гуманітарних коридорів для евакуації мирного населення із зони бойових дій на підконтрольну територію України;

- звинувачення українських військових формувань у навмисному обстрілі території України, результатами чого є убивство мирних жителів, знищення та руйнування об'єктів цивільної і критичної інфраструктури, знищення національних святинь і культурних цінностей, а також – у злочинах українських воїнів проти військовополонених.

Відтак, можемо констатувати, що протидія російському інформаційно-психологічному впливу на Сили оборони України під час сучасної російсько-української війни повинна змістовний, активний, наступальний характер, щоб успішно протидіяти пропаганді ворога та не дати змоги закріпитися російській брехливій інформації у масовій свідомості військовослужбовців наших Збройних Сил та всього народу України.

Перелік посилань:

1. Шевченко М. Формування образу ворога з України засобами російської пропаганди: досвід пострадянського періоду. Війни і збройні конфлікти у Східній Європі в ХХ – на початку ХХІ століть: матеріали Всеукраїнської наукової конференції / За заг. ред. Проф. Г.М. Стародубець. Житомир: Полісся, 2015. С. 173-175.

2. Іваненко С. Удосконалення управління військовими засобами масової інформації як складової інформаційно-пропагандистського забезпечення сил АТО. *Труди університету*: зб. наук. праць Нац. ун-ту оборони України ім. І. Черняховського. Київ, 2021. № 4 (167), с. 204–211 (інв. № 49508 у НУОУ).

3. Воєнні аспекти протидії «гібридній» агресії: досвід України: монографія / кол. авторів; за заг. ред. А. М. Сиротенка. Київ: НУОУ ім. Івана Черняховського, 2020. 176 с.

4. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (вересень 2022 року) / кер. авт. кол. В. Залужний. Київ: МОУ, ГШ ЗСУ, 2022. 169 с.
5. Вторжение в Украину: Хроника российской агрессии / Группа «Информационное сопротивление». Київ: Брайт Стар Паблішинг, 2016. 240 с.
6. Сніцаренко П. М. Концептуальна модель оцінки негативного інформаційно-психологічного впливу / П. М. Сніцаренко, В. О. Кацалап, М. Л. Павлюк. *Труди університету*. 2018. № 2 (147). С. 103-112.
7. Шевченко М. М., Аніщенко О. Б. Прикладні аспекти контрпропаганди в Збройних Силах України в умовах російсько-української війни. *Досвід застосування збройних сил у світових війнах і воєнних конфліктах XX– початку XXI ст.: тенденції та закономірності*: матер. міжвуз. наук.-практ. семінару, 26 травня 2022 р.; за ред. І. І. Фурман. Київ: ЦП «Компринт», 2022. Вип. 11. С. 201-211.

Державний університет економіки і технологій
Навчально-науковий юридичний інститут

УХВАЛА

учасників VII Міжнародної науково – практичної конференції «Війна в історичній та індивідуальній пам’яті»,

присвячена 80-й річниці Визволення України від гітлерівських загарбників,
10-й річниці Великої Національної війни (гібридної), розв’язаної рашизмом
у XXI столітті проти Незалежності України, державного суверенітету та
територіальної цілісності 1 березня 2014 р.

(формат: круглий стіл, онлайн)

м. Кривий Ріг, 28 жовтня 2024 р.

Прийнято та затверджено одногосно 28 жовтня 2024 р.

Ми, учасники VII Міжнародної науково - практичної конференції
«Війна в історичній та індивідуальній пам’яті», ініціюємо:

1. Продовжити популяризацію через засоби масової інформації знань про неупереджену історію українського народу: про самовіддану боротьбу впродовж Другої світової війни (1939-1945 рр.) та Великої Національної (гібридної та широкомасштабної фази російсько-української війни), яку розпочала російська федерація проти незалежної та суверенної України, починаючи з 1 березня 2014 року.
2. Активізувати діяльність Робочих груп зі складу здобувачів вищої освіти та співробітників навчально-наукових установ – інститутів, університетів, відокремлених структурних підрозділів з метою увічнення пам’яті осіб, які загинули внаслідок збройної агресії російської федерації.
3. Активізувати пошуково-польові дослідження здобувачами вищої освіти з метою подальшого створення та нагромадження бази даних щодо свідчень очевидців та учасників воєнних подій, документальних матеріалів та наративних джерел з історії воєнного протистояння.

4. Продовжити співпрацю з органами публічного управління щодо питань подальшої декомунізації міста, створення каталогу, експозиції, комплектування музейних фондів про Героїв України, а також відкриття музеїв, які безпосередньо займаються вивченням окупаційного режиму та подій Великої Національної війни (гібридної), розв'язаної рашизмом у XXI столітті проти Незалежності України, державного суверенітету та територіальної цілісності 1 березня 2014 р.

5. З метою протидії негативному інформаційно-психологічному впливу рашистської пропаганди на членів українського суспільства та світову спільноту, активізувати роботу здобувачів вищої освіти (членів наукових гуртків і проблемних груп), учнівської молоді гімназій та ліцеїв щодо наповнення сайтів в мережі Інтернет (соціальні мережі) відповідними матеріалами, які розвінчують радянські мітологєми про Другу світову війну, про причини та перебіг російсько-української війни тощо.